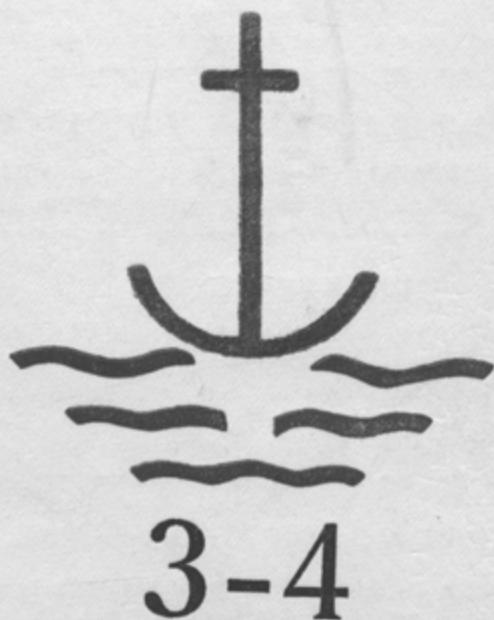

MITROPOLIA BANATULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI
TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI
ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI

ANUL XXXV 1985

C U P R I N S U L

Anul XXXV, nr. 3—4

martie — aprilie 1985

Redacția : Strălucitul Conducător al destinelor noastre. — — 133

OMAGIU ÎNȚIISTĂTORULUI BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Prot. dr. MARCU BĂNESCU : Orizont uman. — — — — — 137

STUDII

- Pr. prof. NICOLAE NEAGA : Vechiul Testament în preocupările
Prea Fericitului Patriarh Iustin. — — — — — 150
- Pr. PETRU HORHOIANU : Cugetarea teologică a prof. Dumitru
Stăniloae. — — — — — 155
- Pr. asist. dr. NICOLAE V. DURĂ : Data serbării Paștilor în lumina
hotărîrilor celei de a doua Conferințe panortodoxe presino-
dale. — — — — — 166
- Pr. MELENTE NICA : Moise Nicoară (1784—1861). — — — — — 173
- Pr. GHEORGHE NAGHI : Protopopul Meletie Drăghici (1814—
1891). — — — — — 182

AMVONUL PREOȚILOR

- Prot. ION BUNEA : Măreția Sfintei Fecioare Maria. — — — — — 199
- Monahul S. NICOLAE : Belșugul vieții. — — — — — 201
- Ierom. OLIVIAN BINDIU : Căința adevărată. — — — — — 205
- Pr. prof. SORIN COSMA : Cuvînt de învățătură despre judecata
lui Iisus. — — — — — 207

PROBLEME PASTORALE ȘI LITURGICE

- Prof. TEODOR M. POPESCU : Preotul și dragostea întreolaltă. 212
- Pr. prof. NICOLAE MORAR : Aspecte nefirești în slujirea li-
turghiei. — — — — — 219

URME DIN TRECUT

- Prot. ION B. MUREȘIANU : Un clopot din 1668 cu inscripție
românească în Muzeul Banatului. — — — — — 222
- Pr. ANDREI MEDIEȘANU : Aspecte din istoria protopopiatului
Hațeg la sfîrșitul secolului XVII. — — — — — 225
- Pr. VASILE V. MUNTEAN : Colecția muzeală bisericească din
Lugoj. — — — — — 229

TREPTE ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

Alegerile din 17 martie — deschidere spre noi înfăptuiri în viața
poporului nostru. Două noi capacități industriale. Premieră teh-
nică. Alte sectoare și abataje pentru cărbune. Înaltă performanță.
Vagon de călători. Minicalculatoare de uz individual. O nouă
mașină de sudură. Produse de mare calitate. Utilaje pentru agri-
cultură. Alte realizări în zootehnie. Tehnologie superioară în

MITROPOLIA BANATULUI

3-4

martie—aprilie 1985

ANUL XXXV

EDITURA MITROPOLIEI BANATULUI

COMITETUL DE REDACȚIE

Președinte : I. P. S. NICOLAE, Mitropolitul Banatului.

Vicepreședinți : P. S. TIMOTEI, Episcopul Aradului, Ienăpolei și Hagiului.

Membri : Preot ILIE MAIER vicar administrativ la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului.
Preot FLOR TEODORESCU, vicar administrativ la Episcopia Aradului.
Preot PETRU DOROBANȚU, consilier la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului.
Preot IOVA ZAHARIE, secretar la Episcopia Aradului.
Preot SORIN COSMA, profesor la Seminarul teologic din Caransebeș.

Redactor : Arhidiacon dr. SILVIU ANUICHI.

Redacția și Administrația : Arhiepiscopia ortodoxă română, 1900 Timișoara I, bd. Victoriei nr. 7. Cont viraament BNSR, filiala Timișoara, nr. 45.10.8.192.

STRĂLUCITUL CONDUCĂTOR AL DESTINELOR NOASTRE

Impresionanta imagine a României socialiste contemporane ce cunoaște un dinamism fără precedent în ascensiunea spre piscurile civilizației și culturii, poartă din capul locului pecetea ilustrului ei conducător, Președintele Nicolae Ceaușescu, cel mai iubit și stimat fiu al națiunii noastre. Am împlinit de curînd două decenii ale acestei epoci de înălțare pe care o străbate întreaga țară sub ctitoria marelui ei bărbat de stat care și-a gravat numele cu litere de aur în conștiința tuturor fiilor patriei. Pe bună dreptate, „epoca Ceaușescu”, inaugurată în primăvara anului 1965, este cea mai sublimă și fecundă din întreaga istorie multimilenară a meleagurilor mioritice.

Realizări mărețe în toate domeniile de activitate definesc această perioadă, conferindu-i o distincție aparte în deceniile României noi. Industria țării a devenit de șase ori mai puternică, agricultura de peste două ori, înscrisă fiind pe coordonatele noii revoluții agrare și a unei înalte dotări tehnice și științifice corespunzătoare. Pe ogoarele țării lucrează 174.000 tractoare și peste 58.000 combine autopropulsate, agricultura beneficiind și de aproximativ 1.300 tone îngrășăminte chimice. Aceeași dezvoltare fără precedent caracterizează și știința și cultura. Cele 677 lăcașuri de cultură și artă, 7.295 cămine culturale, 20.573 biblioteci, 5.641 cinematografe, 423 muzee, 2.938 universități cultural-științifice, numeroasele brigăzi științifice și lectorate ilustrează cu deosebită vigoare peisajul cultural al țării, în cadrul căruia festivalul național „Cîntarea României” ocupă un loc de excepție prin participarea unui număr mereu în creștere din rîndul cetățenilor patriei. Dezvoltarea cantitativă și calitativă a întregii rețele de învățămînt este pregnant evidențiată prin înălțarea a mii de școli noi cu spațioase săli de cursuri și dotarea lor la nivelul exigențelor presupuse de evoluția științei contemporane, deopotrivă cu integrarea organică a învățămîntului pe coordonatele cercetării

și producției. Prin aceeași înaltă inițiativă a Președintelui Nicolae Ceaușescu, școala de toate gradele și în limbile de predare a tuturor naționalităților conlocuitoare a primit largi posibilități în pregătirea tinerei generații pentru o activitate cât mai fecundă și utilă societății și într-un spirit nou ce urmărește cultivarea celor mai scumpe idealuri ale poporului român de pace, muncă și dragoste de patrie.

Filele cronicii acestor două decenii mai consemnează, cu titlu de excepție, câteva maiestose ctitorii de răsunet internațional ale ilustrului nostru Conducător, Președintele Nicolae Ceaușescu: inaugurarea recentă a Canalului Dunăre—Marea Neagră, marile hidrocentrale construite pe Dunăre și pe principalele râuri ale țării, citădelele industriale și cele ale științei, sistemele de irigații, metroul bucureștean, Transfăgărășanul. Toate poartă pecetea distinsului nostru om de stat, fiind deopotrivă rezultatul muncii entuziaste a întregului nostru popor condus cu dăruire, abnegație și clarviziune de Președintele Nicolae Ceaușescu.

Strălucita imagine a țării în deceniile „epocii Ceaușescu” este oglindită și în prestigiul internațional, aflat mereu în creștere, al României noastre socialiste. Grație înțelepciunii primului bărbat al națiunii, vocația internațională a patriei noastre cunoaște o afirmare fără precedent, ca o expresie a dorinței de a contribui la soluționarea problemelor lumii contemporane. Inițiativele și demersurile insistente ale ilustrului nostru conducător, Președintele Nicolae Ceaușescu, pentru salvagardarea păcii, oprirea cursei dementiale a înarmărilor nucleare și trecerea la dezarmarea generală și totală, pentru instaurarea unei noi ordini economice internaționale deopotrivă cu garantarea dreptului tuturor popoarelor la o dezvoltare liberă și independentă au devenit astăzi idealuri ale tuturor oamenilor de bine de pretutindeni. Respectul și prețuirea de care se bucură în lume distinsul nostru om de stat constituie deopotrivă mândria țării, a noastră a tuturor.

La două decenii de la inaugurarea celei mai fecunde epoci din viața patriei, întregul popor român și-a reafirmat unitatea profundă, de monolit în jurul Conducătorului său iubit. În ziua de 29 martie 1985, Marea Adunare Națională întrunită în prima sesiune a celei de a IX-a legislaturi a reales în fruntea destinului țării, într-o atmosferă de vibrant entuziasm patriotic, pe Președintele Nicolae Ceaușescu, președintele Frontului Democrației și Unității Socialiste.

Forul legislativ al patriei a confirmat hotărîrea fermă a întregului nostru popor de a-și încredința pe mai departe destinele celui mai distins fiu al națiunii, ca o certitudine a împlinirii tuturor idealurilor sale de progres multilateral și dezvoltare permanentă și continuă, eminentul bărbat al țării avînd drept ideal slujirea patriei, apărarea independenței, suveranității și integrității Românei, cauza socialismului și a păcii în întreaga lume.

Proclamat pentru a patra oară în suprema demnitate prezidențială, încins cu eșarfa tricoloră și purtînd în mîinii însemnul prezidențial al puterii de stat și de comandant suprem al Forțelor Armate, Președintele Nicolae Ceaușescu, în auzul întregii asistențe și a mili-oanelor de cetățeni ai țării care au urmărit transmisiunea radiotelevizată a lucrărilor Marii Adunări Naționale, a rostit jurămîntul solemn față de patrie și de identificare totală cu nobilele idealuri și aspirații ale întregului popor român. „Jur că îmi voi face întotdeauna datoria cu cinste și devotament pentru strălucirea și măreția națiunii noastre socialiste, a Republicii Socialiste România !” — a încheiat Președintele Nicolae Ceaușescu.

După un cald cuvînt de omagiere prezentat de președintele Marii Adunări Naționale, în numele acestui înalt for și a întregului nostru popor, în încheierea lucrărilor a luat cuvîntul Președintele Nicolae Ceaușescu, spunînd printre altele : „Însăși istoria de mai bine de 2000 de ani a patriei noastre ne demonstrează și ne învață că nimic nu se obține fără muncă, fără jertfe. Trebuie să fim, deci, hotărîți de a acționa permanent în spirit revoluționar, de a ține întotdeauna sus steagul luptei revoluționare, să facem totul pentru a înălța tricolorul tot mai sus, spre cele mai înalte piscuri“. În ultima parte a discursului solemn, Președintele Nicolae Ceaușescu s-a referit la problemele grave ce confruntă astăzi omenirea, la eforturile țării noastre pentru preîntîmpinarea unei catastrofe nucleare și instaurarea unui autentic climat de pace, spunînd : „Să facem totul pentru ca generațiile viitoare să poată privi stelele și să se bucure de ele ! Omenirea are nevoie de oameni politici, de conducători care doresc viața, care iubesc lumea, iubesc oamenii ! În numele vieții și al oamenilor, să facem totul pentru dezarmare, pentru pace și pe Pămînt și în Cosmos !“

Realegerea celui mai iubit și stimat fiu al națiunii, Președintele Nicolae Ceaușescu, la cîrma destinelor patriei constituie un nou pri-

lej de legitimă mândrie și pentru clerul și credincioșii Bisericii noastre strămoșești care împreună cu întregul popor român se bucură de marile realizări ale acestor două decenii contemporane, angajându-se să sprijine în continuare eforturile Conducătorului iubit și ale tuturor fiilor țării strâns uniți în jurul său pentru dezvoltarea multilaterală a României noastre socialiste, pentru triumful păcii pe planeta noastră.

În telegrama omagială trimisă Președintelui Nicolae Ceaușescu, cu prilejul actului istoric al realegerii la cîrma destinelor noastre, Prea Fericitul Patriarh Iustin a exprimat sentimentele de supremă bucurie ale clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, spunînd în încheiere : „Folosim și acest prilej pentru a Vă asigura, mult stimate Domnule Președinte, că toți slujitorii Bisericii Ortodoxe Române, luînd parte în mod activ la viața întregii țării prin Frontul Democrației și Unității Socialiste, nu vom precupeți nici un efort pentru a sprijini și de acum încolo, cu sporită râvnă, toate inițiativele Dumneavoastră menite să întărească unitatea noastră de gândire și simțire românească, să ridice pe noi trepte de propășire materială și spirituală patria noastră dragă, Republica Socialistă România, să apere independența și suveranitatea ei și să promoveze marile idealuri de pace, de apropiere și de colaborare între oameni și popoare“..

Redacția

ORIZONT UMAN

de: prot. dr. MARCU BĂNESCU

N-am putut rezista îndemnului, frumos și onest, de a încerca să evoc, în cuvinte, imaginea fostului meu profesor, de acum patru decenii și jumătate, dr. Iustin Moisesescu, și a Întîistătătorului de azi al Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Iustin. Dar un sentiment de sfială mi-a tulburat gîndul, mi-a inhibat elanul. Era teama de a nu putea surprinde și cuprinde măcar liniile principale care ar putea conduce către structurile de adîncime. Pot eu privi, azi, spre înălțimea scaunului „celui mai de sus”? Am eu abilitatea să apreciez vredniciile unei personalități atît de complexe?

Totuși, după zbulciumul începutului și chinul căutărilor motivaționale, a învins patosul „dragostei dintîi”. Cețurile s-au risipit și un licăr de speranță mi-a înmugurit în conștiință. Da, am să scriu. E potrivit, într-un context aniversar, să amintim și să reamintim credincioșilor de aici, de la confiniile vestice ale țării, ceea ce e bine să știe despre Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române. Voi scrie cu tăria convingerii și privilegiul vîrstei. Voi scrie despre marea dragoste ce ne-o poartă și ne-o arată, despre multele griji ale Prea Fericirii Sale, pentru a ține dreaptă cirna „navei” și pentru oblăduirea noastră. Voi aminti fapte și atitudini, așa cum s-au reflectat sau se reflectă ele în conștiința noastră, le voi aduna și le voi închina, ca un discret omagiu, Prea Fericitului Patriarh Iustin, la fericitul prilej al aniversării zilei de naștere. Nu tentația de a configura o schiță biografică, un profil psihologic inedit, mă îmboldește să scriu aceste rînduri, ci un sentiment mult mai cald, mai uman: sentimentul de filial respect față de profesorul și Înaltul nostru ierarh.

Distincția pe care o fac între profesor și ierarh este doar teoretică, circumstanțială și efemeră. Dincolo de orice încercare de disjunție, rămîne personalitatea complexă, unitară și indivizibilă. Relatările mele (sau unele din ele) pot să fie incomplete. Pentru toate cer anticipat iertare. Ele nu ating înalta personalitate a celui prezentat, ci scad con-

siderația inabilului prezentator. Cititorii știu mai bine să aprecieze, să completeze lipsurile sau să îndrepte erorile. Pe toți îi asigur, însă, că tot ce am scris, am scris din inimă, cu sinceritate și convingere. Așadar :

Profesorul. Așteptam, acum mai bine de patru decenii, cu emoție, într-o sală de curs, la Facultatea teologică din Suceava, intrarea tinărului profesor dr. Iustin Moisescu, titularul catedrei de Noul Testament. Abia se întorsese din străinătate, urmînd la catedră marelui exeget, pedagog și preot dr. Vasile Gheorghiu, stimat și îndrăgit, fără excepție, de toate generațiile de studenți de la acea venerabilă școală clericală.

Așteptam, deci, cu oarecare curiozitate, pe noul titular (mă aflam în stadiul examenelor de doctorat, dar doream să-l cunosc). Și a intrat în sala de curs. Prima impresie : sobru, dar nu rigid. Apoi unele detalii : înalt, zvelt, tînăr, statuar... (conceput parcă din năzuința spre frumusețea chipului uman, idealizat în țara legendelor în care, după cum știm, studiasse). Și la o mai insistentă analiză : o ținută aparte, academică, o distincție în ținuta vestimentară, o armonie în mișcări... Deși pare un paradox, aș spune „era grav în blîndețea sa”, „aspru în bunătatea sa”. În orice caz, tînărul profesor aducea un aer de prospețime și un discret foșnet de... chiparos. Este, desigur, un reflex subiectiv, o metaforă. Dar tînărul profesor aducea, într-adevăr, ceva nou la această înaltă școală, mai mult decît apreciam noi, atunci, sub incidența primei impresii.

Reiterînd spațiul preferat al gîndirii patristice, alegea, ca un șlefuitor de metale prețioase, cugetările cel mai de preț, le interpreta și le prezenta în sinteze originale, după criterii logice și estetice.

Facultatea de teologie a dat literaturii teologice, în toate disciplinele, opere de temelie. În rîndul acestor cititori de „sisteme” în teologia românească, profesorul dr. Iustin Moisescu aducea vigoare și rigoare științifică. Publică studii care lărgesc și adîncesc „sistemele” antecesorilor, utilizînd literatura contemporană (modernă) și punînd problemele sub noi incidente. În publicații și la cursuri, tînărul profesor manifestă aceeași aspirație către simplificare și claritate. La catedră, profesorul universitar dr. Iustin Moisescu „s-a conturat”, „s-a esențializat”, așteptînd, ca profeții Vechiului Testament, „chemarea”.

Dar înainte de a aminti sau a reaminti cititorilor lucrările profesorului dr. Iustin Moisescu, cred că ar putea fi necesar un excurs biografic.

Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române descinde de pe plaiuri muscelene. S-a născut în ziua de 5 martie 1910, în satul Cîndești, comuna Albești, județul Muscel, azi județul Argeș (cf. „Studii Teologice”, nr. 1—2/1982, pp. 88—91 ; „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 1—2/1957, pp. 58—59).

Tatăl Prea Fericirii Sale, Ioan Gh. Moisescu, fost învățător în satul Cîndești a murit ca erou, în luna noiembrie 1916, în crîncenele

lupte ale armatei române pentru apărarea Bucureștilor. A fost înmormântat în cimitirul eroilor „Ghencea-militari” din București, lăsând în urma sa patru copii orfani.

Copilăria este sau trebuie să fie, prin însăși condiția ei, fericită, ceea ce însă nu se poate spune despre cei patru copii orfani, ca și despre atîția alții rămași orfani în urma primului război mondial. Copilul Iustin, al doilea fiu al familiei îndurerate, ca și fratele său și cele două surori, va fi putut reconstitui chipul părintelui său sub ploaia de gloanțe, strivit de copitele cailor sau greutatea carelor de război. Din astfel de imagini el va fi învățat ce este dragostea de pămîntul natal, dar și groaza față de împilări și războaie.

O mamă însă, Maria I. Moiescu (1886—1974), harnică și curajoasă, o mamă de construcție „mioritică”, a știut să sufere și să-și mențină echilibrul interior, izbutind să-și crească cei patru copii cu demnitate. Venerabila mamă a trăit pînă la vîrsta de 88 de ani, văzîndu-și fiul, pe Iustin, înălțat în scaunul Mitropoliei Ardealului și apoi în cel al Moldovei și Sucevei. Și-a găsit odihna în satul Cîndești-Muscel.

În satul Cîndești, tînărul Iustin urmează cursurile școlii primare (1916—1921), distingîndu-se prin purtare și învățătură. Intră, după terminarea cursului primar, la liceul „Dinicu Golescu” din Cîmpulung-Muscel, terminînd clasa întii. În continuare, urmează cursurile Seminarului teologic „Miron Patriarhul” („Seminarul Orfanilor”) din Cîmpulung-Muscel (1922—1930), înființat pentru orfanii de război.

A terminat Seminarul teologic ca „șef de promoție”. Ochiul ager al Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române de atunci, patriarhul Miron Cristea, ridicat din scaunul vlădicesc din Caransebeș pe cel mai înalt tron arhieresc, l-a remarcat pe tînărul absolvent de seminar și l-a trimis, cu bursă, la studii în străinătate. Astfel tînărul Iustin Moiescu ajunge la renumita Facultate de teologie din Atena, desăvirșindu-și studiile (1930—1934). Fericită alegere a făcut patriarhul de atunci, poate din vibrația unui tainic presentiment...

La Atena, învățînd bine limba greacă veche și modernă, a obținut diploma de licență în teologie cu calificativul „excepțional” (1934). În toamna aceluiași an a obținut o bursă pentru studii de specializare (și doctorat) la Facultatea de teologie romano-catolică din Strasbourg (Franța). Timp de doi ani a frecventat cursurile acestei facultăți, pregătindu-și teza de doctorat în teologie. Contactul cu noul mediu, cu profesori renumiți îi largesc orizontul culturii generale și teologice, după care a revenit la Atena, la vechii săi profesori, care-l apreciau după merit. Acolo, urmînd încă un an cursurile postlicențiale, și-a susținut examenul de doctorat în 1937, la unul dintre cei mai distinși patrologi ortodocși, profesorul Dimitrios Balanos, cu teza: „Evagrie Ponticul. Viața, scrierile și învățătura”. Teza a fost redactată în limba neogreacă, apreciată cu calificativul „aristia” (excepțional) și tipărită la Atena (156 pagini).

Întors în țară, și-a echivalat titlurile de licență și doctorat în teologie la Facultatea teologică din București, fiind numit, pentru scurt timp, profesor de limba latină la Seminarul „Nifon Mitropolitul” din București, în anul școlar 1937—1938.

În anul universitar 1938—1939 a fost chemat de Biserica Ortodoxă în Polonia și de Facultatea de teologie ortodoxă a Universității din Varșovia, ca profesor pentru Studiul Noului Testament. Prelegerea inaugurală, rostită la Universitatea din Varșovia, în fața profesorilor, a studenților și a reprezentanților guvernului polonez, s-a bucurat de un succes excepțional. În cercurile intelectuale și în presa poloneză a fost apreciată cu elogii.

Tinărul profesor român reprezenta, în capitala Poloniei, spiritul și cultura română, dar în 1939, invazia nazistă a călcat și a strivit și aceea țară, mulți polonezi luînd drumul pribegiei. Profesorul universitar dr. Iustin Moiescu s-a înapoiat în țara sa. În perioada anilor 1939—1940 el și-a satisfăcut serviciul militar la Școala de ofițeri din Ploiești.

După satisfacerea serviciului militar, în toamna anului 1940 a fost numit la catedra de Exegeza Noului Testament de la Facultatea de teologie din Suceava și titularizat la 1 ianuarie 1942. A funcționat acolo pînă la 1 decembrie 1946, cînd este numit profesor titular la aceeași catedră de Exegeza Noului Testament a Facultății de teologie din București, actualul Institut teologic universitar din Capitală. La această înaltă instituție de învățămînt teologic a funcționat pînă la data intrării în ierarhia superioară a Bisericii Ortodoxe Române (26 februarie 1956).

În timpul activității didactice, profesorul universitar dr. Iustin Moiescu a fost membru în Comitetul de conducere al Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, a făcut parte din comitetul de redacție al revistei centrale „Biserica Ortodoxă Română”, a activat în cadrul cursurilor de îndrumare misionară și socială a clerului, organizate pe lângă Institutul teologic. Astfel, a fost în permanent contact nu numai cu studenții în teologie, ci și cu preoții de la parohii. I-a format pe băncile școlii, i-a supravegheat și îndrumat în vastul cîmp al pastorației contemporane.

Dar, pe lângă activitățile indicate sumar mai sus, dominate de vocația catedrei, profesorul dr. Iustin Moiescu și-a închinat timpul și energia studiului.

Înzestrarea naturală, amplificată și adîncită prin temeinice studii, se concretizează în numeroase opere, eseuri, traduceri, îmbogățind literatura teologică, mai ales în domeniul tilcuii Sfintei Scripturi și literaturii patristice, lucrări de înaltă ținută academică ce l-au făcut cunoscut și apreciat în țară și peste hotare.

Din lucrările tipărite amintim :

— *Evanghie din Pont. Viața, scrierile și învățătura*, teză de doctorat, în limba neogreacă, Atena, 1937, 157 pp, despre care am amintit

mai sus. Succesul tezei de doctorat prevestea un teolog cu vaste disponibilități de creație și afirmare.

— *Sfânta Scriptură și interpretarea ei în opera Sfântului Hrisostom*, tipărită în revista „Candela”, anul L—LII, 1939—1941, pp. 116—238, și în volum, Cernăuți, 1942, 120 pp. Un studiu temeinic, cuprinzând o introducere, două părți și o încheiere. Introducerea ne oferă, cu o remarcabilă claritate, principiile fundamentale, deosebirile și asemănările dintre cele două renumite școli teologice din Antiohia și Alexandria. Dacă în lămurirea adevărilor dogmatice, școala din Alexandria s-a arătat superioară celei din Antiohia, în interpretarea Sfintei Scripturi, însă, sintem dator să constatăm contrariul, dar „nu trebuie să exagerăm, socotindu-le cu totul opuse. Principiile adevăratei interpretări a Sfintei Scripturi se găsesc în înseși cărțile sfinte și au fost aplicate de Mântuitorul și Sfinții Apostoli”. Înafara lui Origen, nici un scriitor sau părinte bisericesc din Răsărit nu a scris mai mult ca Sf. Ioan Hrisostom (scrieri exegetice, omilii, comentarii). Partea întâi tratează despre „concepția Sfântului Ioan Hrisostom despre Sfânta Scriptură” (izvoarele Revelației divine, raportul dintre Vechiul și Noul Testament, inspirația Sfintei Scripturi, consecințele inspirației divine). Partea a doua tratează interpretarea Sfintei Scripturi după Sf. Ioan Hrisostom (mijloacele de interpretare, sensurile Sfintei Scripturi, folosul citirii Sfintei Scripturi). În încheiere, se stabilește locul și valoarea Sfântului Ioan Hrisostom în interpretarea Sfintei Scripturi. Înzestrat cu reale talente literare instruit în arta retoricii și filosofiei, Sf. Ioan Hrisostom ne-a lăsat „o moștenire literară imensă”. Deși el nu a compus „un tratat teologic”, în care să expună sistematic învățătura sa asupra Sfintei Scripturi și nici o lucrare ermineutică în care să fie înfățișate principiile de interpretare, în omiliile sale găsim răspindite toate elementele necesare pentru alcătuirea unui tratat despre Sfânta Scriptură și interpretarea ei.

Am insistat în mod deosebit asupra sumarului acestui studiu de neprețuită valoare, pentru a atrage atenția celor ce studiază sau doresc să studieze Sfânta Scriptură. „Ca un adevărat părinte, plin de grijă pentru fiii săi, marele dascăl nu lasă pe cititorii Sfintei Scripturi pradă neștiinței, lipsei de pricepere și fanteziei individuale”.

— *Originalitatea parabolilor Mântuitorului*, Rîmnicu-Vîlcea, 1945, 50 pp. Un studiu de remarcabilă frumusețe asupra unei specii literare propriie Mântuitorului. Deși Iisus nu a urmărit realizări literare, vorbind cu autoritate și putere (cf. Matei 7, 29), cuvântările pe care le-a rostit reprezintă neîntrecute valori în acest gen literar.

— *Activitatea Sfântului Apostol Pavel în Atena* (Faptele Apostolilor XVII, 16—34), studiu publicat în revista „Candela”, anul LVII, 1946, pp. 45—262, și în volum, Iași, 1946, 228 pp. Este o lucrare de mare erudiție istorico-exegetică, implicând toate disciplinele teologice, cu un bogat material documentar, în care autorul ne-a dat pagini de antologie, chipuri și imagini de valoare literară universală. Sf. Apostol Pavel „omul de trei coți” — cum îl numește Sf. Ioan Hrisostomul — „plesuv,

cu barba mare, ușor încovoiat de spate, îmbrăcat în haine orientale de călătorie, ridică tîrnăcopul, acolo la poalele marelui sanctuar al elenismului păgîn, Acropolul, năzuind să dărime o întreagă lume". Iudeul călător, ciudat la învățătură și vorbire, a zgduit din temelie întreaga viață spirituală a Atenei. Remarcabile sînt paginile în care profesorul dr. Iustin Moiescu ne prezintă splendoarea Atenei, ipostaza ei față de celelalte cetăți grecești și față de puterea romană, elenismul și școlile filosofice, cultura elenă, etc. Lucrarea nu conturează doar un personaj de neobișnuite dimensiuni, ci o întreagă epocă încărcată de istorie și cultură, cu care a fost confruntat Sf. Apostol Pavel. În timpul Apostolului Neamurilor, la Atena filosofia devenise „un bun comun” al întregului popor. Studiul clarifică unele probleme controversate în relație cu prezența și activitatea apostolului la Atena. Este un studiu complet, amplu, unic, privind un moment de mare importanță în istoria răspîndirii creștinismului. Scurta ședere a marelui misionar în cel mai strălucit centru al culturii antice, constituie unul din cele mai importante evenimente din întreaga istorie a omenirii — conchide autorul. În Atena, plină de filosofi, copleșită de idoli, Pavel a vorbit în sinagogă și în agora și înaintea Areopagului. A vorbit la nivelul de cunoaștere și informație al iudeilor sau al păgînilor, dar cuvîntarea din Areopag „este oglinda personalității sale”.

— *În legătură cu Mărturisirea Ortodoxă*, în „Biserica Ortodoxă Română”, 1948, nr. 5—8/1948, pp. 357—362.

— *Sfîntul Pavel în viața celor mai de seamă comunități creștine în epoca apostolică*, în „Studii Teologice” nr. 7—8/1951, pp. 398—416.5. Continînd studiile exegetico-istorice în legătură cu viața și activitatea neobositului apostol, profesorul universitar dr. Iustin Moiescu semnează această nouă lucrare într-un număr din valoroasa revistă, închinat Sfîntului Apostol Pavel. Aproape toate cetățile vechi, în care a pătruns creștinismul, în epoca apostolică, sînt strîns legate de numele său. Urmărind periplul marelui misionar, în prezentarea autorului, lectura devine ușoară și pasionantă. După un ingenios procedeu literar, se „descompune” materialul investigat în fascinante „subtitluri” (Frații mincinoși de la Ierusalim; În Antiohia Siriei; Tesalonicenii în așteptarea venirii Domnului; Vrajitorii Efesului; Tulburările din Galatia; Dezbinarea dintre corinteni; Săracii din Ierusalim; Tuturor toate), pentru a recompu o sinteză a filosofiei pauline, de fapt, o viziune integrală despre viață și organizarea ei în spiritul creștinismului. Este un gen de literatură științifică (religioasă) de mare efect. El, Pavel, cel „liber față de toți”, din dragoste s-a făcut rob tuturor: iudeilor, păgînilor și creștinilor. Citim, printre rînduri, o discretă nuanță confesivă care sporește patosul întregului eseu.

— *Atitudinea papalității față de progresul omenirii*, în revista „Ortodoxia” nr. 1/1953, pp. 116—131.

— *Biserica Ortodoxă Română în luptă pentru apărarea păcii*, în „Studii Teologice”, nr. 3—4/1953.

— *Temeiurile lucrării Bisericii pentru apărarea păcii*, în „Studii Teologice”, nr. 7—8/1953, pp. 554—576. Sint elemente de bază pentru orientarea clerului ortodox român în această problemă care angajează conștiința omenirii întregi.

— *Ierarhia bisericească în epoca apostolică* (anexă: Culegere de texte biblice și patristice despre pace și muncă), Craiova, 1955, 80 pp., studiu lucrat cu aceeași acuratețe ca și cele citate anterior.

— Hristu Andrușos, *Simbolica*, traducere din limba greacă de profesor universitar Iustin Moisesescu, Craiova, 1955, 350 pp. Este un adevărat manual, cu atât mai necesar cu cât în țara noastră viața diferitelor culte religioase este străbătută de un înalt spirit de înțelegere și frățietate — după cum preciza regretatul mitropolit Firmilian în prefața volumului.

Ar trebui să amintim și diversele colaborări la revistele teologice, comentarii, note, recenzii, cum este, de pildă, excepționala prezentare a lucrării profesorului grec Balanos D.S.: „Este eretică învățătura lui Ioan Casian despre grație”, în „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 7—10/1937.

În studiile publicate descoperim un adânc cunoscător al filosofiei clasice, cu o remarcabilă forță de sistematizare a materialului investigat. Combativ și întemeiat în variate probleme din domeniul speculațiilor filosofice și teologice, clar și exact în concluzii, profesorul universitar dr. Iustin Moisesescu și-a dobândit un binemeritat renume în teologia ortodoxă. Intrarea în ierarhia superioară a Bisericii Ortodoxe Române marchează intensificarea activității publicistice a Prea Fericitului Patriarh Iustin. Prea Fericirea Sa a avut din tinerețe vocația catedrei, pe care, de fapt, n-a părăsit-o, ci a urcat pe o catedră mai înaltă, mai încărcată de răspundere. Într-adevăr, trecînd de la catedra universitară în scaunul mitropolitan de la Sibiu și de la Sibiu la Iași și de aici în fruntea Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericirea Sa a urcat nu numai treptele ierarhice, ci și treptele grijilor, ale răspunderilor și ale împlinirilor care-i pot fi hărăzite unui om devotat lui Hristos.

Din inițiativa și sub îndrumarea Prea Fericirii Sale (ca mitropolit al Ardealului) se publică: *Catehismul creștinului dreptcredincios*, Sibiu, 1956; apoi (ca mitropolit al Moldovei): *Biblioteca Părinților și scriitorilor bisericești greci*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr.1—2/1960 și *Carte de rugăciuni pentru tot creștinul cuprinzînd rugăciunile de trebuință, însemnări de tipic și felurite învățături de folos dreptcredincioșilor*, Iași, 1971.

Întîistătătorul Bisericii noastre a scris, apoi, bogate prefete la unele lucrări, ca, de pildă, la ediția critică a „Psaltirii în versuri” de mitropolitul Dosoftei al Moldovei. Dar să cităm, aici, o apreciere de autoritate: „Grija pentru știința sacră a sporit-o și mai mult, cînd de la catedra școlii a trecut la amvonul ierarhilor pe care îl ilustrează cu elocvență izvorită din convingerea în veracitatea credinței propovă-

duite și-l împodobește cu roada tiparnițelor bisericești ce pun în lumină fie frumusețea imnelor și rugăciunilor bisericești, ca de pildă cântările de slujbă, fie vechea slovă românească, așa cum s-a consemnat în Psaltirea lui Dosoftei, fie monumente ale geniului poporului nostru, ca minunatele lucrări despre bisericile și mănăstirile moldovene, fiie erudiția teologiei noastre ca în atâtea studii de înaltă ținută academică și multe încă altele. Peste acestea se adaugă și grija față de viitoarele cadre ale Bisericii, prin școlile teologice, care întregesc imaginea unui Patriarh ctitor de cultură românească" („Mitropolia Banatului", nr. 10—12/1977, p. 649 sq).

Profesorul dr. Iustin Moisescu a slujit cu pasiune catedra universitară aproape două decenii. Despărțirea de catedră a însemnat o „rui-pere" dureroasă, cum mărturisește chiar Prea Fericirea Sa, într-o dui-oasă cuvintare, rostită după alegerea din ziua de 10 ianuarie 1958, ca Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei: „Rui-pindu-mă de catedra mea de la Institutul teologic universitar din București, unde, după a mea socotință, năzuiam să-mi închin întreaga mea viață slujirii bisericești pe tărîmul teologiei, am plecat anul trecut în Ardeal, după vrerea lui Dumnezeu, pentru a fi propovăduitor al dreptei credințe, iconom al harului divin și păstor al unei părți a turmei dreptcredincioase de peste munți...".

Toate despărțirile sînt dui-oase, cînd între oameni se stabilesc relații de armonie și bună lucrare. Și la despărțirea de credincioșii din Mitropolia Ardealului, Prea Fericitul Patriarh Iustin a rostit calde cuvinte de dragoste și păreri de rău, sub impulsul unui sentiment uman: „Mă simt dator să mărturisesc aici că m-am desprins cu greu de iubirii mei fii duhovnicești din Ardeal. Păstoria mea peste munți a fost scurtă. Totuși o strînsă legătură se încheagă între mine și Biserica ardeleană...". La rîndul lor, credincioșii din Mitropolia Ardealului și-au exprimat profunde sentimente e recunoștință față de arhipăstorul lor și durerea despărțirii. Și unii și alții, însă, au acceptat rînduiala, cu conștiința că-și împlinesc datoria față de Biserică și față de patrie.

Așadar, ascultînd „chemarea" Colegiului electoral bisericesc, profesorul dr. Iustin Moisescu a fost ales, cu unanimitate, în ziua de 26 februarie 1956, Mitropolit al Ardealului. Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a confirmat alegerea în ziua de 27 februarie 1956.

Împlinind succesiv toate rînduielile bisericești, în 15 martie 1956, a fost hirotonit arhiereu în catedrala patriarhală din București. Investi-tura în scaunul de Arhiepiscop și Mitropolit al Ardealului, Crișanei și Maramureșului, s-a efectuat în Sala sinodală a Palatului patriarhal din București, iar solemnitatea înscăunării la Sibiu s-a desfășurat în ziua de 18 martie 1956, la care a asistat și dr. Petru Groza, președintele prezidiului Marii Adunări Naționale.

Nu s-a, împlinit anul de cînd începuse o energică și bogată arhipăstorie la Sibiu și Colegiul electoral bisericesc i-a încredințat în ziua de 10 ianuarie 1957, scaunul de Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al

Moldovei și Sucevei. La 12 ianuarie a primit legiuina investitură iar a doua zi, 13 ianuarie 1957, a fost instalat în istoricul scaun al Mitropoliei moldovene, păstorind aici timp de douăzeci de ani și cinci luni, adică până în 10 iunie 1977.

Și astfel Înalt Prea Sfințitul Mitropolit dr. Iustin Moiescu a trecut pe rând, în fruntea a două vechi organizații bisericești din stînga și dreapta Carpaților, dar strîns unite prin neîntrerupta comunicare în spiritul și aspirațiile lor către unitatea bisericească și națională. La plecarea din Sibiu spre Iași, Î. P. S. Mitropolit Iustin declara: „Despărțindu-mă de scaunul Bisericii ardeleni, în a cărei vistierie duhovnicească rămîne ferecată o parte din inima mea, mă îndrept spre altă podoabă a ortodoxiei românești, spre Mitropolia Moldovei și Sucevei”. De la tradiția șaguniană, întreținută de vrednicii săi urmași, Mitropolitul Iustin a trecut în falnica Moldovă a marilor voievozi români, a cronicarilor, a marilor scriitori și oameni de știință, a vrednicilor ierarhi creatori de literă și limbă românească ce au știut să țină strîns legată viața Bisericii de viața poporului, ca și ierarhii ardeleni.

Al patrulea Patriarh.

Întîiul patriarh, dr. Miron Cristea, a avut incontestabile merite pentru Biserica noastră. Militant pentru întregirea neamului, participant la marea adunare de la Alba-Iulia (1918), sub cîrmuirea sa, în noile condiții istorice, Biserica Ortodoxă Română a fost ridicată la treapta de Patriarhie (1925).

Al doilea patriarh, Nicodim Munteanu, „robust la chip și la gîndire”, crescut „în viața mănăstirilor”, a întocmit sau a tradus numeroase scrieri teologice, redeșteptînd la viață „tiparnița nemțească”....

Al treilea patriarh, Justinian Marina, a dat o nouă legislație tuturor sectoarelor de activitate bisericească, o nouă organizare instituțiilor de învățămînt teologic și mănăstirilor, o nouă orientare pentru activitatea preoților în spiritul unui „apostolat social” nou, a realizat reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române (spicuiri din cuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, rostită după alegere).

După trecerea la cele veșnice a fericitului întru adormire patriarh Justinian, obștea ortodoxă din țara noastră, prin reprezentanții ei, a purces în ziua de 12 iunie 1977 la alegerea celui de al patrulea patriarh. Pe scaunul patriarhal al Bisericii Ortodoxe Române a fost atunci înălțat Prea Fericitul Patriarh Iustin, Mitropolitul de odinioară al Moldovei și Sucevei.

Imediat după alegere, noul Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române a rostit o substanțială cuvîntare, subliniind principiile esențiale care-i vor călăuzi activitatea în viața bisericească, națională și socială. „Cu inima lărgită acum, așa cum spunea cîndva Sf. Apostol Pavel, pentru a putea cuprinde în ea pe dreptmăritorii creștini de pe întin-surile tuturor meleagurilor românești, îndreptîndu-mi pașii spre viitor,

pornesc cu hotărîre înainte, potrivit cu porunca Mîntuitorului care zice că: „Nimeni din cei care pun mîna pe plug și se uită înapoi, nu este vrednic de Împărăția lui Dumnezeu” (Luca 9, 62). Privind înainte, mă voi strădui să trag brazdă nouă în ogorul Bisericii brazdă de înnoire adîncă, cuprinzătoare și permanentă a vieții noastre religioase, în spiritul învățăturii Sfintei Scripturi, al Tradiției marilor părinți ai Bisericii și ai vieții noastre ortodoxe românești”.

Dintre cei patru întîistătători ce s-au succedat la cîrma Bisericii noastre, numai Prea Fericitul Patriarh Iustin provine din mediul învățămîntului teologic superior al Bisericii Ortodoxe Române. Și „Biserica Ortodoxă Română se mînește că are în fruntea ei ca Patriarh o personalitate de prim rang, o personalitate de dimensiuni ecumenice și pancreștine, cunoscut în lumea întreagă, un bărbat înzestrat cu alesse calități, cu un deosebit simț al dreptății, al adevărului, al omeniei, păstrînd permanent o prețuire și o dragoste fierbinte față de toți slujitorii și credincioșii ei” (pr. prof. I. R., în „Studii Teologice”, nr. 1—2/1982, p. 90).

În ziua de 18 iunie 1977, la Palatul Marii Adunări Naționale a avut loc înmînarea Decretului Prezidențial de recunoaștere a noului Patriarh. După ceremonia înmînării decretului, Întîistătătorul Bisericii noastre, însoțit de membrii Sinodului permanent, a fost primit de Președintele Republicii Socialiste România, domnul Nicolae Ceaușescu „Arhitectul României moderne”.

Îndeplinindu-se toate prevederile statutare și canonice, în ziua de 19 iunie 1977, într-un cadru deosebit de solemn, s-au desfășurat festivitățile de intronizare a Prea Fericirii Sale ca Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

„Gramata de înscăunare” este solemnă și impresionantă: „Noi, membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române (...) emitem și dăm Prea Fericitului Părinte Patriarh dr. Iustin Moisescu această gramată sinodală drept mărturie că Prea Fericirea Sa are jurisdicție de Arhiepiscop al Bucureștilor și Mitropolit al Ungrovlahiei, cu dregătoria înaltă și prerogativele de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române și Președinte al Sfîntului Sinod, pe temeiul soborniceștilor canoane, al legilor și regulamentelor noastre bisericești, cu dreptul de a face toate cîte i se cuvin ca Ierarh și Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române, spre zidirea duhovnicească a poporului dreptcredincios și paza dreptei credințe”.

Exprimînd bucuria Bisericii și a credincioșilor ortodocși din Banat, față de alegerea Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, revista „Mitropolia Banatului” scria, printre altele: „O nouă ștafetă de lumină și evlavie, de patriotism și avînt pornește spre culmile la care se ridică priviri pline de nădejde în bogată reușită pentru ceea ce înseamnă mărirea Sfintei Biserici și propășirea țării” (nr. 10—12/1977, p. 648). Cu aceeași ocazie, unul dintre ierarhi a spus:

„Prea Fericirea Voastră sintetizi fiul acestei epoci, cel care merge în pas cu vremea, în pas cu epoca sa. Sînt convins că veți fi Patriarhul vremurilor noi, Patriarhul gata la chemarea patriei, la chemarea Bisericii noastre strămoșești, Patriarhul păstrător al tezaurului de cultură românească, fiul ales din sinul Bisericii ca să-i conducă destinele în această măreață epocă de înfăptuiri nu mai puțin mărețe”. Aceste calități îmbinate armonic cu un suflet ales, cu un suflet mare, cu un cărturar profund, cu un teolog distins, sînt trăsături esențiale ale personalității noului Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Într-adevăr, zi de zi, ceas de ceas, neobosit și neîmpuținat, Prea Fericitul Patriarh Iustin realizează deplină armonie între activitatea bisericească și cea socială, străbătută de nobile sentimente patriotice. Însuși, mai pregnant, Prea Fericirea Sa a spus: „Cu privirile statornic ațintite spre poporul nostru care ostenește să zidească o viață fericită pentru el și urmașii săi, ne vom strădui să dovedim, cu fapta, că Biserica noastră aduce o contribuție din zi în zi mai mare la opera istorică pe care o înfăptuiește poporul nostru acum... Dorința noastră este ca fiecare cleric sau credincios să-și aducă propria sa contribuție la săvîrșirea binelui obștesc, la zidirea României noi, României fericite”.

Ajungînd pe treapta cea mai înaltă a ierarhiei bisericești, Prea Fericirea Sa nu cunoaște ceea ce am putea numi „mulțumirea clipei”, căreia, iluzorii, i-am cere „oprîrea”, ci fiecare treaptă urcată înseamnă un spor de grijă, o multiplicare a gîndurilor ca într-un sistem de vase comunicante.

Privim, cu nedisimulată stimă și respect, spre Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române și ne amintim o „regulă” formulată de Sf. Vasile cel Mare, pe care Prea Fericitul Patriarh Iustin a ales-o și ne-a recomandat-o, cu treizeci de ani în urmă pe cînd era profesor: „Se cuvine ca fiecare să ia aminte la lucrul său și să se îngrijească de el cu rîvnă... și să-l împlinească fără lenevie, cu strădanie și îndeaproape purtare de grijă...”.

Încercarea de a cuprinde și exprima în date sau în cifre și calitative activitatea unui patriarh atît de variată și complexă înseamnă, dacă nu un act de cutezanță, lipsa unui simț al realității și al măsurii. Știm cu toții că Prea Fericitul Patriarh Iustin își împarte timpul și se împarte între Biserică și patrie, între cele două sacerdoții. Știm că Prea Fericirea Sa servește cu neabătută credință scumpa noastră patrie în elanul și efortul ei fără precedent de a se ridica în rîndul țărilor fruntașe pe cuprinsul terei. Alegerea Prea Fericirii Sale în „Marele Sfat al Țării” — Marea Adunare Națională —, în Consiliul Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste, în Comitetul Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste, în Comitetul Național pentru Apărarea Păcii și în alte organizații de conducere obștească și culturală, reprezintă înscrierea Bisericii noastre în plenitudinea vieții poporului nostru și dezvoltării impetuoase a țării.

Dînd ascultare psalmistului: „Cît este de bine și de frumos să locuiască frații în unire” (Psalmul 132), Prea Fericitul Patriarh Iustin

ține sub părintească dragoste pe toți românii ortodocși oriunde s-ar afla. Unitatea bisericească reprezintă un filon de inepuizabilă energie pentru păstrarea unității naționale, fenomen de atâtea ori vădit și verificat în zbuciumatul trecut al poporului nostru. Pretutindeni Biserica noastră menține un climat de pace și armonie împotriva tuturor tendințelor și curentelor inumane, intolerante și agresive. „În preocupările Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, manifestate fie în scris, fie la catedră sau amvon, *unitatea bisericească și unitatea națională* ocupă un loc special. Pe plan bisericesc unitatea este urmărită cu asiduitate în credință și trăirea tuturor clericilor și credincioșilor, ca și în cult și în organizare. Biserica nu poate avea decât o singură legislație, întemeiată pe sfintele canoane. În vederea consolidării unității credinței strămoșești, Prea Fericirea Sa n-a precupețit nimic. Unitatea Bisericii se extinde asupra tuturor comunităților românești ortodoxe din diferite țări, pentru consolidarea ei Patriarhia oferind cu dărnicie ajutoare substanțiale, spirituale și materiale.

Pe plan extern, sub îndrumarea Prea Fericitului Patriarh Iustin, Biserica Ortodoxă Română se distinge printr-o largă deschidere spre toate oughle și religiile, urmărind realizarea unei solidarități universale pentru apărarea „VIEȚII”. Biserica Ortodoxă Română, sub conducerea Prea Fericirii Sale, a făcut, în numeroase foruri și organizații bisericești, pași importanți pentru a depăși caracterul unor „consilii” festive, de circumstanță, propunând, temerar și lucid, soluții practice și eficiente.

Prea Fericirea Sa și-a început activitatea pe plan ecumenic încă de la intrarea în ierarhia superioară a Bisericii și s-a distins în marile organizații, intercreștine, cum sint: Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Conferința Bisericilor Europene, Conferința Creștină pentru Pace, etc. Ca membru în Comitetul central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor a participat la cea de a treia Adunare Generală a Consiliului Mondial al Bisericilor de la New-Delhi (India, 1961), la a patra Adunare Generală de la Upsala (Suedia, 1968), la cea de a cincea Adunare Generală de la Nairobi (Kenia, 1975), etc. A participat activ, ca membru component în Prezidiul Conferinței Bisericilor Europene, la Adunările de la Nyborg IV (1964), Nyborg V (1966), Nyborg VI (1971), Engelberg (1974), a participat la Adunările generale ale Conferinței pentru Pace de la Praga, etc.

Prea Fericirea Sa este și azi o prezență prestigioasă în cele mai mari organizații interbisericești și interreligioase — Consiliul Ecumenic al Bisericilor (C.E.B.), cu mai vechiul „departament teologic” al comisiei „Credință și Constituție”, cu peste cinci decenii de activitate — Prezidiul și Comitetul Consultativ al Conferinței Bisericilor Europene (C.B.E.), Conferința pentru securitate și cooperare în Europa, Conferința mondială a reprezentenților marilor religii din lume, pentru pace, dezarmare și dreptate.

În organizațiile bisericești internaționale și interreligioase, Biserica Ortodoxă Română, Prea Fericitul Patriarh Iustin și delegații Prea

Fericirii Sale — eminentei ierarhi și teologi — și-au dobândit un prestigiu indeobște recunoscut.

Prea Fericirea Sa depune strădanie pentru deschiderea Bisericilor surori, unele față de altele, văzînd în astfel de atitudini „semnul intrării istoriei creștinismului, într-o nouă epocă, o epocă de eforturi pentru refacerea unității...” (Din mesajul adresat Asociației „Pro Oriente”).

Pornind de la un principiu larg și cald umanitar, care, în necurmat dialog cu adversitatea veacurilor, și-a dobândit statut de perenitate, Prea Fericirea Sa propovăduiește cu tărie că „toți sînt chemați să trăiască între ei în dragoste și în pace” (I Tesaloniceni 5, 13), toți oamenii au dreptul sfînt la viață în liniște cu bună înțelegere. Bisericile — accentuează Prea Fericirea Sa — „trebuie să propovăduiască aceasta cu timp și fără timp, și să conjuge lupta pentru unitatea lor în Hristos, cu lupta pentru unitatea lumii, pentru înfrățirea tuturor oamenilor. Să se declare cu claritate și cu toată îndrăzneala împotriva războaielor de orice fel, împotriva cursei înarmărilor, împotriva morții, pentru pace și dreptate”.

Intervențiile și mesajele Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, pătrunse de esența învățaturii Mintuitorului, de un larg spirit umanitar, de luciditate și responsabilitate, într-o perioadă amenințată de spectrul unei prăbușiri de proporții cosmice, se ridică la valoarea unor autentice acte istorice.

Ierarhii, teologii și preoții Bisericii Ortodoxe Române, sub directa îndrumare a Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, contribuie la instaurarea unui climat de înțelegere și apropiere între credincioși și Biserici, în spiritul idealului contemporaneității.

Mesager al demnității și omeniei românești, sacerdot și patriot elevat, umanist de mare ținută, militant pentru pace și bună înțelegere între oameni și popoare, Întîistătătorul Bisericii noastre ne este pildă vie de urmat. De la Prea Fericirea Sa învățăm credința și bunăcredința, perseverența și pasiunea studiului, cultul tradiției și râvna înnoirilor...

Cu prilejul popasului aniversar, împlinirea a 75 ani, preoții și credincioșii Mitropoliei Banatului, la toate altarele, cu toată smerenia au înălțat rugăciuni pentru sănătatea, îndelungarea de zile și sporirea în „tot lucrul bun” (Evrei 13, 21) a Prea Fericitului Patriarh Iustin, pentru binele Bisericii noastre strămoșești.

VECHIUL TESTAMENT ÎN PREOCUPĂRILE PEA FERICITULUI PATRIARH IUSTIN

de : preot prof. NICOLAE NEAGA

În conformitate cu tradiția Bisericii noastre Ortodoxe, Prea Fericitul Patriarh Iustin propovăduiește învățătura că sînt destule teme-iuri — de doctrină și sociale — care obligă să se prețuiască după cu-viință Vechiul Testament, unul dintre izvoarele credinței creștine.

Una dintre primele preocupări biblice ale Întîistătătorului Bise-ricii Ortodoxe Române a fost să dea Sfînta Scriptură în interpretarea Sfîntului Ioan Hrisostom (1942), apoi activitatea Sfîntului Apostol Pa-vel în Atena (1946) și textele biblice despre pace și muncă (1951). A scris apoi prefața la ediția critică a Psaltirii în versuri de mitropolitul Dosoftei al Moldovei, a dat, în ediție nouă, Psaltirea (1979), și Biblia (în 1982), a îndrumat și binecuvîntat tipărirea Studiului Vechiului Tes-tament — manual pentru elevii Seminariilor teologice. Sub aceeași înaltă îndrumare și oblăduire a Prea Fericitului Patriarh Iustin, au apărut lucrările exegetice la Vechiul Testament ale lui Origen (1981), etc.

În centrul preocupărilor vechi-testamentare, Prea Fericitul Patriarh Iustin așează caracterul hristologic al Vechiului Testament, deoarece acolo „s-a păstrat făgăduința dată de Dumnezeu celor dintii oameni că va trimite în lume pe Mîntuitorul. Glasul lui Dumnezeu, pe care Adam și Eva l-au auzit din ascunzișul lor printre pomii raiului zicînd : „Adame, unde ești”, nu s-a stins niciodată, în întregime, din lume”.

De la cea dintii pînă la cea din urmă pagină a Sfînteii Scripturi a Vechiului Testament, așteptarea lui Mesia străbate ca un fir de aur în toată istoria veche.

În cartea Iov, una din cele mai frumoase scrieri ale Vechiului Testament, se rezumă, oarecum, certitudinea deplină a credincioșilor că Iisus Hristos trebuie să vină în lume, prin cuvintele : „Eu știu că Mîntuitorul meu este viu și că în cele din urmă se va ridica pe pă-mînt” (Iov 19, 25).

„Alți scriitori ai Vechiului Testament sînt purtați cu duhul la timpul lui Hristos, la locul de naștere al lui Iisus, la învățătura și fap-

tele Lui, la chinurile și mărirea Lui. Mîntuitorul era prevestit ca „Domn al Păcii”, ca Rege al dreptății, ca Păstorul cel bun, ca Arhiereul cel mare, ca slujitor al lui Dumnezeu și ocrotitor al celor nevoiași și asupriți.

Zicerile și proorocirile Vechiului Testament sînt frumoase și pline de înțeles teologic¹.

Prea Fericitul Patriarh Iustin subliniază că „Nașterea lui Hristos s-a făcut mai presus de legile firii. Chiar îngerii din ceruri au venit întru întîmpinare. Hristos a venit, împlinindu-se în acest fel un cuvînt proorocesc care zice: „Veseliți-vă ceruri, împreună cu El, să se închine Lui toți îngerii lui Dumnezeu” (Deuteronom 32, 43, Psalmul 97, 7)².

Ierarhia bisericească are tangențe genetice cu Vechiul Testament. Instituirea ierarhiei are în Vechiul Testament caracter sacru. Aceasta rezultă din Numeri 11, 16—17 și Numeri 11, 24—25³.

În cursul Vechiului Testament, presbiterii alcătuiesc o adunare a mai marilor poporului la care luau parte conducătorii statului în număr de 70 (Ieșire 24, 2; Numeri 11, 16—17; Numeri 11, 24—25). Ei se întîlneau, fără încetare, în jurul conducătorilor poporului.

Mai tîrziu, presbiterii alcătuiau Sinedriul celor 71, împreună cu arhieriei și cărturarii. Spre deosebire de arhieriei, care dobîndeau locul lor, în sinedriu ca urmare a demnității lor sacerdotale, presbiterii erau rînduiți în sinedriu ca reprezentanți ai poporului, deoarece erau socotiți mai marii poporului, cum arată și numirea lor de „presbiteres”.

Iacob, întîiul episcop al Ierusalimului, în timpul slujbelor religioase, pe mitra sa arhierască purta lama, sau tăblița de aur „Sfînt Domnului” — un semn distinctiv al marelui preot, al arhierelui în lumea Vechiului Testament⁴. Activitatea de păstorie a slujitorilor bisericești reiese și din textele Vechiului Testament de la Miheea 5, 1 și, 5, 3; II Regi 5, 3⁵.

Pentru ostenitorii întru apărarea păcii, Prea Fericitul Patriarh Iustin trimite la textele profeților Vechiului Testament de la Isaia 32, 17; 52, 7; 57; 19; 60, 17; și Ieremia 28, 9; apoi la Regi 25, 6; IV Regi 20, 19; Psalmi 33, 12; 31, 11; 71, 67; 84, 11; 118, 165; 120, 8; Pildele lui Solomon 20, 209⁶.

Credincioșii sînt datori să sprijinească cu hotărîre năzuințele sfinte ale poporului nostru de a promova pacea cu toate popoarele lumii și de a se ruga lui Dumnezeu cu vorbele psalmistului „să răsară dreptatea în lume ca ploaia pe cîmpul cosit și ca picătura ce face să

¹ *Pastorală* trimisă cu prilejul sărbătorilor Nașterii Domnului din anul 1964, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 1—2/1964, pp. 9—10.

² *Ierarhia bisericească în epoca apostolică*, Craiova, 1955, p. 50.

³ *Pastorală de Crăciun*, 1964 (l. c.), p. 11.

⁴ *Ierarhia...* (o. c.), p. 62.

⁵ *Idem*, p. 8.

⁶ *Idem*, p. 65.

rodească pământul, ca să înflorească dreptatea și să fie belșug de pace cît va sta luna pe cer" (Psalm 81, 6—7) ⁷.

Profeții Vechiului Testament, ațintindu-și privirile spre viitor, către Mintuitorul, adeseori Îl intitulau „Domnul Păcii”, iar vremea care avea să înceapă odată cu venirea Lui în lume era așteptată și dorită, ca o epocă de domnie a păcii desăvîrșite. Isaia nădăjduia că popoarele vor preface atunci „săbiile lor în fiare de plug și lăncile lor în seceri” (2, 4), iar Iezechiil vedea cu ochii lui sufletești „pe locuitorii cetăților... care vor arde armele... arcurile, săgețile, lăncile și sulitele” (39, 9).

Un psalm ne arată că la venirea Domnului păcii, „mila și adevărul se vor întîmpina, dreptatea și pacea se vor săruta” (44, 11), iar în altul este scris că „va înflori dreptatea în zilele Lui și va fi belșug de pace cît va fi luna pe cer” (71, 7).

Cuvintele profetilor n-au rămas deșarte, iar Mintuitorul „a adus pe pămînt pace” — cum se exprimă Prea Fericitul Patriarh Iustin într-o pastorală la Nașterea Domnului.

Sfînta scriptură a Vechiului Testament oferă exemple clasice despre îndatoririle sociale ale creștinului, cum ar fi munca. Statornicind obligația de a munci, Vechiul Testament subliniază că „mîna celor harnici va stăpîni” (Piltele lui Solomon 12, 24), apoi „șase zile se muncește” (Ieremia 20, 19), căci „cel ce muncește ogorul său se satură de piine” (Piltele lui Solomon 12, 11), sau „cea mai scumpă comoară pentru om este munca” (Piltele lui Solomon 12, 27), pentru că „de munca mîinilor tale te vei bucura” (Psalmul 137, 2) ⁸. Pămîntul trebuie lucrat cu rîvnă, după cum îndeamnă Vechiul Testament. Referindu-se la textul din Piltele lui Solomon 12, 27, Prea Fericitul Patriarh Iustin accentuează: „Muncii cu rîvnă ogoarele voastre, știind că munca este cea mai scumpă comoară a omului” ⁹.

Fată de cei stăpîniți de patima lenei, Prea Fericirea Sa invocă urgisirea înțelepților Vechiului Testament: „Du-te la furnică, leneșule, și te înțelepțește” (Piltele lui Solomon 6, 6), sau: „O mînă leneșă aduce sărăcia” (Piltele lui Solomon 10, 4).

Învățătura propovăduită de Sf. Apostol Pavel pleacă de la preistoria creștinismului care este Vechiul Testament cu cărțile scriitorilor ei inspirați. Din textele utilizate de Apostolul Neamurilor notăm pe cele de la Facere 17, 18; Levitic 17, 11; Deuteronom 12, 23 și 32, 8; Psalmii 12, 6; 50, 12; 51, 18 și 139, 2; Isaia 40, 19; Ieremia 7, 21 și 23, 24; Înțelepciunea lui Solomon 13, 1; III Macabei 2, 9, etc.

Din lucrarea Prea Fericitului Patriarh Iustin, intitulată *Activitatea Sfîntului Apostol Pavel în Atena* (1946) rezultă că textele din Ieșire 6,

⁷ Pastorală la Învierea Domnului, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei” nr. 3—4/1958, p. 182.

⁸ Ierarhia... (o c.), p. 72—73.

⁹ Pastorală la Învierea Domnului (citată), p. 182.

27 și II Macabei 11, 20 contribuie mult la înțelegerea relatării de la Faptele Apostolilor 17, 17.

Textele Vechiului Testament de la înțelepciunea lui Solomon 11, 19 și 18, 3; II Macabei 1, 19 și altele, în care găsim (în Septuaginta) termenul „agnostos” și noțiunea de „zei necunoscuți” (Deuteronom 11, 28; 13, 2; 32, 16—17 și Ieremia 19, 4), constituie preludiul textului paulin din Faptele Apostolilor cap. 23, iar relatarea din Faptele Apostolilor 17, 24 este la fel un împrumut din Vechiul Testament (Facere 1, 1; Isaia 45, 11—12).

Sf. Apostol Pavel amintește în epistola I către Timotei 5, 18, textul din Deuteronom 25, 4: „Să nu legi gura boului care seceră”, precum și textul din Matei 10, 10: „Vrednic este lucrătorul de plata sa”. Toate sînt amintite împreună de același Apostol al Neamurilor în I Corinteni 9, 9, unde arată și înțelesul lor, iar mai departe, în versetele 13—14, el scrie: „Nu știți că cei ce săvîrșesc cele sfinte mîncă de la templu și cei ce stau lângă jertfelnic au parte de jertfelnic? Tot așa și Domnul a poruncit celor ce vestesc Evanghelia să trăiască din Evanghelie”¹⁰.

Adresîndu-se credincioșilor în calitate de mitropolit al Ardealului, Prea Fericitul Patriarh Iustin subliniază încă, odată că Vechiul Testament cuprinde cuvîntul lui Dumnezeu către oameni, înainte de Mîntuitorul Iisus Hristos¹¹, dînd îndrumări care au rămas în putere și pentru creștini. Ele sînt cuprinse mai ales în Decalog. Cele zece porunci s-au păstrat la Ieșire 20, 1—17 (și în locurile paralele) și învață că există un singur Dumnezeu, pe care trebuie să ne năzuim spre a-L cunoaște și a-L cînsti, respectiv să nu se pună nimic mai presus de Dumnezeu. Decalogul arată că după șase zile de lucru trebuie să închinăm o zi de odihnă Domnului, pe care creștinii o sărbătoresc de la întemeierea Bisericii. Tot acolo se spune că cei mai apropiați semenii ai noștri sînt părinții, de unde decurge obligația de a-i respecta și a-i iubi, căci „cu fapta și cu cuvîntul cinstește pe tatăl tău și pe mama ta, ca să-ți fie binecuvîntare de la dînșii, căci binecuvîntările tatălui întărește casele fiilor” (Isus Sirah 3, 8—9).

Decalogul cere să nu ne atingem de viața noastră, nici de cea a semenului, deoarece viața provine de la Dumnezeu și este temelia celorlalte bunuri. Prin Decalog este instituită monogamia și sînt condamnate toate cele necuviincioase. Tot de aici învățăm că dreptul la viață nu se poate întemeia pe furt, ci numai pe munca cinstită, pe adevăr și nu pe minciuna care reflectă gîndul de a-l înșela pe aproapele și de a-l păgubi, fie în bunurile sale materiale fie în cîntea sa. Minciuna este păcat fiindcă nimicește respectul, încrederea și dragostea care trebuie să cîrmuiască legăturile dintre oameni. Ea este

¹⁰ Cf și *Ierarhia...* (o. c.), p. 43.

¹¹ *Catehismul creștinul dreptcredincios*, tipărit cu osîrδια și cu binecuvîntarea I. P. S. Mitropolit Iustin, Sibiu, 1956, p. 10.

„o batjocură de om” (Isus Sirah 20, 25) și „cel ce o folosește se va prăbuși” (Pildele lui Solomon 19, 9).

Poruncile opresc nu numai păcatele săvârșite cu vorba și cu fapta, ci ne cer să ne ferim chiar și de poftele din care izvorăște păcatul. De aici învățăm că pentru a fi curați în vorbele și faptele noastre, trebuie să fim mai întâi curați cu inima — arată Prea Fericitul Patriarh Iustin ¹².

În pildele și îndemnurile date de Prea Fericitul Patriarh Iustin găsim o călăuză prețioasă pentru înțelegerea Vechiului Testament care este „o scrisoare a lui Dumnezeu către credincioși”. Prin modul în care face uz de această parte a Sfintei Scripturi, Prea Fericirea Sa accentuează încă odată locul pe care îl ocupă Vechiul Testament în Revelația divină, precum și atitudinea Bisericii Ortodoxe față de acest important izvor al învățăturii creștine.

¹² Idem, pp. 91—100.

CUGETAREA TEOLOGICĂ A PROF. DUMITRU STĂNILOAE

de: preot PETRU HORHOIANU

Încercarea de a exprima sintetic dimensiunile fundamentale ale cugetării teologice a părintelui profesor Dumitru Stăniloae nu este din cele mai simple și aceasta din două motive: 1) activitatea creatoare în domeniul teologiei ortodoxe a profesorului Stăniloae se extinde pe o perioadă de timp de peste o jumătate de secol (1929—1980), purtînd amprenta unui laborios efort intelectual, neistovit încă și foarte fecund; 2) în al doilea rînd, spiritul creator al profesorului Stăniloae este înzestrat cu o vădită pregnanță poliedrică. Profesorul Stăniloae este un teolog care nu trebuie să fie studiat decît în perspectiva totalității, adică trebuie luată în considerare întreaga sa operă teologică și spirituală, publicistică și de catedră. Pregonța poliedrică a spiritului profesorului Dumitru Stăniloae se vedește prin faptul că este perceptiv și receptiv la cunoașterea multiplelor aspecte ale realității, de la realul natural, prin cel biologic și istoric, pînă la realul spiritual și metafizic al vieții spirituale creștine. Tensiunea spiritului său ține-tește la universalitatea cunoașterii. De fapt, aceasta este structura autentică a spiritului. După cum diamantul, cristalul cu multiple fețe și unghiuri captează și reflectează toată gama culorilor din spectrul solar, așisderea spiritul năzuiește spre captarea, prin cunoaștere, a întregii realități, în extensiunea ei spațială și în devenirea ei temporală istoric-spirituală.

Activitatea și elaborarea teologică este esențială pentru profesorul Dumitru Stăniloae; este hrana spirituală a vieții dînsului. Însă formația sa intelectuală depășește cu mult domeniul teologiei. Ea vădește o perspectivă intelectuală și spirituală extrem de profundă și de o neobișnuită amplexare; o perspectivă care se identifică cu întregul Arbore al cunoașterii și al acțiunii ființei umane, cu posibilitățile de înfăptuire și de exprimare ale spiritului pînă la limitele lui supreme.

Teologul Stăniloae este un intelectual de formație complexă și masivă. Foarte temeinic orientat și ancorat în întreg domeniul filosofiei, mai ales al celei sistematice, adică în domeniul central al filosofiei care se referă la marile probleme pe care și le pune permanent

spiritul cugetător asupra lumii și a vieții, probleme care privesc Cauza primă a existenței, considerată în totalitatea ei, ca și Scopul ei ultim, poziția fapturii în cosmos, structura, menirea și destinul ei.

Filosofarea pentru profesorul Dumitru Stăniloae este pasiunea nobilă care-l urcă dincolo de domeniul cunoașterii științifice și al gândirii filosofice, în acela al Înțelepciunii, adică în zona cea mai înaltă a existenței umane, de unde întrezărim „regiunea izvoarelor supreme” ale realității, considerată structural, ontologic și axiologic, în totalitatea ei. Este punctul de graniță până la care urcă filosoful, făcând uz de cele două metode ale cunoașterii: analiza și sinteza, punctul terminal din care îi apare clară necesitatea unui Prim Principiu care explică și justifică realitatea în geneza, devenirea și împlinirea ei. Este ceea ce toți marii gânditori ai lumii, de la Platon și Aristotel, prin Descartes, Leibniz, Kant și Hegel, până la Jaspers și Heidegger îl vor numi Principiul Rațiunii Suficiente al existenței, iar noi, creștinii credincioși, care ne hrănim spiritual din revelația Sfintei Scripturi și din Tradiția religioasă a Bisericii creștine, îl numim Dumnezeu.

Temeinic orientat în domeniul științelor naturii și al istoriei, al științelor umaniste și al celor filosofice, popasul ultim și definitiv al dînsului rămîne statornicit în domeniul religiei revelate și anume, în domeniul creștinismului autentic: cel ortodox răsăritean pe care a izbutit să-l clarifice integral, în profunzimea și amploarea lui, prin comparație cu cel occidental, romano-catolic și protestant. Revelația în unitatea ei vie și concretă este „marele dialog”, la nivel personal divino-uman, permanent activ în cosmos și în istorie, între Dumnezeu, Ființa triipostatică, spirituală, absolută, perfectă, infinită și atotputernică, neîncetat deschisă spre universul creat și orientată spre El, pentru a corespunde dialogului inaugurat de El, între El și lumea creată (cosmos și anthropos), lume statornicită prin creație sub egida fapturii spre a o stăpîni și orienta către Împărăția lui Dumnezeu-Creatorul, Pronietorul, Mîntuitorul și Desăvîrșitorul ei.

Popasul pe înaltul podiș al revelației creștine, pe care-l face profesorul Stăniloae, devine evident de la începutul activității sale publicistice. El își găsește explicația atotsuficientă din punctul de vedere gnoseologic, în articularea fericită, în spiritul dînsului, a rațiunii cu harul supranatural, energic divină necreată, care izvorăște din Ființa lui Dumnezeu, pătrunzînd activ, creator și desăvîrșitor toată creația, cosmosul și anthroposul. Rațiunea pătrunsă de lumina harului se bucură de vederea prin credință, de contemplarea pînă la nivelul vederii spirituale a realităților supranaturale.

Urcușul spiritual al părintelui profesor Dumitru Stăniloae apare prezent și activ încă din epoca de debut a activității sale teologice care coincide cu finele deceniului al treilea al secolului nostru, fiind contemporan cu apariția aureolată de o mare vogă a teologilor Serghie Bulgakoff, Vladimir Lossky și Paul Evdokimov, a filosofului Nicolae Berdiaeff, primul și cel din urmă nefiind chiar pe linia autentică a Or-

todoxiei; iar în apus, în concomitență cu ampla vogă spirituală deschisă de teologia dialectică sau teologia crizei (protestantă) reprezentată prin Karl Barth, Emill Brunner, Karl Heim și Fiederich Gogarten. Faptul acesta impune necesitatea unui excurs fidel, prin o lectură atentă cu sinceritate întreprinsă, a activității pe care o desfășoară în domeniul teologiei ortodoxe profesorul Stăniloae. După terminarea studiilor de teologie în 1927, după obținerea doctoratului și după desăvîșirea studiilor teologice la Atena și în Apus, activează, pătruns de suflul viguros al dragostei pentru teologia și spiritualitatea ortodoxă, la Academia andreiană din Sibiu, între anii 1929—1946, după care va fi chemat la Facultatea de Teologie din București. Stăpinit interior de năzuința pătrunderii, extensiv și intensiv, a teologiei și vieții spirituale ortodoxe răsăritene, activitatea și efortul său osebit de laborios sînt susținute de vigoarea unui spirit care nu se va izola în granițele limitate ale unei singure discipline teologice, ci va capta întreaga zăre a teologiei, pe care o adîncește în toate domeniile ei: biblic-exegetic, istoric, practic și, cu deosebit de puternică năzuință, cel sistematic. Profesorul Dumitru Stăniloae îmbrățișează de la început, cu spiritul său profund, niciodată potolit și satisfăcut, întreg sistemul disciplinelor teologice, adică Arborele Teologiei ca știință și cunoaștere, natural și supranatural revelată. Însă întreaga energie a spiritului său cercetător și cunoscător, profesorul Stăniloae o îndreaptă în direcția pătrunderii și asimilării integrale a teologiei sistematice, în care se încadrează ca discipline teologice de sine stătătoare, prin obiectul și metodele lor: teologia dogmatică, teologia morală, teologia vieții creștine spirituale și teologia fundamentală. Primele trei discipline teologice alcătuiesc ceea ce unii numesc „doctrina sacra” sau „sacra Theologia”. Trebuie să menționăm și încă insistent că în teologia ortodoxă română, teologia vieții creștine spirituale a ortodoxiei răsăritene este pusă în lumină, e expusă sistematic și osebit de temeinic fundată pe Sfînta Scriptură, pe Sfînta Tradiție și pe operele Sfinților Părinți, marii dascăli și doctori ai Bisericii Răsăritului din epoca patristică (primele șapte secole din istoria creștinismului) de însuși profesorul Dumitru Stăniloae în cursurile pe care le-a susținut la catedra sa, la Institutul teologic din București.

Nu încapă îndoială că profesorul Stăniloae a fost conștient de la început că baza întregului sistem teologic, rădăcina Arborelui Teologiei creștine, înțelegînd prin această expresie totalitatea disciplinelor științifice ale teologiei, privită în ansamblul ei, piatra din capul unghiului a întregii teologii creștine, este „Dogmatica”, disciplina care simbolizează în mod real și direct pe „*Deus revelatus*” pentru toți creștinii dreptcredincioși. Dogmatica va fi disciplina pe care o va aborda și în urmă o va deșteleni în întregul ei domeniu, profesorul Stăniloae, pas cu pas, în întreaga sa activitate, fiindcă dogmatica este „Alma mater” a învățămîntului teologic și a vieții spirituale creștine.

În al doilea rînd, profesorul Stăniloae a fost conștient de la început de situația în care se afla teologia dogmatică ortodoxă în învă-

țămîntul nostru universitar și seminarial și că se cerea multă osteneală și efort spre a fi defrișat și repus în circulație domeniul ei, în autenticitatea ei. Ne convingem de această situație dacă facem o lectură atentă a vechilor manuale, a tratatelor sau a cursurilor de dogmatică circulînd autoritativ în Biserica noastră ortodoxă și prezente cu influență normativă în școlile noastre teologice. Manualele noastre de dogmatică nu aveau în trecut viață duhovnicească în ele: le lipsea esențialul: seva harică, dragostea divină, comuniunea de iubire intratrinitară, suflul Sfîntului Duh prin care viază totul sub soarele lui Dumnezeu. Teologia dogmatică era un ansamblu de formulări mai mult sau mai puțin coerente din punctul de vedere logic (al logicii abstracte, aristoteliene), de formule concise considerate a fi expresia logic-intelectuală a învățaturii Mîntuitorului, nu Viața, Iubirea și Jertfa Sa mîntuitoare; și această exprimare logică a învățaturii Mîntuitorului nu era trecută prin filtrul vieții spirituale a creștinismului practicant, ci prin filtrul logicii aristotelice, adică simple formulări, expresii intelectuale și nimic mai mult. Faptul este explicabil prin dependența întregului nostru învățămînt teologic de odinioară de șablonul învățămîntului occidental, raționalist, informativ, prea schematic, un învățămînt al memorizării și al buchiselii, bazat pe o facultate pasivă de acumulare și păstrare a cunoștințelor nu pe una formativ-plăsmuitoare și imaginativ-creatoare.

Pînă către jumătatea secolului al XX-lea, pedagogia ca disciplină normativă a modului de învățare a fost și la noi o pedagogie intelectuală, fiindcă omul nu era privit în totalitatea lui concretă ca persoană, ca centru dinamic cu autodeterminare din sine, prin sine și pentru sine însuși. Omul era privit schematic și abstract, ca și cum ființa lui s-ar reduce numai la intelect. Erau puse în paranteză facultățile dinamic-creatoare: voința, imaginația, afectivitatea, intuiția și contemplația.

Dogmaticile noastre ortodoxe erau alcătuite cel mai adesea după schemele scolastice ale teologiei apusene, cu precădere romano-catolice, mai puțin după cele protestante, fiindcă liberalismul protestant ar fi diriguît învățămîntul dogmatic în o direcție opusă scolasticii. Or ținînd cont că diferendul doctrinar cel mai restrîns este între ortodoxie și catolicism, teologii noștri s-au lăsat adăpostiți sub umbrela proteguitoare a scolasticismului catolic. Meritul înegabil al profesorului Dumitru Stăniloae, este, mai întîi, de a fi observat acest defect ruinator al teologiei noastre dogmatice și, în al doilea rînd, de a se fi decis eroic pentru un mai mult decît lăudabil efort intelectual și spiritual, de a reaseza dogmatica noastră ortodoxă în domeniul ei propriu care este cel al revelației creștine, cuprinsă integral și plenar în învățătura Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, în sfintele Evanghelii, în scrierile părinților apostolici, în cugetarea înaltă și atotcuprinzătoare a Sfînților Părinți ai Răsăritului, păstrată neștirbit și cu sfințenie în întreaga Tradiție a Bisericii Răsăritene, captată sintetic și totuși

elastic în formele concise ale celor șapte sinoade ecumenice, ca să poată da strălucire tuturor nodurilor de densitate metafizică pe care le cuprinde Revelația supranaturală.

Meritul reasezării dogmaticii ortodoxe în orizontul ei propriu și autentic îi revine integral profesorului Stăniloae. În această afirmație ne orientăm după trei indicații concrete. Prima indicație ne-o dă afirmarea clară pe care dînsul o face în cuvîntul înainte la traducerea Dogmaticii lui Hristu Andrutsos (Sibiu, 1930, p. V). A doua indicație și mai concretă și mai grăitoare ne-o oferă extraordinar de fructuoasa sa activitate intelectuală și spirituală, de pătrundere clarificatoare a tuturor dogmelor Bisericii Ortodoxe, activitate care ne uimește și pe care are posibilitatea s-o cunoască orice teolog și orice creștin ridicat intelectual care-și va da silința să cunoască și să urmărească temele dogmatice adîncit dezbătute de profesorul Stăniloae, mai ales după anul 1950, în numeroasele articole și studii publicate în revistele noastre bisericești, oșebit de lucrările sistematice, publicate pînă în 1978, cînd apare lucrarea sa fundamentală *Teologia Dogmatică ortodoxă*, în trei volume (aproximativ 1400 pagini). Această lucrare densă, luminoasă și atrăgătoare confirmă pentru părintele profesor Dumitru Stăniloae dictonul fără moarte al lui Ovidiu: „Finis coronat opus” (*Heroides* II, 85). În această capodoperă părintele Stăniloae regîdește întreaga învățătură dogmatică ortodoxă, la niveluri maxime de profunzime, de amploare și de interpretare, de exprimare și de rotunjire într-un tot unitar și organic, conform legii inerente a structurii interioare a acestui „mare dialog” al lui Dumnezeu cu făptura care este Revelația creștină supranaturală.

Cea de a treia indicație personală, cea mai expresivă și cea mai pregnantă pe care ne-o dă profesorul Stăniloae e cuprinsă în extrem de strînsa prefață la volumul I al *Teologiei Dogmatice ortodoxe*. În cîteva fraze lapidare, autorul confirmă răspicat unicul mod autentic în care trebuie considerată și regîndită „dogma” creștină, în general, și cea ortodoxă, în special. Simțămîntul adînc uman și creștin care-i stăpînește conștiința îl determină să-și considere lucrarea drept o sinteză a Teologiei dogmatice ortodoxe. Cititorul care o studiază cu atenție și izbutește să-i cuprindă și să-i pătrundă întreaga bogăție de conținut va constata că opera profesorului Stăniloae nu este nici o simplă reproducere a temelor teologice publicate de autor între anii 1950—1980 sub forma unei uluitoare cascade, teme care de fapt abordează întreaga Revelație, naturală și supranaturală, într-un mod analitic, dezvoltat și temeinic documentat pe izvoarele autentice ale Ortodoxiei răsăritene, ci este adînc regîndită toată Teologia dogmatică ortodoxă într-un „tot unitar și organic”.

Autorul exprimă clar linia de foc pe care a urmat-o scriind *Teologia Dogmatică ortodoxă*: „Ne-am străduit în această sinteză, ca și în acele studii (e vorba de temele dogmatice publicate în reviste pînă atunci), să descoperim semnificația duhovnicească a învățăturilor dog-

matice, să evidențiem adevărul lor în corespondență cu trebuințele adinci ale sufletului, care-și caută mintuirea și înaintează pe drumul ei în comuniunea cit mai pozitivă cu semenii, prin care ajunge la o anumită experiență a lui Dumnezeu drept Comuniunea supremă și ca izvor al puterii de comuniune. Am părăsit în felul acesta metoda scolastică a tratării dogmelor ca propoziții abstracte, de un interes pur teoretic și în mare măsură depășit, fără legătură cu viața adincă, duhovnicească a sufletului" (*Teologia Dogmatică ortodoxă*, vol. I, p. 5).

În elobararea Teologiei Dogmatice ortodoxe s-a străduit să se orienteze după modul în care au înțeles învățătura Bisericii Sfinții Părinți răsăriteni, ținând seama de necesitățile actuale și reale ale credinciosului creștin din epoca noastră, care-și caută mintuirea avînd sufletul plin de bogăția multiseclară a experiențelor din viața sufletească, materială și spirituală pe care le-a cunoscut geniul uman în decursul a peste 1500 de ani: „Ne-am silit să înțelegem învățătura Bisericii în spiritul Părinților, dar, în același timp, să o înțelegem așa cum credem că ar fi înțeles-o ei astăzi. Căci ei n-ar fi făcut abstracție de timpul nostru, așa cum n-au făcut de al lor" (*Teologia Dogmatică ortodoxă*, vol. I, p. 6). Adică, credinciosul de azi își caută mintuirea după cerințele sufletului său mult mai complex structurat intelectual, social, moral și spiritual, din cauza acumulărilor cultural-spirituale pe care le-a înregistrat umanitatea în două milenii de existență.

În genere, activitatea publicistică a profesorului Stăniloae este extrem de bogată. Cuprinde în jur de două sute de articole (eseuri, studii, referate, conferințe și predici), fiecare de extensiune apreciazabilă. Paralel cu elaborarea lucrărilor de teologie sistematică, profesorul Stăniloae conștient că dogmatica ortodoxă nu este doar un produs speculativ, ci expresia directă a revelării de către Dumnezeu a planului divin referitor la crearea lumii, la căderea în păcat a lui Adam, cu toate consecințele care decurg de aici, la mintuirea și desăvîrșirea făpturii și a lumii prin jertfa din iubire a Însuși Fiului Său și prin lucrarea Sfintului Duh în sînul Bisericii, pe tot parcursul istoriei, pînă la săvîrșirea veacului pămîntesc, a depus un efort tot atît de susținut și de laborios, traducînd pentru prima dată din limba greacă în graiul nostru românesc „*Filocalia sfintelor nevoițe ale devăvîrșirii*”, un splendid florilegiu patristic care cuprinde scrierile filocalice ale Sfinților Părinți răsăriteni, trăitori și nevoitori în urcușul spiritual spre vederea mării lui Dumnezeu. Aceste scrieri filocalice aparținînd părinților Bisericii răsăritene din sec. al III-lea pînă în secolul al XIV-lea, servesc drept hrană duhovnicească, lumină și normă de viață creștinească desăvîrșită, după modelul vieții Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, tuturor dreptcredincioșilor creștini care se nevoiesc să urce drumul suitor al desăvîrșirii și îndumnezeirii. Ele sînt însoțite de succinte biografii ale autorilor care le-au compus și de sumare, dar esențiale note clarificînd unele texte sau formule mai puțin familiare în conținutul lor, pentru cunoștințele noastre referitoare la spiritualitatea Ortodoxiei răsăritene și a creștinismului primar.

Preocuparea esențială dogmatică nu încheie activitatea teologică a profesorului Dumitru Stăniloae pentru motivul că sufletul dînsului nu este liniștit o dată cu clarificarea intelectuală a adevărilor dogmatice. Profesorul Stăniloae are o pătrundere adîncă a învățăturii Mîntuitorului și este conștient de sensul ei privind lumea creată. Universul creștin nu este închis definitiv în sine o dată cu crearea lui. Creatorul l-a plasat într-o perspectivă deschisă, cu mari posibilități de perfecțiune nedefinibilă, care presupune efort de realizare, de ordonare și înfrumusețare. Adică, universul creat se află permanent într-un orizont deschis, care îi dă posibilitatea de ameliorare continuă.

Năzuința spirituală spre desăvîrșire (îndumnezeirea) l-a preocupat pe părintele profesor Stăniloae, izbutind să o sintetizeze într-o foarte frumoasă lucrare de teologie spirituală cu subtitlul adecvat de *Spiritualitatea ortodoxă* apărută în 1981, ca o împlinire și încununare a tratatului de Dogmatică și a Moralei creștine.

Lucrările părintelui profesor Stăniloae sînt extrem de dense în ce privește fondul de idei religioase, expuse cu rigoare logică și cu precizie impresionantă, străbătute însă de un elan spiritual care îl urcă pe cititor la un înalt nivel de viață spirituală. Rigoarea logică, informarea exactă și elanul spiritual — duhovnicesc care transpiră din ele sînt elementele fundamentale ale profesorului de teologie Dumitru Stăniloae. Sufletul dînsului este deschis spre toate zările realității: natură, om, Dumnezeu. Își poartă spiritul cunoscător cu aceeași ușurință și bucurie spre întreg realul, cel creat ca și cel metafizic necreat, cel immanent și cel transcendent. Poartă în sufletul dînsului un elan mereu nesatisfăcut care-l ridică pînă-n zona Dumnezeirii, zona realului metafizic prin excelență. Acest elan este aspirația dominantă cea mai caracteristică a naturii sale fundamentale. Îl experiază profund și de la el coboară la respectarea exigențelor logice și raționale.

Activitatea părintelui profesor Dumitru Stăniloae este foarte bogată și foarte complexă. Privită în toată extensiunea ei, pe traiectoria unei jumătăți de secol, rezultă suficient de clar atașamentul entuziast și adînc al dînsului față de Biserica și de Teologia ortodoxă. De aceea ne-a obișnuit cu osebite de cutezătoare planări, atît pe verticală, cît și pe orizontala teologiei dogmatice și a celei spirituale a Ortodoxiei Răsăritului. Toate lucrările profesorului Stăniloae sînt numai tangențial informative; în esența lor de adîncime, ele sînt explicative și confesive: mărturia sinceră a unui suflet și a unui spirit care se află în comuniunea ontologică de simțire, de cunoaștere și de iubire cu însăși Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, cu toată salba de aur a Sfinților Părinți răsăriteni și cu întreaga Biserică care năzuiește și se străduiește cu temei spre Împărăția și mărirea neapusă a lui Dumnezeu. Aceasta definește prima însușire fundamentală a teologiei profesorului Stăniloae: *unicitatea*. Opera dînsului nu prezintă caracterul de pură informație, de cirpeală și de innădătură; nu prezintă aspectul unei haine vechi împodobite doar cu petice noi, ci ea este un „novum categori-

cum", ceva viu, dinamic, unitar și concret; esența ei este învățătura Logosului întrupat; este Revelația divină în totalitatea ei; de aceea dinamismul și mișcarea creatoare a spiritului profesorului Stăniloae, în planurile lui deasupra întregului domeniu al teologiei dogmatice și spirituale, oferă cititorului o fortifiantă impresie de agilitate și de prospețime. Îl urcă pînă la acea înălțime, de unde devine clară și evidentă, pentru sufletul credinciosului „regiunea izvoarelor supreme” ale întregii creații.

Efortul intelectual al autorului și materialul documentar informativ nu obosește și nu plictisește pe cititor, tocmai pentru că este un efort personal care hrănește și adîncește spiritul; nu-i pune plumb în aripi, ci-l liniștește și-l ușurează, aducîndu-i în suflet un spor de bucurie odată cu încredințarea nemicsorată că Fiul lui Dumnezeu, Logosul din etern născut în sinul Tatălui, de aceeași ființă cu Tatăl, a coborît la plinirea vremii: din eternitate în temporalitate, din transcendență în imanență, din metaistorie în istorie, venind la noi întocmai ca la ai Săi, nu ca la niște străini, ca să urce temporalul în veșnicie, imanența să fie pătrunsă și ridicată în transcendență, istoria umană să fie introdusă prin „judecata de apoi” în metaistoria divină. Într-un cuvînt, întreaga creație să fie ridicată ontologic, etic și axiologic la nivelul metafizic al Împărăției lui Dumnezeu. Iată în ce constă cea dintîi însușire fundamentală a operei profesorului Stăniloae: *unicitatea*.

De la ea, un fir luminos, filonul de aur al spiritului, ne conduce la o a doua însușire, poate cea mai importantă, care pregează întreaga operă a teologului Stăniloae: *autenticitatea*. În scrisul său profesorul Stăniloae nu ține cu orice preț să fie original. În locul originalității dînsul a pus accentul pe autenticitate. Și, într-adevăr, dimensiunea pozitivă a marilor spirite, care creează cultura, care revelează valorile normative ale vieții și existenței, este autenticitatea, adică modalitatea de a exprima spontan, dinamic, limpede și viu, viguroasele tradiții spirituale, tradiții care au ridicat umanul la veritabilul său nivel ontologic. Omul autentic este transmitătorul entuziast al tradițiilor din care s-a hrănit de secole, sufletul omenirii. Datorită acestor tradiții spirituale, umanitatea, nu-și va trăda niciodată valorile care o înobilează, luminile care-i diriguiesc pasul spre viitor și marile semnificații care asigură ființarea, adică consistența peste veacuri și densitatea ei spirituală de nezdruccinat. A fi autentic, înseamnă să nu-ți trădezi ființa, ci să ți-o împlinești. Să devii ceea ce de la început ești: „originar”. „Werde was Du bist”. Omul autentic se plasează pe spirala dinamică în care l-a fixat prin creație Dumnezeu. De aceea părintele profesor Stăniloae fundează teologia dogmatică ortodoxă și teologia desăvîrșirii creștinii în miezul Revelației supranaturale, așa cum este ea circumscrisă de Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție, de simțirea și cugetarea marilor dascăli și doctori ai Bisericii răsăritene, Sfinții Părinți ai epocii patristice; adică întoarcerea omului la Dumnezeu, la menirea și la drumul care i s-a încredințat de Dumnezeu Creatorul, singurul drum mîntuitor și desăvîrșitor. Aceasta este condiția de rea-

lizare și de împlinire atotsuficientă a creștinului botezat în Hristos, purtător al lui Hristos în străfundul ființei lui, trăind în comunitatea sacramentală de har și de iubire, prin lucrarea Sfintului Duh în Biserică.

Autenticitatea, însușirea fundamentală, pecetea indelebilă a oricărui mare teolog ne îndrumază spre a treia însușire care caracterizează cugetarea cu adevărat teologică: *obiectivitatea*. Teologul autentic este activ spre Subiectul propriu al teologiei: Dumnezeu, Unul în Ființă, întreit în Persoane, în directă legătură cu lucrarea Sa pe care o împlinește din veac și pînă în veac: planul divin (iconomia divină). Urmărind toate lucrările teologice ale profesorului Stăniloae, cu suficientă ușurință și fără urmă de dubiu observăm un lucru extrem de semnificativ: cugetarea sa nu se ia pe sine însăși de obiect; ea nu este o „gîndire a gîndirii”. Ea este o cugetare modestă, orientată spre realitatea care o depășește infinit (nu-i vom spune Obiect, pentru că Realitatea spre care se îndreaptă cugetarea teologică este infinit dincolo de obiect) care e persoana infinită, Subiectul suprem. Profesorul Stăniloae se menține permanent pe linia de aur a obiectivității: cugetarea sa teologică pornește de la și se oprește la „originar”, la „izvoarele supreme”, la „Cauza primă” și la „Scopul ultim” al întregii existențe cuprinse în timp și spațiu, ca și la existența creată, de dincolo de timp și spațiu, dar, totuși, creată, necreată fiind numai dumnezeirea în Sinea Ei, Ființa infinită și absolută, personal revelată triipostatic, iar energetic *transcendentă*, omniprezentă, permanent activ în toată structura cosmosului (a Creatorului). De aceea, punctele de sprijin ale cugetării sale sînt obiective, pentru că se fundează numai în „Revelația supranaturală”, circumscrisă pentru teologul cugetător în Sfînta Scriptură și în Sfînta Tradiție.

Legindu-se și bazîndu-se — pentru cunoașterea și orientarea atît asupra Cauzei prime și a Scopului ultim, cît și asupra lumii create — numai pe Revelația supranaturală, cugetarea teologică a profesorului Stăniloae împlinește și ultima însușire fundamentală a adevăratei teologii: *integritatea*. Teologia dogmatică, fiind baza și condiția „sine qua non” a întregului *Arbore Teologic*, este sinteza și fermentul tuturor disciplinelor teologice. Cunoșcînd dogmatica — disciplină al cărei obiect îl formează dogmele: acele suple și elastice formule în care se încheagă întregul adevăr revelat de către Dumnezeu, natural și supranatural, adevăr care privește cosmosul natural creat și istoria, în devenirea și desăvîrșirea lor, pînă la trecerea lor din imanență în transcendență și din istorie în metaistorie, — teologul trebuie să aibă un spirit simplu care se mișcă cu agilitatea surprinzătoare a unui planor spiritual dincolo de nivelurile ontologice și axiologice ale creatului, pînă în zona metafizică a Celui care este Izvorul realității, pentru că este cauza și ținta ultimă spre care năzuiește întreg creatul, este Limanul atotodihnitor al spiritului creator, năzuitor și cunoscător. Dumnezeu este originea și izvorul tuturor dogmelor, pe care cunoașterea teologică, științifică ordonatoare, le grupează, logic în cîteva capitole

mari : Revelația, Dumnezeu, Creația, Căderea, Mintuirea și Desăvârșirea creației. Aceste grupaje de ordin logic au o bază ontologică în marea relație metafizică cu reflecții de reciprocitate ontologică, etică și axiologică, dintre Dumnezeu, Realitatea supremă necreată, din Sine, prin Sine și în Sine existentă și Natura creată (cosmosul fizic) și Anthroposul.

Toate capitolele dogmaticii teologice se implică reciproc și se lămuresc atotsuficient, la nivelurile diferite ale lui „subtilitas intelligendi” și „subtilitas explicandi”, care caracterizează spiritul cunoscător al teologului. Nu vom putea studia niciodată niciunul din capitolele mai grele ale dogmaticii fără a proiecta lumini clarificatoare asupra tuturor celorlalte, asupra fiecăreia în parte și a tuturor laolaltă, ele alcătuind astfel edificiul arhitectonic al Dogmaticii creștine. De aici, însușirea integrității pe care trebuie să o aibă neapărat cugetarea unui teolog dogmatic. Or, studiind cu atenție nemișorată toate lucrările profesorului Stăniloae, și cu osebire lucrarea de sinteză *Teologia Dogmatică ortodoxă*, ne convingem de prezența acestei însușiri fundamentale : *integralitatea*, care străbate opera sa începând cu Revelația și terminând cu viața de veci.

Dogmele nu sînt formule abstracte, limitate, închise în sine, pure existențe ideale de tip monadic, fără uși și fără ferestre, întocmai ca monadele lui Leibniz, ci sînt expresii suple și fluente, care se mulează ușor pe totalul realității create ca și pe izvorul realului creat, Dumnezeu. Dogmele se interpătrund, fiindcă miezul realității create este viu, e dinamic. Energiile divine necreate, eterne ca și Ființa infinită a lui Dumnezeu din care izvorăsc, îl străbat și îl plămădesc. Realul creat este o vastă „plasticizare” — după admirabila cugetare a teologului Stăniloae — a energiilor divine necreate, care se identifică cu rațiunile eterne ale lucrărilor create. Raportul dintre dogme se aseamănă aievea cu raportul dintre cele trei ipostaze divine : *este perihoretic*. Se interpătrund total fără a se identifica, fiindcă fiecare în parte, ca și toate la un loc, sînt expresia vie și dinamică a Planului lui Dumnezeu, care se realizează în totalul lui, „din etern pînă în etern”. Izvorul, purtătorul și împlinătorul dogmelor ca și cel care le asigură perenitatea lor este Logosul propovăduit de Sfîntul Evanghelist Ioan. Or, Logosul este Viața lumii, este Calea întregii creații spre Împărăția lui Dumnezeu, este Adevărul total, este Iubirea infinită atotcreatoare și desăvîrșitoare, este Lumina lumii. Spațial și temporal, creația trebuie privită conform revelației divine în „perspectiva profunzimilor” și sub „specie aeternitate”, nu pur și simplu în perspectiva unei deveniri temporale indefinită, cu atît mai puțin în perspectiva „nimicului” platonice. Iată ce justifică însușirea fundamentală a cugetării teologice : „*integralitatea*”, pe care o întrezărim atît de evidentă în întreaga cugetare a profesorului Stăniloae.

Meritul esențial al gîndirii teologice a profesorului Dumitru Stăniloae, care-l și caracterizează într-un mod deosebit, îl constituie ra-

portul în care pune dinsul adevărurile dogmatice revelate, cu viața interioară, individuală și socială a credinciosului, adică conjugarea umanului cu Divinul. Este ceea ce înțelege filosoful german Karl Jaspers prin expresia sa sitentică „cifrul timpului”, expresie care s-a încetățenit în vocabularul filosofiei occidentale, oșebit de pregnant, prin lucrarea *Die geistige Situation der Zeit*. De aceea, dogmele creștine (învățătura Domnului nostru Iisus Hristos), nu trebuie considerate ca simple formule abstracte, ci ca elemente pline de viață și încă de viață spirituală, duhovnicească.

Dimensiunile dogmelor au o adîncime infinită. Noi surprindem în ele doar unele aspecte, care ne dirijează viața după linia de foc a învățăturilor Mîntuitorului, în sensul unei comuniuni spirituale de iubire cu semenii noștri și cu Dumnezeu, prin care ne dobîndim mîntuirea și ne fortificăm voința spre desăvîrșire.

Dogmatica creștină trebuie să fie angajată și adîncită în viața spirituală a omului creștin, fiindcă conținutul este „viu și duhovnicesc”. În felul acesta, profesorul Stăniloae se plasează prin operele sale la nivelul spiritual de azi. Scoate în relief semnificația nevoilor religioase ale creștinului care sînt oșebit de presante. De aceea el va expune adevărul dogmatic fundat în Sfînta Scriptură, în Sfînta Tradiție și gîndirea Părinților din epoca patristică, într-un mod dinamic și actual. Va înlătura formulele abstractizante ale scolasticii apusene, căutînd să scoată în relief semnificația lor duhovnicească, activînd în consens cu cuvîntul Mîntuitorului: „Eu de aceea am venit în lume ca lumea viață să aibă și cît mai multă să aibă”.

DATA SERBĂRII PAȘTILOR ÎN LUMINA HOTĂRÎRILOR CELEI DE A DOUA CONFERINȚE PANORTODOXE PRESINODALE

de: preot asist. dr. NICOLAE V. DURĂ

Între 3—12 septembrie 1982, la Centrul ortodox al Patriarhiei Ecumenice de la Chambésy, s-au desfășurat lucrările celei de a doua Conferințe panortodoxe pregătitoare a Sfîntului și Marelui Sinod¹.

Una dintre cele trei teme dezbătute a fost și cea intitulată „Problema calendarului. Studiul problemei ținînd seama de hotărîrea Primului Sinod Ecumenic asupra datei Paștilor — încercare de a stabili o practică comună între Bisericile ortodoxe în această problemă, precum și a sărbătoririi comune a Paștilor de către toți creștinii în aceeași duminică”².

Din titlul bogat al acestei teme reținem două aspecte: a) că problema calendarului a fost abordată în lumina hotărîrii primului Sinod ecumenic asupra datei Paștilor; b) participanții celor 14 Biserici Ortodoxe (Patriarhia Ecumenică, Patriarhia Alexandriei, Patriarhia Antiohiei, Patriarhia Ierusalimului, Patriarhia Rusă, Patriarhia Sirbă, Patriarhia Română, Patriarhia Bulgară, Biserica Ciprului, Biserica Greciei, Biserica Ortodoxă din Polonia, Biserica Georgiei, Biserica Ortodoxă din Cehoslovacia și Biserica Ortodoxă din Finlanda) au încercat să găsească o modalitate în a stabili o practică comună între Bisericile Ortodoxe, privind data serbării Paștilor, precum și a sărbătoririi ei în comun, de toți creștinii în aceeași duminică.

Comisia III-a — care a dezbătut problema calendarului și a Paștelui — a demonstrat „că alegerea meridianului Ierusalimului pentru fixarea echinocțiului de primăvară asigură stabilirea datei Paștilor în litera și spiritul normelor primului Sinod ecumenic”³. Unul dintre re-

¹ La această Conferință, din partea Bisericii noastre au participat trei ierarhi: I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului și P. S. Episcop vicar patriarhal Vasile Țirgovișteanul.

² *Chambésy, II-me Conférence panorthodoxe préconciliaire (3—12 septembre 1982)* în „Episkepsis”, nr. 279/1982, p. 13.

³ Vasile Țirgovișteanul, Episcop-Vicar patriarhal, *A doua Conferință presinodală pregătitoare a Sfîntului și Marelui Sinod*, în „Glasul Bisericii”, nr. 4—5/1983, p. 236.

prezentanții Bisericii noastre a făcut precizarea că ar fi dorit ca, mai întâi, Bisericile Ortodoxe să adopte, cu toate, calendarul nou și apoi să se discute problema Pascaliei ⁴.

Conform mărturiei unui participant, „delegații Bisericii Ortodoxe prezenți la această Conferință, conștienți de răspunderea ce le revine, au dovedit marea lor înțelepciune în a nu lua hotărâri grăbite care ar fi putut să le depășească competența și care ar fi putut avea consecințe negative asupra unității ortodoxe. Astfel de probleme de importanță majoră pentru viața Bisericii aveau nevoie de o pregătire specială, pentru ca în contextul actual, să poată fi un progres sigur pentru întrunirea Sfintului și Marelui Sinod”⁵. După părerea noastră această pregătire specială implică trei aspecte: a) cunoașterea temeinică a tradiției canonice privind data serbării Paștilor; b) corelarea datelor astronomice cu dispoziția de principiu a Părinților Sinodului I ecumenic; c) informarea sistematică și permanentă a credincioșilor și clericilor despre rezultatele obținute.

În privința calendarului, a doua Conferință panortodoxă presinodală a formulat concluziile Comisiei a III-a de lucru în următoarele cinci hotărâri: „1. Cea de a doua Conferință a ascultat și a apreciat considerabil explicațiile științifice date asupra acestei teme de către specialiștii în astronomie și a recunoscut că o stabilire mai precisă a datei Paștilor — întotdeauna prima duminică după luna plină, care urmează echinocțiului de primăvară, conform hotărârilor primului Sinod ecumenic de la Niceea — ar putea, pe baza acestor date științifice, să contribuie la soluționarea problemei. 2. Procedind la o exprimare mai temeinică a acestei probleme, s-a căzut de acord asupra următoarelor puncte de importanță capitală: a) mai presus de exactitatea științifică, această problemă, în ansamblul ei, este una de conștiință bisericească a Ortodoxiei, una și nedespărțită, a cărei unitate sub nici un motiv și în nici un fel nu trebuie să fie slăbită; b) pentru Biserică, este vorba de o temă care reclamă o evaluare responsabilă a sarcinilor ei pastorale și a necesităților pastorale corespunzătoare turmei sale; c) în actuala situație a vieții bisericești, poporul credincios nu este pregătit, sau cel puțin nu a fost suficient informat pentru a face față și accepta o schimbare în problema stabilirii datei Paștilor. 3. Pentru toate aceste motive, Conferința a apreciat că orice revizuire — în vederea unei mai mari precizări în stabilirea datei Paștilor, pe care noi o sărbătorim deja de secole în comun — să fie amânată pentru un moment mai favorabil, după cum va hotărî Dumnezeu. 4. Consideră ca indispensabilă informarea cât mai sistematică posibil a credincioșilor din sinul fiecărei Biserici Ortodoxe locale, pentru ca Ortodoxia, într-o deschidere a minții și a inimii, să poată înainta prin acrivie și fidelitate față de spiritul și litera hotărârii Sinodului I ecumenic pe calea înfăptuirii prăznirii comune a celei mai mari sărbători a creștinătății, scop

⁴ Ibidem.

⁵ Idem, p. 237.

care a fost, de asemenea, urmărit de acest Sfânt Sinod I ecumenic. 5. Declară că problema calendarului și opiniile referitoare la acesta, precum și situațiile anormale create de calendar, nu trebuie să conducă la dezbinări, divergențe sau chiar schisme; chiar și aceia care nu sînt de acord cu Biserica lor canonică trebuie să adopte principiul, prețuit și consacrat de tradiție, al ascultării față de Biserica lor canonică și al reintegrării lor în sinul ei, în comuniunea euharistică și cu convingerea că „sîmbăta a fost făcută pentru om, iar nu omul pentru sîmbătă” (Marcu 2, 27)⁶.

Conferința a precizat că hotărârile luate în privința „impedimentelor la căsătorie”, a „readaptării prescripțiilor bisericești privind postul, conform exigențelor epocii actuale” și a „calendarului”, „nu intră în vigoare înainte ca să se fi pronunțat Sfîntul și Marele Sinod”⁷. Pînă atunci, Bisericile Ortodoxe locale au îndatorirea de a examina și informa cît mai temeinic pe credincioși despre practica și rînduielile canonice ale Bisericii Ortodoxe privind data serbării Paștilor.

Caracterul declarativ al acestor hotărîri necesită, deci, o aprobare de întreaga pîromă a Ortodoxiei, de întreaga conștiință ortodoxă. La rîndul ei, aprobarea implică o încunoaștințare și o pregătire prealabilă a celor trei elemente constitutive ale Bisericii Ortodoxe — credincioșii, clericii și monahii — după cum a stabilit și cea de a doua Conferință panortodoxă presinodală.

În conformitate cu îndemnul Conferinței, în cele ce urmează vom examina și prezenta problema datei serbării Paștilor în contextul hotărîrilor luate în septembrie 1982 și în lumina tradiției canonice a Bisericii Ortodoxe.

În prima hotărîre, Conferința a doua a afirmat că o stabilire mai precisă a datei Paștilor s-ar putea face pe baza datelor științifice furnizate de specialiștii în astronomie, dacă se ține seama de hotărîrile Sinodului I ecumenic. De la bun început trebuie, însă, să se rețină că Sinodul I ecumenic nu a formulat hotărîri canonice în acest sens, ci Părinții sinodali doar au întocmit și expediat o epistolă canonică adresată Bisericii din Alexandria, prin care însărcinau pe întîistătătorul ei cu obligația de a anunța tuturor Bisericilor locale data serbării Paștilor, deoarece pe atunci în Alexandria exista cel mai bun observator astronomic. Pe de altă parte, subliniem că Părinții Sinodului I ecumenic au ținut seama de precizările oferite de astronomi în stabilirea datei Paștilor, așa după cum au făcut și participanții al cea de a doua Conferință panortodoxă presinodală.

⁶ *Décision proposées au Saint et Grand Concile*, în „Episkepsis”, nr. 279/1983, pp. 13—14.

⁷ Idem, p. 11; pr. asist. dr. Nicolae Dură, *Impedimentele la căsătorie în lumina hotărîrii celei de a doua Conferințe panortodoxe presinodale (3—12 septembrie 1982)*, în „M.B.” nr. 7—8/1984, pp. 404—416.

Reținând că problema datei Paștilor este „una de conștiință bisericească” ce reclamă o evaluare a necesităților pastorale ale Bisericii, Conferința a recunoscut că poporul credincios nu a fost pe deplin pregătit pentru acceptarea unei schimbări în această direcție. Așadar, numai această pregătire a credincioșilor din sinul fiecărei Biserici Ortodoxe locale, „într-o deschidere a minții și a inimii”, poate înainta „prin acrivie și fidelitate” față de tradiția canonică a Bisericii Ortodoxe spre prăznuirea comună a celei mai mari sărbători a creștinătății. Pe de altă parte, „deschiderea minții și a inimii” implică o cunoaștere temeinică a tradiției canonice a Bisericii Ortodoxe.

După cum se știe, adoptarea calendarului îndreptat, la Conferința panortodoxă de la Constantinopole din anul 1923, a dat posibilitatea unor îndărătnici să răstălmăcească tradiția canonică a Bisericii Ortodoxe, invocând ca temei al refuzului așa-zisele canoane niceene. Dar în textul celor 20 canoane ale Sinodului I ecumenic nu se face nici măcar aluzie la data serbării Paștilor. Epistola Părinților Sinodului I ecumenic către Biserica Alexandriei⁸ nu face parte dintre canoanele acestui sinod, ci s-a păstrat „prin tradiție și prin practica vieții bisericești. Ea este amintită în unele scrieri mai vechi și chiar în canoanele ulterioare, fără a i se reproduce textul exact”⁹. Hotărîrea de principiu, care se desprinde din textul epistolei, a fost reprodusă perifrastic în textul Constituțiilor apostolice și al canonului 1 al Sinodului de la Antiohia. În mod eronat, unii au emis chiar ipoteza că aceste canoane să fi fost date în așa-zisa a doua sesiune a Sinodului de la Niceea¹⁰.

Tradiția canonică a Bisericii dinainte de Sinodul I ecumenic ne adevărește că echinocțiul de primăvară (isimeria) a constituit primul reper în stabilirea datei serbării Paștilor. Părinții Sinodului I ecumenic au conștințit și confirmat doar această rânduială apostolică, fără să aibă pretenția că au fixat data echinocțiului de primăvară, care poate fi precizată doar pe temeiul datelor astronomice ce redau cu exactitate durata rotației pământului în jurul soarelui. Desigur, pe vremea Părinților Sinodului I ecumenic, astronomia nu dispunea de posibilitățile actuale și de aceea ei s-au limitat la hotărîrea sărbătoririi Paștilor după echinocțiul de primăvară, folosindu-se de datele oferite de calculul astronomic al observatorului din Alexandria, considerat cel mai bun la vremea respectivă.

Sinodul I ecumenic nu a formulat nici o prescripție canonică prin care creștinii să fie obligați să prăznuiască Paștile lor după cel iu-

⁸ Textul epistolei la dr. G. Zotu, *Istoria controverselor pascale și deciziunea Conciliului I ecumenic de la Niceea*, în „B.O.R.” nr. 4/1980, pp. 247—248.

⁹ L. Stan, *Pentru serbarea Sfintelor Paști la aceeași dată de întreaga creștinătate*, în „Studii Teologice”, nr. 5—6/1970, p. 373.

¹⁰ J. M. Szymusiak, S. J. *A propos d'une deuxième session du Concile de Nicée*, în „Sources Chrétiennes”, nr. 56, Paris, 1958, pp. 169—173.

daic¹¹. Această realitate trebuie avută în vedere și în viitoarele hotărâri ale Sfintului și Marelui Sinod privind Paschalia.

Unitatea obținută în privința datei serbării Paștilor, realizată de Părinții Sinodului I ecumenic, n-a putut fi de durată, deoarece calculul pascal alexandrin, luat ca temei, fixa echinocțiul de primăvară între 9—21 martie. Fluctuația s-a repercutat, prin urmare, și asupra datei Paștilor. La aceasta s-a adăugat și rămânerea în urmă a calendarului astronomic față de cel topic, care făcea ca uneori Paștile să se sărbătorească chiar de două ori în același an.

Urmind vechea rânduială a Bisericii, canonul 7 apostolic (stabilit în epoca preniceeană) a indicat drept călăuză pentru fixarea praznicului Învierii lui Hristos, momentul astronomic al echinocțiului de primăvară. Prin acest canon s-a interzis creștinilor „să serbeze sfânta zi a Paștilor cu iudeii, înainte de echinocțiul de primăvară”¹². Ea a fost confirmată și de Părinții Sinodului I ecumenic în epistola adresată Bisericii din Alexandria. Consfințind această veche rânduială, Constituțiile Apostolilor — redactate în secolele IV—V — au cerut creștinilor să observe „... cu îngrijire echinocțiul de primăvară..., ca nu cumva ziua a patrusprezecea a lunii (de pe cer) să cadă în altă săptămână, și rătăcindu-ne din neștiință, să serbăm Paștile de două ori în același an, sau să serbăm ziua Învierii Domnului în altă zi, ci numai duminică”¹³.

Confirmând, prin urmare, dispoziția canonului 7 apostolic, Părinții Sinodului I ecumenic au hotărât — în Enciclica trimisă Bisericii din Egipt — ca toți creștinii „să serbeze Paștile creștine în zi de duminică; această duminică trebuie să cadă după prima lună plină, după echinocțiul de primăvară; dacă se va întâmpla ca pe aceeași duminică să cadă Pasha iudaică, atunci Paștile creștine să se serbeze duminică următoare”¹⁴. După mărturia canonistului Matei Vlastare (secolul XIV), „patru sînt dispozițiile de care trebuie să se țină seama la serbarea Paștilor noastre, dintre care două sînt cuprinse în canonul apostolic, iar două își au originea în tradiția nescrisă: întîi că trebuie să serbăm Paștile după echinocțiul de primăvară, al doilea să nu serbăm în aceeași zi cu iudeii, al treilea că nu imediat după echinocțiu, ci după prima lună plină după echinocțiu, și, al patrulea, că după luna plină

¹¹ D. P. Ogitsky, *Canonical Norms of the Orthodox Easter. Computation and the Problem of the Dating of Pascha in our Time*, în „St. Vladimir's Theological Quarterly”, vol. XVII (1973), nr. 4, p. 274 ș.u.; pr. prof. Athanasie Negoiță, *De ce Paștile Catolicilor este adesea cu o săptămână înaintea celui al ortodocșilor, iar uneori chiar cu o lună?*, în „Glasul Bisericii”, nr. 11—12/1982, p. 831.

¹² Dr. N. Milas, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii traducere de pr. U. Kovincici, și pr. prof. dr. N. Popovici*, vol. I, partea I, Arad, 1931, p. 201; G. A. Ralli — M. Potli, *Sintagma dumnezeiștilor și Sfintelor canoane*, vol. II, Ațena, 1852, p. 10.

¹³ *Scrierile Părinților Apostolici dimpreună cu Așezămintele și Canoanele Apostolice*, trad. pr. prof. I. Mihălcescu, Chișinău, 1928, pp. 136—137.

¹⁴ Dr. N. Milas, o. c., vol. II, partea II-a, Arad, 1931, p. 57.

exact din prima zi din săptămână¹⁵. Tradiția nescrisă, la care se referă Matei Vlastare, își avea temeiul în epistola pe care Părinții Sinodului I ecumenic o adresează Bisericii din Alexandria. Rămîne ca Sfințul și Marele Sinod să hotărască ce rinduială trebuie urmată: dispoziția canonului 7 apostolic sau hotărîrea de principiu a Părinților Sinodului I ecumenic, care a consfințit tradiția nescrisă a Bisericii primare.

Prin canonul 1 al sinodului de la Antiohia (341) s-a reafirmat hotărîrea de principiu a Sinodului I ecumenic, adică obligația creștinilor de a serba Paștile după echinocțiul de primăvară. În text se precizează, însă, că Părinții Sinodului I ecumenic au dat o „hotărîre” de principiu și nu un „canon” asupra serbării Paștilor. „Toți cei ce îndrăznesc să desființeze hotărîrea Sfintului și Marelui Sinod întrunit în Niceea..., în privința Sfintei sărbători a mîntuitoarelor Paști — prevede textul canonului 1 antiohian — să fie excomunicați și lepădați din Biserică, dacă vor stărui a se împotrivi din poftă de ceartă împotriva celor bine hotărîte...”¹⁶. Ulterior, această afirmație a fost răstălmăcită în sensul că Părinții Sinodului I ecumenic ar fi dat un canon în privința datei serbării Paștilor. Mai trebuie să se rețină că această hotărîre n-a fost niciodată aplicată integral în viața Bisericii Ortodoxe și nici nu se va putea aplica, deoarece echinocțiul de primăvară din emisfera de nord a pămîntului coincide cu cel de toamnă din emisfera sudică, așa încît, „dacă cei din emisfera sudică ar fi vrut sau ar vrea să aplice hotărîrea Sinodului I ecumenic, ar trebui să serbeze Sfintele Paști cu o jumătate de an mai tirziu sau mai devreme decît cei din emisfera nordică. În al doilea rînd, după hotărîrea Sinodului I ecumenic, ar urma ca cei de la ecuator să nu aibă Paști niciodată, căci la ei nu poate fi stabilit nicidecum vreun echinocțiu, nici primăvară, nici de toamnă, echinocțiul fiind un fenomen constant”¹⁷. Așadar, diferența de meridian va crea întotdeauna și o diferență în privința datei serbării Paștilor. În consecință, problema calendarului, a datei serbării Paștilor, nu trebuie să ducă la dezbinări, la schisme, ci, așa după cum a hotărît Conferința a doua panortodoxă presinodală, „aceia care nu sînt de acord cu Biserica lor canonică trebuie să adopte principiul... ascultării... și al reintegrării lor în... comuniunea euharistică...”.

Este deci de dorit ca Pascalia creștină să fie întocmită în conformitate cu hotărîrea de principiu a Părinților Sinodului I ecumenic — confirmată și precizată în textul canonului 7 apostolic și în dispoziția ca-

¹⁵ G. A. Ralli — M. Potli, o. c., vol. VI, p. 420.

¹⁶ Dr. N. Milaș, o. c., vol. II, partea I, p. 54.

¹⁷ L. Stan, *art.cit.*, p. 382.

nonului 1 antiohian — și în relație cu datele furnizate de calculul astronomic. Tradiția canonică a Bisericii Ortodoxe conferă Pascaliei temeuri și mărturii canonice de care se va ține seama și la viitorul Sfint și Mare Sinod cu privire la stabilirea Paștilor.

Hotărârile celei de a doua Conferințe panortodoxe presinodale rămân o „încercare de a stabili o practică comună între Bisericile Ortodoxe în această problemă, precum și a sărbătoririi comune a Paștilor de către toți creștinii în aceeași duminică”. Încercarea necesită înfi de toate o pregătire a credincioșilor în contextul exigențelor pastorale și ecumeniste ale Bisericii. Conferința nu a produs un material exhaustiv, argumentat cu temeuri canonice, pentru hotărîrea finală a Sfîntului și Marelui Sinod. Încercarea privind stabilirea datei serbării Paștilor se va putea materializa printr-o pregătire temeinică, în funcție de toate condițiile obiective care să ducă la o revolvare fericită pentru toată lumea creștină.

MOISE NICOARĂ (1784—1861)

de: preot MELENTE NICA

S-au scurs două veacuri de la nașterea lui Moise Nicoară, distins cărturar, neobosit luptător pentru „creșterea limbii românești și a patriei cinstire” — cum testamenta prietenul său Ienăchiță Văcărescu, care l-a adăpostit în vremuri grele în casa sa și cu care a căutat soluții pentru rezolvarea problemei naționale a românilor transilvăneni. Prin filiația sa cărturărească, Moise Nicoară descinde din cronicari care aduceau sub geana trează a istoriei unitatea nedespărțită a ființei noastre naționale: romanitatea poporului, latinitatea limbii și conștiința unității naționale, dar pe un alt filon decît cel urmat de corifeii Școlii Ardelene. Distinșii cărturari luminiști transilvăneni au studiat la Roma și la Viena. Moise Nicoară, fiu de țăran luminat și înstărit din mănoasa cîmpie dintre Mureș și Tisa, a bătut singur la porțile școlilor laice ale vremii pentru luminarea minții și inimii sale. El rămîne un luminist de o factură nouă — vest-transilvană —, exprimînd liniile directoare de luptă ale românilor ortodocși din aceste locuri. Vom desprinde din activitatea sa, desfășurată pe fronturi atît de variate de luptă, pe aceea de *militant pentru drepturi naționale și culturale ale românilor din Banat și Țara Crișurilor*.

Moise Nicoară este cea mai luminoasă figură de luptător dirz și intransigent pentru emanciparea națională și culturală a românilor din ținuturile vestice ale Transilvaniei, în primele decenii ale secolului XIX. Încercînd să reconsiderăm activitatea sa dintr-o viziune contemporană, Moise Nicoară ne apare ca un intelectual de excepție: cunoștea foarte bine 13 limbi europene. Însuși împăratul Austriei l-a chemat ca instructor de limba română pentru fiul său arhiducele Ferdinand¹. Întreaga viață și-a închinat-o luptei pentru ca neamul său să aibă dreptul de a-și exprima gîndurile și sentimentele în limba maternă, „legea din bătrîni a unui neam” (G. Coșbuc). Moise Nicoară

¹ Dr. Cornelia C. Bodea, *Moise Nicoară (1784—1861) și rolul său în lupta pentru emanciparea național-religioasă a românilor din Banat și Crișana*, Arad, 1943, p. 4.

considera că lupta pentru emanciparea națională începe cu asigurarea exprimării în limba maternă, în limba națională, prin răspîndirea culturii în limba poporului.

Încercînd să conturăm cadrul social-istoric de la sfîrșitul secolului XVIII, vom reține trei aspecte existente și în părțile Aradului :

a) revoluția lui Horea a exprimat nemulțumirea ce domnea în rîndul maselor populare, din cauza exploatării sociale și naționale, demonstrînd că orînduirea feudală nu va îmbunătăți situația celor obiști decît sub presiunea revoluționară a maselor populare ².

b) spre sfîrșitul secolului XVIII se intensifică procesul de afirmare a ființei noastre naționale în formule tradiționale, care „se leagă de înfăptuirea unui sistem bisericesc și școlar național” ³.

c) procesul de transformare al conștiinței de neam în conștiință națională ⁴ poartă amprenta luptei pentru cultură în limba română.

Accentul luptei trece de pe tărîm social (menționăm că țaranii din această parte a Transilvaniei aveau baza materială cea mai bună) pe cel național, adică pe adîncirea conștiinței naționale ca act premergător în vederea luptelor pentru unitate politică.

Încă din această perioadă, militanții arădeni se situează în primele rînduri pentru recunoașterea oficială cu drepturi egale a tuturor naționalităților din Imperiul habsburgic. Un moment important în această luptă îl prezintă congresul illiric de la Timișoara din 1790.

La propunerea arădenilor, s-a ținut la Karloviț, între 9—15 aprilie 1790 o conferință extraordinară a ierarhilor ortodocși din Karloviț, Timișoara, Arad, Virșet, Buda și a unor delegați mireni, în urma căreia s-au făcut demersuri la Curtea Vienei și a fost obținută deschiderea lucrărilor soborului de la Timișoara, în 21 august/1 septembrie 1790, în prezența a 100 delegați, cu participarea episcopilor din Transilvania și Bucovina însoțiți de un număr de ofițeri și nobili ⁵. Din delegația Aradului fac parte zece români ⁶.

Problematica soborului de la Timișoara se axează pe problema intoleranței religioase și a forțării la uniune, deschiderea unui seminar teologic superior și înființarea unei tipografii ortodoxe sîrbo-române, dezvoltarea rețelei școlare, egalitatea clerului ortodox cu cel romano-catolic, problema căsătoriilor mixte. Problema centrală era însă „solicitarea unui teritoriu autonom semiindependent, supus direct autori-

² Ana Ilea — Ioan Popovici, *Rîscoala lui Horia Cloșca și Crișan în comitatul Arad*, în „Ziridava”, nr. X, Arad, 1978, p. 232.

³ Eugen Arădeanul — Lucian Emandi — Teodor Bodogae, *Mănăstirea Hodoș-Bodrog*, editura Episcopiei Aradului, Arad, 1980, p. 63.

⁴ Nicolae Roșuț, *Legăturile Aradului cu România între 1800—1918*, în „Ziridava”, nr. X, Arad 1978, p. 234.

⁵ Silviu Anuichi, *Relații bisericești româno-sîrbe în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea*, (extras), București, 1980, p. 157.

⁶ E. Arădeanul — L. Emandi — T. Bodogae, o. c., p. 65.

lății imperiale și nu cancelariei maghiare”⁷. Arădenii insistă îndeosebi ca în școală să se predea în limba maternă, iar bărbaților „de nația noastră” să li se încredințeze funcții în administrația statului. Ei au continuat lupta și prin acțiuni separate. Într-un memoriu din 20 octombrie 1790 au cerut crearea unui district autonom între Cenad—Nădlac—Șoimoș⁸.

Frământările continuă, arădenii militând îndeosebi pentru convocarea unui congres separat al întregii națiuni române, idee ce stă la baza primului document important ce exprimă conștiința națională românească a vremii, memoriu intitulat ulterior „Supplex Libellus Valachorum”, înaintat curții imperiale în martie 1791, la Buda. Revendicările românilor sînt formulate ca un act de restituire de către clericii și intelectualii luminați ai vremii⁹.

Esența luptei era național-socială, dar capătă aspect de emancipare națională și religioasă, fiind orientată și împotriva unei ierarhii străine, tributară acelorasi procedee feudale. În această luptă s-a distins Paul Iorgovici (1764—1808), cu studii la Viena și Roma¹⁰, dar și la Paris și Londra, ajungînd un raționalist al epocii¹¹. Avocat la Virșet, a scris *Observații de limbă românească* (Buda, 1799), urmărind îmbogățirea vocabularului¹², a cerut drepturi egale cu celelalte naționalități, a suportat temniță¹³, a fost inspector al școlilor de la granița militară și a murit probabil otrăvit¹⁴.

I-a urmat Dimitrie Țichindeal, directorul Preparandiei arădene, care militase pentru cultură și Biserică națională. Împreună cu ceilalți intelectuali români ai vremii — printre care Moise Nicoară — a înaintat împăratului așa-numita „Instanță a clerului și neamului românesc” din eparhia Aradului, memoriu sosit la curte în 14 iulie 1814, în care se cerea „episcop de neam român, cu singele și cu inima română... sub a cărui priveghere institutul de învățămînt (respectiv Preparandia), întemeiat prin mila Majestății Sale, în Aradul Vechiu cum se cade fiind, să poată înflori...”¹⁵. Destituit din funcție pentru ideile și sentimentele sale românești, a sprijinit în continuare lupta românilor ca paroh în Becicherecul-Mic.

⁷ S. Anuichi, o. c., p. 154.

⁸ E. Arădeanul — L. Emandi — T. Bodogae, o. c., p. 65.

⁹ S. Anuichi, o. c., p. 160—161.

¹⁰ Iosif Vulcan, *Dimitrie Țichindeal. Date noi despre viața și activitatea lui. Discursul de recepție*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secției literare”, Seria a II-a, Tom. XIV (1891—1892), p. 268.

¹¹ Prot. Ion B. Mureșianu, *D. Țichindeal (1775—1818)*, în „M.B.”, nr. 10—12/1975, p. 626.

¹² Avram Sădean — Teodor Botiș, *Institutul pedagogic gr. ort. rom. din Arad, 1911/1912*, Arad, 1912, pp. 9—10.

¹³ Avram Sădean, *Apostolatul primilor profesori ai Preparandiei noastre*, Arad, 1912, p. 7.

¹⁴ I. Vulcan, *art. cit.*, p. 269.

¹⁵ A. Sădean, *Apostolatul ...*, p. 19.

Frontul de luptă s-a deschis mai larg, datorită energiei „pre înalt învățatului Moise Nicoară, emeritul cântelist slăv. com. Bichișului” — așa cum este numit în „Autorizația dată deputaților români în cauza episcopului arădean”, din 19 august 1815¹⁶. Românii ortodocși luptă pentru ca limba română să devină limba școlii românești, cer instituirea unui ierarh român pe scaunul eparhial de la Arad, cu un sinod eparhial ca for național de discutare a problemelor religioase și de dezbateră a situației naționale, politice și sociale a românilor, adică un „parlament” al românilor¹⁷.

Prin pregătirea intelectuală de excepție printre contemporanii săi, prin relațiile pe care le avea la Viena și popularitatea de care se bucura în rindurile preoțimii, intelectualilor și țăranilor ortodocși arădeni, Moise Nicoară s-a impus în fruntea luptei.

Punctînd cîteva date biografice, notăm că Moise Nicoară s-a născut la Giula (azi în Ungaria), comitatul Bichiș, ca fiu al lui Petru și Maria Nicoară, agricultori cu o frumoasă situație materială, în anul 1784¹⁸, „... în vreme ce sculară Horii umpluse lumea cu frică și doară și cu nădejde” — așa cum precizează el în note autobiografice¹⁹. A urmat școala elementară în orașul natal, studiile medii la Oradea și Arad, absolvindu-le în anul școlar 1801/1802. Studiile superioare le-a făcut la Presburg (Pozsony—Bratislava), unde între 1802—1804 urmează cursurile de filozofie și literatură, iar la Viena, între 1804—1806, a învățat limba turcă la Institutul pentru limbile orientale și a absolvit studiile de drept, fiind primul „român ortodox din monarhie care termina studiile academice”²⁰.

Spre sfîrșitul anului 1807 și începutul anului 1808, preoțimea și intelectualitatea arădeană adresează împăratului un „recurs maiestatic” al „neamului și preoțimei românești”, în care se arată că poporul român „este urmașul și continuatorul vitejilor coloniști romani aduși de Traian pe acest pămînt, pe care-l apără de atîtea secole”²¹ și nu se bucură de drepturi politice. Moise Nicoară a fost însărcinat de arădeni să-l capaciteze pe împărat în rezolvarea favorabilă a situației politice și religioase a românilor. Autoritățile locale nu vedeau cu ochi buni pretențiile românilor, iar Moise Nicoară, considerat „instigator” devine „persona non grata” pentru cariera diplomatică pentru care se pregătise și prin care visa să poată apăra interesele neamului său.

¹⁶ C. C. Bodea o. c., p. 161.

¹⁷ I. Dodu Bălan, Octavian Goga, Editura Tineretului, 1966, p. 51.

¹⁸ Cornelia C. Bodea (o. c., p. 13) dă ca dată a nașterii ziua de 29 noiembrie/4 decembrie 1784, iar Iosif Vulcan (o. c., p. 301) ziua de 17 ianuarie 1784. Mama sa, Maria Șerban, era originară din com. Siclău, jud. Arad.

¹⁹ Ed. I. Găvănescu, Moise Nicoară (1784—1861), în „Evocări. Din trecutul liceului „Ioan Slavici” (fost Moise Nicoară), Arad, 1971, p. 12.

²⁰ C. C. Bodea, o. c., p. 20.

²¹ Idem, p. 22.

Dezamăgit de eșecul de a nu putea intra în diplomatie și persecutat de înalții funcționari austrieci, ca o compensație i se oferă un post de funcționar în cancelaria județului Bichiș.

Din martie 1809, Imperiul habsburgic se găsea din nou în război cu Napoleon. S-a înrolat ca voluntar în armată, primind gradul de locotenent de cavalerie și i s-a încredințat formarea legiunii voluntarilor români din comitatele Bichiș, Arad și Cenad. A rămas activ până la pacea de la Schönbrunn (14 octombrie 1809), când a fost lăsat la vatră. Ca o recompensă pentru spiritul de vitejie al românilor pe cîmpurile de luptă și la insistențele lui Moise Nicoară, împăratul a acceptat înființarea unei preparandii la Arad, deschisă în 15 noiembrie 1812²². Era o primă victorie a luptei de emancipare, de care trebuie să se țină seama în cea ce privește militantismul lui Moise Nicoară pe frontul național-cultural. Satisfacții personale nu au avut nici de data aceasta, deoarece i s-a refuzat cererea de a fi primit în armata regulată a imperiului.

În anii ce urmează, a fost un neobosit peregrin pe la cărturarii români interesați de emanciparea națională și culturală. La Pesta îl vizitează pe bunul său prieten Petru Maior, la Viena pe Gh. Lazăr, a trecut apoi la Oradea, Cluj, Turda, Brașov, iar de aici la București (între decembrie 1810 — august 1814), unde în 1813 era profesor de limbile latină și germană la gimnaziu. În timpul ciumei lui Caragea (1813) se retrage la mănăstirea Mărgineanu, unde a rămas până în februarie 1814. Este găzduit de Iancu Văcărescu la Tîrgoviște, dar între timp a fost înlocuit din funcția de profesor. Totuși, prin activitatea didactică de la București, el este un predecesor al lui Gheorghe Lazăr. Minat de dorința arzătoare de a relua lupta de emancipare națională, Moise Nicoară s-a reîntors printre ai săi. A trecut prin Bulgaria la Constantinopole, iar în primăvara anului 1815 se afla la Viena, cu gândul de a se înrola în armată, dar la 18 iunie 1815 Napoleon a fost învins la Waterloo. Intenția repetată a lui Moise Nicoară de a deveni militar activ explică opinia sa subiectivă că dacă românii își vor dovedi fidelitatea față de împărat prin fapte de vitejie pe cîmpul de luptă, acesta ar fi obligat să le satisfacă doleanțele. Visul de a purta o sabie, prin care să atragă atenția asupra poporului său, s-a spulberat, iar accesul la ușile diplomatice îi era închis pentru totdeauna. I-a mai rămas să lupte cu cuvîntul, redactînd memorii și petiții sau exprimînd revendicări în audiențe.

Reîntors la Arad, s-a angajat cu elan în marea acțiune de a alege un episcop român pentru eparhia lor. În 13 august 1815 s-a stins episcopul Pavel Avacumovici. Românii alcătuiesc, în acest sens, o petiție către împărat, împuternicind șase delegați — trei preoți și trei mireni,

²² La 9 februarie 1811, împăratul Francisc I dă primul decret de înființare a trei „școale naționale” de căpetenie pentru preparanții de religie ortodoxă, și anume una în Aradul Vechi pentru români, alta în Sentandrei pentru sirbi, iar a treia în Pesta pentru greci (C. C. Bodea o. c., p. 57).

între care și Moise Nicoară — pentru a o prezenta și susține la Curtea imperială de la Viena. Curînd, datorită intrigilor și a unor împrejurări nefavorabile, el a purtat singur timp de un deceniu întreaga acțiune, pînă în toamna anului 1825 cînd a trecut definitiv în Țara Românească. A alcătuit și prezentat împăratului numeroase memorii și petiții cu semnăturile populației, ale clerului și intelectualității arădene, care reflectă situația națională, bisericească și culturală a românilor de pe aceste meleaguri. Cheltuielile pentru deplasările la Viena au fost suportate din subvențiile realizate prin colecte de către preoți, sau prin donații individuale. A luptat cu mari greutăți materiale, mai ales după 12 august 1817, cînd un ordin sosit de la Viena și adresat tuturor parohiilor din Banat și Crișana le-a pus în vedere să împiedice orice strîngere de bani pentru Moise Nicoară. Învinuirile ce i se aduc urmăreau să-l discrediteze. Autoritățile din comitatul Aradului răspîndeau zvonul că ar cheltui banii adunați în scopuri personale. „Voiau să mă asasineze din punct de vedere moral, civil și public — scria el într-un memoriu expediat din Constantinopole în 14 iunie 1847. Fui nevoit să vînd cărțile mele și din puținul ce aveam pentru cele mai elementare nevoi. Am fost amenințat și maltratată anume — în mod public — de către funcționari, fără să le fi dat cel mai mic motiv”²³. A suportat două detenții între 1819—1821 și respectiv între mai—noiembrie 1824.

A crezut și el în „dreptatea” împăratului, dar își dă seama că a fost înșelat. Nemaiputînd suporta persecuțiile îndreptate împotriva lui, în 15 august 1819 a înaintat curții un memoriu cerînd plecarea în altă țară și demascînd adevărata față a împăratului Francisc I: „Nici de dreptatea ta, nici de nedreptatea ta, mai mult n-am de ce să mă spăimînt. Nedreptatea ți-am cunoscut-o fără măsură, iar dreptatea nu pot crede a fi dorită de sufletul tău...”²⁴. După ani de așteptare, trăind într-o chinuitoare frămîntare sufletească, i s-a aprobat plecarea. La sfîrșitul lunii februarie 1825, îmbrăcat în piei de oaie, a făcut drumul la Viena spre a-și primi pașaportul. În 25 martie 1825 a intrat în cabinetul imperial, dar i s-a refuzat intrarea în această ținută. Oferindu-i-se haine, Moise Nicoară le refuză spunînd: „Eu n-am venit aici ca să cer grație, iertarea sau pomana de la împăratul nostru, ci să plec din statele sale, unde fiecare colț este pentru mine imaginea infernului și a celei mai crude nedreptăți. Mizeria mea rănește privirea sa, dar el nu trebuie să roșească văzîndu-mă în aceste straie în care m-a adus nedreptatea lipsită de umanitate; eu nu roșesc de asta. Spuneți-i că lozinca sa scrisă pe porțile Vienii (Justitia, regnorum fundamentum) este cea mai insultătoare ironie făcută justiției”²⁵.

Înapoiat la Arad, în 15 august 1825 a prezentat, în fața a 80 delegați, documentele ostelenilor sale în această luptă. Comisia comitatului Arad, însărcinată cu cazul lui Moise Nicoară, cere să se țină o

²³ E. I. Găvănescu, *art. cit.*, p. 15.

²⁴ C. C. Bodea, *o. c.*, p. 298.

²⁵ Ed. I. Găvănescu, *art. cit.*, p. 16.

nouă ședință, în care acesta să prezinte o dare de seamă financiară asupra cheltuielilor efectuate pe întreaga durată a activității sale. Cei 80 delegați s-au opus, manifestându-și increderea față de tot ceea ce a făcut corifeul lor. În 8 septembrie 1825, Moise Nicoară părăsește Aradul, îndreptându-se prin Orșova spre Țara Românească.

Moise Nicoară a intrat în legende versificate ca luptător pentru dreptate socială și națională, versiuni care subliniau că el „merge să ne scape de robie”, exprimând deopotrivă regretul despărțirii de el.

Asupra celei de a doua perioade a vieții sale (1825—1861) s-au publicat doar date răzlețe²⁶. După 1825, Moise Nicoară și-a petrecut viața în Țara Românească și Moldova, la Constantinople, Odesa și Petersburg. În primii doi ani a redactat memorii adresate domnilor Țării Românești și Moldovei asupra foloaselor studiului limbii latine, obținând cu greu o catedră. A stat, apoi, mai mult timp la Constantinople, pentru ca în 1833 să ocupe funcția de revizor al școlilor din principatul Valahiei, sub numele de Nicorescu²⁷. A rămas credincios luptei pentru neamul său, având aceleași preocupări de-a lungul oricăror îndeletniciri. În 1835 scrie un memoriu despre administrația bisericilor catolică, luterană și calvină în Țara Românească, iar în 1840 a predat patriarhului ecumenic un memoriu asupra situațiilor religioase din Valahia. „Aceste memorii, ca și cele predate în 1842 lui Chabert, întiiul dragoman al Angliei la Poartă, sau cele înaintate ambasadorilor Rusiei, ne arată, în Moise Nicoară, un misionar conștient de dreptatea cauzei pentru care se expatriase, un ambasador național din aceia pe care trecutul nostru politic i-a încercat în repetate rinduri”²⁸.

De la Moise Nicoară ni s-au păstrat extrase, note și traduceri din Diodor Siculul, din Anonymus Belae, din Thunmann, traduceri din literatura clasică și romantică franceză, precum și tratatul său de ortografie și un dicționar francez-român. Din nefericire, preocupările sale filologice nu au fost cristalizate în studii, ci numai sub formă de observații. În materie de fonetică a avut o concepție progresistă: „Slovele sînt numai semnele sonurilor și sînt arbitrarie... Sonurile nu alcătuiesc limba”²⁹. Încercările poetice ale lui Moise Nicoară au izul colindelor și cîntecelor de jale și de despărțire, nota elegiacă fiind dominantă (*Urare de Anul nou 1803 — pentru sora și cumnatul său, Coco-*

²⁶ La Biblioteca Academiei R.S.R. se găsește un bogat material documentar referitor și la această parte a vieții sale, material încă inedit.

²⁷ Chiar și în scrisorile adresate familiei, în această perioadă, semnează Nicorescu („Biserica și școala” din anii 1903—1904).

²⁸ Perpessicius, *Cîteva cuvinte despre Moise Nicoară*, în „Evocări”, Arad, 1971, p. 22.

niții de Vacaresco), sau cuprind elemente de puternică critică socială (*Contra lui Napoleon Bonaparte*). Versul său aduce mai mult a proză rimată, autorul exprimându-și în mod simplu și direct ideile și sentimentele.

A petrecut la Constantinopol timp de 15 ani, dar n-a fost reprezentant oficial al românilor, deși a pledat pentru drepturile lor³⁰. A călătorit în misiune la Odesa și Petersburg, unde a fost trimis de principele Munteniei.

Este foarte probabil ca Moise Nicoară să fi fost autorul unor corespondențe primite de la București și publicate în ziarul local din Arad, intitulat „Arader Zeitung”, în care se prezenta entuziasmul maselor din Principatele Unite, cu privire la actul Unirii de la 24 Ianuarie 1859. Semnificative sînt reportajele din 13 februarie 1859, în care se descrie atmosfera înălțătoare existentă la București, cu ocazia în-doitei alegeri a lui Alexandru Ioan Cuza, precum și cel din 6 martie 1859 care elogia stilul democratic de guvernare al noului domnitor³¹.

La bătrînețe, ajuns orb, trăia din mila altora. S-a stins la 1 octombrie 1861. După mărturisirea lui Vasile Mangra, „a murit în București în mare mizerie, înmormîntat în cămașa lui Golescu la mănăstirea Mihai Vodă”³².

Moise Nicoară a luptat pentru redeşeptarea națională și dezvoltarea națiunii române, pentru așezămintele ei de cultură și pentru eliberarea românilor ortodocși din Banat și Crișana de sub ierarhia străină, dar a militat pentru prietenia cu sîrbii: „Io socot — afirmă el — că românii cu sîrbii pot și trebuie să trăiască în dragoste și unirea cea mai strîmtă, păstrîndu-și fiecare dintre ambele părți drepturile sale în ofițuri, cultivarea limbii ș.c.l.”³³.

A condus cu pasiune și perseverență acțiunea de emancipare națională, culturală și religioasă a românilor din Banat și Crișana timp de peste două decenii, obligînd forurile habsburgice să deschidă la Arad în 1822 un institut teologic ortodox român, iar în 1829 să se aleagă cel dintîi episcop român la Arad, în persoana lui Nestor Ioanovici, originar din Făgăraș. A avut merite și în lupta dusă de români pentru înființarea Preparandiei în 1812. Pe lîngă aceasta, a desfășurat

²⁹ M. Năcorescu, *Un memoriu*, „Biserica și școala” 26 februarie/6 martie 1904.

³⁰ C. C. Bodea, *o. c.*, p. 10.

³¹ Eugen Glück, *Ecoul Unirii Principatelor în presa arădeană*, în „Ziridava”, vol. IX (1978), pp. 90—94.

³² C. C. Bodea, *o. c.*, p. 8.

³³ M. Năcorescu, *Un memoriu*, în „Biserica și școala”, 22 februarie/6 martie 1904, p. 63.

o bogată activitate istorică, filologică și literară, mai puțin cunoscută, în optica aceleiași dorințe de emancipare socială și națională a românilor. Spiritul de luptă al lui Moise Nicoară s-a transmis din generație în generație, Aradul devenind cel mai mare centru cultural și politic al românilor transilvăneni în care s-a pregătit Marea Unire de la 1 decembrie 1918.

În dialogul avut la Constantinopole în 1845 cu pictorul italian Pietro Magniponte, Moise Nicoară și-a autocaracterizat viața, spunând : „Viața mea a fost o neconținută luptă pentru neamul meu . . . Am citit, am cugetat, am experimentat, toate au privit la numele de român, toate au ținut cum s-ar putea veni mai bine în ajutorul neamului românesc . . .”³⁴. A mai spus : „Io sunt neamului și limbei cu totul închinat și neclintit”³⁵.

³⁴ Ed. I. Găvănescu, *art. cit.*, p. 12.

³⁵ Perpessicius, *art. cit.*, p. 22.

PROTOPOPUL MELETIE DRĂGHICI (1814—1891)

de : preot GHEORGHE NAGHI

Fructuoasa activitate bisericească, politică, culturală și economică desfășurată de-a lungul vieții de protopopul Meletie Drăghici a făcut din el o personalitate distinsă și apreciată între românii timișoreni ai veacului XIX. După moarte, a polarizat atenția unor istorici, literați sau iubitori de cultură care au încercat, reușind mai mult sau mai puțin, să șteargă colbul uitării de peste viața vrednicului protopop. Unii mai demult, alții mai recent s-au izbit de obstacole reale — așa cum ne-am izbit și noi — datorită dispariției în mare parte a arhivei lui Meletie Drăghici și Pavel Rotariu. În baza investigațiilor întreprinse, s-a putut urmări existența acestora până la cel de al doilea război mondial în timpul căruia dispărea această bogată arhivă. Casa din Timișoara — Cetate unde a locuit Meletie Drăghici (astăzi strada Grigorescu) nu mai există, iar în cea care aparținuse odinioară lui Pavel Rotariu nu s-a mai găsit nimic. Excepție fac câteva ciorne și materiale arhivistice păstrate la biblioteca „Astra” din Sibiu, donate de Pavel Rotariu în 1905, și cele salvate de regretatul preot și profesor Dimitrie Cioloca, aflate în posesia noastră. O serie de documente se găsesc și la episcopiiile și mitropoliile cu care Meletie Drăghici a avut legături, folosite de noi în parte, cât și la alte arhive și biblioteci din țară.

Biografia săi (Cornel Diaconovici, Virgil Popovici, Aurel Cosma, Gheorghe Cotoșman, I. D. Suci, etc.) au conturat în bună parte sau au evocat tangențial activitatea lui Meletie Drăghici, dar cu aspecte neelucidate pe care urmează să le clarificăm în cele ce urmează, reconstituind deopotrivă și biografia sa.

Meletie Drăghici s-a născut în anul 1814, la Comloșul Mare, în fostul comitat Torontal, ca fiu al preotului Ioan Drăghici, un om de acțiune și de cultură aflat în bune relații cu cronicarul Banatului, protopopul Nicolae Stoica de Hațeg. Școala primară a absolvit-o în comuna natală, după care a urmat cursurile liceului piarist din Timișoara, unde la vârsta de 10 ani — în anul școlar 1823/1824 — îl găsim în anul I al secției „gramaticae”, iar în anul școlar 1824/1825, în anul II al ace-

leiași secții¹. Era aceeași școală pe care o frecventaseră mulți români — printre care Andrei și Pavel Vasici, Petru Lupulov, Petru Cermena — înființată în anul 1788, care între 1806—1841 avea șase clase, iar apoi s-a transformat în „Gimnasiu superior”.² Fără a termina toate cele șase clase ale liceului piarist, Meletie Drăghici și-a continuat studiile la Seghedin, apoi a frecventat cursurile juridice ale Universității din Pesta, fiind coleg cu Eftimie Murgu și Sava Vukovici și obținând diploma de avocat³. Au urmat studiile teologice efectuate la Karloviț în 1835, avându-l profesor pe viitorul mitropolit al Ardealului, Andrei Șaguna⁴. După absolvirea studiilor teologice, până în anul 1841 a funcționat în calitate de avocat al familiei nobiliare Naco, de origine macedo-română stabilită în Sinnicolaul Mare. Fiind apoi hirotonit preot, a slujit mult timp drept capelan în parohia tatălui său, Comloșul Mare. Sfârșitul revoluției din 1848—1849, în care și el și-a spus cuvântul, îl găsește protopop al Jebelului de unde în 1854 a fost transferat ca protopop al Timișoarei⁵, calitate în care a desfășurat o activitate de aproape patru decenii, respectiv până la moarte (1891). Și-a onorat funcția, pe atunci de mare importanță națională, printr-o muncă impresionantă desfășurată pe mai toate planurile vieții sociale, ridicând pe o treaptă superioară realizările înaintașilor. Ne gândim la cărturarul protopop Constantin Șuboni (1734—1818), traducător din limba greacă și slavonă, la protopopul Ioan Șuboni, la protopopul Vasile Georgevici (1764—1826), cel ce a realizat construirea bisericii „Sf. Ilie” din Fabricul Timișoarei în anii 1825—1826 și autorul unui temeinic memoriu din anul 1822 (regăsit recent) pentru așezarea de episcopi români în scaunele de la Arad, Timișoara și Virșet, pentru îmbunătățirea culturii poporului român⁷.

¹ Arhivele Statului Timișoara, „Liber scholasticus Gymnasii R. Temesvarier sis apud Scholas Pias...”, f. 162 v.

² I. D. Suciu — D. Niculescu — V. Tigu, *Catedra Mitropoliei Banatului, Timișoara*, 1979, p. 23.

³ „Foaia Diecezană”, nr. 21 din 7/26 mai 1891, p. 1—2; dr. A. Cosma, *Istoria presei române din Banat* vol. I, Timișoara, 1932, p. 46; Virgil Popovici, *Ortodoxismul și Biserica națională românească din Timișoara*, Timișoara 1933, p. 68; dr. A. Cosma, *Protopopul Meletie Drăghici (1814—1891)*, în „M.B.”, nr. 4—6/1972, p. 250; I. B. Mureșianu, *Aspecte al mișcării revoluționare bănățene din anii 1848—1849*, în „M.B.”, nr. 7—9/1975, p. 501, n. 31.

⁴ Pr. prof. dr. T. Bodogae, *Dintr-o corespondență timișoreană de acum 100 ani*, în „M.B.”, nr. 3—4/1959, p. 30. O schiță biografică a încercat și pr. Gh. Cotoșman, în lucrarea *Din trecutul Banatului. Comuna și Bisericile din Comloșul-Mare și Lunga*, III, Timișoara, 1934, pp. 355—356.

⁵ Prin circulara din 9 noiembrie 1854, și-a anunțat mutarea lui ca „adevărat protoprezviter al Timișoarei” (cf. I. D. Suciu — R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, vol. II, Timișoara, 1980, p. 783).

⁶ I. D. Suciu, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1977, p. 137; diac. prof. dr. Silviu Anuichi, *Relații bisericești româno-sârbe în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea*, București, 1980, p. 155.

⁷ N. Bocșan — L. Gyémánt, *Aspecte ale Juptei culturale și politice a românilor bănățeni în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în „Banatica”, I, 1971, pp. 345—362. Activitatea lui Vasile Georgevici la dr. A. Cosma, *Protopopul Timișoarei Vasile Georgevici (1764—1826)*, în „M.B.”, nr. 9—12/1976, pp. 696—702.

Pentru *activitatea bisericească* a protopopului Meletie Drăghici s-au păstrat documente mai multe. Manuscrisele rămase de la Meletie Drăghici constau, în marea lor majoritate, din predici care sugerează vasta sa cultură teologică și laică, unele scrisori, cuvântări referitoare la participarea sa la anumite evenimente bisericești cu luări de poziție în problemele vremii. Ele sînt alcătuite în limbile pe care le cunoștea cel mai bine — română, sîrbă și maghiară. Mai cunoștea și limba germană și latină din care citează texte folosite în unele lucrări.

Cele mai multe din manuscrisele rămase datează de după transferarea la Timișoara. Dintre predicile sale, ne oprim la două, mai semnificative. În prima, rostită în anul 1855, cu prilejul sfințirii bisericii din Nemet, dezbate rosturile construirii lăcașelor de cult; cea de a doua — de la Crăciunul anului 1859 — este un cald mesaj de pace. Ambele au fost alcătuite în limba sîrbă⁸.

În prima cuvîntare, Meletie Drăghici explică credincioșilor că „nu există popor pe pămînt care să nu aibă lăcașul său de rugăciune și mulțumire lui Dumnezeu Cel unic, care L-a trimis pe Fiul Său pentru a mîntui omenirea de păcatul strămoșesc. Se poate întreba cineva de ce ridicăm biserici? Dumnezeu nu are nevoie de biserici... Noi înălțăm, totuși, biserici pentru a-I arăta lui Dumnezeu mulțumirea noastră, deoarece se preocupă de viața noastră, de binele nostru material și, în sfîrșit, de viitoarea noastră mîntuire. De ce ridicăm biserici? Poporul este dator, prin urmare, să-și amintească mereu de Dumnezeu, iar aceasta se poate face cel mai ușor într-un lăcaș anume de rugăciune, după cum cîntăm noi în biserică: Noi care pe heruvimi... *toată grija cea lumească să o lepădăm*". În încheiere, a mulțumit autorităților statului, credincioșilor ortodocși și episcopului Samuil Mașirevici care a dat binecuvîntarea, încheind: „să trăiască toți cei amintiți, cu toți credincioșii noștri la mulți și mulți ani”.

În cea de-a doua predică, rostită probabil în biserică sa „Sf. Ilie” din Fabric, insistă asupra necesității păcii pe pămînt, așa cum reiese din însuși mesajul evanghelic al Nașterii Domnului, spunînd, „după cum în cer Dumnezeu se slăvește în Treime în pace, la fel și noi pe pămînt trebuie să-L preamărim pe Dumnezeu în Treime, *tot așa în pace*”.

Protopopul Meletie Drăghici a desfășurat o bună parte din activitatea sa sub jurisdicția spirituală a episcopilor sîrbi Pantelimon Jivcovi (1839—1851) și Șamuil Mașirevici (1853—1864), pînă la reînființarea Mitropoliei autonome a Ardealului. Din anul 1865 el a aparținut de Episcopia Aradului, sub păstoria episcopilor Procopiu Ivacicovici (1853—1873), Miron Romanul (1873—1874) și Ioan Meșianu (1875—1898).

Cu decenii în urmă, despre activitatea lui Meletie Drăghici sub jurisdicția ierarhiei sîrbești s-au făcut și exagerări, cu destule afirmații

⁸ Traducerea lor din limba sîrbă o datorăm părintelui arhid. dr. Silviu Anuichi, pentru care îi mulțumim și pe această cale.

gratuite. Din corespondența purtată de Meletie Drăghici cu Andrei Șaguna reies tocmai bunele relații pe care le întrețineau cu episcopul sîrb Samuil Mașirevici — spre pildă — pe ambii invitîndu-i Șaguna la Sibiu, iar alte documente stau mărturie pentru felul de colaborare frățească dintre români și sîrbi chiar atunci cînd existau puncte de vedere diferite. Dezvoltînd o laborioasă activitate bisericească, Meletie Drăghici a fost deopotrivă și colportor de cărți și ziare românești, răspîndind în Banat numeroase tipărituri de la Sibiu. Așa a procedat cu „Telegraful Român”, despre care îi scria chiar episcopul Șaguna în 1854: „cărturarilor preoți și mireni din protopopiatul vostru, cit și altor afară de acela, să o recomanzi precinstia ta...”⁹. Se știe că însuși episcopul sîrb Emilian Kengelat de la Virșet, prin circulara din 29 decembrie 1854, recomanda clerului și poporului, „prenumărarea și cetirea susnumitului jurnal „Telegraful Român”, pe redactorul ei Pavel Vasici îl caracteriza drept „cunoscutul, harnic și cuvios bărbat român...” iar pe episcopul Șaguna dotat cu o „înțeleaptă priveghere”¹⁰. În anul 1857, Meletie Drăghici a răspîndit în Banat 300 calendare tipărite de Șaguna, iar apoi a înzestrat parohiile bănățene cu alte multe cărți editate la Sibiu, precum „Biblia ilustrată”, Mineie, Molitvelnice, Evangheliile, Triodul, Penticostarul, „Dreptul canonic”, „Istoria bisericească”.

La vestea restaurării Mitropoliei de la Sibiu în 1864, Meletie Drăghici îl felicită pe constantul său prieten devenit mitropolit. Bunele lor relații continuă, axîndu-se pe problemele bisericești de atunci, în special privitoare la parohiile unde s-au iscat neînțelegeri din cauza separării ierarhice (ca spre exemplu la Checea și Novoselo—Satu-nou). Ambii s-au preocupat de aplanarea neînțelegerilor din parohia Timișoara—Mehala, Șaguna îndemnînd în 1866, „a întocmi o casă pentru trebuințele lor sufletești” și în acest mod „să se ocrolească orîșice fel de scandal...”¹¹. De fapt, protopopul s-a îngrijit și anterior de starea spirituală și financiară a parohiilor, ajutînd acolo unde putea. Circulara sa din 28 iunie 1855 îndeamnă preoții să colecteze bani pentru biserica din Omor (din protopopiatul Ciacovei) care a ars, iar cea din 24 ianuarie 1870 recomandă cartea protosinghelului Nicolae Popea, „*Vechea metropolie ortodoxă română a Transilvaniei, suprimarea și restaurarea ei*”, spre a fi plătită anticipat de preoții bănățeni. La fel a procedat și în 16 mai 1877, cînd recomandase spre abonare organul oficial „*Biserica și Școala*”¹².

⁹ Arhiva Bibliotecii Mitropoliei Ardealului, *Iond Șaguna*, nr. 1014; pr. prof. dr. T. Bodogae, *art. cit.*, p. 29; Polemica cu un corespondent din Oravița pe tema clerului „sîrbit”, din „*Gazeta Transilvaniei*” (1854—1855), sau conflictul de la Murani din 1862 (în „*Telegraful Român*”, nr. 34/29 aprilie 1862, pp. 131—132), cit și alte neînțelegeri în privința atitudinii sale (sau ale altora) erau caracteristice epocii și nu lezau interesele superioare ale celor două națiuni.

¹⁰ I. D. Suciu — R. Constantinescu, *o. c.*, vol. II, p. 784.

¹¹ Pr. prof. dr. T. Bodogae, *art. cit.*, pp. 38—39. Arhiva Bibliotecii Mitropoliei Ardealului, *Iond Șaguna*, nr. 2654: M. Drăghici către A. Șaguna, Timișoara, 14 martie 1861.

¹² I. D. Suciu — R. Constantinescu, *o. c.*, vol. II, pp. 785, 909, 931.

Meletie Drăghici a păstrat și cultivat aceleași relații bune și după separarea ierarhică. De aceea, episcopul sîrb George Brancovici i-a donat 76 exemplare din octoiul lui C. Diaconovici Loga, aflate în bună stare, pentru a le împărți preoților români. Sumele rezultate din vînzarea lor au fost donate „Alumneului” din Timișoara ¹³.

Alături de alți frunțași ai mișcării naționale din Banat, precum Andrei Mocioni, Vinčențiu Babeș, Al. Mocioni, Pavel Rotariu, Ioan Tăranu, Emanuil Ungureanu și George Ardelean, protopopul Meletie Drăghici a depus serioase eforturi pentru înființarea unei episcopii românești la Timișoara. Frămîntările bănățenilor s-au concretizat în mai multe petiții înaintate împăratului. În anul 1865, în timpul Congresului de la Karloviț, deputații Andrei Mocioni, Constantin Gruici, Vinčențiu Babeș și George Fogarași au cerut — prin comisarul imperial Philippovich — înființarea unei episcopii românești la Timișoara, după ce în anul precedent protopopul manifestase o atitudine șovăielnică privind trimiterea deputaților români la Karloviț pentru alegerea noului patriarh. Două petiții similare se înaintează Congresului național bisericesc de la Sibiu din 1868, prin Vinčențiu Babeș. Prima este a deputaților bănățeni din congres, iar a doua a credincioșilor români din fosta episcopie a Timișoarei (2/14 octombrie 1868), în fruntea cărora a semnat Meletie Drăghici. În această petiție sînt expuse „doririle de care suntem răpuși și rugăm prețuita sprijinire întru alinarea și încetarea lor”, prin înființarea unei episcopii românești la Timișoara „care să susțină naționalitatea și religiunea sa”. După o expunere generală, petiționarii cereau: 1. „Restaurarea episcopiei românești gr. ort. în Timișoara”, cu protopopiatele Timișoara, Lipova, Hasiaș, Jebel, Ciacova și Comloș. 2. În cauza „comunelor mestecate”, credincioșii români „să se alăture respectivelor dieceze române”, 3. Reducerea parohiilor, iar numărul preoților să fie în funcție de numărul sufletelor. 4. „Parohii să se aleagă de către respectivele comune”, consistoriul avînd doar dreptul de întărire a alegerii ¹⁴.

Pentru susținerea cererii lor, românii din Banat se întrunesc în 28 iunie/10 iulie 1876 într-o Conferință la Timișoara. Întrunirea, desfășurată în sala redutei vechi din oraș și deschisă de protopopul Meletie Drăghici, a expus în unanimitate „dorința neamînabilei reînființări a episcopiei gr. ort. române a Timișoarei”, prin despărțirea de Episcopia Aradului ¹⁵. Doleanțele bănățenilor au fost expuse de Meletie Drăghici, într-un memorandum alcătuit în 10 octombrie 1877, pentru sesiunea din anul 1878 a Congresului național bisericesc de la Sibiu, în urma refuzului episcopului Aradului. Dar nici congresul din 1878 și nici cele următoare nu au luat nici o hotărîre, deși existau condițiile necesare

¹³ „Luminătorul”, 1884, nr. 83 17/29 octombrie, p. 4.

¹⁴ G. Ardelean, *Istoricul episcopiiilor noi*, Sibiu, 1901, pp. 21—28; I. D. Suciu, o. c., pp. 184, 218—219.

¹⁵ Gr. Ploșteanu, *Din lupta lui Pavel Vasici pentru drepturile românilor bănățeni și transilvăneni*, în „Banatica”, 1977, IV, pp. 269—283.

funcționării episcopiei. Insuși Andrei Șaguna a lăsat o mare sumă de bani pentru cîte o episcopie la Timișoara și Oradea, în valoare de 50.000 fl., iar în 1884 Meletie Drăghici și Emanuil Ungureanu au înființat „Reuniunea pentru crearea unui fond pe seama înființîndei episcopii greco-ortodoxe române din Timișoara”¹⁶, cu aprobarea Episcopiei Aradului. Ca și în alte cazuri, adeziunea românilor a fost impresionantă, dar datorită diferitelor obstrucții acțiunile lor au fost zădarnice¹⁷.

Biserica la care a slujit protopopul Meletie Drăghici a fost cea cu hramul „Sf. Ilie”, construită între anii 1825—1826 de protopopul Vasile Georgevici, lângă canalul Bega din cartierul Fabric. Pe locul ei există astăzi doar o cruce mare de marmură. Biserica a fost pictată în parte de Caius Georgevici, fiul protopopului Vasile Georgevici. Aceluiași pictor i se adresează și Meletie Drăghici ca să execute, eventual să retușeze diferite fresce. Pictorul i-a satisfăcut dorința, a revenit în Timișoara și între anii 1867—1868 execută lucrările necesare, o realizare artistică ce a entuziasmat pe protopop și pe credincioșii săi, dar onorariul propus de Drăghici a fost refuzat delicat, în amintirea tatălui său care a ctitorit biserica¹⁸.

În calitate de protopop, Meletie Drăghici a participat la diferite evenimente din viața credincioșilor săi și a unor personalități bănățene. În anul 1861 el a oficiat „parastasul” la centenarul nașterii lui Sava Tekelija, cunoscut și din polemica cu Eftimie Murgu și Damaschin Bojincă. Totuși, în cuvîntarea rostită atunci, Meletie Drăghici creionează personalitatea acestuia în cadrul multiplelor sale merite pentru cultura sîrbă și maghiară, „uitînd”, pentru moment ceea ce îl desparte de români¹⁹. În 15/27 iunie 1880, a oficiat cununia cunoscutului publicist timișorean George Ardelean cu Ana, văduva fostului inspector școlar Constantin Ioanovici, naș fiind Petru Cermena care îl înlocuise pe Eugen Mocioni. În 5 mai 1880 s-a stins la Foeni cunoscutul militant național Andrei Mocioni, prohodul fiind oficiat două zile mai tîrziu de protopopul Meletie Drăghici, împreună cu omologul său sîrb din Timișoara, cu opt preoți și un diacon, la care tot el a rostit și panegiricul²⁰. A participat și la prohodul timișoreanului Petru Cermena, înmormîntat la 21 iunie 1882 la Buziaș și reînhumat ul-

¹⁶ G. Ardelean, o. c., p. 149—153; G. Postelnicu, *Emanoil Ungureanu și Biserica*, în „Analele Banatului”, IV 1933, p. 8.

¹⁷ I. D. Suciu, o. c., p. 222; pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, București, 1981, p. 203. Problema a mai fost tratată de pr. Gh. Cotoșman, *Restaurarea episcopiei Timișoarei. Testamentul lui Șaguna. Visul bîndșenilor*, Timișoara, 1935; Idem, *Bîndșenii și episcopia Timișorilor*, Caransebeș, 1938; Idem, *Din trecutul Episcopiei Timișoarei*, Timișoara, 1943.

¹⁸ Dr. A. Cosma, *Pictorul Caius Georgevici (1804—1891)*, în „M.B.”, 10—12/1979, p. 706; E. Georgescu, V. Bașa, *Caius Georgevici — pictorul pelegrin (1804—1891)*, în „Orizont”, nr. 7/16 februarie, 1978, p. 8.

¹⁹ Pr. Gh. Naghi, *Primer rumunsko-srpskog projimala sezdesetih godina prosloga veka*, în „Bilten srpskog pravoslavnog vikarijata”, Timișoara, 1980, nr. 2, pp. 56—59.

²⁰ Dr. T. Botiș, *Monografia familiei Mocioni*, București, 1939, p. 99.

terior în Timișoara²¹. Mai notăm că Meletie Drăghici a salutat și inițiativa preoțimii de a forma o „Reuniune preoțească”.

Din *activitatea politică* desfășurată de Meletie Drăghici, la început cu multe ezitări și incertitudini, reținem întâi că în 5 iunie 1848, în calitate de protopop al Jebelului, a trimis o scrisoare contradictorie comisarului Sava Vukovici, preconizând însă o înțelegere cu revoluționarii maghiari²², la fel ca Nicolae Bălcescu și Eftimie Murgu.

Odată cu anul 1861, devenind mai matur politic, a cerut și el, alături de ceilalți fruntași români, în adunarea comitatensă din Timișoara, ca drepturile naționale ale românilor să fie respectate, iar limba română să fie decretată limbă oficială a comitatului²³. Aproximativ tot mai accentuată de promotorii mișcării naționale din Banat, Vincențiu Babeș și familia Mocioni, îl determină pe protopopul Meletie Drăghici la acțiuni din ce în ce mai hotărâte. A participat la constituirea Partidului Național Român, prin Conferința de la Timișoara din 7 februarie 1869, care adoptă și linia politică a noului partid, fiind ales și în comitetul său de conducere. Totuși activitatea politică a protopopului Drăghici nu a fost lipsită de critici, uneori foarte aspre. Subiectivismul și inconstanța sa se datorau însă nu unor motive personale, ci ai degrabă unei înțelegeri greșite a întregii situații politice. După afirmația proprie, a urmărit, însă, în manieră personală „numai prosperitatea națiunii române de la carea nici odată nu mă voi abate. Pot fi de principie politice contrarie altor frați români, însă român a fi, niciodată nu voi înceta”²⁴.

Combătut sau nu, Meletie Drăghici a rămas în continuare unul dintre membrii marcanți ai mișcării naționale românești, al cărui rol se vedește în special în anul 1880. După sistarea ziarului „Albina”, în anul 1876, Vincențiu Babeș, Traian Doda, George Pop de Băsești și Anania Trombițaș s-au gândit la editarea unui ziar național militant care să umple acest gol. După mai multe încercări, prin Conferința de la Timișoara din 2/14 ianuarie 1880 s-a hotărât înființarea unui jurnal român intitulat „Luminătorul”, sub redacția lui Pavel Rotariu și cu sediul la Timișoara. Apariția primului cotidian politic românesc din Banat, în 5/17 martie 1880, se datorează și protopopului Meletie Drăghici care devine proprietarul gazetei, oferind cautiunea necesară pentru a se putea obține aprobarea autorităților. Gestul protopopului a produs o vie mulțumire în rândul intelectualilor bănățeni participanți la ședința de înființare a jurnalului, iar „Luminătorul” va avea un rol foarte impor-

²¹ Dr. A. Cosma, *Petru Cermeia (1807—1882)*, în „M.B.”, nr. 7—9/1981, pp. 553—554.

²² I. D. Suciu — R. Constantinescu, o. c., vol. II, pp. 695—698.

²³ Teodor V. Păcățian, *Carlea de Aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară*, vol. II, Sibiu, 1902, p. 571; P. Oalide, *Lupta pentru limbă românească în Banat*, Timișoara, 1983, p. 80.

²⁴ M. Drăghici, *Timișoara*, 26 martie 1869, în „Albina”, nr. 34 din 2/14 aprilie 1869, p. 3—4.

tant în mișcarea națională timp de 15 ani²⁵, ulterior fiind înlocuit de noul organ „Dreptatea” de sub conducerea lui C. Diaconovici și V. Braniște, adaptat noilor cerințe ale vieții politice. La apariție, „Luminătorul” este salutat de celelalte organe românești cu multă bucurie și simpatie. „Gazeta Transilvaniei” afirmă că „lăsînd la o parte politica și sistema guvernamentală se va năzui a atrage, a apropia și a consolida spiritele și a le concentra activitatea, spre deșteptarea conștiinței naționale”²⁶. „Biserica și Școala” considera că acest organ promite foarte mult²⁷. „Observatorul” lui George Barițiu a salutat noul ziar cu toată colegialitatea, dorindu-i „succesul cel mai complet”, iar „Telegraful Român” prin redactorul Nicolae Cristea, îi ura „succes bun noiei întreprinderi și redactorului multă paciență”²⁸.

Aducîndu-și aminte de criticile aspre formulate la adresa lui în anul 1869 privind alegerile de deputați, în anul 1884, Meletie Drăghici s-a preocupat intens de campania electorală pentru conferința generală a Partidului Național Român care s-a bucurat de succes²⁹.

Protopopul Meletie Drăghici a desfășurat o laborioasă activitate literară și culturală. Ca tînăr preot a colaborat la foile brașovene și a întreținut legături cu George Barițiu³⁰, între anii 1837—1838, alături de bănătenii Nicolae T. Velia, Ioan Tomici, Ignatie Vuia, Damaschin Bojincă, Andrei și Pavel Vasici, Petru Lupulov, Petru Cermenă, At. M. Marienescu și alții — dar cu o contribuție modestă. Prezența romantismului și preromantismului s-a reflectat și în proza lui Meletie Drăghici, respectiv în nuvela *Focul amorului*³¹ care descrie consecințele tragice ale unei iubiri neînțelese. Tot în perioada anterioară revoluției, „Foaia” lui Barițiu constituia o „ogîndă a încercărilor și frămîntărilor lingvistice românești”³², unde și-au spus cuvîntul mulți intelectuali români printre care și Meletie Drăghici. În articolul „*Rugare către literatorii românești*”³³, el militează pentru lati-

²⁵ Gelu Neamtu, *Din corespondența lui Pavel Rotariu privind ziarul „Luminătorul” (1880—1894)*, în „Banatica”, II, 1973, p. 235; M.P. Dan — G. Cipăianu, *Corespondența lui Vincențiu Babeș (Scrisori primite)*, Cluj, 1976, pp. 109, 156; G. Cipăianu, *Vincențiu Babeș și apariția presei politice românești din Banat*, în „AIIA”, Cluj-Napoca, X, 1977, pp. 369—383; Miodrag Milin, *Mișcarea națională română din Banat în contextul luptei naționale române antidualiste (1880—1894)*, I, în „Acta MN”, 1981, XVIII, p. 215—215; George Barițiu și contemporanii săi, vol. V. București, 1981, p. 253.

²⁶ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 5 din 17/29 ianuarie 1880, p. 4.

²⁷ „Biserica și Școala”, nr. 11 din 9/21 martie 1880, p. 86.

²⁸ „Observatorul”, nr. 4 din 12/14 ianuarie 1880, p. 15; „Telegraful Român”, nr. 6 din 15 ianuarie 1880, p. 23; Idem, nr. 30 din 11 martie 1880, p. 109.

²⁹ „Luminătorul”, nr. 14 din 18 februarie/1 martie 1884, p. 1; Idem, nr. 16 din 25 februarie/12 martie, p. 2—4.

³⁰ B.A.R. mss. rom., 987, f. 132; 988, f. 66; 1004, f. 3.

³¹ „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, I, 1838, nr. 25, pp. 199—200; nr. 26, pp. 205—206.

³² G. Em. Marica, *Studii de istoria și sociologia culturii române ardelenice din secolul al XIX-lea*, vol. I, Cluj-Napoca, 1977, p. 21.

³³ „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, I, 1838, nr. 5, pp. 34—38.

nitatea limbii române, propunind ortografia cu litere latine. În contradicție cu el însuși, peste nici două decenii îl găsim surprinzător susținând, în polemică cu Vasile Maniu, păstrarea caracterelor cirilice în ortografia românească³⁴. Dar motivul real care îl determinase atunci pe Meletie Drăghici la o asemenea atitudine era, credem, de natură bisericească, nu lingvistică, din cauza propagandei uniater. Se temea, cu alte cuvinte, că prin schimbarea caracterelor cirilice cu cele latine, Ortodoxia se va confunda cu uniaticismul, făcând mai ușoară propagarea acestuia printre români. Desfășurarea ulterioară a evenimentelor a demonstrat greșeala lui, dar nu i-o putem imputa în totalitate. Era prima sa lucrare mai mare la care treptat se vor adăuga alte șapte. Ele sînt următoarele: 1. *Care sunt literile române?*, Timișoara, 1855, 12 pp.; 2. *Istoria Ungariei în compediu*, Timișoara, 1871, 30 pp.; 3. *Extras scurt din istoria naturală și știința naturii pe seama școalelor populare*, Timișoara 1871, 16 pp.; 4. *Escerpte. Din îndreptarea legii (Pravila) și din nomocanonul în privința cauzelor matrimoniale și disciplinare preoțești*, Timișoara, 1871, 31 pp.; 5. *Legile bisericești în mod extractiv și speculativ*, Timișoara, 1873, 210 pp.; 6. *Descrierea Banatului de Grisellini*, Timișoara, 1882, 102 pp.; 7. *Istoria adunărilor bisericești compusă din opuri vechi bisericești*, Timișoara, 1885, 47 pp.; 8. *„Să ne desamătim”*, apărută la Timișoara în 1856. Dintre aceste scrieri, trebuie menționată polemica cu Vasile Maniu, apoi *Istoria Ungariei* precum și prima traducere, parțială, în limba română a descrierii Banatului alcătuită de F. Grisellini³⁵, apărută în 1880—1882. Ne vom opri, pe scurt, numai la trei lucrări reprezentative, prezentându-le doar, fără a intra în detalii analitice, obișnuite în cazul unei monografii extinse.

Lucrarea intitulată *„Să ne desamătim”* este extrem de prețioasă pentru elucidarea concepției protopopului Meletie Drăghici privitoare la originea poporului român. Este replica sa la *„Răspunsul...”* alcătuit de Vasile Maniu după prima sa lucrare apărută în 1855. Din cuprinsul ei se desprinde un autor de o aleasă cultură, bine informat, la curent cu diferite lucrări apărute pe plan european, cu ajutorul căror a reușit să dea o excelentă replică academicianului de atunci Vasile Maniu care dorea „a ne amăti cu aceea păreare, cum că românii de astăzi purced exclusive de la coloniile romane aduse încoace prin Traian, căci rămășițele dacilor: fămeile, pruncii și bărbații inapți în număr foarte mic au căzut în sclăvia romanilor și (în) ambi-

³⁴ I. D. Suci, *Literatura bănățeană de la început pînă la Unire (1582—1918)*, Timișoara, 1940, pp. XIV, 296, 297; I. B. Mureșianu, *Petru Lupul-Lupulov*, „M.B.”, nr. 7—9/1972, p. 477.

³⁵ Al. Rusu, *Cîteva date din istoricul tipografiei în Banat (1591—1848)*, în „M.B.”, nr. 4—6/1966, p. 246; George Bariț și contemporanii săi, vol. II, București, 1975, p. 173; A. Cosma, *Prin Timișoara de altădată*, Timișoara, 1977, pp. 87—89. Unele din lucrările lui Meletie Drăghici se găseau și la preotul bibliofil Emilian Micu (cf. *„Dreptatea”*, nr. 89 din 22 aprilie/4 mai 1894, p. 8; Idem, nr. 97 din 30 aprilie/12 mai, p. 8). Traducerea din Grisellini a apărut întîi în *„Luminătorul”* (1880—1881) și apoi în volum.

țiunea lor n-au suferit însoțire cu sclavii". Vasile Maniu îl aducea în sprijin pe Eutropiu, reducând granițele Imperiului roman la Italia, Galia și Spania. Meletie Drăghici îl corectează arătând că imperiul se întindea din Britania pînă la Eufurat, deci s-au adus coloniști în Dacia nu numai din Italia, Galia și Spania, ci și din altă parte, care vorbeau felurite limbi și dialecte. Demnă de remarcat este metoda lui Meletie Drăghici de prezentare a informațiilor despre originea poporului român, utilizînd un bogat evantai de argumente, de la istoricii antici pînă la cei din vremea lui: „Să ascultăm ce zic despre originea noastră și străinii istorici, cari nu-s așa interesați ca noi în treaba noastră!" — scria Drăghici. În sprijinul demonstrațiilor sale face apel la Dio Cassius, care deseori este citat și de „hronistul nostru Șincai", la profesorul vienez Genersich, citînd, apoi, concluzia formulată de Eduard Michelis într-o enciclopedie de teologie catolică: „*Românii sînt următorii dacilor vechi amestecați cu coloniștii romani...*"³⁶. În continuare Meletie Drăghici face o temeinică incursiune în istoria românilor pe care o cunoștea extrem de bine, arătînd că românii nu au nevoie să se „trufească cu merite străine" — susținînd cum făcea V. Maniu aberația că românii provin numai din romani — pentru simplul fapt că și noi avem un Iulius Caesar și Marius în persoana voievozilor Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare. La fel avem și noi poezii și scriitorii noștri, ca și latinii: un Șincai, Klein, Kogălniceanu, Văcărescu, Alecsandri, Alexandrescu, Aristie, Asachi, Negruț, Rosetti și alții³⁷. Meletie Drăghici face o incursiune și în istoria universală, demonstrînd că nici italienii, francezii, spaniolii nu sînt numai „de viță romană" ca și românii. Ei s-au amestecat cu popoarele cu care au conviețuit, iar „limba acestora se trage din linqua romana rustică". El mai aduce cîteva dovezi istorice, citîndu-l pe Strabo, Socrate, Sozomen pe A. T. Laurian, Kinderlings, Hefele, Wetzer, Șincai. Concluzia sa privitoare la retragerea aureliană din 271 este concludentă: s-au retras legiunile și administrația și o parte din coloniști pentru că în asemenea „întîmplări cei avuți o tulesc la fugă", dar marea majoritate a populației a rămas. Deși mai rămîn afirmații discutabile, prin această broșură regăsim în protopopul Meletie Drăghici un vechi susținător al originii daco-romane și continuității poporului român pe aceste meleaguri, cu cele mai clare argumente extrase din istoriografia antică și contemporană lui.

În lucrarea „*Istoria Ungariei în compediu*", autorul aduce din nou în discuție originea românilor, de această dată mai voalat, vorbind despre războaiele daco-romane, despre incursiunile dacilor în Imperiul roman, despre extinderea Daciei între Tisa și Dunăre, moartea lui Decebal și cucerirea romană, construirea podului peste Dunăre „a cărui rămășițe și astăzi se văd lingă orașul Turnu-Severinului

³⁶ M. Drăghici, *Să ne desamățim*, Timișoara, 1856, p. 5.

³⁷ Idem, p. 6.

din *România liberă*"³⁸. În continuare, descria venirea ungarilor în secolul IX și istoria lor ulterioară, cu multe amănunte. Printre altele menționează trecerea lui Carol Robert prin Timișoara și eșecul înregistrat împotriva lui Basarab „*principele Romaniei*"³⁹. În continuare sînt evidențiate meritele și victoriile lui Ioan Huniade, Matei Corvin, Ștefan Báthory și Pavel Chinezul, comitele Timișului, în lupta antio-tomană, prin urmare înserînd în carte multe date despre istoria popo-lului român. Încercător în izbîndă, Meletie Drăghici o trimite epîsco-pului Ioan Popasu al Caransebeșului, în 20 februarie 1871, cu rugă-mintea de a fi studiată și eventual introdusă în școlile românești⁴⁰. Episcopul Ioan Popasu comandă „deocamdată” 20 exemplare, pentru care îi trimite autorului și costul lor, în 14 martie 1871. Din nefericire, multe părți din istoria sa au trezit suspiciuni autorităților habsbur-gice, fapt pentru care a fost repede interzisă în școlile românești, cu începere din anul 1878, alături de manualele cărturarilor Ioan Tuducescu, G. Vlădescu, A. T. Laurian, S. Selegeanu, Ioan M. Moldovan, Ioan V. Rusu, V. Roman, St. Pop, D. Varna, V. Petri. Dar lucrarea lui Meletie Drăghici a fost cerută în 1877 de librăria „Socec” din București⁴¹, ceea ce certifică larga ei răspîndire mai ales dincolo de Carpați.

Protopopul Meletie Drăghici mai realizează o lucrare utilă isto-riei Banatului — prima traducere parțială a cunoscutei opere a lui Fran-cisco Griselin, *Versuch einer politischen und natürlichen Geschichte des Temeswarer Banats in Briefen an Standes personen und Gelehrte* (*Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei în scrisori adresate unor înalte persoane și învățați*), apărută la Viena în anul 1780. El a fost primul care și-a dat seama de importanța a-cestei istorii, fapt recunoscut vrednicului protopop de unul dintre cei mai competenți biografi a lui Griselin, Alexander Krischan⁴².

Activitatea școlară a constituit pentru Meletie Drăghici o constan-tă și permanentă preocupare prin însăși natura funcției sale de pro-topop. Pe lîngă manualele alcătuite pe seama elevilor români, a con-tribuit efectiv la bunăstarea școlilor românești ca inspector școlar. Cu începere din anul 1870, a fost ales asesor al senatului școlar al Episcopiei Aradului, alături de Vincențiu Babeș, Pavel Vasici, Vasile

³⁸ M. Drăghici, *Istoria Ungariei în compendiu*, Timișoara, 1871, p. 3.

³⁹ Idem, p. 15.

⁴⁰ Arhiva Mitropoliei Banatului, fond Caransebes, nr. 60/1871.

⁴¹ Arhiva Mitropoliei Ardealului, fond mitropolitan, dosar VII-2, nr. 161/1877; V. Tîrcovnicu, *Contribuții la istoria învățămîntului românesc din Banat (1780—1918)*, București, 1970, p. 184 (cartea lui M. Drăghici a apărut în 1871 și nu 1874); L. Ma-ior, *Transilvania și războiul de independență (1877—1878)*, Cluj, 1977, p. 57 (aceeași observație ca mai sus) Ioana Botezan, Ioan M. Moldovan și Academia Română, în „*Marisia*”, VII, 1977, p. 202; G. Bariș și contemporanii săi, vol. V, București, 1981, p. 261.

⁴² Alexander Krischan, *Franz Griselin-erster Historiograph des Banats*, în „*Deutschen Forschungen in Ungarn*”, vol. VIII, Budapest—München, 1943—1980, pp. 127—186. I se recunoaște acest merit și de istoricul dr. Costin Feneșan, tra-ducătorul lucrării integrale a lui Griselin „*Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*”, Timișoara, 1984, p. 13.

Beleş, Ioan Popovici-Desseanu, Atanasie Şandor, Sigismund Popovici, Ioan Moldovan şi Alexie Popovici. În această calitate a făcut parte din comisia examinatoare a absolvenţilor cursurilor teologice şi pedagogice ale preparandiei din Arad⁴³. În acest domeniu, Meletie Drăghici avea o veche experienţă, deoarece încă din 1859 a făcut parte, la Timişoara, din comisia de examinare a învăţătorilor⁴⁴. În anul 1871, la şedinţa Reuniunii învăţătorilor, ținută la Lugoj, a fost discutat şi manualul lui Drăghici de *Istoria Naturii*⁴⁵. În acelaşi an, autorul solicitase aprobarea mitropolitului Andrei Şaguna, spre a fi introdus ca manual în şcolile confesionale⁴⁶.

A doua jumătate a secolului XIX cunoaşte o pronunţată creştere a acţiunilor culturale româneşti din Banat, prin înfiinţarea unor societăţi de lectură, casine, reuniuni pentru cîntări şi muzică. „Astra” din Sibiu avea mulţi membri cooptaţi din Banat, iar în zonă funcţionau „Asociaţia naţională arădană” (1863), „Societatea de lectură” din Lugoj şi „Reuniunea română de cîntări şi muzică” din acelaşi oraş, ambele înfiinţate în 1874. Nu lipsesc din acest curent cultural nici timişorenii, în oraş existînd un important nucleu de intelectuali români. Concertele şi spectacolele erau destul de frecvente la Timişoara, într-unul din ele (în 1866) recitînd şi elevul Ioan Slavici poezia „Omul frumos” de Mureşanu. În acest context, Petru Cermena şi Pavel Rotariu convoacă, prin ziarul „Albina”, o adunare a „inteligentei române” din Timişoara, pentru data de 9/21 noiembrie 1868, în casa protopopului Meletie Drăghici, cu scopul „de a delătura dureroasa împrejurare că românii din comitat... deşi sînt cei mai numeroşi între conlocuitori „nu dispun de fructele reincongiurabile ce isvorăsc din asociaţiuni”. Ei doreau să înfiinţeze „o casină română cu cabinet de lectură”. Într-adevăr, în 8 decembrie 1868 se înfiinţează această casină sub denumirea de „Societatea română de lectură” din Timişoara, în frunte cu Alexandru Mocioni ca preşedinte şi Petru Cermena ca vicepreşedinte⁴⁷.

În acest mediu de preocupări, protopopul Meletie Drăghici ia iniţiativa înfiinţării unui „Alumneu naţional român”, un internat gratuit unde să fie găzduiţi şi supravegheaţi şcolarii lipsiţi de posibilităţile materiale, dar însetaţi de învăţătură. Ideea datează încă de pe vremea venirii sale în Timişoara, aşa cum o mărturiseşte la sfîrşitul lu-

⁴³ Dr. T. Botiş, *Istoria şcolii normale (Preparandiei) şi a Institutului teologic ortodox român din Arad*, Arad, 1922, p. 281; V. Popeangă, *Senatul şcolar al Consistoriului Român ortodox din Arad în lupta pentru progresul şcolii naţionale (1870—1918)*, în „M.B.”, nr. 9—10/1983, p. 572.

⁴⁴ Gr. Ploesteanu, *Noi mărturii şi precizări privind biografia şi activitatea lui Simeon Mangluca*, în „Banatica”, 1981, VI, p. 409.

⁴⁵ V. Ţircovnicu, o. c., p. 257.

⁴⁶ Arhiva Bibliotecii Mitropoliei Ardealului, fond Şaguna, nr. 2402.

⁴⁷ V. Curticăpeanu, *Miscarea culturală românească pentru unirea din 1918*, Bucureşti, 1968, p. 29; I. D. Suciu, *Societăţi de lectură şi şcoli superioare la românii bândăreni în secolul XIX*, în „M.B.” nr. 10—12/1980, pp. 666—668.

crării „Care sunt literile române?” (1855), Meletie Drăghici fiind preocupat să-i îndemne pe tineri și spre învățarea meseriilor. „... Până ce românul nu va avea maistori cultivați, ... până atunci nu poate zice că a pus fundament culturii naționale. Să întemeiem, dar, în Timișoara un *alumneum*, o casă nutritoare, unde învățăceii români de la școli reale și gimnaziuri, fără de a se îngriji ce vor mânca și unde se vor culca, să poată cu zel îmbrățișa studiumul științelor folositoare”⁴⁸. Mai târziu, din inițiativa lui Meletie Drăghici și G. Crăciunescu, s-a înființat, în cartierul Fabric din Timișoara, „Institutul de creștere și ajutorare pentru tinerimea română greco-ortodoxă de la școlile din Timișoara”, susținut din diverse donații în bani și alimente.

Gîndindu-se la posibilitatea întreținerii acestui „alumneum”, în 5 noiembrie 1866 Meletie Drăghici a emis o circulară către preoți și „fruntașii satelor” direct interesați de educația fiilor lor, invitându-i la o „adunare preliminară” la locuința sa, în 7/19 noiembrie 1866, cu scopul dezbaterii statutelor alumneului⁴⁹. În același scop, a trimis și scrisori unor cunoscute personalități, printre care și protopopului Virșeșului, istoricul Nicolae Tincu Velia⁵⁰. Încă de la început, „Alumneul” s-a bucurat de sprijinul majorității românilor. În 1867 și 1871, episcopul Ioan Popasu a trimis pe seama lui cite 100 fl., fapt care stîrnește entuziasmul comitetului provizoriu, care în adresa de mulțumire din 18/30 martie 1867 califică gestul său drept o dovadă că ceea ce au făcut ei este bun și totodată un impuls „ca să pășim mai departe pre calea apucată întru prosperarea și întinerirea dulcii noastre națiuni, crescîndu-ne o generațiune nouă, care în venitoriu e merită să fie razimul și apărătorul cel mai aprig al națiunii”⁵¹. Mitropolitul Andrei Șaguna trimite și el un ajutor de 100 fl. v. a., atent fiind la toate inițiativele românești, mai ales cînd veneau de la vechiul său „ucenic”⁵². Forma legală de funcționare, în baza căreia se puteau strînge colecte și ajutoare, a început odată cu aprobarea statutelor de către guvern, în 25 mai 1868, după ce în prealabil au fost aprobate de adunarea generală a „Alumneului” din 4/16 aprilie 1868, desfășurată sub președinția lui Alexandru Mocioni. Pentru dezvoltarea lui ulterioară, „Alumneul” a fost pus sub patronajul Episcopiei din Arad și a familiei Mocioni, idee ce se va dovedi salvatoare peste două decenii. În scrisoarea circulară din 22 iulie 1868, episcopul Procopiu Ivăciovici aprobă înființarea „Alumneului”, parohiile de sub jurisdicția sa putînd contribui la susținerea lui, dar pentru „spesele mai mari au

⁴⁸ Dr. A. Cosma, *protopopul M. Drăghici* p. 252.

⁴⁹ I. D. Suciu — R. Constantinescu, o. c., vol. II, p. 883, „Telegraful Român”, nr. 79 din 6/18 octombrie 1866, p. 317; pr. prof. dr. M. Păcurariu, o. c., vol. III, p. 259.

⁵⁰ I. D. Suciu, *Nicolae Tincu-Velia (1816—1867). Viața și opera*, București, 1945, p. 327.

⁵¹ Arhiva Mitropoliei Banatului, *fond Caransebeș*, nr. 54 pres/1867.

⁵² Arhiva Bibliotecii Mitropoliei Ardealului, *fond Șaguna*, nr. 2291, 2292.

a cere timpuriu învoirea jurisdicției diecezane”⁵³. Timp de două decenii, internatul și-a desfășurat activitatea sub conducerea nemijlocită a protopopului Meletie Drăghici, dar cu tot zelul său avea o situație destul de modestă, datorită insuficienței colectelor și a crizei economice prin care trecea Imperiul austro-ungar. În anul 1869, la Timișoara s-a organizat o mare festivitate, cu participarea multor personalități în frunte cu familia Mocioni, episcopul sârb Antonie Nako, feldmareșalul Scaudier etc., spre a asculta poezii de Vasile Alecsandri și Iulian Grozescu. S-a primit o telegramă de salut din partea tinerimii sârbești din Viena și Virșet⁵⁴. Atunci s-au făcut diferite donații în bani pentru „Alumneul”, care așa a reușit să întrețină un număr de opt tineri⁵⁵. „Bursierii” se alegeau la recomandarea învățătorilor din satele învecinate, dintre elevii săraci dar buni la învățătură, dornici să devină meseriași sau funcționari. Printre cei sprijiniți de „Alumneul” s-au numărat Ștefan Velovan și Patriciu Dragalina, ambii viitori profesori la Caransebeș. Din nefericire situația financiară a „Alumneului” se înrăutățește brusc datorită crizei economice din imperiu, manifestată mai pronunțat în 1873, când banca „Gewerbebank” — unde internatul își avea depozitați banii în sumă de 1850 fl. — dă faliment⁵⁶. După aproape un deceniu, grație eforturilor lui Meletie Drăghici, „Alumneul” se reface, primind multe donații, ca spre pildă din partea episcopilor Ioan Popasu și Ioan Mețianu, apoi din partea lui Vincențiu Babeș, a generalului Traian Doda, a dr. Iosif Gall, a avocatului E. Ungureanu, a publicistului Teodor V. Păcățean și a multor alții. Semnificativă este și atitudinea multor germani, maghiari, sârbi și evrei care au contribuit la întreținerea instituțiilor naționale românești — un concludent spirit frătesc de conlucrare a tuturor naționalităților din Timișoara. Dar cu toate acțiunile întreprinse, abia în anul 1887 s-a reușit recuperarea pierderilor suferite în criza economică menționată⁵⁷. Apar, însă, neînțelegeri și dispute în sinul conducerii „Alumneului”, de lungă durată, pînă cînd adunarea generală din 9 august 1888 a hotărît trecerea lui sub administrarea și controlul Episcopiei Aradului, transformîndu-l dintr-un institut național într-unul național-confesional, cu un ajutor anual de 1 000 fl. În urma frămîntărilor ivite, Meletie Drăghici nu a mai participat la acea adunare generală, dar și-a păstrat locul în „comisia alumneală” pînă în 2 septembrie 1888, cînd și-a înaintat demisia către episcopul Ioan Mețianu⁵⁸. Avînd în vedere meritele sale incontestabile privind înființarea și conducerea acestui „Alumneul” național timp de două decenii, epis-

⁵³ I. D. Suciu — R. Constantinescu, o. c., vol. II, pp. 886—887.

⁵⁴ Adrian, *Balul și concertul român din Timișoara*, în „*Albina*” nr. 19 din 19 februarie/3 martie 1869, p. 2—3.

⁵⁵ „*Albina*”, nr. 74 din 7/19 septembrie 1869, p. 2.

⁵⁶ „*Luminătorul*”, nr. 60 din 20 iulie/9 august 1884, p. 2—3.

⁵⁷ Arhiva Mitropoliei Banatului, *fond Alumneul*.

⁵⁸ Arhiva Episcopiei Aradului, nr. 3308/1888.

copul Mețianu l-a solicitat să rămână mai departe în funcția de președinte al comisiei, iar dacă nu mai putea continua „defel”, era rugat să fie substituit de preotul Petru Anca. Pentru scurt timp, protopopul Meletie Drăghici își va continua activitatea în fruntea „Alumneului”, semnând mai departe rapoartele, deși era bolnav⁵⁹. În urma ședinței din 22 septembrie 1888, episcopia îi dispunea lui Meletie Drăghici „transpunerea” averii Alumneului la Arad, iar lui Emanuil Ungureanu de a încasa restanțele datorate de unii debitori. Vechiul comitet era rugat să se îngrijească de tinerii elevi, spre a avea toate cele necesare. La 1 decembrie 1888 Meletie Drăghici a înaintat episcopiei conșpectul și actele originale ale averii Alumneului depuse la băncile „Albina” din Sibiu, „Transilvania” și „Timișana”, precum și lista celor ce nu și-au achitat restanțele⁶⁰.

Protopopul Meletie Drăghici a fost prezent la ședințele „comitetului” și în cursul anului 1889, dar semnătura sa devine tot mai ilizibilă, vîrsta înaintată spunîndu-și cuvîntul. Din corespondența cu Episcopia Aradului se poate observa că în grija „Alumneului” se aflau tot patru tineri, iar actele oficiale erau trimise spre verificare atît episcopiei cît și magistratului din Timișoara. În 10 octombrie 1889 s-a comunicat episcopiei hotărîrea comitetului de anulare a mai multor datorii pe care debitorii nu le mai puteau achita. Vechiul comitet al Alumneului și-a continuat, totuși, activitatea pînă la adunarea generală din 26 august 1890, dar ultimul act semnat de bătrînul protopop datează din 8 ianuarie 1890. Cu începere din luna mai, Episcopia Aradului se adresează lui Petru Anca, încredințat cu conducerea Alumneului. La adunarea generală din 26 august 1890, Meletie Drăghici nu mai figura nici printre participanți. Era bărin și extrem de bolnav. Exemplul său privind jertfa personală în favoarea instituțiilor românești va fi continuat, pe un plan mult mai avansat, de doi dintre membrii comitetului Alumneului, Iosif Gall și Emanuil Ungureanu, împreună cu concursul Episcopiei Aradului, a celorlalți membri, „Alumneul” își îmbunătățește simțitor activitatea, devenind un mijloc sigur de ajutorare a tinerilor proveniți din rîndul țăranilor, în special a celor ce nu dispuneau de posibilități de întreținere la școlile timișorene, contribuind în acest mod la întărirea numărului de intelectuali și meseriași români.

Dincolo de aceste merite, Meletie Drăghici a fost și un cărturar de largă viziune, atent la evenimentele din lume și la cele ce se înțeplau în țara de peste munți. Astfel, îl găsim într-una din acțiunile cu profund ecou în Banat: războiul franco-prusac din 1870—1871, cînd românii din această provincie nu există să-și manifeste simpatia pen-

⁵⁹ Idem, nr. 3682/1888. În octombrie 1888 nu a putut participa la Congresul național-bisericesc din motive de boală, pentru care primește concediu pe toată durata Congresului (cf. „Telegraful Român”, nr. 103 din 6/18 octombrie 1888 p. 415).

⁶⁰ Arhiva Episcopiei Aradului, nr. 3956/1888, 3957, 1888, 4696/1888.

tru Franța invinsă. Vincențiu Babeș lansează un apel în ziarul „Albina” pentru ajutorarea Franței, la care se alătură mai toți fruntașii mișcării naționale din Banat. Se inițiază mai multe colecte la care românii se înscriu cu entuziasm. Printre ei îl aflăm și pe protopopul Meletie Drăghici, alături de ceilalți cunoscuți intelectuali ai orașului, Petru Cermena, Pavel Rotariu, Atanasie Rațiu, Ștefan Adam⁶¹.

Războiul de independență al României a adus și reînnoit în sufletul bănățenilor, ca și al tuturor românilor din Imperiul austro-ungar, nădejdea eliberării naționale și unirea cu frații lor de peste Carpați. În toate părțile s-au lansat apeluri pentru ajutorarea cu bani și materiale a soldaților răniți și pentru susținerea războiului neatârnat. Toate orașele bănățene și nenumărate sate au participat la aceste colecte, iar pe listele de subscripție apar toate categoriile sociale: clerici, țărani, meseriași, comercianți, intelectuali, elevi și studenți. În toate școlile și bisericile din Banat se adunau bani pentru biruința armatei române și cucerirea independenței României. Din acea mare mișcare de adeziune nu putea să lipsească nici protopopul Meletie Drăghici, care contribuie cu bani pentru ajutorarea armatei române. Fiica protopopului, Iulia Rotariu, cu cunoscutul apel pentru stringerea de ofrande în Banat, lansează două liste de subscripție în Timișoara, pe care apare Meletie Drăghici și preotul Luca P. Călăceanu plecat ulterior la Buzău. O altă listă a fost lansată de Victoria Maxim, soția protopopului Avram Maxim. După acțiunea Iuliei Rotariu, protopopul Ioan P. Seiman, prin circulara din 23 septembrie 1877, a îndemnat preoții din protopopiatul său Ciacova să contribuie la ajutorarea răniților din războiul de independență⁶².

O parte din acțiunile protopopului Meletie Drăghici au fost de natură economico-socială, tot cu scopul de a veni în sprijinul unui număr cât mai mare de români. Dintre ele vom aminti doar două. În prima, din 11 octombrie 1875, protopopul Meletie Drăghici comunică preoților hotărîrea de a se înființa o *școală de agricultură* în Timișoara, la ideea Episcopiei Aradului⁶³. Apoi, pentru a veni în ajutorul țăranilor români prin acordarea de credite după exemplul oferit de banca „Albina” din Sibiu, inimosul protopop împreună cu alți fruntași români a reușit să înființeze în anul 1884 banca „Timișiana”. Inițial ea s-a numit „Reuniunea de credit”. În conferința de constituire din 19 noiembrie 1884, s-au vîndut 600 acțiuni din care 20 bucăți le-a

⁶¹ „Albina”, 1870, V, nr. 111 din 17/29 decembrie 1870, p. 4; I. D. Suciu, *Les roumanins de l'Empire Austro-Hongrois et la guerre Franco-Prussienne (1870—1871)*, în „Nouvelles études d'histoire” București, vol. IV, 1970, p. 237.

⁶² I. D. Suciu, *Solidarizarea românilor bănățeni cu războiul de independență*, în „Revista de istorie”, 1977, tom. 30, nr. 3, p. 406; Idem, *Biserica Ortodoxă Română din Banat și războiul de independență*, în „M.B.”, nr. 4—6/1977, pp. 274—276.

⁶³ I. D. Suciu — R. Constantinescu, o. c., vol. II, p. 926

cumpărat Meletie Drăghici. Ulterior reuniunea a fost intitulată banca „Timișiana”⁶⁴.

Vrednicul protopop Meletie Drăghici s-a stins în 23 mai/4 iunie 1891 (același an în care românii l-au pierdut pe Mihail Kogălniceanu, Ioan Brătianu, Elie Măcelariu), fiind înmormântat în cimitirul din Cetate (astăzi din calea Lipovei), în cripta familiară, în 26 mai/6 iunie 1891). La prohodul oficiat în curtea casei sale de un sobor alcătuit din 13 preoți și un diacon au luat parte toate notabilitățile orașului, indiferent de naționalitate, în frunte cu primarul orașului, precum și o mare mulțime de credincioși. Organe de presă ca „Telegraful Român”, „Luminătorul”, „Biserica și Școala”, „Temeswarer Zeitung” au publicat necrologuri, iar G. Barițiu a fost informat direct de moartea lui⁶⁵. Cu toții i-au adus ultimul lor omagiu pentru prodigioasa și merituoasa sa activitate depusă în slujba intereselor majore ale Bisericii și poporului nostru.

⁶⁴ „Luminătorul”, V, nr. 90 din 10/22 noiembrie 1884, p. 2—3; Idem, nr. 101 din 19/31 decembrie, p. 1—2; pr. prof. dr. M. Păcurariu, o. c., vol. III, p. 360.

⁶⁵ B.A.R., mss. rom., 1013, f. 260.

MĂREȚIA SFINTEI FECIOARE MARIA

Bunavestire

„Cu adevărat, mare este taina dreptei credințe: Dumnezeu s-a arătat în trup. S-a întrupat în duhul, a fost văzut de îngeri, S-a propovăduit între neamuri, a fost crezut în lume, S-a înălțat întru slavă” (I Timotei 3, 16).

Dumnezeu-Fiul a luat chip de rob, „făcându-se asemenea oamenilor” (Filipeni 2, 7). *S-a întrupat de la Duhul Sfânt și din Fecioara Maria s-a făcut om*” (Simbolul credinței). Este învățătura Bisericii noastre despre zămislirea Fiului lui Dumnezeu, în pîntecele Sfintei Fecioare Maria, prin umbrirea Duhului Sfânt, și nașterea trupească.

La „plinirea vremii”, îngerul Gavril i-a binevestit Sfintei Fecioare Maria zămislirea Domnului în chip suprafiresc. Astfel, i-a spus: „Nu te teme, Marie, căci ai aflat har la Dumnezeu. Și iată vei lua în pîntece și vei naște fiu și vei chema numele lui Iisus. Acesta va fi mare și Fiul Celui Preaînalt se va chema și Domnul Dumnezeu îi va da tronul lui David, părintele Său...” Îngerul îi dezvăluie că zămislirea va fi pe cale supranaturală. „Duhul Sfânt se va pogori peste tine și puterea Celui Preaînalt te va umbri; pentru aceea și Sfîntul care se va naște din tine, Fiul lui Dumnezeu se va chema” (Luca 1, 26—35).

Evenimentul iese din comun, pune la grea încercare firescul din noi. Cum este cu putință ca cineva să nască și să rămînă fecioară? Se știe, însă că Dumnezeu unde voiește se biruiește rînduiala firii și se lucrează cele ce sînt mai presus de om” (stihul 3 — de la vecernia sărbătorii), „la Dumnezeu nimic nu este cu neputință” (Luca 1, 37) sau „cele ce sînt cu neputință la oameni, sînt cu putință la Dumnezeu” (Luca 18, 27).

Este o mare taină zămislirea Fecioarei: zămislirea fără de bărbat. De asemenea, este mare minune coborîrea Stăpînului din nemărginirea ființei sale spirituale în mărginirea făpturii materiale. Dar și mai mare este minunea Celui zămislit în pîntecele Preacuratei, în care s-a coborît Dumnezeu, „ca să se împreune cu El Însuși, fără

schimbare, cu firea oamenilor prin unirea adevărată într-un ipostas, și să se unească cu sine, în chip neschimbat, firea omenească" — după cum scria un dascăl al Bisericii (Sf. Maxim Mărturisitorul).

Pentru mintea omenească luminată de har, lucrurile se limpezesc. Ea înțelege că tot ce s-a petrecut în tabloului măreț al Buneivestiri, este cuprins în planul măreț al lui Dumnezeu de a mântui lumea. Din veșnicie, Sfintei Fecioare Maria i s-a hărăzit chemarea de a fi Maica Domnului. În cântările noastre bisericești de la Bunavestire, Sfinta Fecioară Maria este întilnită cu numele de „a doua Evă”, iar Mântuitorul este numit „al doilea Adam”. Sfinta Fecioară Maria este numită „a doua Evă, în contrast cu Eva, strămoașa noastră, prin care a intrat păcatul în lume. Prin Sfinta Fecioară Maria — a doua Evă — a venit mântuirea; zămislirea lui Iisus în pîntecele ei înseamnă unirea ipostatică a celor două firi, divină și umană, în persoana Cuvîntului. Iisus este „al doilea Adam”, „Adam cel spiritual” (I Corinteni 15, 45), întrucît nu este rob de păcat și de moarte.

În contrast cu cea dintîi femeie, care a fost mama neamului omenească, spre păcat și spre moarte, Sfinta Fecioară Maria este mama neamului omenească spre viață și spre mîntuire. A fost posibil, ca Sfinta Fecioară Maria să dea Mîntuitorului trup din trupul ei, fiindcă avea o fire absolut curată, de o desăvîrșită sfințenie, era „plină de har”.

Viața Sfintei Fecioare Maria este indisolubil legată de viața pămintescă a Fiului ei. O întîlnim pretutindeni pe drumurile pămîntești ale Mîntuitorului. S-a îngrijit îndeaproape de creșterea Lui, L-a păzit de minia lui Irod, a fost martoră la țintuirea Lui pe cruce, cînd prin sufletul ei a trecut sabie, așa cum îi prorocise dreptul Simion, la patruzeci de zile după naștere, cînd Pruncul a fost dus la Ierusalim, ca să fie pus înaintea Domnului (Luca 2, 35).

Sfinta Fecioară Maria a devenit pentru totdeauna maica duhovnicească a tuturor creștinilor, așa cum Eva cea dintîi este maica noastră trupească. Ea este maica vieții, fiindcă s-a încadrat în iconomia mîntuirii atunci cînd a răspuns afirmativ la mesajul îngerului spunînd: „Iată roaba Domnului, fie mie după cuvîntul Tău” (Luca 1, 38).

Sfinta Fecioară Maria strălucește între sfinți ca „luna între stele”. Ea este aproape de bucuriile și durerile noastre, revărsînd asupra noastră harul lui Iisus, soarele dreptății. O cinstim ca atare, fiindcă a fost cinstită: a) de Dumnezeu Însuși, prin alegerea ei ca Născătoare a Mîntuitorului lumii; b) îngerul Buneivestiri, atunci cînd a spus: „Bucură-te, ceea ce ești plină de dar, Domnul este cu tine, Bine cuvîntată ești tu între femei...” (Luca 1, 25—29); c) de către Elisabeta („binecuvîntată ești tu între femei și binecuvîntat este rodul pîntecului tău. Și de unde mie aceasta, ca să vină la mine Maica Domnului meu? (Luca 1, 40—43); d) de oamenii din mulțime: „Iar cînd vorbea Iisus acestea, o femeie din mulțime ridicîndu-și glasul i-a grăit: Fericit este pîntecele care te-a purtat și sîni pe care i-a supt. El a răspuns: Așa este, dar fericiți sînt cei ce ascultă cuvîntul lui Dum-

nezeu și-l păzesc" (Luca 11, 27—28). Iisus a consimțit să i se aducă laude maicii Sale; e) De Iisus, care era mereu cu ea și-i era ascultător (Luca 2, 51). Pe cruce a dat-o în grija Sfintului Apostol și Evanghelist Ioan; f) ea însăși a mărturisit că toate neamurile îi vor aduce cinstire. „Iată de acum mă vor ferici toate neamurile. Că mi-a făcut mie mărire Cel puternic" (Luca 1, 48—49).

Bunavestire este zi de bucurie, căci „... Fiul lui Dumnezeu, Fiul Fecioarei se face, și Gavriil bine-L vestește...”, cum se spune în troparul sărbătorii. Din mintea și inima creștinilor izvorăsc cele mai frumoase imne spre lauda fecioarei și maternității. Numeroși poeți i-au închinat stihuri de laudă, pictorii i-au zugrăvit figura în culori, compozitorii au cîntat-o în melodii înălțătoare. Toți i-au adus omagiul prețuirii, recunoștinței și cinstirii, care întrece pe cel cuvenit cetelor îngerești. Aceasta, pentru că s-a înălțat la neprihana totală îngemînată cu smerenie deplină.

De aceea, se cuvine ca și noi s-o lăudăm, adresîndu-i mereu cuvînt de aleasă cinstire, așa precum și Biserica noastră dreptmăritoare i-a închinat alese rugăciuni și imne de laudă.

Prot. ION BUNEA

BELȘUGUL VIETII

Duminica 28-a după Rusalii

Sfînta Scriptură nu dă numele celui la nunta căruia S-a numărat printre oaspeți Domnul Hristos (se crede îndeobște că va fi fost a lui Natanael, „israelitul în care nu este vicleșug”), dar a constituit prilejul săvîrșirii primei Sale minuni și surprinde semnificații de natură a lumina într-un chip oarecum diferit de perspectiva comună învățătura creștină ori mai bine zis concepția hristică despre viață (Ioan 2, 1—11).

La Cana Galileii, Hristos ni se dezvăluie Domn al belșugului, veseliei și plinătății iar creștinismul ca întru totul diferit de un soi de puritanism posac și mohorit, amator și slăvitor de lipsuri, sărmănie, puținătate, intransigență și acreală, vetre stinse și fețe aspre. Ci nu! Domnul blagoslovește înmulțirea roadelor, prisosul de vin, voioșia făpturilor Sale! Se încruntă numai cînd vorbește cu fariseii, se minie numai cînd îi vede pe cei care prefac casa de rugăciuni a Tatălui în peșteră de tilhari ori cînd aude judecățile celor care nici pe ei nu se mîntuie și nici pe alții nu-i lasă să-și afle mîntuirea. Ușor și logic ar fi să ni-L închipuim răspunzînd Preacuratei Maicii Sale în timpul nunții de la Cana: Ce-ți este ție femeie a le purta acestora grija băuturii? Destul că venim aici. Oare vrei să-i îmbătăm?

Nu așa grăit-a Domnul Atoate făuritor. După ce din porunca Maicii Sale fost-au umplute vasele toate cu apă, El preface apa în vin. Și ce fel de vin? Atît de bun încît îl năucește pe nun și desigur pe nuntașii toți. A lucrat Domnul oștețelor, a binevoit Domnul mănoșiei. Și tot astfel făptuiește întotdeauna și fără greș. Totul, în pildele învățăturile și îndemnurile lui Hristos e spre bogăție, seceriș îmbelșugat, blagoslovenie, belșug, rodire, prea plin, har peste har, răsplătire „clătinat și îndesat și cu vîrf”, iar celui ce are i se mai dă, celor ce aduc ori zece talanți li se dau cinci ori zece cetăți, pe sluga cea bună stăpînul se încinge și îl slujește, cel ce bine s-a purtat nu cu fărimituri ori cu bacșiș se va alege, ci cu pofire la cina împărătească!

Nu, desigur, nu, hotărît lucru, Domnul nu iubește și nu propovăduiește pustiul, pusta, tundra, spinii, mărăcinii, pălămida, șarpele, piatra, scorpia, uscatul; ci strugurii, smochinele, pîinea, oul, peștele, mielea, vinul vechi și bun.

Mesele și oștețele, referirile la mîncare și băutură, la cină și nuntă sînt atît de frecvente în Evangheliile încît, fără a ne teme de acuza de hulă, sîntem îndreptățiți a spune că în cuprinsul lor nu se pierde nici un prilej de înjghebare a unui ospăt și că vorba bătrînească „întinde-te masă, ridică-te masă” nu-i — în înțelesul ei neprofan — deloc nepotrivită spre a caracteriza fața lumesc-comunitară a purtării Domnului și ucenicilor Săi în relațiile cu semenii și nevoia lor de comensalie și căldură omenească.

Exemplul tipic ni-l dă pescuirea minunată. Luca (5, 6) se referă la „mulțime mare de pește, că li se rupeau mrejele”, iar Ioan (21, 6) menționează că „au aruncat-o (mreja) și nu mai puteau să o tragă de mulțimea peștilor”. Împărăția cerurilor însăși, ce este? Spre a ilustra împărăția cerească, Domnul (Luca 14, 16) ce altceva găsește de spus decît de a o asemăna cu o cină mare? De cină mare este vorba și în parabola fiului risipitor și în relatarea celor petrecute în casa de la Betania. De vreme ce Marta (Luca 10, 40) se străduiește cu „multă slujire” înseamnă că se pregătea ospăt mare¹. Domnul mereu se adevărește grijuliu de mîncare: tot spre a defini împărăția cerurilor face pomenire de făină și aluat; ia apărarea celor ce au mîncat, fiindu-le foame, din pîinile punerii înainte ce se cuveneau a fi mîncate numai de slujitorii altarului ori a ucenicilor Săi care, infometați și ei, au smuls spice în zi de sîmbătă; poruncește a se da de mîncare înviatei fiice a lui Iair; se preocupă în două rînduri de miile de oameni veniți să-L asculte în pustie: să mănince, să nu care cumva să le vină rău pe drum! (Textele evanghelice vorbesc de mila Domnului și din toate reiese o indubitabilă înduioșătoare și părintească solicițitudine a Sa pentru îndestularea tuturor, pe care îi va sătura din plin astfel încît la sfîrșit să prisosească coșuri întregi de fărimituri). La Emaus stă la masă cu cei doi ucenici și acolo li Se descoperă a fi Învățătorul lor, acolo

¹ Unele traduceri așa se și exprimă: se pregătea să facă ospăt mare.

în hanul acela modest și la masă, unde inimile se deschid și firile se dau pe față. După înviere, spre a dovedi că nu-i nălucă, oare ce face? Mănincă! Aidoma și după minunata pescuire. Hananencii îi vorbește de masă, pline, fărimituri. Pe apostoli îi ceartă și-i previne referindu-se la pline și aluat. Spre a grăi cât mai pe înțelesul tuturor, numește fericite slugile acelea pe care, venind, stăpînul lor le va afla veghind. „Adevărat zic vouă că se va încinge și le va pune *la masă* și, apropiindu-se, le va sluji”. Și în cazul lui Zaheu (Luca 19, 6 și urm.). Domnul intră în casa vameșului acestuia spre a găzdui, ceea ce desigur implică șederea *la masă*. Domnul intră în casa oricui (bun și rău, credincios ori păcătos) ca să mănince, acceptă orice invitație la masă, nu-i refuză nici pe farisei, pînă și pe leprosul Simon îl cîntește cu prezența Sa. La Apocalipsă (3, 20), textul e cum nu se poate mai limpede: cum va răspunde Domnul celui care-I va auzi glasul și-I va deschide ușa? „Voi intra la el și voi cîna cu el și el cu Mine”. (De ce această repetare, de ce și Eu cu el și el cu Mine? Pentru a înlătura orice urmă de condescendență, pentru a stabili un soi de paradoxală și mult nobilă egalitate și frățietate.

Bucuria e, neîndoielnic, tema fundamentală a creștinismului, ca și buna-vestire. „Intră în bucuria Domnului tău” se spune în pilda talanților. „Ucenicii se umpleau de bucurie și Duh Sfînt”, stă scris la Faptele Apostolilor 14, 52. La Filipeni 4, 4: „Bucurați-vă pururea întru Domnul. Și iarăși zic: Bucurați-vă”. La II Corinteni 13, 11: „Deci fraților, bucurați-vă”. La I Tesaloniceni 5, 16: „Bucurați-vă pururea”. La I Petru 4, 13: „Să vă bucurați cu bucurie mare”. Iar apostolii, urmînd pilda Învățătorului, sărbătoresc și ei orice vindecare, minune și convertire de nu cu un „ospăt”, măcar cu o masă, o cină. Exemplu la Faptele Apostolilor 16, 34: „Și punîndu-i în casă (după convertirea temnicierului și casei sale) a pus masa și s-a veselit cu toată casa”. Ceea ce fac apostolii este în deplină conformitate cu cele relatate în textul evanghelic. Zice Domnul (Ioan 10, 10): „Eu am venit ca (oile Mele) viață să aibă și din belșug să aibă”. Desigur că „din belșug” se referă la substantivul precedent viață: nu-i totuși mai puțin corect a tălmăci textul ca însemnînd și: să aibă viață îmbelșugată! Și aceasta potrivit altei pericope cu desăvîrșire limpezi, unde tot de mese, ospețe, cine și de belșug în general este vorba. Astfel Matei 8, 15: „Și S-a atins de mîna ei (a soacrei lui Petru) și au lăsat-o frigurile și s-a sculat și *slujea* Lui (vezi și Marcu 1, 31; Luca 4, 39). Sau cum ne este caracterizat Fiul Omului de El însuși? „Iată om mincăcios și băutor de vin” (Matei 11, 19; Luca 7, 34). E aici o intenție ironică, o mustrare pentru cei îndrîjiți în necredință și indiferență dar faptul rămîne. După cum și acceptarea invitațiilor poate însemna — pe plan uman — și sărăcia Fiului Omului care de vreme ce nu avea unde să-și plece capul, e foarte probabil să fi suferit, El și ucenicii Lui, de lipsuri. Sau în cazul chemării lui Levi-Matei: „Și pe cînd ședea El *la masă* în casă, iată mulți vameși și păcătoși au venit și au șezut la masă împreună cu Iisus și cu ucenicii Lui. (Matei 9, 10; Marcu 2, 15; Luca 5, 29). Luca

precizează (5, 30) : fariserii și cărturarii întreabă : de ce *mîncați și beți* ? În parabola fiului risipitor se face pomenire de junghierea vițelului îngrășat, de „cîntece și jocuri” și iarăși ni se transmite imaginea unui ospaț, unei mari veselii cu aspect foarte simplu omenesc.

Dar impresia aceasta de sfințire a bucuriilor simple, de ridicare a unor (desigur) simple metafore și analogii la rang de semnificații cu tilc de semnificații, de voință a Domnului să nu-i fie confundată predania cu cine știe ce morocănoasă, falsă, înveninată și fariseică „virtuoasă filosofie” a vieții, de prefacere a ei în apăsare, întunecime și mohoreală, se vede cel mai clar și mai cutremurător în chiar Taina supremă a creștinismului. Unde o înființează Hristos ? La o cină ! Și în ce constă ea ? În mîncare (pline) și băutură (vin) ! Și care-i menirea ei, ce urmărește printr-însa Cel care a întemeiat-o ? A Se da pre Sine a fi mîncat și băut, în vederea dobîndirii dreptului de intrare la nunta împărătească, la cina cerească, acolo unde aleșii se vor împărtăși din belșug, dar peste dar, din bucatele și băuturile Ierusalimului celui atotfrumos.

Nu altul putea fi gîndul Celui care, n-a venit spre a judeca ori pierde lumea, ci spre a o mîntui ; spre a ne bine vesti ; spre a ne înștiința că ziua învierii Sale este aceea în care se cuvine a ne veseli și a ne bucura într-însa². Care, mai presus de orice ne cheamă să ne bucurăm și să fim fericiți. Urînd păcatul, dar nu osîndind cinstita bucurie, binecuvîntatul gîlsug, sfînta dragoste de viață, al cărei alt nume este Hristos. Eu sînt învierea și viața ; cel ce crede în Mine, chiar dacă va muri, va trăi (Ioan 11, 25). Și mai cutezăm a contesta spiritul nunții de la Cana ? A pretinde că nu-l înțelegem ? A-l considera ca întimplător, ca excepțional, ca legat numai de ocazia unei festivități ? Ca neluminînd, nelămurînd și neîntruchipînd întreaga ulterioară învățătură ? Dintr-un început, de la cea dintîi manifestare a dumnezeirii Sale, Hristos ni Se revelează Domn sfințitor al belșugului, voioșiei și darului !

Monahul S. NICOLAE

² Drept care și spune Apostolul, fără a le tăgădui cituși de puțin utilitatea, sub semnul relativității înfrînările de la mîncăruri și, indirect, ascezele toate : „Nu lua, nu gusta, nu te atinge ! — Toate lucruri menite să piară prin întrebuintare — potrivit unor rînduiri și învățături omenești ? Unele ca acestea au oarecare înfățișare de înțelepciune în păruta lor cucernicie, în smerenie și în necrîntarea trupului, dar n-au nici un preț și sînt numai pentru sațiul trupului” (Coloseni 2, 21—32).

În pasajul acesta osebit de categoric (oarecare înfățișare, *păruta* lor cucernicie, *n-au ici un preț*, numai pentru sațiul trupului — în altă traducere : sînt tot spre măgulirea omului pămîntesc), puțin citat în general, Sfîntul Apostol Pavel reduce nu numai prescripțiile vechii Legi ci și nevointele celor de sub Har la nivelul lor de simple exerciții de stăpînire de sine, desigur lăudabile, dar nu soteriologice. În regimul libertății hristice, bucuria și dragostea covîrșesc asprimea și continența întru cît devin scopuri autonome și pierd din vedere esența. În acest sens trebuie, cred, înțelese și cuvintele episcopului Meletie al Antiohiei către acel sfînt Simion care cu un lanț își ferecase piciorul de un zid : nu cu lanțuri se leagă credinciosul de Hristos ci cu dragoste și cu har. Și tot așa grăise și fericita Ecaterina din Sienna : nu pironeala L-au ținut pironit pe Hristos pe cruce, ci dragostea Sa de oameni.

CĂINȚA ADEVĂRATĂ

Duminica a 5-a din Postul Mare

Pericopa evanghelică a zilei este pregătitoare pentru săptămîna Patimilor, pentru timpul plin de tristețe care amintește înfricoșatele suferințe ale Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. La începutul pericopei, Domnul spusese apostolilor Săi: ...Iată, ne suim la Ierusalim și Fiul Omului va fi predat arhieriei și cărturarilor; și-L vor osîndi la moarte și-L vor da în mîna păgînilor. Și-L vor batjocori și-L vor scuipa și-L vor biciui și-L vor omori, dar după trei zile va învia". (Marcu 10, 33—34).

Iisus venea dinspre Betania spre Ierusalim pentru sărbătorirea Paștelor, cetate unde se prăznuiau sărbătorile cele mari, acolo fiind templul lui Solomon. Mîntuitorul era înconjurat de o imensă mulțime care lăuda pe Dumnezeu deoarece a dăruit poporului ales un „mare proroc”, făcător de minuni. Ajunși cu toții pe Muntele Măslinilor, puteau vedea scaldată în lumina soarelui strălucita cetate a Ierusalimului, cea mai renumită dintre cetățile Țării Sfinte. Poporul, sosit de la mari depărtări spre a sărbători paștele, se bucura văzînd sfînta cetate, dar Mîntuitorul plîngea. Prin atotștiința Sa, Iisus prevedea însuflirea cu care avea să fie întîmpinat la intrarea în Ierusalim (Marcu 11, 10) și deopotrivă ostilitatea aceleiași mulțimi manifestată abia cîteva zile mai trîziu (Marcu 15, 14).

Lacrimile Mîntuitorului de pe Muntele Măslinilor sugerează durerea Sa față de sufletul încărcat de păcate și lipsit de cîință, asemănător îndărătniciei cetății Ierusalimului. Dimpotrivă, accentuînd necesitatea cîinței, pericopa evanghelică prezintă o femeie plină de remușcări pentru păcatele ei care umbla rătăcită plîngînd pe străzile Ierusalimului. Era Maria Magdalena care ajungînd în fața lui Iisus, a căzut la picioarele Lui, udîndu-le cu lacrimi, ștergîndu-le cu părul și ungîndu-le cu mir de mult preț. Mîntuitorul Iisus Hristos a apreciat cîința femeii, dorind ca ea să se vestească în toată lumea și în toate timpurile, zicînd: „Oriunde se va propovădui Evanghelia, în toată lumea, se va spune și ce a făcut aceasta, spre pomenirea ei” (Marcu 14, 9). Divinul Învățător subliniază prin aceste cuvinte ce frumoasă și bineplăcută înaintea lui Dumnezeu este cîința adevărată.

Ce trebuie să facem noi, ca să fim pătrunși de o asemenea cîință? Trebuie să ne cercetăm bine cugetul, să ne dăm seama cîte și cum le-am făcut și cît de tare am supărat pe Dumnezeu prin păcatele noastre. Numai ființele necuvîntătoare nu răspund pentru faptele lor;

dimpotrivă omul fiind creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, înzestrat cu deosebite puteri sufletești, trebuie să răspundă pentru toate faptele sale.

Întristarea și zdrobirea inimii, durerea adâncă pentru păcatele săvârșite exprimă ființa căinței. Sînt puțini creștini pătrunși de adevărata căință. Un dascăl al Bisericii (Fericitul Augustin) scrie: „Mulți păcătoși suspină și eu suspin; suspin de mila lor pentru că ei nu suspină cum ar trebui să suspine”. Căința chiar exprimată prin suspine și lacrimi devine reală și adevărată numai dacă izvorăște dintr-o mîhnire lăuntrică, profundă și din ura față de păcat. Durerea internă, adîncă și înlăturarea păcatului generează adevărata căință creștinească. La moartea unui copil, părinții sînt nemîngiați și cu inimile sfîșiate de durere, dar cînd este vorba de păcat, de acel rău care supără pe Dumnezeu și răpește harul Său, atunci sînt puțini cei care manifestă mîhnire reală și căință adevărată. La o astfel de căință ne îndeamnă și canonul lui Andrei Criteanul, care arată într-o mulțime de pilde din legea veche și cea nouă că leacul cel mai bun pentru bolile sufletești este căința.

Nu întîmplător Biserica noastră comemorează în aceeași duminică și pe Sf. Maria Egipteanca, cea care printr-o căință profundă și adevărată a spălat mulțimea păcatelor ei, rămînînd pentru totdeauna o pildă vie pentru trecerea unei foste păcătoase în rîndul sfinților. Păcatul — o boală a sufletului — poate fi, deci, înlăturat.

Vechii romani aveau printre templele lor și unul intitulat „templul fericirii”, unde erau așezate chipurile sculptate în piatră ale oamenilor celebri. Din rîndul lor făcea parte și Servius Tullius, fiul unei sclave, dar sculptat într-o strălucită mantie care simboliza haina faptelor sale mărețe, demne de aleșii poporului roman, dincolo de proveniența sau obîrșia sa. Încercînd un paralelism, se poate spune că în panteonul creștin al „fericirii veșnice” se află sufletele cele alese, oamenii cei drepți, printre care și cei îmbrăcați în strălucita mantie a căinței, cărora li s-a șters păcatul, învrednicindu-se să stea alături de cei drepți.

Lacrimile fierbinți ale Mîntuitorului și chemarea sugerată de cuvintele Sale „de cîte ori am voit să adun pe fiii tăi, cum adună pasărea puii săi sub aripi, dar n-ai voit” (Luca 13, 34) este îndreptată către toți creștinii din toate timpurile. Să-L urmăm, așa cum se cuvine unui creștin adevărat, ca să nu zădărnici prin împietrirea inimilor noastre jertfa Sa supremă pe cruce. Adevărata căință, după minunatele exemple oferite de atîția sfinți ai Bisericii noastre drept-măritoare, ne poate șterge păcatele, ne poate împăca cu Dumnezeu, făcîndu-ne fiii aleși ai Tatălui ceresc.

CUVÎNT DE ÎNVĂȚĂTURĂ DESPRE JUDECATA LUI IISUS

I. Introducerea

Evangelhia ne arată că Domnul a prevestit moartea și învierea Sa cu două zile înainte, în miercurea numită „a Patimilor” (Matei 26, 1—2). Înainte de a aduce jertfa mîntuitoare, Iisus a fost judecat și condamnat la moarte prin răstignire. Evangelhia precizează că „arhierii și bătrînii poporului s-au adunat în curtea arhierelui care se che-ma Caiafa și s-au sfătuit să-L prindă pe Iisus cu vicleșug și să-L o-moare. Dar ziceau: nu în zi de sărbătoare ca să nu se facă tulburare în popor” (Matei 26, 2—5). După oferta de trădare a lui Iuda, s-a pu-tut stabili modul în care Iisus putea fi prins. Astfel, după cina cea de taină, aflîndu-se în grădina Ghetsimani, în noaptea de joi spre vineri, în rugăciune către Tatăl, „iată Iuda a venit și cu dînsul mulțime mul-tă cu săbii și cu ciomege, trimiși de la mai marii preoților și de la bătrînii poporului...” (Matei 26, 47).

II. Anunțarea temei

„Și cei ce au prins pe Iisus l-au dus la Caiafa arhierul, unde erau adunați cărturarii și bătrînii” (Matei 26, 57), pentru a proceda la judecarea lui Iisus.

III. Tratarea

„Deci oastea și căpetenia cea peste o mie și slujitorii iudeilor au prins pe Iisus și l-au legat. Și l-au dus întîi la Ana căci era socrul lui Caiafa, care era arhieru al anului aceluia. Și Caiafa era cel ce sfătuisse pe iudei că este de folos să moară un om pentru popor” (Ioan 18, 12—13). Deși a fost înlăturat din arhierie (în anul 7 după Hristos) și înlocuit cu ginerele său Caiafa, Ana își mai păstra autoritatea în fața poporului. La Ana, noaptea a început judecata lui Iisus, în fața tribunalului iudaic numit sinedriu care își desfășura activitatea în mod obișnuit lingă zidul de sud-vest al curții exterioare a templului, într-o sală „pardosită cu pietre” numită „Gazith”. Sinedriul era com-pus din 71 membri aleși dintre cărturari — ca reprezentanți ai parti-dului național — religioși al fariseilor, din arhieriei care nu mai erau în funcțiune ca reprezentanți ai partidului saducehilor, afiliați Ro-meii și din „bătrînii poporului” sau reprezentanții vechii nobilimi. Șe-dințele erau prezidate de arhierul în funcție. Ele începeau după adu-cerea jertfei de dimineață la templu, pe la orele 7, și puteau ține toată ziua, în afară de zilele de sabbat sau alte sărbători. Judecătorii erau așezați în semicerc. În mijlocul lor stătea inculpatul. După ce

președintele expunea cazul, erau adunați martorii apărării, apoi cei ai acuzării. Pentru ca mărturia să fie validă, se depunea jurământul. Se cereau cel puțin doi martori. Urma cuvîntul apărătorului, apoi cel al acuzatorului, iar la sfîrșit al inculpatului. În acest timp, doi grefieri notau atitudinea apărării și respectiv cea a acuzării. Sentința era hotărîtă prin votul completului de judecată și pronunțată de președinte: cea de achitare se pronunța pe loc, iar cea de condamnare în ziua următoare.

Cum a decurs procesul Mîntuitorului? Evanghelia ne arată că „arhiereii și întreg sinedriul căutau mărturie mincinoasă împotriva lui Iisus, ca să-L omoare. Și nu găseau, deși veniseră mulți martori mincinoși. Iar la urmă, venind doi, au spus: Acesta a zis: pot să dărîm templul lui Dumnezeu și în trei zile să-l zidesc. Și ridicîndu-se arhiereul i-a zis: nimic nu răspunzi la ceea ce mărturisesc aceștia împotriva Ta? Iisus însă tăcea. Și arhiereul luînd cuvîntul i-a zis: Te jur pe Dumnezeu cel viu să ne spui dacă ești Tu Hristosul Fiul lui Dumnezeu! Iisus îi zise: tu ai spus! Iar eu vă mai spun: de acum veți vedea pe Fiul Omului, șezînd de-a dreapta puterii și venind pe norii cerului. Atunci arhiereul își sfișie veșmintele zicînd: „A huliți! Ce ne mai trebuie martori? Iată acum ați auzit hula Lui! Ce socotiți? Iar ei răspunzînd au zis: vinovat este de moarte. Atunci L-au scuipat în față și L-au bătut...” (Matei 26, 59—68). Evanghelistul Ioan completează relatarea cu amănunte suplimentare (Ioan 18, 19—24), după molestare Iisus spunînd: „De am vorbit rău, dovedește că este rău; iar de am vorbit bine, de ce mă bați? Deci Ana L-a trimis la Caiafa arhiereul” (Ioan 18, 24).

În zorii zilei următoare, sinedriul s-a întrunit din nou întrebîndu-L pe Iisus dacă recunoaște că este „Fiul lui Dumnezeu”. Deoarece Mîntuitorul a confirmat, ei au rostit din nou sentința de condamnare la moarte prin răstignire (Luca 22, 66—71).

Pentru ca sentința să devină executorie, trebuia confirmată de procuratorul roman, Pontiu Pilat. Astfel în faza a doua a procesului, Iisus a ajuns în fața autorităților romane. Începînd cu anul 26 d. Hs. procurator al Palestinei a fost Pontiu Pilat, un nobil roman, abuziv și dur, care a rămas acolo timp de aproximativ zece ani. Venise în Palestina împreună cu soția lui, care se pare că stînd aici trecuse la religia mozaică. Avea reședința la Cezarea Palestinei, dar de paști venea mereu la Ierusalim pentru a preveni orice atitudine potrivnică Romei din partea poporului sosit acolo cu prilejul sărbătorii. În apropierea templului, Pilat avea o cetățuie numită „Antonia”, construită de Marc Antoniu, unde exista și o sală mare a pretoriului de judecată. Era 14 nisan, ora 6 dimineața. Cum romanii aveau obiceiul să-și înceapă lucrările de dimineață, Iisus a fost adus la procuratorul roman. Membrii sinedriului nu intraseră în pretoriu, deoarece seara începea paștele și a intra în casa unui păgîn însemna o necurăție iar în caz

de forță majoră sărbătoarea se amîna cu o lună. Pilat știa despre Iisus, fiindcă, la cerere oferise oșteni spre a-L prinde. În sala prețorului acuzațiile au primit un conținut antiroman. Iisus este denumit răzvrătit al poporului, unul care oprește să se plătească impozit Romei și se declară rege (Luca 23, 2). La asemenea fapte, pedeapsa era capitală. Voind să se convingă de adevăr, Pilat L-a chemat pe Iisus în pretoriu, spre a vedea dacă s-a declarat sau nu „regele iudeilor” și de ce i se aduce acuzația respectivă. Iisus i-a destăinuit că „Împărăția Lui nu este din această lume”, deoarece dacă era „din lumea aceasta, slujitorii Săi ar fi luptat să nu cadă în mîinile iudeilor”. Mîntuitorul a adăugat: „Eu pentru aceasta M-am născut și am venit pe lume, ca să mărturisesc adevărul. Oricine este din adevăr ascultă glasul Meu” (Ioan 18, 37). Copleșit de răspunsul lui Iisus, Pilat a renunțat la interogatoriu, declarînd apoi în fața mulțimii că „nu află nici o vină în El” (Luca 23, 4). Dar acuzațiile au devenit tot mai aspre, Mîntuitorul înfruntîndu-le în tăcere cu liniștea nevinovăției Sale. Evanghelistul arată că demnitatea morală a lui Iisus îl lasă pe „procuror foarte mirat” (Matei 27, 14). Se insistă pe lingă Pilat că Iisus „întărită poporul, învățînd prin toată Iudea, începînd din Galilea” (Luca 23, 5). Aflînd că Iisus este galilean și știînd că Irod Antipa, tetrarhul Galileii și Pereii se afla și el atunci la Ierusalim, Pilat i-a declinat cazul spre rezolvare. Negăsindu-I nici o vină, Irod L-a îmbrăcat pe Iisus, în semn de batjocură, într-o haină strălucitoare pe care o purtau numai marii demnitari și L-a trimis din la Pilat, căruia nu i-a rămas decît să declare celor înverșunați că nici Irod și nici el „cercetîndu-l înaintea lor, nu a găsit nici o vină din cîte i-au fost ridicate și nimic vrednic de moarte nu a făcut” (Luca 23, 8—15). Deși putea să-L elibereze, Pilat recurge la un compromis. Știînd că în amintirea ieșirii din Egipt, iudeii eliberau de paște un tîlhar, Pilat propune eliberarea lui Iisus sau a lui Baraba, „care pentru o răsccoală și ucidere ce făcuse în cetate era aruncat în temniță” (Luca 23, 19). Toți cei prezenți puteau alege între Iisus și Baraba. Între timp a venit la Pilat un trimis al soției sale, Claudia Procula, care i-a transmis „să nu facă nici un rău dreptului acestuia, că a suferit mult în vis pentru El” (Matei 27, 19). Dar sinedriștii au convins asistența să se pronunțe pentru eliberarea lui Baraba, „iar pe Iisus să-L piardă” (Matei 27, 20). Derutat de răspunsul mulțimii, Pilat a pus întrebarea: „Ce voi face cu Iisus care se numește Hristos?” Primind răspuns fără echivoc: „Să fie răstignit!”, lui Pilat i-a rămas să le ofere lor executarea sentinței, deoarece el nu-I găsisese lui Iisus nici o vină. Acuzații nu acceptă soluția spunînd: „Noi lege avem și după lege trebuie să moară, că S-a făcut pe Sine Fiul lui Dumnezeu” (Ioan 19, 7). Atunci Pilat a dispus aplicarea biciuirii pentru a înlocui pedeapsa cu moartea, după care arată mulțimii pe Omul desfigurat de răni și scaldat în propriul Său sînge, dar aceleași voci cereau răstignirea. Convins de nevinovăția lui Iisus, Pilat, devnit mai hotărît, căuta să-L

elibereze, dar i s-a replicat: „De-L vei slobozi pe acesta, nu ești prieten cu cezarul. Oricine se face pe sine rege, este împotriva cezarului” (Ioan 19, 12). A fost un avertisment adresat direct și personal lui Pilat care l-a derutat total, punându-l în stare de autoapărare: dacă o asemenea acuză ajungea la urechile împăratului roman, se putea considera că el s-a aliat cu un răsculat. A cedat fără nici o remușcare, mai ales atunci când răspuns-au arhieriei: „Nu avem alt rege decât pe cezarul” (Ioan 19, 13—16). „Iar Pilat văzînd că nimic nu folosește și mai mare tulburare se face, luînd apă și-a spălat miinile înaintea mulțimii, zicînd: nevinovat sînt de sîngele dreptului acestuia!” (Matei 27, 24). „Deci atunci L-a dat lor ca să-L răstignească” (Ioan 19, 16).

IV. Recapitularea-Aprecierea

Făcînd o confruntare între modul în care trebuia să se desfășoare procesul lui Iisus în fața sinedriului și felul în care s-a desfășurat, se poate vedea că sentința de condamnare la moarte nu este validă, totul fiind premeditat cu vicleșug. Și procedura a fost greșită. Sinedriul s-a întrunit prima oară într-o casă particulară (la Ana) noaptea. Martorii apărării lipseau iar cei ai acuzării erau falși. Sentința a fost pronunțată fără o deliberare temeinică, iar în fața procuratorului roman a fost schimbat conținutul acuzației. Pilat a ezitat la început. Voia într-adevăr să-L elibereze pe Iisus, dar din sentimente de teamă — cînd de sinedriști, cînd de visul soției, cînd de acuzați, cînd de mulțimea asistentei, dar mai ales de împărat — a cedat în final, rostind sentința capitală. Dimpotrivă, din punctul de vedere al credinței creștine, așa trebuia să se întîmple. Iisus avea să aducă jertfa de ispășire ca „un Miel nevinovat”, „ca o oaie spre junghiere să nu-și deschidă gura Sa”, cu Trupul măcinat de suferință, așa cum a proorocit despre El profetul Isaia, cu șase veacuri înainte de Nașterea trupească a Fiului lui Dumnezeu.

V. Asocierea

Toți cei implicați în judecata lui Iisus au fost zguduiți de strălucirea nevinovăției Sale. Așa a fost cazul lui Pilat și Irod Antipa și tot astfel, în felul lor, fiecare a rămas convins de nevinovăția lui Iisus. Așa bunăoară notăm pe soția procuratorului, apoi pe Sf. Apostol Petru care își plînge cu amar lepădarea, pe Iuda care „căindu-se a întors cei 30 de arginți argierilor și bătrînilor, spunînd: „greșit-am vînzînd sînge nevinovat. Și aruncînd arginții în templu, a plecat și s-a spînzurat” (Matei 26, 3—5). Iar sutașul roman însărcinat cu executarea sentinței, asistînd la sfîrșitul dramatic de pe Dealul Însîngerat, a exclamat: „cu adevărat Fiul lui Dumnezeu a fost Acesta” (Matei 27, 54).

VI. Generalizarea

De aici vedem că Iisus Hristos a primit, fără replică să aducă jertfa Sa mîntuitoare, fiind condamnat la cea mai grea moarte, ca un nevinovat.

VII. Aplicarea

Meditînd la judecarea lui Iisus, rugăciunea plină de pietate a Sfîntului Efrem Sirul să ne călăuzească gîndul și sufletul spre împlinirea voii lui Dumnezeu, căruia să-I cerem ca : „duhul curăției, al gîndului smerit, al răbdării și al dragostei, dăruiește-l mie slugii Tale. Așa Doamne, Împărate, dăruiește-mi ca să-mi văd păcatele mele și să nu osîndesc pe fratele meu că bine ești cuvîntat în vecii vecilor. Amin“.

Preot prof. SORIN COSMA

PREOTUL ȘI DRAGOSTEA ÎNTREOLALTĂ *

Ca slujitor al lui Dumnezeu și ca mijlocitor între El și credincioși, ca propovăduitor al Evangheliei care este cuvântul și voia lui Dumnezeu și ca păstor de suflete, ca apostol și ca părinte al tuturor, ca „lumină a lumii” și ca „sare a pământului”, preotul trebuie să fie împodobit cu toate virtuțile care fac frumusețea creștinismului și a sacerdoțiului îndeosebi.

Zicînd: „toate virtuțile”, s-ar părea că ne închipuim un ins desăvîrșit, ireal, un înger cu aparență umană, ceea ce nu este și nu poate fi preotul. Zicînd „toate virtuțile”, le înțeleg totuși pe toate cuprinse în cele mai mari dintre ele, care sînt în adevăr bogate în conținut, frumoase și rodnice, cit o întreagă grădină. Dacă preotul are numai credință tare și trebuie să aibă, dragoste caldă pentru toți și trebuie să aibă, bunătate multă și trebuie să aibă, smerenie creștină și trebuie să aibă, mi se pare că am numit virtuțile de bază ale vieții și slujirii preotești. Celelalte toate se cuprind în chip necesar în acestea. Virtuțile creștine sînt deopotrivă necesare preotului, una singură chiar, din cele mai mari, neputînd ține locul celorlalte. Virtuțile nu se exclud, dimpotrivă, ele se cheamă și se întregesc, se susțin, se completează. Anumite calități, obișnuite, minore, nu pot înlocui însă virtuțile fundamentale, pe cînd acestea cuprind și împlinesc cu prisosință pe cele comune și mai ales le depășesc, deosebind pe purtătorul lor între ceilalți semeni, pe preot cu atît mai mult.

Preotul este un ales între toți, un virtuos prin excelență, învățător și pilduitor al virtuții creștine. Preoția nu se poate înțelege și sluji decît în virtuțile aferente ei, cu marile virtuți cuprinzătoare și efectiv lucrătoare. Pentru aceasta, preotul nu are de ținut un registru special de virtuți, nici măcar de deschis continuu un manual de morală creștină, care enumeră și clasifică virtuțile, ca să le învețe de acolo, ci de cultivat în sufletul său marile calități și puteri morale care sînt gene-

* Textul de față constituie o meditație rostită înainte cu mai mulți ani de regretatul prof. Teodor M. Popescu, în fața studenților Institutului teologic universitar din București.

ratoare de toate gândurile și faptele bune ale preoției. Dacă preotul este credincios ca un apostol, iubitor și bun ca un frate și părinte, smerit ca un slujitor creștin, în înțelesul plin al acestor cuvinte, el este tare și nobil sufletește, are curaj, răbdare și nădejte, are înțelepciune, sinceritate și modestie; este binevoitor și plăcut, activ, prudent, moderat, iubitor, respectat și ascultat de toți oamenii.

Fiecare din marile virtuți este necesară creștinului și preotului. Nu ne mintuim fără credință, fără dragoste, bunătate și smerenie, fără fiecare din ele, dar în viața de fiecare zi a credinciosului iubirea este lucrătoare și apare mai mult decât fiecare din celelalte. Apostolul a pus cu dreptate pe fruntea ei cununa de virtute suverană, ca putînd totul, fie în sensul activ al săvîrșirii faptelor de bine, fie în cel pasiv al îndurării tuturor celor ce sînt de îndurat (I Corinteni 13).

Prin puterea și roadele ei în viață, dragostea are primatul virtuților creștine. Ceea ce este valabil pentru ea în viața credincioșilor în general, este valabil în special pentru viața preotului. Iubirea este principiul vieții creștine, iar preotul este mai mult decât oricine omul dragostei creștine. Creștinismul și preoția nu au sens fără iubire. Așa cum nu se poate concepe decât crezînd cu tărie în Hristos, preotul nu se poate închipui decât iubind cu deplină dragoste creștină pe toți semenii. Iubirea lui trebuie să cuprindă mai mult decât a tuturor, să treacă peste cercul mai larg sau mai îngust în care se iubesc ceilalți, să iubească fără limită, fără alegere, fără condiții, fără interes personal, din simplă și sfîntă datorie creștină și preoțească de a iubi, de dragul iubirii, al voii, poruncii și pildei Mîntuitorului.

Pentru preot, semenii sînt ceva deosebit de ceea ce sînt pentru ceilalți. De obicei noi ne cunoaștem și ne iubim după legăturile noastre firești ca rude, ca prieteni, condiționali, coreligionari sau părtași la o acțiune comună, la un interes sau folos comun. Pentru preot, credincioșii sînt toți fiii lui Dumnezeu și frații săi. Sînt aceasta, firește, pentru toți creștinii, dar pentru preot sînt mai mult decât frați. Sînt fiii lui sufletești, credincioși care trebuiesc păstoriți, înduhovniciți și mîntuiți de el. Ceilalți iubim mai mult din datoria de a ne mîntui pe noi; preotul iubește și din datoria de a-i mîntui pe ei.

Preotul nu poate mîntui pe credincioși decât iubindu-i. Credincioșii nu pot fi mîntuiți dacă nu sînt iubiți. Fără iubirea lui Iisus Hristos, mîntuirea noastră nu s-ar fi săvîrșit, fără iubire de semenii preotul nu-i poate mîntui și el este pus anume ca să-i mîntuiască.

Preotul trebuie să iubească pe toți semenii, pe străini și necunoscuți, virtuoși și pe păcătoși chiar, ca unii care trebuiesc și ei mîntuiți de El, de alt preot, de Hristos Însuși. El trebuie să-i iubească pe toți ca frate, ca preot, ca părinte sufletește, ca slujitor și nu se poate mîntui pe sine decât mîntuind pe alții, lucru făcut ca slujitor al lui Hristos care a iubit pe toți, s-a răstignit pentru toți și avea chemarea tuturor la El și la mîntuire.

Pentru preot nu există necunoscut, străin sau indiferent. El trebuie să respire pentru toți și continuu sentimentul dragostei creștine;

aşa cum floarea exală pentru toţi mirosul ei frumos, în chip natural, pentru că este floare, tot aşa preotul trebuie să iubească pentru că este preot. Preotul trebuie să iubească pe răuvoitori şi răufăcători, pe duşmani şi pe potrivnici — „dacă are” — cu dragostea creştină cu care trebuie să-i mintuiască, dragoste care iartă, rabdă, uită, îndreaptă, biruie şi poate totul. Preotul nu are, nu poate să aibă duşmani, nu poate, adică, să-i considere aşa pe semenii, pe nimeni. Preotul este un om de bine şi un om de bine nu poate să aibă duşmani, duşmani meritaţi. El poate avea în adevăr potrivnici sau răuvoitori, dar el nu-i socoteşte duşmani, ci doar fraţi neînţelegători, greşiţi care se pot îndrepta şi câştiga. El nu poate avea potrivnici, decît pe cei care sînt potrivnici lui Dumnezeu, dar aceia nu sînt potrivnicii lui.

Dumnezeu îi iubeşte şi-a vrea mintuiţi şi pe aceia, iar preotul le datorează de aceea îndoită înţelegere şi bunăvoinţă, le datorează grijă şi dragoste părintească, dragoste care mintuieşte.

Preotul trebuie să iubească chiar şi pe cei care nu voiesc dragostea lui, pe îndărătnici, pe răutăcioşi, pe cei perversi şi rătăciţi, pe cei îndepărtaţi şi rătăciţi de dragostea lui şi de sinul de mamă al Bisericii, pe cei care nu numai nu-l vor, dar îl resping, îl dispreţuiesc sau îl ocolesc. El trebuie să-i iubească cu dragostea lui Hristos, cu dragostea cu care Hristos a iubit pe cei care L-au defăimat, L-au hulit, L-au judecat, L-au osîndit, L-au batjocorit, L-au răstignit, iertîndu-i în ceasul durerii şi dragostei supreme în care s-a mintuit lumea.

Preotul trebuie să iubească cu atît mai mult în numele lui Hristos, pe fraţii lui mai mici, pe nevoiaşi, pe năpăstuiţi, pe bolnavi, pe oropsiţi, pe acei „fraţi prea mici” ai lui Hristos, care va judeca lumea în numele lor (Matei 25, 40 şi 45). Aşa cum s-a asemănat prin întruparea şi viaţa Sa cu toţi oamenii, Mintuitorul S-a asemănat îndeosebi cu cei mici, lipsiţi, smeriţi, apăsaţi, nebăgaţi în seamă, şi S-a simţit atras de bolnavi, de sărmani, de păcătoşi, mai mult decît de cei sănătoşi, bogaţi, mîndri şi drepti, închipuiţi. Ca şi Mintuitorul şi în numele Lui, preotul este fratele şi părintele celor mulţi şi umiliţi. Mintuitorul a intrat uneori în case de bogaţi şi n-a dispreţuit şi neglijat pe nimeni care voia să se mintuiască, dar a zăbovit de preferinţă între cei mulţi, între cei de jos, a fost urmat de mulţime şi i-a fost milă de toţi.

Preotul iubeşte, fireşte, pe toţi, fără căutare la faţa şi la haina lor. El datorează dragostea sa de părinte tuturor şi are nevoie de dragostea, respectul şi ascultarea tuturor, dar nimeni nu iubeşte pe preot cu inima şi cu devotamentul celor mici, a celor uitaţi şi ocoliţi de alţii.

Ar fi de prisos să spunem că preotul trebuie să-i iubească pe cei care-l iubesc ca pe cei ai săi înşişi, dacă ar fi vorba numai de dragostea firească, pe care şi-o poartă unii altora, dacă n-ar trebui să-i iubească şi pe ei cu dragostea creştină şi preotească, cu care ai săi trebuie mintuiţi, dragoste mintuitoare, cu care a iubit Hristos.

Şi ceea ce pare a trebui spus şi mai puţin: preotul trebuie să iubească pe toţi ceilalţi preoţi, să vadă în fiecare preot nu numai un frate de credinţă, ci şi de slujire lui Dumnezeu, să se vadă şi iubească

În fiecare preot pe sine însuși, slujirea sa și pe cel care o săvârșește ca el însuși; să iubească în el și cu el pe Cel în numele Căruia slujesc împreună, ca unul, toți preoții din toate locurile și din toate timpurile. Un preot este frate cu oricare altul, cu toți ceilalți preoți, cunoscuți și necunoscuți lui. E frate, nu numai cu toți oamenii, ca semen și creștin, ci și ca împreună slujitor al lui Iisus Hristos, purtător al aceleiași vrednicii și sarcini, săvârșitor al acelorași taine, vestitor al aceluiași cuvânt dumnezeiesc, propovăduitor al aceleiași Evanghelii mintuitoare, dator tuturor aceeași dragoste.

Un preot trebuie să iubească în orice alt preot pe un apostol al lui Iisus Hristos, trimis ca și el să cheme și să mîntuiască, pe un împreună lucrător cu el, mădular activ și de cinste al Trupului lui Hristos, care este Biserica.

Orice preot trebuie să iubească și să cinstească în alt preot demnitatea sa însăși, preoția — fie acela mai vrednic sau mai nevrednic decît el, mai bun sau mai rău, mai mare sau mai mic, mai merituos sau mai puțin merituos — ca frate de har, de misiune și de răspundere sacerdotală. A fi preot și a nu iubi pe alt preot, pe toți preoții, fără nici o singură excepție, este a nu iubi însăși vrednicia, slujirea, misiunea ta de preot. Este a urî — văzut în altul ca tine — propriul tău chip și propria ta chemare sfîntă, mîntuitoare de tine și de semenii, a te urî, da, pe tine ca preot văzut în alt preot.

Este condamnat a nu iubi pe vrăjmașii și pe răuvoitorii tăi, pe cei străini de neamul și de credința ta; este condamnat a nu iubi pe credincioșii tăi; este condamnat a nu iubi pe cel ca tine, pe alt tu, — este și mai puțin a zice condamnat, și este monstruos și demonic a nu iubi un preot pe orice alt preot, ca preot, ca slujitor al lui Hristos, ca ceea ce este pildă el însuși; nu un ins oarecare, ci un semen afierosit lui Iisus Hristos, slujitorul lui Dumnezeu, slujitorul dragostei creștine.

Din cite sentimente inferioare, scandaloase, absurde, înjositoare și inumane există, nu poate fi unul mai condamnat decît ura dintre preoți, dacă din nefericire acest sentiment există ici-colo unde doi sau mai mulți preoți slujesc împreună sau în apropiere unul de altul.

Ura dintre preoți este nu numai un sentiment necreștin, ci este negarea și înjosirea preoției, a celui urît ca și a celui care urăște, ca fiind una și aceeași: preoția creștină, preoția lui Iisus Hristos.

Ura și neînțelegerea dintre preoți este tăgăduirea Evangheliei și a lui Hristos, este apostazie, este dezmințirea, pălmuirea și rușinea lui Iisus Hristos, nu numai înainte de răstignire, a celui smerit pe care L-au pălmuțit, scuipat și batjocorit în necunoștință, ci a celui răstignit și înviat pentru mîntuirea noastră, a celui glorificat de creștini și îndeosebi de preoți.

Se pot înțelege alte slăbiciuni și lipsuri ale firii; nu se poate înțelege și justifica niciodată de nimeni și cu nimic ura și vrajba dintre preoți.

Un preot care urăște pe altul, nesocotește, înjosește, batjocorește prigonește și pălmuește propriul său chip de preot, haina și rostul său sfânt de frate al tuturor preoților.

Păcatul și rușinea de a urî un preot pe altul, se întorc asupra sa, îl poartă în fața sa, îl urîtesc, îl desfigurează, îl fac o caricatură de preot, îl slujesc, îl fac din slujitorul Domnului dragostei un slujitor al demonului urii.

Ura dintre preoți pimește, dezgustă și îngrozește. Un preot care urăște păginește pe altul, nu mai poate iubi creștinește pe ceilalți, este un slujitor denaturat, decăzut din cinstea slujirii preoțești, rătăcit pe o cale care nu vine de la Hristos și nu duce la Hristos.

S-au văzut animale alăptînd și îngrijind puii altora, fiare de pradă trecînd fără să atace, un leu tolerînd în cușcă un ciine și întristîndu-se de moartea lui, ciine îngăduindu-se cu pisica, păsări ciocind ouăle altora. Sînt părinți adoptivi care îngrijesc ca buni părinți copii adopți, sînt părinți vitregi care iubesc copii ce nu sînt ai lor. Se suportă oameni de culori diferite, de rase, de neamuri și de credință religioasă felurite, se împrietenesc, se unesc, se iubesc, uneori străini, oameni sau popoare. O lume întreagă vrea să se împace și să se înțeleagă, peste provocări, pagube, ofense și dureri neuitate, și doi sau mai mulți preoți slujitori ai lui Hristos, de un neam, de o credință, de o misiune, uneori conslujitori la același sfînt altar, se dezbină, se critică și se urăsc.

Se urăsc — de ce? Din dorința de a face cumva astfel unul mai bine decît altul, sau din vreun interes nobil și superior al slujirii lor? Se urăsc din datoria de a se urî, din neputința de a se iubi, din dorința de a pildui curățenia urii cu pilda lor? Se înțelege că nu!

Binele nu se face cu răul, dragostea nu se învață cu ura, credincioșii nu se mîntuiesc nici pe ei, nici pe alții cu ură; lui Iisus Hristos nu I se slujește cu ură și cu vrajbă.

Ei se urăsc și se învrăjbesc pe păcatele lor condamnabile; pe interese materiale — mai ales — pe patimi și slăbiciuni omenești, pe pasiuni inferioare, pe lăcomie, pe gelozie, pe ambiție deșartă, pe închipuirea unuia sau altuia, pe invidie, că numai el are drept și dreptate, că e superior celui alt, că e mai bun slujitor — ipocritul și nefericitul, — că este sau nu este mai prețuit decît celălalt, sau uneori pe ambiția soților, sau pe vorbele rele purtate de inși răutăcioși, inconștienți, sau interesați la aceasta. Se urăsc pentru întristarea lui Iisus Hristos, din duhul și din plăcerea lui Satan.

Preotul care urăște pe altul nu mai este slujitor vrednic nici de Iisus Hristos, nici de credincioșii săi. Preotul care urăște pe altul nu mai este apostol al Domnului și propovăduitor al Evangheliei iubirii. Preotul care urăște pe altul nu mai este frate de preoți și părinte de credincioși, frate al celui care și el este părintele credincioșilor săi. Preotul care urăște pe altul, nu mai este o binecuvîntare, ci un blestem, nu mai este un înger al Domnului, ci un duh demonic. Preotul care

urăște pe altul este slujitor contrafăcut, nevrednic, mai mult este un monstru uman și un flagel. Cel pus să iubească, să învețe, să pilduiască iubirea și pilduiește ura, nu este el, uriciunea pustirii în locul cel sfânt?

Din ce cuvint de Evanghelie, de apostol, sau de părinte bisericesc, din ce sfat și pildă de creștin adevărat, ba chiar de simpla făptură creată după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, ia un preot dreptul urii sale față de altul? Mintuiți amîndoi de același Mîntuitor, trimiși amîndoi la propovăduire de același Învățător dumnezeiesc, slujind amîndoi aceluiași Domn Iisus Hristos, renăscuți amîndoi din apa aceleiași botez, pătași amîndoi deopotrivă la același har sfînt al preoției, comunicînd amîndoi întru același sfînt potir; cum se pot uri și învrăjbi doi preoți, doi apostoli, doi coliturghisitori, doi împuterniciți ai lui Dumnezeu, ca să învețe dragostea și pacea, ca să se mîntuiască pe ei și pe alții în dragoste? Cum se pot apropia de sfîntul potir, fără a tremura: cuget și buze de preot, învrăjbit cu altul? Cum pot sluji sfînta jertfă a mîntuirii preoției, care, urîndu-se între ei, nesocotesc, disprețuiesc și urăsc pe Hristos cel jertfit de ei, cu nevrednicie, care îi vrea împăcați cu El, cu ei și cu toți semenii? Cum nu se cutremură preoții care, slujind și împărtășindu-se cu ură, profanează pe Iisus Hristos, și-L învrăjbesc cu Sine însuși, în ura lor de împreună-liturghisitori ai sfîntei taine? Împărtășirea tuturor cu același Hristos euharistic, îi unește pe toți creștinii, dar doi preoți care se împărtășesc învrăjbiți, rup pe Hristos și-L sfîșie între ei cu ura lor.

Nu putem mărturisi pe Dumnezeu decît în dragoste. Să ne iubim unii pe alții, ca într-un gînd să mărturisim...

Cum mai poate deschide gura ca să vorbească altora despre Dumnezeu și despre Hristos, despre credință și despre dragostea creștină, despre iertare, despre bunătate, despre pace, despre smerenie și despre răbdare preotul care, urînd pe altul, nu mai are nimic din toate acestea? Cum poate să privească în ochi pe ceilalți credincioși cărora le citește și tilcuiește Evanghelia iubirii de Dumnezeu și de semenii, ca supremă poruncă și virtute, preotul care, urînd pe altul, își bate joc și de Evanghelie și de iubirea de Dumnezeu și de semenii?

Cum se poate îndreptăți înaintea lui Dumnezeu și a semenilor preotul care, neîubind pe fratele său pe care-l vede, nu-L iubește nici pe Dumnezeu, pe Care nu-L vede?

Cum poate iubi pe Dumnezeu preotul care, urînd pe alt preot, urăște pe un slujitor al lui Dumnezeu, urăște pe Dumnezeu în slujitorul Său?

Cum se poate simți bine un preot, ca preot, care urăște pe alt preot? Cum se poate împăca cu sine însuși, cu cugetul său, preotul care, urînd pe altul, pentru orice motiv ar fi, întinează cu păcatul cel mai greu, al urii și al blasfemiei, sacra sa misiune de sacerdot și de apostol harismatic al sfîntei iubiri și slujiri creștine?

Unde va găsi preotul care urăște pe altul justificarea sacrilegiului care este ura de slujitor al Domnului față de alt slujitor al Domnului?

Ajung oare micile pretexte de neînțelegere, eventualele deosebiri de păreri, cumva chiar răutatea celui urit, ambițiile și vorbele altora, ca să justifice ura de la preot la preot? Se poate oare împăca Dumnezeu cu motivele și cu pretextele noastre pentru a călca voia și poruncile Lui? Poate fi Dumnezeu mințit, amăgit sau cumpărat cu ceea ce ar putea invoca un preot pentru a urî pe altul?

Preotul care urăște pe altul se osindește singur, se rănește de moarte, se urăște sufletește, se compromite ca preot nevrednic de sfânta sa misiune. Ura este un sentiment josnic, păgîn, demonic. A sluji lui Mamona este idolatrie; a urî este mai rău decît atît, pentru că include uneori nu numai lăcomia, ci și invidia și răutatea.

Aud însă zicîndu-se: preotul pe care-l urăsc mi-a voit sau mi-a făcut rău, m-a păgubit, m-a criticat, m-a calomniat, m-a nedreptățit, m-a jignit; e lacom, mîndru, infumurat, e provocator. El e rău, nu sînt eu! Și mă urăște și el pe mine.

Tristă și falsă scuză pentru că, de regulă, cel mai rău urăște pe cel mai bun, cel mai vinovat pe cel mai puțin vinovat, și nu poate fi decît așa. Cel care urăște este cel mai rău, prin aceea că urăște. Admit totuși că poate fi așa, sau că este, dar dacă îl urăști tu, care te crezi mai bun, ești rău ca și el sau poate și mai rău decît el. Crezi oare că ai mulțumit pe bunul Dumnezeu cu această motivare a urii tale? Supărarea, este, în adevăr, un sentiment firesc și-l încercăm toți, dar ura pentru ură, ura celui care trebuie să iubească, nu să urască și, ce e mai rău, perseverența în ură, dorința de a face rău, de a te bucura de rău, de a ponegri, este străină de metodele Evangheliei, cu totul opusă spiritului ei, odioasă și nefericită, este diabolică.

Nu există motiv de ură între preoți, nu există scuză de ură între preoți, nu există nici măcar între credincioșii creștini. Se întreabă în adevăr, cu drept cuvînt, credincioșii: cum pot sluji împreună, cum pot predica și cum se pot împărtăși preoții învrăjbiți, cînd pe credincioșii certați cu alții îi opresc de la împărtășire? Scandalul pentru credincioși din vrajba preoților este mai cunoscut și mai mare decît cred preoții și una din greșelile preoților este că nu dau atenția cuvenită interesului credincioșilor pentru buna-înțelegerea dintre preoți.

Sînt multe de învățat din ceea ce știu și cred credincioșii despre preoți, mai ales cînd preoții sînt învrăjbiți. Uneori vrajba lor implică și lovește și pe credincioși. Sufăr și se scandalizează bunii creștini, folositori Bisericii, pentru păcatele preoților. Se poate închipui ceva mai nepotrivit cu misiunea preotului, decît să smintească pe cei încredințați conducerii lor duhovnicești nu spre sminteală, ci spre îndreptare, împăcarea și mîntuirea lor?

Preoții care se învrăjlesc — dezamăgesc, demoralizează, scandalizează, rătăcesc și pierd sufletește pe credincioși, în loc să-i edifice

și să-i mintuiască. De ar înălța ei biserici de zid, cîntări și predici pînă la cer, ei strică totul, risipesc, tulbură și ucid prin vrajba lor, iau în deșert cuvîntul și slujba lor, contrazic Evanghelia, întristează pe Hristos.

Altarul este Sfînta Sfîntelor, este locul prezenței personale a lui Hristos, este sanctuar inaccesibil patimilor, este o imagine a tronului dumnezeiesc, este intrarea spre paradis. Se poate oare sta și sluji în el cu ură, cu invidie, cu răutate? Se pot oare înălța rugăciuni către bunul Dumnezeu, se pot cînta laude la adresa Lui, se poate vesti cuvîntul Lui, din fața ușilor împărătești, cu inimă învrăjbită și cu cuget neîmpăcat?

Cînd preoții slujesc la altar, se transportă în sfere cerești — așa își inchipuie credincioșii — se ridică deasupra tuturor patimilor omenești — așa doresc credincioșii, — se smeresc, se cuceresc se reculeg în sfînta emoție religioasă, se adîncesc în gîndul prezenței lui Dumnezeu, cutremurați de fiorii Lui, transfigurați în sfinți și în îngeri, cu care în cor preamăresc pe Dumnezeu. Se pot oare inchipui sfinți și îngeri certîndu-se, urîndu-se, insultîndu-se, în corul care trebuie să cînte mărirea lui Dumnezeu?

Preoția trebuie să creeze între preoți legături mai tari decît singele, decît căsătoria, decît prietenia, decît toate sentimentele, interesele, nevoile, și plăcerile: o legătură sfîntă de credință în Dumnezeu, de dragoste pentru Hristos, de Duh Sfînt, de har și de altar, de trup și sînge al lui Iisus Hristos.

Dacă preoția nu poate face pe preoți să se iubească, privească și respecte între ei, așa cum vor să-i iubească, privească și respecte credincioșii ca frați de misiune sacră, propovăduitori și pilduitori ai moralei evanghelice, atunci se poate crede că preoția este o minciună, pentru că preoții învață pe credincioși ceea ce ei nu cred și nu fac. Dacă preoția nu trebuie slujită cu dragoste între preoți, atunci să dezbrăcăm costumul preoțesc, odăjdii, să aruncăm Evanghelia și Crucea — mă îngrozesc să spun mai mult — și să le călcăm în picioare, căci dacă preoția nu este dragoste, nu mai este nimic și dacă pentru un preot nu mai e sfîntă preoția, cum mai poate fi pentru lumea cealaltă?

Dar poate că în tot ce am spus, am văzut greșit, am exagerat, am păcătuit. Poate că preoții, dimpotrivă, se iubesc toți, trăiesc și slujesc în armonie, dragoste și bună pace și cuvintele mele sînt doar gustul amar al unui vis urît. Dar, aș fi cel dintîi fericit, dacă ar fi așa.

Prof. TEODOR M. POPESCU

ASPECTE NEFIREȘTI ÎN SLUJIREA LITURGHIEI

Potrivit remarcilor unui dascăl al Bisericii, liturghia este o reprezentare simbolică a iconomiei, opera lui Hristos, prin care se face posibilă participarea reală a credinciosului la roadele jertfei Sale (Nicolae Cabasila, *Îlcuirea dumnezeieștii liturghii*, la pr. prof. Ion Bria în *Dicționar de teologie ortodoxă*, București, p. 241).

În cadrul ceremonialului liturgic se trăiesc anamnetic toate momentele din viața și lucrarea restauratoare a Mântuitorului. Dar mai presus de dimensiunea recapitulativ-istorică, liturghia cuprinde în ființa sa acțiunea cosmică a Domnului îndreptată asupra lumii, în vederea transfigurării acesteia pînă la dobîndirea calității de element spiritualizat și înnoit plenar (II Petru 3, 13), oferind credinciosului pătrunderea în taina dumnezeirii încă din acest veac preeshatologic.

Din acest motiv, în decursul istoriei creștinismului, Biserica păstrătoare a învățăturii apostolice a prețuit și menținut într-o formă unitară acest tezaur al adevărului răscumpărător.

Ritualului liturgic i s-a arătat de către Biserică o cinște și o atenție deosebită, încît chiar hotărîrile sinodale i-au respectat structura în forma stabilită la început. Pe această linie a stabilității în celebrare s-au angajat de atunci încoace toți trăitorii vieții creștine.

Dacă în jurul serviciului divin s-a creat un cîmp de sfințenie și evlavie, este impropriu și condamnat ca organicitatea lui să fie fragmentată după bunul plac de unii confrăți slujitori.

Ca să fim expliciti, atenția ne-a fost reținută de „slujirea în salaturi” a ritualului liturgic la care se dedau unii preoți. Sub pretextul (?!) că îndată după liturghie sînt solicitați să officieze o taină sau o ierurgie la care trebuie să dea dovadă de punctualitate, respectivii preoți ieșirea cu cinstitele daruri, ectenia de după vohodul mare, rostirea simbolului de credință. O astfel de dezarticulare a ritului liturgic este deosebit de gravă. Ea afectează însuși, mesajul operei restauratoare a Domnului. Într-o asemenea conjunctură, retrăirea actualizată a etapelor mîntuirii de către credincioși nu mai este posibilă. Comunitatea se află pusă în situația să primească marele act sacrificial într-o stare de surprindere și neliniște. Bucuria și seninătatea ce caracterizează îndeobște atmosfera întîlnirii cu Cel jertfit și înviat nu mai sînt atinse. Pe de altă parte se fragmentează și climatul de rugăciune în continuu urcuș spre atingerea gradului maxim de sensibilizare pe care trebuie să-l realizeze obștea în momentul epicletic, încît efuziunea harului sfințitor al Duhului Sfînt din momentul prefacerii nu se mai trăiește cu maximum de intensitate necesar pentru realizarea interferenței sacre cu duhul înnoitor așteptat de comunitate, în vederea suprimării tuturor contradicțiilor de care este bîntuită. Astfel „liturghia cerească”, ce se desfășoară concomitent cu liturghisirea preotului, se va mișca

Într-un contratimp față de cea din urmă, ceea ce ne îndreptățește să presupunem chiar o neplinătate a ultimei... (pr. prof. Dumitru Stăniloae, *Liturghia, urcuș spre Dumnezeu și poartă a cerului*, în rev. „Mitropolia Banatului” nr. 1—3, ianuarie-martie 1981, pp. 41—56). Atitudinea preotului căzut victimă unei astfel de practici este aspru judecată, atât de bunii lui credincioși cât și de cei cu o viață duhovnicească mai puțin angajată. Și pentru unii și pentru alții, preotul apare în postura profesionalistului parvenit, nu a omului rugăciunii, încît, nu de puține ori, astfel de situații crează disensiuni și mișcări centrifugale în sinul parohiei. De aceea, pentru evitarea unor atari situații, considerăm că este potrivit ca preotul să procedeze cu atenție la chivernisirea timpului afectat activității sale iconomice. Un dozaj judicios a „segmentelor vide” de timp dintre serviciile religioase oficiate în ziua duminicii îl poate feri de astfel de inovații, paratipiconale și nedogmatice. Mai precis, există acei „timpuri morți” — cum este cazul pauzei dintre slujba utreniei și liturghie —, care printr-o atentă folosință pot înlătura stările de lucru în discuție.

Este adevărat că însăși conducerea noastră bisericească a procedat la înlăturarea din tipicul îndătinat al liturghiei a unor momente care fac parte din rînduiala tradițională a acesteia — e vorba despre ecteniile prin care se face trecerea de la liturghia catehumenilor la liturghia credincioșilor. Măsura luată, însă, e pe deplin justificată, dacă pornim de la o realitate acută a vremurilor noastre, cînd catehumenatul, în forma lui cunoscută istoric, nu mai reprezintă o situație obiectivă. În plus, prin omisiunile despre care vorbim nu se alterează tema liturgică, rostul acestui moment atențional fiind, așa cum o cunoaștem cu toții, o măsură luată de Biserică tocmai cu scopul de a sancționa abaterile de la învățătura ei, circumscrise într-un timp istoric dat... (Ene Braniște, *Liturgica specială*, București, 1980, pp.271—272).

Nici alte încercări subiective potrivit cărora liturghisirea devine completă abia prin evantaiul de celebrări rituale, în care preotul își pune în exercițiu funcția sa iconomică, nu sînt capabile să motiveze, argumenteze și justifice stările de lucru la care ne referim. Toate celelalte servicii religioase — taine și ierurgii — desfășoară o mișcare centripetală față de potir, el fiind locul din care iradiază lucrarea pan-cosmică a harului îndumnezeitor al Duhului Sfînt. Epicleza este focarul energiilor spiritualizante, pe care preotul le preia și transmite prin întreg ansamblul de lucrări sfînțitoare săvîrșite. Rezultă de aici că printr-o superficializare a actului euharistic care centralizează ființa liturghiei, preotul nu numai că frînează deplina participare a lui Hristos în viața și nevoile comunității liturgice, ci pune semne de întrebare chiar asupra celorlalte acțiuni cu rol sfînțitor pe care le oficiază, încît este puțin probabil ca setea obștei creștine după materializări spațio-temporale a lucrării providențiale divine să fie potolită...

UN CLOPOT DIN 1668 CU INSCRIPȚIE ROMĂNEASCĂ ÎN MUZEUL BANATULUI

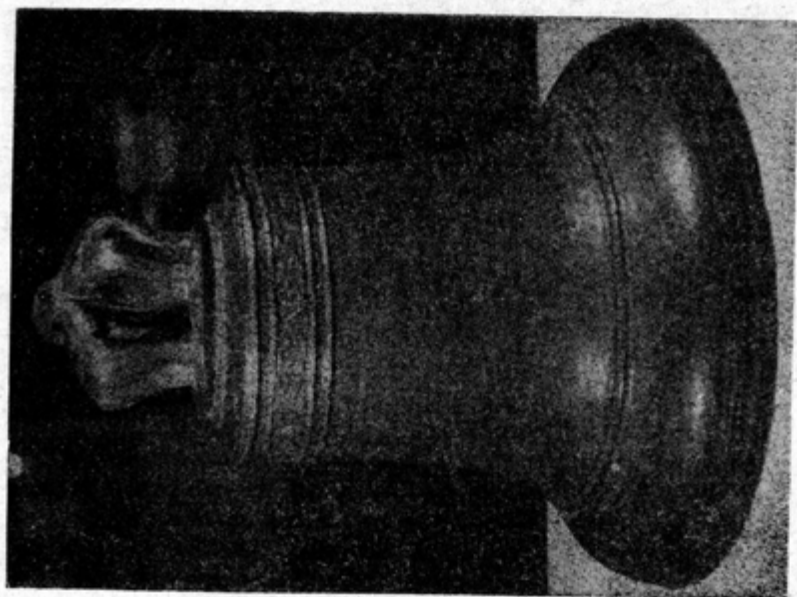
Toaca, folosită de comunitățile creștine dintru început pentru chemarea credincioșilor la rugăciune, a fost înlocuită treptat cu clopotele — în Apus din secolul VI iar în Răsărit din secolul IX. În Biserica noastră clopotele au apărut în secolul XV, dar toaca și-a păstrat menirea în viața de zi cu zi a mănăstirilor, dar și la multe biserici parohiale în timpul Postului Mare.

Considerate ca niște persoane participante la oficierea serviciilor religioase, clopotele erau sfințite după un ritual solemn, asemănător botezului, primeau nume de sfinți iar în bronzul lor se gravau inscripții ce exprimau misiunea încredințată: „Vivos voco, mortuos plango, fulgura frango”, „Laudo Deum verum, plebem voco, congrego clerum, defunctos plango, fulmina fugo, festa decor” chemare la împăcare, pace și înfrățirea lumii. Aceleași vestiri le-a făcut și clopotul datînd din 1668 păstrat acum în Muzeul Banatului, despre care singura informație ce ne este cunoscută atestă că a fost donat Muzeului în anul 1882 de Anton Novotny, turnătorul de clopote din Timișoara, care l-a primit de la o biserică din apropierea orașului Szeged (R. P. Ungaria). Se relatează, de asemenea, că are inscripție românească cu caractere chirilice, e în greutate „de 110 punți”, în stare bună și cu sunet plăcut¹.

Lucrat cu măiestrie și în tiparele caracteristice vremii, clopotul are înălțimea de 52 cm., din care 11 cm., reprezintă partea superioară în formă de coroană frumos realizată, care servea la fixarea în dispozitivul clopotniței. Sub coroană, între două linii paralele duble în relief, s-a păstrat intactă inscripția circulară în limba română, pe care meșterul turnător nu a cunoscut-o precum nici caracterele chirilice, gravînd invers textul în forma de turnare, citirea corectă făcîndu-se de la dreapta spre stînga. „ÎN ZILELE CRAIULUI APAFI MI-HAIU+LEAT APRIL 1668”.

Este una dintre puținele mărturii de acest fel rămase din timpul păstoririi mitropolitului Sava Brancovici (1656—1683), ca o confirmare a luptei pe care a dus-o pentru apărarea credinței strămoșești, pentru promovarea limbii române în biserică și împotriva silniciilor exercitate în iureșul reformei calvine, sub agitata domnie a principelui

¹ Ziarul „Luminătorul”, Timișoara, nr. 61 din 31 iulie/13 august 1882.

Clopotul în întregime.

Detaliu.

Mihail Apaffy (1661—1690) al Transilvaniei, luptă scump plătită de mitropolit și încununată cu nimbul martiriului².

În acest sens și în contextul relațiilor româno-sârbe, nu e lipsită de interes donația clopotului cu inscripție românească, făcută în a doua jumătate a secolului XVII, de către un boier din Muntenia pe seama unei biserici din Bosnia (R. S. F. Iugoslavia), clopot folosit și în prezent³.

Despre trecutul clopotelor în bisericile ortodoxe bănățene, mărturiile cunoscute sînt tîrzii. Cel mai vechi, folosit și acum în biserica monument istoric din Margina, datează din 1720, donat de preotul Mihai — după cum atestă inscripția românească gravată circular. Clopotul a fost deci turnat la doi ani de la înfrîngerea turcilor și instaurarea dominației habsburgice în Banat. Este semnificativ că el s-a păstrat în această străveche localitate istorică, așezată la hotarul nord-estic cu Transilvania, lingă drumul de intensă circulație dintre cele două provincii, localitate greu încercată în trecut, în legătură cu care documentele vorbesc și despre ființarea unei mănăstiri⁴. Din raportul asupra unei inspecții efectuată în anul 1758, în parohiile din nord-vestul eparhiei Timișoarei, rezultă, însă, că în 26 parohii inspectate — aproape toate românești — cinci biserici aveau cîte două clopote (Comloș, Sînnicolau Mare, Seceani, Valcani, Variaș), alte 15 cîte un clopot, iar cinci biserici sînt consemnate fără referiri la clopote. Parohia din Sînnicolaul Mare plătise în anul 1758 o parte din costul unui clopot, „de 3 țenturi”, turnătoriei din Buda, iar biserica din Igrîș folosea numai toaca⁵. Vechimea clopotelor nu este menționată, dar folosirea lor în majoritatea bisericilor la mijlocul secolului XVII îndreptățește presupunerea că o mare parte erau anterioare primei jumătăți a aceluiași veac.

Din cîte ne este cunoscut, după ce o mare parte dintre clopote au fost rechiziționate cu forța de autoritățile habsburgice în cursul primului război mondial, se mai păstrează pînă în zilele noastre doar două dintre ele și cel de la biserica din Marga datînd din 1759 și la biserica din Breazova, turnat în 1765. S-a comis în timpul primului război mondial o faptă odioasă, prin care chemarea la viață, la pace și înfrățire — răspîndită și de clopote — a fost transformată iresponsabil în mijloc de ucidere și ură.

Prot. ION B. MUREȘIANU

² G. Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei pre doue sute de ani din urma*, I, Sibiu, 1889, pp. 140—146.

³ O fotografie a clopotului, în posesia profesorului Svetozar S. Dusanic, directorul Muzeului Patriarhiei Sîrbe din Belgrad — informația primită de la arhid. dr. Silviu Anuichi.

⁴ Ion B. Mureșianu, *Mănăstiri din Banat, Timișoara*, 1976, pp. 78—80.

⁵ D. Ruvarac, *Temišvarska eparhija od njena postanka do 1758 god*, în „Arhiv za istoriju srpske pravoslavne Karlovačke Mitropolije”, 1913, nr. 4, și în extras; I. D. Suciu — R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, I, Timișoara, 1980, pp. 239—284.

ASPECTE DIN ISTORIA PROTOPOPIATULUI HAȚEG LA SFÎRȘITUL SECOLULUI XVII

Unul dintre capitolele rămase vitregite de atenția unor cercetări pertinente este și cel al istoriei protopopiatelor românești. Cîteva date răslețe dovedesc vechimea ori pur și simplu existența lor. Niciodată — după cunoștința noastră — nu s-a încercat stabilirea originii, raportarea la teritoriu și la vechea administrație (în Biserica romano-catolică a existat o strînsă împletire cu administrația laică, firească în condițiile politice ale Transilvaniei evului mediu), continuitatea sau discontinuitatea lor, atribuțiile și poziția lor față de autoritatea politică, etc.

În districtul Hațegului s-a păstrat una dintre cele mai vechi atestări legate de protopopiatele transilvane, respectiv din 1411: *archydiaconus* Dobrotă din Riu Bărbat¹. În continuare, evoluția protopopiatului rămîne în umbră în tot cursul veacului XV. Din secolul următor, unele indicii par să ducă la concluzia unui transfer către Peșteana a centrului administrativ-religios hațegan². În aceeași epocă desigur că s-au înregistrat în acte și alte informații utile pentru o reconstituire, deoarece oficialitatea se interesa direct de viața religioasă românească, fie de pe pozițiile unei administrații mai strînse teritorial și mai complexe ca atribuții, fie potențată de imbolduri născute din Reformă. Din nefericire, investigațiile istorice asupra veacurilor XVI—XVII au fost destul de superficiale.

Un document inedit, care face principalul obiect al paginilor de față, aduce lumini noi în legătură cu istoria bisericească a Țării Hațegului la sfîrșitul secolului XVII. El a fost elaborat la 30 noiembrie 1682, la curtea din Alba Iulia a principelui Mihail Apaffy și se situează într-un moment de mari dificultăți în viața Mitropoliei ortodoxe³. Pe fundalul conflictului dintre gruparea tradițională și cea filocalvină, documentul nostru vine să demonstreze situația concretă existentă în colțul sud-vestic al Transilvaniei.

La 30 noiembrie 1682, Mihail Apaffy adresa scrisoarea sa privilegiată „onorabilului Iosif Fărcaș, preotul bisericii românești din posesiunea Băiești și districtul Hațegului”. Odată cu aflarea știrii, potrivit căreia Ioan Popa — preotul bisericii românești din posesiunea Tuștea, în același timp *requisitor* și protopop (*senior*)⁴ din acele părți

¹ S. Dragomir, *Cei mai vechi protopopi români*, în „Revista teologică”, Sibiu, an V, nr. 19—20/1911, p. 534.

² A. A. Rusu, *Preoți români ortodocși din districtul Hațegului în secolul al XV-lea*, în „M. B.”, nr. 10—12/1982, p. 651.

³ Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, București, 1981, pp. 88—89.

⁴ Pentru semnificația termenilor latini vezi și Bartal Antal, *A Magyarországi latinság szótára*, Budapesta, 1901.

— a murit fără să lase moștenitori pe linie masculină, principelui îi revenea dreptul de a dispune asupra redistribuirii protopopiatului („pretactam senioratus sui functionis et ad dispositionis benignamque colationum nostram devoluti ac redigi contigerit”). Alături de cele de mai sus, recunoscându-i lui Iosif Fărcaș înțelepciunea vieții și conduita morală onestă și verificată, principele îi acorda prin scrisoare de donație (*literis donationales*), lui și tuturor urmașilor și erezilor, autoritatea și funcția de protopop, cu toate drepturile, prerogativele, condițiile și nevoile, imediat și în fapt. Se menționează toate vechile obiceiuri („antique usu”) ale predecesorilor. Urmează înscrierea obligațiilor noului protopop. Pe lângă sarcinile administrative și sacerdotale, care se subînțeleg și nu se mai detaliază, principele avea trei pretenții mai importante: prestarea jurământului de fidelitate („iuramento super fidelitate nobis servanda”); ținerea slujbelor în limba română („de verbo Dei vernacula et nativa lingua perspicue proponendo”); darea principelui („tributo nostro”) ce urma să fie strinsă de la toți cei administrați și predată la termenul și locul știut. În continuare, principele se adresa tuturor preoților prezenți și viitori din toate bisericile românești, din satele și tirgul Hațegului (oppido Hathzokiensis) — care vor vedea privilegiul său — să-l asculte și să-l recunoască drept protopop pe Iosif Fărcaș și pe urmașii lui („antelatum Josephum Farkaș, haeredesque et posteritates ipsius universis, ... pro vero et legitimo ac a nobis ordinato, vestro et pretacti districtus Hathzokiensi seniore agnoscere”), întocmai cum cereau vechile prerogative și drepturi ale funcției.

Originalul privilegiului, scris îngrijit pe hîrtie, avînd inițialele primelor trei cuvinte ornate, a fost întărit de semnătura princiară și o pecete prinsă sub text. La sfîrșitul secolului XIX, documentul a fost ridicat de undeva din Hațeg de către istoricul și colecționarul Solyom-Fekete Ferenc și donat ulterior Muzeului Național din Budapesta, împreună cu multe alte piese. Astăzi este păstrat în Arhiva națională maghiară⁵.

Informațiile inserate sînt de necontestată valoare. Cea mai importantă este cea a transmisibilității, prin moștenire, a funcției și titlului de protopop al Hațegului. Anul 1682 marchează tocmai transferul acestui drept, de la o familie stinsă, către una nouă. Dreptul princiar de acordare a titlului este într-adevăr uimitor. El mai fusese deja semnalat pentru Hunedoara secolelor XVI—XVII⁶. Cu toate acestea, istoricii nu i-au dat atenție. La 1643 se confirma scoaterea unor protopopiate de pe linia sudică a Transilvaniei, de sub dreptul

⁵ Piesa este accesibilă cercetătorilor români prin intermediul unei copii microfotografice, aflată în posesia Arhivelor Statului București, rola 352/R. P. Ungară, cadrele 224—225.

⁶ Este extrem de grăitoare diploma din 1659 a lui Acațiu Barcsai, care trece în revistă toate privilegiile anterioare acordate protopopului hunedorean Nicolae Dobrescu, *Fragmente privitoare la istoria bisericii române*, Budapesta, 1905, pp. 40—41).

de numire al mitropolitului și trecerea lor în dependență directă față de principe⁷, dar o asemenea hotărâre, ca aceea confirmată la 1682, era greu de acceptat. Acordarea ereditară a titlului de protopop rămîne, deocamdată cel puțin, restrinsă doar la Hunedoara și Hațeg. Cum s-a ajuns la o astfel de rezolvare? După cum se observă în cazul Hunedoarei, cutuma a început să se manifeste din vremuri în care Mitropolia Ardealului nu se afirmase vizibil ca o instituție recunoscută oficial și cu autoritate incontestabilă. Domeniile Hunedoarei și Hațegului au aparținut unor mari feudali și apoi principilor Transilvaniei. Ca urmare, interesul pentru tot ceea ce însemna administrația locală decurgea dintr-o situație de drept. Moștenirea protopopiatului s-a conturat în mod obligatoriu din sinul comunității religioase românești. Nu trebuie să uităm că, spre deosebire de majoritatea teritoriilor românești transilvane, preoțimea hațegano-hunedoreană era bine înzestrată, aparținînd parțial micii nobilimi locale. Probabil că începutul amestecului stăpînitor feudal în ierarhia Bisericii românești a fost marcat de pretenția confirmării în funcție a celui ales. Cum vedem în situația Hunedoarei, la începutul secolului XVI protopopii solicitau întăriri în funcție, la schimbarea stăpînitorilor domeniului, întocmai cum nobilii și cnezii români procedau la fiecare domnie nouă, pentru a-și întări privilegiile. În aceste condiții, pare verosimil ca aceiași stăpîni ori urmașii lor, să fi substituit, dintr-un anume moment, autoritatea soborului sau cea a vîlădiciei în numirea protopopilor. Succesiunea feudală se transfera parțial în sfera de competență a autorității laice.

Din literatura documentului nostru aflăm și cite ceva despre temeiurile raporturilor dintre principe și protopopii Hațegului. Jurămîntul de fidelitate ne aduce din nou la lumină sensibilitățile feudale ale lumii în care se mișcau personajele noastre. Din păcate, nu ne putem pronunța asupra esenței obligațiilor datorate de preoți și mai ales asupra rolului de mijlocitor conferit protopopului⁸. Cea de-a doua clauză a pretențiilor lui Apaffy nu este pentru noi o surpriză. Era clar o cîrîntă de inspirație calvină. Biserica românească se confrunta cu Reforma de mai bine de un secol. Aici surprinde modestia formulării. Prilejul era mult prea favorabil pentru a nu strecura și alte pretenții de aceeași substanță. Și totuși principele nu l-a folosit! Conta el pe o mai strînsă relație, cunoscînd omul asupra căruia își oprise atenția? Eșecurile calvinizatorilor nu dădeau temeiuri de optimism. Cel ce pierise fusese totuși un adept al Reformei. Nu era altul decît protopopul Ioan Muntean, originar din Giula, despre care avem primele știri din 1680⁹. Cu puțin înaintea decesului său, în aprilie 1682, el

⁷ St. Meteș, *Istoria bisericii și a vieții religioase a Românilor din Transilvania și Ungaria*, I, Sibiu, 1935, p. 453.

⁸ Pentru unele aspecte vezi I. Mateiu, *Preoțimea românească ardeleană în veacul al XVII-lea*, în „Transilvania”, 1911, pp. 1—18, 85—102.

⁹ Atunci a rezidit clădirea bisericii din satul de origine (cf. Iacob Radu, *Istoria vicariatului greco-catolic al Hațegului*, Lugoj, 1913, p. 182).

(Johannes Tustyaiensis) s-a numărat printre prigonitorii mitropolitului Sava Brancovici¹⁰.

Trebuie să avansăm puțin în timp pentru a cunoaște dimensiunile valorice exacte ale omului și actului princiar din 30 noiembrie 1682. Ioan Fărcaș mai figurează și în alte documente deja cunoscute. În ianuarie 1699, o cercetare a forurilor judiciare din comitatul Hunedoarei s-a făcut tocmai la Băiești, în legătură cu atitudinea față de actul unirii religioase. Cei adunați, trăitori cu „libertate de nobili”, au afirmat că au ținut de episcopul maghiar, de protopopul din Deva și episcopul român¹¹. Printre cei care semnează se găsea un Gheorghe, protopop de Hațeg, popa Ioan din Băiești și Iosif din Băiești¹². Peste câteva luni, în noiembrie, tot un preot cu numele de Iosif din Băiești iscălea o altă petiție în limba maghiară adresată guvernatorului Transilvaniei. Cu toate că nu poartă nume de protopop, înțietatea sa între ceilalți nouă subscriși rezultă cu prisosință din situația de prim semnatar, iar pecetea sa este de culoare neagră, nu roșie, ca a celorlalți. Atunci singura localitate care avea doi preoți semnatori era Băieștiul¹³. Preotul Ianăș din Băiești, notat ultimul, era probabil fiul lui Iosif, căci pecetea sa era tot neagră — fără să știm dacă și identică — iar conform privilegiului din 1682, era moștenitor prezumtiv al titlului și funcției de protopop. Acțiunea din 1699 era de fapt o ingenioasă încercare de a eluda actul uniației, pretextându-se o „aderare” prealabilă la confesiunea reformată. Sensul ei răzbate clar dintr-o scrisoare a lui Atanasie Anghel, către cardinalul Kolonitch, în care se demasca limpede intenția celor zece de a rămâne la credința ortodoxă¹⁴.

Soarta protopopiatului a luat, în schimb, altă traiectorie. Deja în iunie 1687, un Gheorghe Cioca „alias Sztati” se intitula arhidiacon al predicatorilor români din Hațeg, semnându-și numele ca protopop, cu caractere chirilice¹⁵. După cum am văzut, în ianuarie 1699, petiția preoțimii hațegane îl asimilează aceluiași titlu, deși cu un an înainte semnătura sa figura prima pe lista adepților uniației¹⁶. Din ianuarie și pînă în noiembrie 1699 el s-a convertit definitiv la ideea uniației, devenind chiar agresiv în relația cu supușii săi¹⁷, dar în 1700 se gă-

¹⁰ *Monumenta comitialia regni Transylvaniae*, XVII, Budapesta, 1894, p. 293.

¹¹ Titlurile sînt cele din document. Semnificația lor reală ca și sferile de competență nu ne interesează cu acest prilej.

¹² Șt. Meteș, *Atitudinea preoșilor români din ținutul Hațegului la sfârșitul de Unirea cu Roma (1699—1700)*, în „*Renașterea*”, Cluj, nr. 22—23/1945, p. 3.

¹³ I. Lupaș, *Documente istorice transilvane*, I, Cluj, 1940, pp. 474—475.

¹⁴ Șt. Meteș, *Atitudinea...*, p. 2.

¹⁵ *Hunyadmegyei történelmi és régészeti társulat évkönyve*, Deva, IX 1898, p. 121.

¹⁶ G. Popoviciu, *Uniunea românilor din Transilvania cu biserica romano-catolică sub împăratul Leopold I*, Lugoj, 1901, p. 86.

¹⁷ I. Lupaș, o.c., pp. 474—475.

sea tot în fruntea preoțimii Hațegului¹⁸. Avem știri despre el până prin 1711¹⁹. După cite se pare, nu era originar din Hațeg, sau în orice caz avea pământuri în afara lui, ceea ce explică și atitudinea filounia-tistă. La 19 iulie 1715, o frumoasă diplomă de înnobilare dezvăluie ridicarea în funcția de protopop al Hațegului a fostului iobag din Mă-tești, Pavel Muntean zis Popa²⁰. Tradiția locală este înlăturată prin ri-rea unui om simplu, al cărui zel și credință față de uniație fuseseră cîștigate prin privilegiul acordat.

Mesajul istoric al documentului de la 1682, așezat în contextul sucesiunii informației cunoscute până în prezent, suscită câteva con-cluzii.

Protopopiatul Hațegului a fost ereditar cel puțin o bună parte din secolul XVII. Între 1682—1687 s-a petrecut un important reviri-ment în practica anterioară în sensul negării dreptului ereditar. Cum el fusese confirmat de însuși principele Transilvaniei, este posibil că depunerea lui Iosif Fărcaș din Băiești s-a făcut prin aceeași înaltă autoritate. Pretextele, ca și motivațiile reale, rămîn înnegurate. Ati-tudinea fluctuantă a stăpînirii dovedește, în fond, labila cunoaștere a oamenilor și realităților Hațegului. Un calvinism formal, fără cuce-riri spectaculoase, a protejat destul de bine viața ortodoxă. Ierarhii au fost obligați să procedeze cu elasticitate în fața puterii dovedind chiar remarcabile subtilități politico-religioase. În spatele lor și a ac-țiunilor lor continuau formele tradiționale ortodoxe, toate în condi-țiile concrete ale dominației străine.

Preot ANDREI MEDIEȘANU

COLECȚIA MUZEALĂ BISERICESCĂ DIN LUGOJ

În municipiul Lugoj, în fața bisericii — monument istoric „Ador-mirea Maicii Domnului”, se află o veche clădire, tot monument istoric cunoscută sub numele de „hanul poștei” astăzi sediu al oficiului proto-popesco și al celui parohial. Edificiul adăpostește în două săli, și o *Co-lecție de artă veche bisericască*, al cărei nucleu datează de apro-ximativ două decenii¹. Prin grija permanentă a conducerii Bisericii

¹⁸ În numele a 35 preoți din Hațeg semna actul uniației (cf. Nicolae Popea. *Vechia metropolie ortodosa romana a Transilvaniei*, Sabiniu, 1870, p. 116).

¹⁹ „Hunyadmegyei történelmi...”, pp. 122—123.

²⁰ A. Sacerdoțianu, *O diplomă de înnobilare din Hațeg*, în „Țara Birsei”, Bra-șov, IX, nr. 2/1937, pp. 134—140.

¹ Inițiator a fost regretatul protopop Virgil Turcan.

noastre, microcolecția lugojeană s-a îmbogățit și reorganizat², așa încât în prezent dispune de peste 300 piese. Majoritatea lor provin din parohiile limitrofe Făgetului și Lugojului.

În prezentarea celor mai semnificative exponate, vom adopta o metodă combinată, ținând seama atât de criteriul cronologic, cât și de cel tematic. Vom începe cu descrierea icoanelor ce ocupă un loc central în cadrul expoziției muzeale.

De o înaltă calitate și a tehnicii, compoziția „*Sf. Ioan Botezătorul înaripat*”, de la finele secolului XVII, a fost realizată în tempera pe lemn (78×55 cm), probabil de un pictor grec³, într-o manieră ce evocă școala italo-cretană. Înaintemergătorul binecuvintează cu dreapta, iar în mîna stîngă își poartă capul retezat. Chipul este tratat în tonalități de brun, adăugarea aripilor explicîndu-se prin supranumele de „înger” al Domnului ce i s-a dat profetului (Matei 11, 10; cf. Maleahi 3, 1). Cîmpul este verde-albăstrui iar inscripțiile sînt în greacă și slavonă, exceptînd „Pocăiți-vă...”, reprodus, numai în greacă. Dintre cele cinci medalioane aflate în partea superioară a compoziției, cvasiminiaturi cu hașuri de aur, în prezent se mai pot distinge: nașterea viitorului ascet și traiul în pustie, botezul lui Iisus și decapitarea lui Ioan (fig. 1). Dacă sub raportul îndemînării, *Sf. Ioan Botezătorul* de la Dubești (sec. XVIII—XIX; 59×50 cm) este mai puțin semnificativ, iconografic prezintă interes, în ciuda unor retușări neîndeminate. Proroocul Ioan are o privire foarte expresivă și o haină ce cade barocal. Fondul maro este ornat cu vreji. Deși pictură naivă *Tăierea capului Sfîntului Ioan* de la Cladova (1887; 28×23 cm) impresionează înfățișarea aparte a decapitatului al cărui corp cade răsucindu-se⁴. Posedă un colorit adevărat: domină roșul și negrul.

Un roșu mai aprins, alături de albastru intens, întîlnim din abundență pe icoana *Sf. Mihail* de la Duboz (a doua jumătate a sec. XVIII). O modelare energică și o poziție perfect frontală se remarcă la „mai-marele voievod” ce este de la Lugoj (sec. XIX), cuvîntul „arhanghel” fiind scris cu litere grecești. La arhiistrategul „netrupeștilor puteri” de la Blajova (tempera pe lemn, 1744; 73×51 cm), erminia bizantină este observată destul de fidel: mantia este de un roșu împărațesc, iar fon-

² La strîngerea materialului muzeistic a contribuit în mare măsură dr. Viorel Gh. Tigu, pictor și muzeograf.

³ Presupunem că icoana a ajuns în ținuturile noastre prin negustori (greci, aromâni, sirbi). O „opisanie” (conscripție) a Lugojului din 1799 descrie componența populației: majoritatea, români, dar exista și o parte de sirbi și greci („ceast Serbovi Grekov”). Se știe că după ce turcii nimicesc orașul Moscopole, multe familii de macedoromâni migrează și în nordul Dunării. Insuși protopopii lugojeni din familia Atanasievici (Atanasie), de la cumpăna secolelor XVIII—XIX, erau aromâni. O parte din piesele comentate în expunerea de față, au fost reproduse în cartea semnată de I. Stratan și V. Muntean, *Monumente istorice bisericesti din Lugoj*, Timișoara, 1981, pp. 102, 115, 140 159, 160—164, 194 (mai departe, *Monumente*) sau în revista „Mitropolia Banatului” (mai departe „M. B.”), etc.

⁴ Pe icoana *Sf. Gheorghe* de la Topla se iscălește Rusalîn Salariu, posibil numele iconarului țăran.

dul bleumarin instelat. Sf. Mihail a fost reprezentat tot bust și pe icoanele de la Crivina (sec. XIX) și la Poieni (sec. XVIII; 58×42 cm), cu respectarea îndeaproape a „hagiografiei” orientale. Sf. Mihail de la Bătești (reprodus în picioare) este lucrarea lui Ștefan Popovici (ulei pe lemn, 1782; 65×50 cm). Armonia cromatică este evidentă, ca și o anumită asimetrie.

Celălalt arhanghel, Sf. Gavriil, provenit de la biserica Bunevestiri de la Sacoșu-Mare, se detașează pe un fond de nori. Masa Fecioarei este „încărcată” cu o carte, foarfeci, glastră cu flori și un coșuleț. Autorul, Gheorghe Gherdanovici (Gherdan, Girda), suferă — mai mult decât alți „moaleri” — impactul barocului. În schimb icoana „Blagoveștenie” (Bunavestire) a lui Gheorghe Diaconovici (Diaconu) de pe ușile împărătești originare de la Bătești (tempera pe lemn, 1782; 149×35 cm; fig. 2) se evidențiază prin ținuta mai hieratică a „vestitorului” și a Mariei (în dispoziție verticală), prin plasarea regilor David și Solomon (semifiguri) în zona inferioară, fondul fiind azuriu. Cuvintele îngerului „Duhul Domnului spre (!) tine” sînt în limba română. Deopotrivă se impun atenției ușile centrale de la Valea-Lungă (ulei pe lemn, 1833; 171×41 cm), ce includ patru registre: Sf. Duh, Maica Domnului, Iisus, Bunavestire, Sf. Dimitrie, Sf. Gheorghe.

Deși este de mici dimensiuni ($38,5 \times 36$ cm), prăznicarul de la Groși (sec. XVIII), zugrăvit bilateral, conține pe avers următoarele scene: Nașterea Preacuratei, Intrarea în templu, Bunavestire, Nașterea lui Hristos, Tăierea împrejur, Întîmpinarea Domnului. Stilistic, este o anumită provincializare a programului iconografic răsăritean. Solemnitatea și gingășia ce se degajă din *Maica Domnului cu Pruncul* ambii încoronați — tipul de la Vladimir — redeșteptă o influență est-slavă⁵. Este vorba despre o pînză aplicată pe lemn, din 1833, ($97,5 \times 78$ cm), provenind de la biserica din Nădlac (jud. Arad). Fecioara, înfrumusețată cu maforion castaniu avînd paspoal aurit, ține pe Iisus — neobișnuit — pe brațul drept. Cîmpul este ocră; deasupra inițialelor în cartuș, există doi îngerași. Textul slavon de la bază este în traducere: „O, cine te iubește, Bună Maică, locul aceluia (este) în mijlocul raiului”, iar însemnarea românească cu caractere (cirilice) se referă la donator. Monograma I.M. privește pe pictor. „Maica Domnului cu Pruncul” de la Cadăr (ulei pe lemn, secolului XIX; $69 \times 54,5$ cm) atestă înfrîurirea populară: chipul Mariei, de pildă, este oarecum rustificat. Aceeași sursă laică este și mai accentuată la icoana pe sticlă de la Luncani (prima jumătate a sec. XIX; $27,5 \times 22$ cm). Mama durerii (Mater dolorosa, în Apus) este repartizată în prim plan, iar în al doilea, Hristos răstignit, crucea fiind portocalie.

O structură stilizată, spiritualizată oferă *Pantocratorul* (Atotîitorul) de la Blajova (tempera pe lemn, 1744; 73×52 cm), cu hitonul

⁵ Dr. Viorel Țigu, *Pictura icoanelor pe lemn din Banat în secolele XVII—XVIII*. Rezumatul tezei de doctorat, Cluj-Napoca, 1979, p. 14.

de un roșu vișiniu și himationul bleu. Fondul este albastru închis, vibrat cu stelute argintii. Aproximativ același colorit ne întâmpină la *Deisis* (=rugăciune, intercesiune) de la Românești (ulei pe lemn, sec. XIX; 79×52 cm), fiind cu o vădită tendință realistă. Schematismul — exagerat și inabil de data aceasta — revine la cele două *Deisis* de la Brănești și Crivina (tempera pe lemn, sec. XVIII). Iisus are tunica de un roșu permanent, iar mantia de un verde măsliniu. Ambele prezentând similitudini tehnice și artistice neîndoelnice, le socotim făcute de aceeași mină. De la Mănăstur provine icoana reprezentând pe Hristos pe un fond de bronz cu ornamentații (ulei pe lemn, 1832; 70×44 cm), avînd figura originală, cu ochii extrem de mari. „Hristos” de la Susani (sec. XIX) este decorat ca arhiereu, cu mitră, sacos și omofor. Tronul brumăriu seamănă cu o laviță. Pe alocuri, sub actualul strat de vopsea se deslușește cel vechi, mult mai prețios sub aspect evocator.

Mai discret restaurată, *Cina cea de Taină* de la Lugoj (1848) oferă mai multe „momente” evanghelice în jurul lui Hristos ca temă centrală, dar total neproportionat în comparație cu apostolii⁶. Cele opt lucrări ale preotului Radu Lazarovici, pe tablă sau lemn, din anul 1777, denotă acuratețe în privința anatomiei, preocuparea pentru detaliu și nuanțe dar și o serioasă influență a plasticii apusene. Demn de menționat este *prăznicarul* de la Zolt (tempera pe lemn, 1781; 62×50 cm): la mijloc este așezată Învierea (după concepția romano-catolică), iar periferic 12 medalioane. Înclinăm să credem, întemeiați pe virtuțile compoziționale remarcabile (interpretarea savantă a carnației, expresia simțămintelor, mimica necăutată, ... etc.) că *Răstignirea* (crucea și cele două molenii): Maria și Ioan Evanghelistul) de la Lugoj, a fost executată de Ștefan Tenetchi. Amintim aici și pe „Hristos ducîndu-și crucea (bust) — un fel de „Iisus paschon”, de factură academică al poetului regional Victor Vlad-Delamarina (Lugoj, 1891). *Punerea în mormînt* (Lugoj) de pe antimisul (datat 1751, Viena), s-a depărtat mult de tipul „grec” autentic al iconografiei avem în vedere, în primul rînd, trăsăturile feței, mișcarea trupurilor, caligrafiera faldurilor. La *Învierea* de la Groși (sfîrșitul sec. XVIII), concepută după ideea occidentală, norii sînt roșii ca și „cai de foc ai Sfîntului Ilie de la Lugoj (finele sec. XIX)⁷. Pe o bună parte din suprafața „Adormirii Precistei” de la Lugoj (1777), „popa” Radu Lazarovici descria (în românește) sfințirea „jertfelnicului și a bisericii” lugojene. Cuprinsul este aproape identic cu cel de pe „Înălțarea Domnului” (de același pictor, Lugoj, 1777), unde se arată în slavonește că icoana este destinată „noii capele dintre turnurile Bisericii mari” din Lugoj. Cîteva icoane avînd ca subiect „Încoronarea Maicii Domnului” (temă de obîrșie apuseană)

⁶ A se vedea H. Radian, *Cartea proporțiilor*, București, 1981, p. 236.

⁷ Pe jumătatea inferioară, icoana are enumerate, în nouă puncte, darurile jocarilor către biserica lugojeană: steaguri, două baldachine, o cruce de aur, etc.

sînt creații mediocre (sec. XIX), cu excepția „Sfintei Treimi” (grecești) de la Cadăr.

Zugrăveala pe sticlă din același secol XIX este ilustrată în 15 exponate printre care: *Sf. Taină a Euharistiei* (de la Nemeșești; cu ramă modernă), *Sf. Împărați Constantin și Elena* (de la Jupinești), *Sf. Gheorghe* (de la Topla) *Sf. Nicolae* (de la Jupinești), etc., unele fiind de sorginte transilvană, altele locală. Gama cromatică este pitorească, uneori tranșantă, precumpănînd motivele florale. *Sf. Nicolae* de la Poieni, drapat ca episcop (tempera pe lemn, sec. XVIII), are împodobit și cerul (cu stele), dar și vestimentația proprie (cu felurite ornamente).

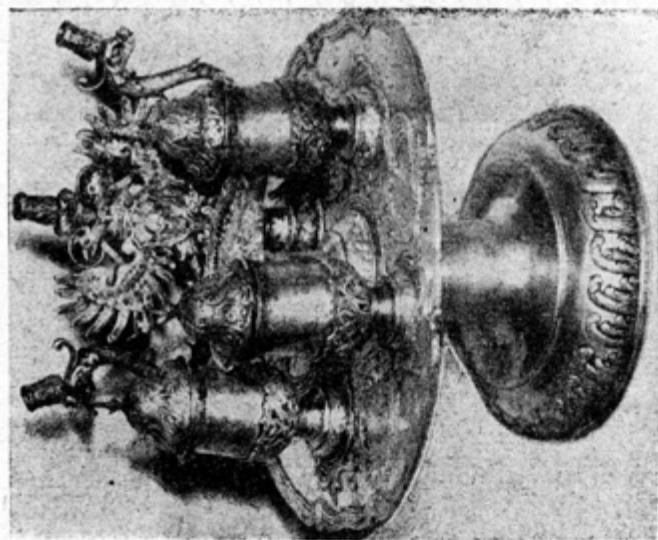
Valoroasă este și icoana *Sf. Nicolae* de la Bătești (ulei pe lemn), lucrată de Ștefan Popovici în 1782. Într-un sacos roșiatic, ierarhul binecuvîntează într-o ambianță naturală. *Sf. Nicolae* de la Lugoj (ulei pe pînză; începutul sec. XIX) este străjuit de șase episoade din viața sfîntului. *Cuvioasa Paraschiva* de la Dobrești 1852 (ulei pe lemn), e redată ca o monahie, pe cînd cea de la Jupinești, contemporană celei anterioare (pictură pe sticlă), are o cunună pe creștet. Toate sînt încercări moderate de portretistică.

De la pictorul bisericesc Pavel Giurcovi⁸ s-a conservat un reușit Portret de femeie (ulei pe pînză, Lugoj 1821; 80×66 cm). Cel mai mare artist al Banatului, românul Nicolae Popescu ne-a lăsat un remarcabil *Portret de episcop* (ulei pe pînză, Lugoj 1876, 101×76 cm)⁹. Mai adăugăm tabloul (figură de prelat) de I. Kövary (1859), *Judecata lui Solomon* — creație din tinerețe a lui Ioan Zaicu (1892), portretul lui Nicolae Popea de la finea veacului trecut (I. Zaicu?) „Biserica mare din Lugoj” (prima treime a secolului XX) de Virgil Simonescu¹⁰ pe care se observă podoaba policromă de pe fațadă, operă a lui N. Popescu, înlocuită la ultima restaurare din pricina degradării avansate. În acest lăcaș lugojean se păstrează mai mulți prapori uriași. Praporul tăbăcarilor pictat de Ștefan Zbăgan și B. Delluomini în 1886, după recondiționare va intra în colecția muzeală care mai este înzestrată cu încă patru steaguri mai mici, cel mai vechi datînd din 1854. Steagul calfelor de jocari (tafta, Lugoj 1901 173×115 cm) și cel al argășitorilor lugojeni (brocat, 1909; 150×140 cm) sînt brodate foarte fin. Lada breslașilor lugojeni din 1819, furniruită este decorată („pinxit” — de Lazăr Gherdanovici, pe părțile laterale cu simbolurile croitorilor, cizmarilor, tăbăcarilor, fierarilor, jocarilor și pălărierilor. Un brevet din 1869 — „Litere patente pentru maestru” — a fost eliberat jocarului Constantin Dobrin. Pomenim, în plus, cîteva cruciulițe de la

⁸ Activitatea sa la Lugoj la V. Muntean, *Monumente*, pp. 124—125.

⁹ Pr. V. Muntean, *Nicolae Popescu la Lugoj. 100 ani de la moarte*, în „M. B.”, nr. 4—6/1978, pp. 274—277.

¹⁰ Dr. V. Lăzărescu — pr. V. Muntean, *Pictorii Ioan Zaicu și Virgil Simonescu în Colecția de artă bisericească a protopopiatului Lugoj*, în „M. B.” nr. 10—12/1979, pp. 721—729.

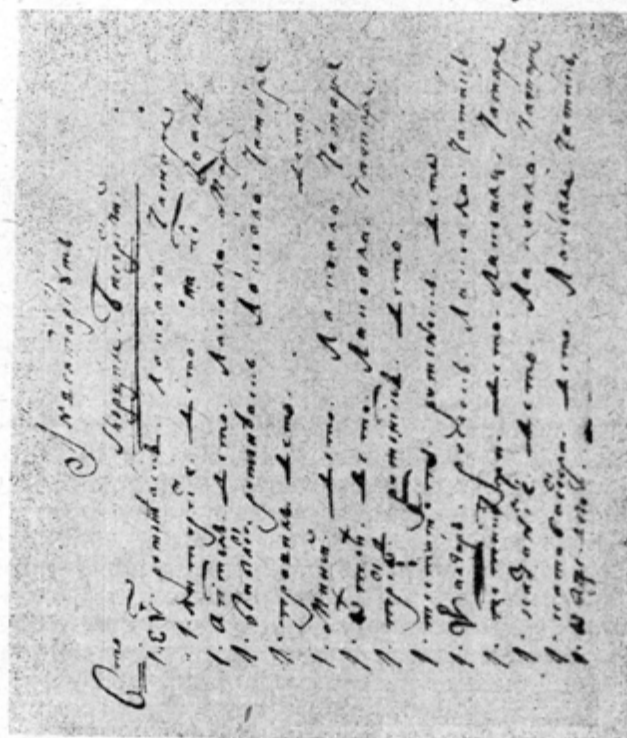
Litter de argint (1782).

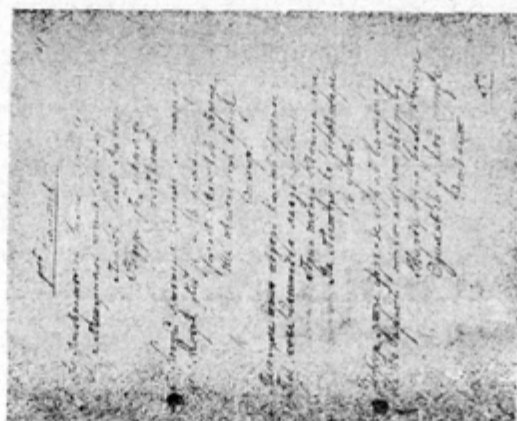
Proorocul Ioan Botezătorul înaripat
(sfârșitul sec. VXII).

Ch. Diaconovici, *Bunavestire*
(ușile împărătești de la Bătești, 1782).

Inventar, 1775 (fragment).

Dim. Teodor, *Ecloga*, Lugoj, 1843 (pag. 1).

Susani și Pietroasa (sec. XIX), folosite la diverse procesiuni, precum renumiții prapori „lugojeni”.

Două cruci una din piatră cioplită (sec. XVIII), cealaltă de gresie (1832) — au fost aduse din cimitirul ortodox al Lugoșului. Colecția păstrează și două crucifixe zugrăvite unul provenind de la Lugoș (1786), celălalt din Românești (1820). O cruce de lemn, ferecată din Lugoș (prima jumătate a sec. XIX; 21×6 cm) a fost „scobită”, adică sculptată cu șapte scene hristologice de către preotul Moise Prisăceanu¹¹. O altă cruce filigranată (Lugoș, 1771) a fost lucrată probabil la Viena. Crucea de lemn (Lugoș, 1810; 30×13 cm) închipuie, de-a dreptul eterodox, pe Hristos înaripat (prin incizie).

Între obiectele de cult, o importanță aparte deține litierul de argint bătut (2 750 g; fig. 3), alcătuit dintr-un postament, discos, trei pahare, un disc mai mic, un sfeșnic cu trei brațe sub care se vede fizionomia miniaturală a Cuvioasei Paraschiva, încadrată de un vultur bicefal și doi șerpi, fiind dăruit bisericii în 1782 de primarul orașului Lugoș, Al. Petrașcu. Marele ctitor lugoșan, G. Gurean, a dăruit un chivot de argint forjat (1775), având gravat pe porțiță hramul bisericii cu două turnuri (Adormirea Precistei), iar deasupra o cruce cu raze. De o însemnătate specială este candela tronconică din metal ștanțat și ajurat (sec. XVIII), cu grafie elină și o ornamentică bogată. Se mai pot deosebi iconițele: Maica Domnului, Sf. Gheorghe și Răstignirea. Un vas de mir provenit de la Boldur datează din 1758. Tot din veacul XVIII menționăm un acoperământ galben cu „șnior de argint” (pentru disc) și altul de mătase roșie pentru potir, cu „cipcă de aur împrejur”, ca și câteva perechi de odăjdii preoțești (felon, epitrahil) din sec. XIX, toate de proveniență lugoșeană.

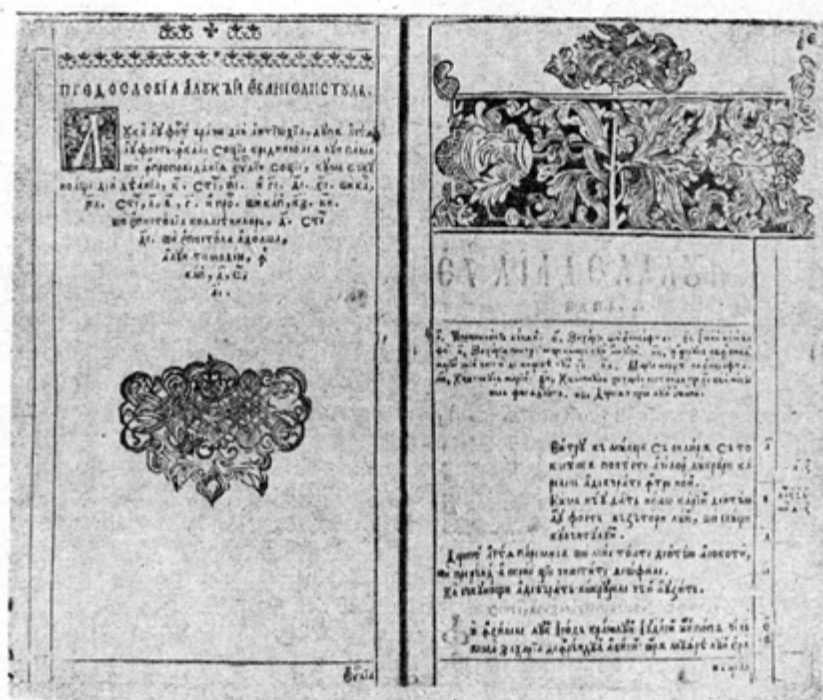
Din categoria cărților (nu numai de ritual) înșirăm titlurile următoarelor volume provenite de la Lugoș: *Noul Testament* (Alba Iulia 1648; fig. 4), *Îndreptarea legii* (Tirgoviște 1652)¹², *Molitvelnic slavon* (Moscova 1698), *Apostol* (București 1743) și *Triod* (Rimnic, 1761), *Liturghier* (Iași 1759), *Biblos eniavsios* (carte de cult pe un an; Lipsca, 1761), *Psaltire și Acatistier* (Sibiu, 1791 și 1792), *Octoih* (Blaj, 1792), *Adoleshia Filotheos* (E. Vulgaris, vol. II, 1801), *Oglinda omului celui dinlăuntru* (București 1835, tipograf Meletie călugărul), *Pravoslavnică mărturisire* (București, 1859), *Epistolie a Domnului Iisus Hristos* (1862; f. 1). *Acte oficiale privitoare la înființarea Mitropoliei gr. răsăritene a Românilor din Transilvania, Ungaria și Banat* (Sibiu, 1867)¹³. De la Criciova s-a achiziționat *Adinarea cazaniilor* (Viena, 1753)¹⁴.

¹¹ Aproape identică cu cele prezentate la prot. I. B. Mureșianu, *Colecția de artă religioasă veche a Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului*, Timișoara, 1973, p. 16 și fig. 134—135.

¹² Pravila are câteva adnotări semnate de Spasoe, protopopul Lugoșului, la mijlocul secolului XVII.

¹³ Pr. Muntean, *Monumente*, pp. 109; 134—135.

¹⁴ Fondul de carte veche s-a centralizat la sediul Mitropoliei Banatului, Timișoara.

Noul Testament, Bălgrad, 1648 (inceputul Evangheliei după Luca).

Mai consemnăm și *Procesul* referitor la așa numita „Constituție — o întovărire secretă din Lugoj existentă între anii 1825—1830¹⁵ — de altfel o foaie volantă tipărită la începutul secolului XX. De la urmașul principalilor membri ai acestei societăți tainice ne-a parvenit o interesantă carte de călătorie (*Wanderbuch*), din 1837—1843¹⁶.

Dintre manuscrise relevăm „*Accord*”-ul, adică contractul de zidire a bisericii mari din Lugoj, redactat în limba germană (s-a conservat și ciorna românească) în luna mai 1759, cu 45 iscălituri și 16 sigilii, precum și „*Testamentul*” lui G. Gurean în aceeași limbă (dar „*translation* ex Valachico”), datat din 1770. Nu mai puțin atrăgător este și un testament particular în limba română din 1768 (Lugoj). Paragraful grecesc din dovada (*Ausweis*) emisă în 1772 stabilește numele tutorilor asupra sumei lăsată parohiei lugojene de testatorul Gurean. Inventarul alcătuit în 1775 la fosta biserică-mănăstire „Sf. Nicolae” oferă și lista celor nouă cărți românești (fig. 5), majoritatea tipărite la Rimnic și București¹⁷. Masivul inventar „pe slavonie” din 1792, privitor

¹⁵ I. Borș, *Constituția. Societate secretă română în Lugoj. 1830—1834*, Lugoj, 1928, p. 14.

¹⁶ Dr. V. Lăzărescu — V. Muntean, *Ctitorul lugojean Alexandru Nedelcu, 1819—1886*, în „*Telegraful român*”, 1984, nr. 5—6, p. 3.

¹⁷ *Monumente*, ... p. 109.

la numărul și titlurile cărților românești, existente în unitățile din protopopiatul Lugoj, a fost recent dat publicității¹⁸, ca și, parțial, *Pravila preoților și a diaconilor din 1802* (Lugoj)¹⁹. Au fost editate o bună parte din circularele episcopilor de Virșeț—Caransebeș și Timișoara, emise între 1842—1871 (două registre provenite de la Lugoj și Jupani), precum și un pasaj din scrisoarea arădenilor din 1848 care chemau pe lugojeni la solidarizare²⁰. O epistolă a lui Ignatie Vuia adresată protopopului Ioan Marcu al Lugojului a fost scoasă la iveală mai demult²¹, dar scrisoarea lui Dimitrie Petrovici-Stoichescu (Lipova, 23 septembrie 1849) este inedită. „Credinciosul frate” — cum se iscălește — îi adresează protopresbiterului Marcu rugămintea să-i transmită „Novelele Romanesti (...)”. Aud că prin Lugoj se află. Iară pînă la Lipova nu au pătruns. Eu am trimis prenumerația la Sibiu, însă tirziu le voi căpăta...”. Ceva mai timpuriu la 12 ianuarie 1840 Constantin Diaconovici-Loga comunică protopopului lugojan Ștefan Atanasievici (Atanasiu) o „înștiințare” imprimată privind *Epistolarul românesc*, „care este de lipsă la tot cărturarul ce viețuiește în societate”. În 1843 preotul revoluționar Dimitrie Teodori, paroh în Lugoj, a compus o „Eclogă” (fig. 6)²². Din 1876 datează un autograf al lui N. Popescu, „pictore academicu”, și niște documente asupra activității lui la Lugoj²³. În 1890, pe un orologiu bucureștean donat bisericii lugojene, semnează Coriolan Brediceanu împreună cu fiii săi Tiberiu și Caius, pe atunci studenți. Din același an se păstrează unele atestate referitoare la marele compozitor Ion Vidu și o scrisoare de la Gavril Musinescu²⁴. Cererea lui I. Zaicu din 1892 (altminteri și o scurtă autobiografie), spre a fi susținut material de parohia Lugojului, e situată alături de misiva sa din 1893 adresată președintelui consiliului parohial, prin care se scuză de a nu fi reușit să onoreze la timp comanda de prapori, „fiindcă sunt ocupat și cu studiile de care sunt legat a le îndeplini”²⁵. Alte documente se referă la V. Simonescu. Subliniem traducerea făcută de clericul scriitor Mihail Gașpar a piesei „Leagănul” de E. Brieux (actul III), terminată de traducător în temnița de la Seghedin în 29 noiembrie 1907²⁶. Tilcuirea „Carmosinellei” (de R. Hirschson și V. Hollaender) e nedată. Un voluminos dosar pregătit de prof. Aurel

¹⁸ Pr. V. Muntean, *Cartea și unitatea spirituală a românilor*, în „Telegraful român”, 1984 nr. 9—10, p. 2 (s-a omis în col. 3, anul „1790”).

¹⁹ I. D. Suciu, R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, vol. I, Timișoara, 1980, p. 511 și urm.

²⁰ Idem, vol. II pp. 716—717.

²¹ Pr. P. Olde, în „Primăvara Banatului”, nr. 4/1941, pp. 118—120.

²² I. Stratan, *Ecloga lui Dimitrie Teodori*, „Orizont”, nr. 36/1971, p. 4.

²³ O fotografie reprezentînd pe Sf. Ioan Botezătorul evocă pictura dispărută a lui N. Popescu de pe timpanul ușii laterale de la biserica mare din Lugoj.

²⁴ Pr. V. Muntean, *Ioan Vidu. La 50 ani de la moarte*, în „Îndrumător bisericesc”, II, Timișoara, 1981, pp. 247—250.

²⁵ Idem, *Monumente* ... p. 80.

²⁶ Tabelul cronologic (incomplet), în M. Gașpar, *Din vremuri de mîrire* ed. G. Bogdan-Dascălu, Timișoara, 1982, pp. 24—26.

Peteanu (1887—1961) pentru monografia corului „Vidu” își așteaptă cercetătorii. Aceluiași îi aparține și articolul dactilografiat *Presa lugojeană* (Ziare, gazete, reviste). În acest context, specificăm numele unor „foi”: „Foaia diecezană” de la Caransebeș (pe întreg anul 1886), „Luminătorul” de la Timișoara și „Drapelul” din Lugoj (numere dispărute), ca și copia tipografică a faimoasei „Tabla de la Lugoj” — o xilografie din 1777²⁷. O litografie de la Sibiu ni-l reamintește pe E. Gojdu (1802—1870)²⁸, iar o fotografie din 1918 înfățișează delegația Unirii la București (episcopul Miron Cristea al Caransebeșului, Caius Brediceanu, etc.).

Colecția mai posedă două piese heraldice de la biserica din localitatea Victor Vlad-Delamarina (fostă Satu-Mic): un blazon de familie a unei contese spaniole și o emblemă de mătase a episcopului Petru Petrovici al Timișoarei, decedat („obiit”) la 23 decembrie 1800, conform precizării latinești. Emblema are în centru, o coroană deschisă, așezată pe un soi de dragon ce constituie corpul ei propriu-zis. Coroana ca și mina cu sabia de deasupra — însemnele puterii — sînt flancate, sinistre și dextra, de cite o cruce (semnul episcopal) și o aripă de vultur.

Prin exponatele ei, colecția muzeală bisericească din Lugoj — la fel ca celelalte colecții de stat și ecleziale aflate în condiții superioare de conservare și studiu²⁹, își ridică semnificația literar-artistică ori istorico-documentară, reflectînd totodată persistența unei spiritualități exemplare în spațiul carpato-dunărean³⁰. În majoritatea cazurilor, în procesul de creație s-a urmărit îndreptarul artistic tradițional, dar precizăm că stilul neobizantin nu a fost imitat servil de români, ci creator. Factorul românesc este mereu prezent, chiar în pofida unor puternice „inspirații” din prototipuri alogene, într-o epocă dată. Cercetările contemporane confirmă că în Banat, în afara artiștilor itineranți, au ființat ateliere sau școli locale de zugrăvi cu orientări nuanțate³¹. Cînd se vor cerceta și publica științific toate materialele muzeale bănățene, se vor putea trage concluzii și mai viabile asupra relațiilor variate ale acestui colț de țară cu celelalte provincii românești și cu unele centre culturale din exterior, reliefind contribuția specifică a acestor meleaguri la dezvoltarea artei românești în general.

Preot VASILE V. MUNTEN

²⁷ Prot. B. Turcanu, pr. V. Muntean, *Noi contribuții privind „Tabla de la Lugoj”*, în „M. B.”, nr. 1—3/1982, pp. 121—127.

²⁸ P. Dan, *Asociații, cluburi, ligi, societăți — dicționar cronologic*, București, 1983, pp. 113—114 și subînținerile lui V. Muntean din „Orizont”, nr. 20/1984, p. 14.

²⁹ Al. Ligor, *Elemente de natură sau inspirație profană din gravurile cărților vechi românești cu destinație ecleziastică*, expuse în muzeele noastre, în „Revista muzeelor și monumentelor”, Muzeu, 1977, nr. 5, p. 79.

³⁰ V. Tigău, *Considerații asupra respectării tradiției în arta bisericească*, în „M. B.”, nr. 10—12/1973, pp. 675—678.

³¹ I. B. Mureșianu, o. c., pp. 75—84; dr. Viorel Tigău, *Pictura icoanelor...* pp. 9—16.

ALEGERILE DIN 17 MARTIE — DESCHIDERE SPRE NOI ÎNĂPTUIRI IN VIAȚA POPORULUI NOSTRU

La 17 martie a.c. au avut loc pe întreg cuprinsul patriei noastre, alegerile de deputați în Marea Adunare Națională a Republicii Socialiste România, organul suprem al puterii de stat, precum și alegerile de deputați în consiliile județene, municipale, orașanești și comunale — organe locale ale puterii de stat, ale autoconducerii și autogospodăririi teritoriale.

Cei aleși sînt candidații Frontului Democrației și Unității Socialiste, organismul larg reprezentativ al națiunii noastre. Între acești candidați se numără și reprezentanți ai cultelor din țară, ceea ce grăiește de la sine despre egalitatea și libertățile cetățenești asigurate tuturor fiilor patriei noastre, indiferent de naționalitate sau credință religioasă.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române au fost aleși în înaltul for legislativ al țării Prea Fericitul Părinte Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române și Înalt Prea Sfințitul Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, iar ca deputați în consiliile populare, alți membri ai Sf. Sinod (la Sibiu — I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, la Oradea — P. S. Episcop Vasile Coman).

Manifestul Frontului Democrației și Unității Socialiste publicat în preajma alegerilor, reflectă în modul cel mai clar realizările de seamă înscrise de poporul nostru pe parcursul legislaturii care se încheie ca și obiectivele mărețe proiectate spre a fi îndeplinite pe durata de cinci ani ai noii legislaturii.

Din cuprinsul său s-a desprins constatarea că și în condițiile grele create de criza economică mondială țara noastră a continuat să se dezvolte, obținind însemnate progrese în toate domeniile de activitate.

Prin munca unită a întregului popor s-a ajuns ca în cîincinalul 1981—1985 producția industrială să înregistreze un ritm mediu anual de creștere de circa 6 la sută, industria

românească realizînd în prezent o producție de peste 100 de ori mai mare decît în 1945. În ce privește media producției agricole a anilor 1981—1984, aceasta depășește cu circa 2 milioane de tone cereale media cîincinalului anterior, în 1984 obținîndu-se cea mai mare recoltă de cereale din istoria țării, depășindu-se o tonă pe locuitor. Realizări remarcabile s-au obținut în domeniul investițiilor, precum și în celelalte ramuri ale economiei. O continuă afirmare și înflorire au cunoscut știința, învățămîntul și cultura. S-a îndeplinit neabătut programul de ridicare continuă a nivelului de trai material și spiritual al poporului. Retribuția medie urmează să ajungă la sfîrșitul acestui an la circa 3000 de lei față de 2238 lei în 1980, sporînd și alte categorii de venituri bazate pe muncă. Totalul locuințelor noi puse la dispoziția oamenilor muncii în acest cîincinal urmează să se ridice la 750.000 ceea ce a făcut ca zilnic 500 de familii să se poată muta în case noi.

Pe lîngă trecerea în revistă a acestor îndeplăituri, Manifestul a conturat în același timp și orizontul limpede și luminos al perioadei următoare, al noii etape care începe odată cu noua legislatură și care va fi o etapă de înflorire necontenită a României Socialiste, de ridicare a bunăstării materiale și spirituale a poporului.

Desfășurate în anul împlinirii a două decenii de la inaugurarea noii epoci pe care cu mîndrie patriotică o numim „Epoca Ceaușescu”, alegerile de deputați au dobîndit o semnificație aparte, ele constituind un nou și minunat prilej de exprimare a adevăratei unități și solidarități a cetățenilor la politica internă și externă a statului, politică vizînd progresul și fericirea națiunii noastre socialiste, pacea și colaborarea internațională.

Credincioși și slujitorii Bisericii noastre s-au aflat alături, la 17 martie, de toți cetățenii patriei împlinindu-și cu conștiințiozitate această înaltă îndatorire obștească de a rîndui în organele puterii de stat pe cei mai buni și mai vrednici dintre cetățeni. (Telegraful român nr. 5—10/1985, p. 1).

DOUA NOI CAPACITAȚI INDUSTRIALE

Colectivul Combinatului siderurgic Hunedoara a racordat la circuitul productiv două importante obiective industriale: instalația de tratare a oțelului în vid, în afara cuptorului, cu aport de căldură, la oțelăria electrică nr. 2 și o nouă capacitate de producție la distileria de gudroane. Prin intrarea în funcțiune a instalației de vidare a oțelului, cu o capacitate de 200 000 tone oțel pe an, se asigură în cea mai mare măsură satisfacerea cerințelor economiei naționale cu oțeluri superioare, iar noua capacitate de producție de la distileria de gudroane permite valorificarea superioară a acestora și dublarea capacității de prelucrare a lor, ajungându-se la 100 000 tone gudroane prelucrate anual.

PREMIERĂ TEHNICĂ

Întreprinderea constructoare de mașini din Reșița a înscris o nouă și remarcabilă realizare în producție: asimilarea în fabricație a motorului cu ardere internă de 15 200 CP destinat echipării vaselor maritime ce se construiesc în șantierele navale din țară. Cu acesta, constructorii de mașini din Reșița inaugurează o nouă serie de agregate cu turatie lentă și un consum redus de combustibil pe unitatea de putere pentru propulsii navale. Pe baza proiectelor și a soluțiilor constructive puse la punct de specialiștii reșițeni, motoarele navale produse încorporează un număr sporit de ansamble, subansamble, repere și piese tipizate, ceea ce asigură creșterea productivității muncii și reducerea consumurilor materiale, energetice și de combustibil pe fiecare agregat.

ALTE SECTOARE ȘI ABATAJE PENTRU CĂRBUNE

Conform programelor stabilite pentru creșterea producției de cărbune, în Valea Jiului au intrat în funcțiune noi capacități de extracție și preparare. La Lupeni a intrat în funcțiune mina Lupeni-sud care va fi unul dintre marile sectoare ale întreprinderii miniere din localitatea respectivă. În noul sector s-a introdus primul complex mecanizat de tip SMA 2, cu ajutorul căruia se extrag

zilnic circa 600 tone cărbune. Tînărul colectiv de la mina Lupeni-sud și-a asumat răspunderea să extragă în cursul anului cel puțin 250 000 tone cărbune. O altă premieră realizată în Valea Jiului este introducerea la întreprinderea minieră Paroșeni a unui complex mecanizat de înălțime mare cu front de lucru pe 150 metri. Este pentru prima dată în țara noastră cînd se aplică o tehnologie eficientă de exploatare a cărbunelui la asemenea lungime de front.

INALTA PERFORMANȚĂ

Specialiștii de la Întreprinderea „Electrotimiș” din Timișoara și-au adăugat în palmaresul realizărilor un nou succes de prestigiu. Este vorba despre asimilarea în fabricație a mașinii automate de tăiere termică cu oxigaz, laminate, tablă cu grosimi cuprinse între 5—150 mm. Utilajul, cu înalte performanțe tehnice, a fost conceput împreună cu specialiștii ai Institutului de sudură și încercări de materiale din Timișoara. Noua mașină funcționează cu patru aparate de tăiere simultan prin copiere după desen, avînd o productivitate superioară și un consum de energie electrică redus.

VAGON DE CĂLĂTORI

Întreprinderea de vagoane din Arad a realizat un nou vagon de călători, cu o capacitate de 120 locuri. Datorită sistemului său de rulare, asigurat prin boghiuri cu un grad ridicat de elasticitate, vagonul poate fi exploatat la viteze de pînă la 140 km/oră. Este prevăzut cu frîne pe disc și instalații electronice de reglare termică. Soluțiile constructive adoptate și tehnologia de fabricație, elaborate de specialiștii arădeni, permit atingerea unui grad ridicat de integrare a acestui nou tip de vagon în producția industrială a întreprinderii.

MINICALCULATOR DE UZ INDIVIDUAL

Colectivul Fabricii de memorii și componente pentru tehnica de calcul din Timișoara a început fabricația de serie a primelor minicalculatoare electronice de uz individual.

Concepute la parametrii tehnicii de vîrf, aceste produse ocupă o pondere însemnată în nomenclatorul unității care cuprinde o variată gamă, de la memorii de capacitate mică pînă la blocuri complexe și sisteme cu microprocesoare.

O NOUĂ MAȘINA DE SUDURĂ

La întreprinderea de construcții metalice din Bocșa a fost omologată mașina de sudat prin frecare, de 40 tone forță, care poate fi utilizată cu randamente mult superioare în îmbinarea profilelor rotunde și a țevilor utilizate la construcțiile metalice. Realizată de I. S. I. M. Timișoara, noua mașină asigură reducerea cu 10 la sută a consumului de energie electrică și cu 50 la sută a duratei de execuție, față de procedeul clasic, utilizat pînă acum.

PRODUSE DE MARE CALITATE

La întreprinderea de aparate electrice de măsurat din Timișoara, prin dinamizarea activității de creație tehnică, prin utilizarea rapidă și eficientă a soluțiilor originale ale specialiștilor din cercetare-proiectare, ponderea produselor noi și modernizate a ajuns la peste 90 la sută. Se asimilează în fabricație alte produse cu parametrii tehnici și calitativi similari cu ai celor realizate pe plan mondial. Între acestea sînt: contoarele electrice pentru determinarea pierderilor pe liniile de transport de înaltă tensiune sau a celor din miezurile transformatoarelor de mare putere, contoarele electrice trifazate de precizie pentru punctele unde se vehiculează cantități mari de energie, alte aparate electromagnetice. În faze avansate de concepție se află un programator electric de proces, aparatură de tablou cu afișaj numeric, aparate de bord pentru aeronave, instalații de prelucrat cu ultrasunete, aparatură pentru Centrala nucleareo-electrică Cernavodă, precum și diverse tipuri de aparate medicale.

UTILAJE PENTRU AGRICULTURĂ

La întreprinderea mecanică pentru agricultură și industrie alimentară din Arad s-a omologat și introdus în fabricația de serie

două noi produse. Primul este un agregat de măcinat furaje fibroase și grosiere. Spre deosebire de tipurile similare realizate anterior, acesta funcționează cu un consum redus de energie electrică, cu peste 20 la sută, deși productivitatea noului agregat a crescut - cu 30 la sută. Concomitent, a scăzut cu 25 la sută și cantitatea de metal înglobată în acest agregat. Cel de al doilea produs este o remorcă destinată transportului furajelor concentrate, cu o capacitate de șase tone pentru complexe zootehnice.

ALTE REALIZĂRI ÎN ZOOTEHNIE

Unitatea economică avînd cea mai mare pondere în activitatea zootehnică din întreg Trustul coordonator, I. A. S. Becicherecul Mic a realizat importante depășiri de plan la principalii indicatori. Astfel s-au obținut peste prevederi 400 mci, fapt datorat îngrijirii deosebite a efectivelor.

Ferma nr. 1 din Orțișoara a întreprinderii agricole de stat din Sinandrei a obținut în 1984, 5 176 litri de lapte pe vacă furajată, producție superioară prevederilor de plan, fapt ce a oferit fermei respective locul II pe țară. În 1985, la indicatorul „lapte marfă”, planul a fost deja depășit cu 2 000 hl. Producția zilnică de lapte pe vacă furajată este de 14,5 litri ceea ce garantează realizarea exemplară a angajamentului asumat.

TEHNOLOGIE SUPERIOARĂ ÎN CONSTRUCȚIILE DE LOCUINȚE

La Timișoara a început construcția primelor blocuri de locuințe după o tehnologie orîganlă, pusă la punct de specialiștii Trustului antrepriză generală de construcții-montaj Timiș, Inspectoratul de control al calității și un colectiv de cadre didactice universitare de la catedra de beton armat a Institutului Politehnic „Traian Vuia” din municipiu. Este vorba despre un nou procedeu de realizare a panourilor mari de fațade din beton ușor granulat cu adaos de cenușă de termocentrală, în locul betonului greu, mult mai costisitor. Metoda permite, de asemenea, utilizarea ca izolan termic a unor plăci de ipsos cu goluri de aer în combinație cu vată minerală. În felul acesta se obțin rezistențe termice de nivelul II, comparabile cu cele mai reușite tehnologii

de acest fel pe plan mondial. Brevetată ca invenție, această soluție prezintă avantajul că diminuează substanțial atât costul panourilor cât și energia înglobată în realizarea lor.

TROLEIBUZE IN JUDEȚUL HUNEDOARA

De puțin timp, au fost încheiate proiectele pentru introducerea troleibuzelor în municipiile Petroșani, Hunedoara și Deva. La Petroșani se construiește linia de troleibuz, de la Autobaza situată mai jos de Livezeni, până la Petrila. Prima linie de troleibuz din Hunedoara va lega centrul cu „Blumingul”. În municipiul Deva, cele dintii troleibuze vor asigura transportul cetățenilor între stația C. F. R., principalele cartiere de locuințe și noua platformă industrială. Proiectele au fost întocmite de specialiști de la Institutul de studii pentru locuințe și gospodărie comunală din București.

ORAȘUL MAGNOLIILOR

La fel ca în alte orașe ale țării, la Hațeg se plantează flori și arbuști ornamentali, se amenajează noi zone verzi. Dar gospodăria Hațegului au avut și o idee aparte, deosebit de interesantă și apreciată; și-au propus să transforme singura urbe din Țara Hațegului într-un oraș al magnoliilor. Faptele confirmă că ei și-au tradus intenția în realitate: au plantat 1 300 de magnolii. Ideea și realizarea ei este cu atât mai valoroasă, cu cât doar cu

cițiva ani în urmă magnoliile erau niște rarități în Hațeg.

ARBORI RARI

Lângă satul Iscroni din Valea Jiului trăiește de peste 100 ani un arbore care a fost adus, când era vlăstar, din America de Nord. Oamenii de știință îl cunosc sub denumirea de „tulipifera alias” cea ce înseamnă copac purtător de lălele; dar i s-a mai spus simplu, tulipan. Niște oameni pasionați de natură au identificat, de curind, alți doi copaci purtători de lălele. Unul se află în stația C. F. R. Subcetate, iar altul într-o curte din orașul Hațeg. Și deși acești arbori sînt destul de vîrstnici, ei nu au reținut atenția pînă acum. Prin urmare, în județul Hunedoara au fost identificați trei copaci purtători de lălele — arborii de această specie din toată Europa numărîndu-se pe degete. Ei înfloresc doar odată la cinci ani.

NOUL MUZEU DIN REȘIȚA

Constructorii de la I.A.C.M. Caraș-Severin efectuează finisajele interioare ale modernei clădiri a noului Muzeu de istorie a județului Caraș-Severin, din Reșița. Concomitent, conducerea muzeului a definitivat planul tematic al viitoarelor expoziții ce vor fi găzduite aici și planul de amenajare interioară a acestor expoziții, la care își aduce aportul și întreprinderea de stat „Decorativa” din București.

ANIVERSAREA ZILEI DE NAȘTERE A PREA FERICITULUI PATRIARH IUSTIN

În conformitate cu hotărîrea Sinodului Permanent al Bisericii Ortodoxe Române, în duminica din 3 martie 1985 — Duminica Ortodoxiei — s-a sărbătorit cea de a 75-a aniversare a zilei de naștere a Prea Fericitului Patriarh Iustin.

Acest mare popas sărbătorec a început cu săvîrșirea sfintei liturghii în catedrala patriarhală din București, de către I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei, împreună cu P. S. Episcop Eftimie al Romanului și Hușilor și P. S. Episcop Roman Ialomîțeanul, Vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, înconjuși de un ales sobor de preoți și diaconi. Au asistat membrii Sfîntului Sinod, vicarii administrativi, directorii, consilierii patriarhali, rectorii celor două institute teologice din București și Sibiu, profesori universitari onorari și activi, doctoranzi și studenți teologi și o mulțime de credincioși.

La momentul potrivit, Înalt Prea Sfîntul Mitropolit Nestor al Olteniei, în numele membrilor Sfîntului Sinod și al tuturor celor de față a ținut un înălțător cuvînt, în care a omagiat viața, opera și activitatea Prea Fericitului Patriarh Iustin, ca mare ierarh de recunoscut prestigiu al Bisericii noastre, ca ilustru profesor universitar de teologie în țară și peste hotare.

După ce, cu opt ani în urmă Prea Fericitul Iustin a fost instalat în scaunul de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, ne-a învățat pe toți că mergînd pe făgașul slujirii poporului, Biserica noastră soarbe din izvorul curat al tradițiilor românești, din învățătura Sfintei Scripturi, îndeplinindu-și astfel rostul său în viața poporului, identificîndu-se astfel cu năzuințele sale cele mai nobile. Întotdeauna înfiistătătorul Bisericii Ortodoxe Române a purtat cu înțelepciune și tenacitate mesajul creștin al păcii, al bunei voiri și al împreună-lucrării în armonie, atît în sinul Sfintei Biserici, cît și în raporturile ei cu celelalte religii și culte în țară și de peste hotare. Totodată, Prea Fericitul Patriarh Iustin păstrează în inima sa, bună, o mare prețuire și o fierbinte dragoste față de întreaga ierarhie, față de clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, față de toți fiii poporului nostru, fiind tuturor slujitorilor altarului, marile pilduitoare care, prin profunzimea cunoașterii învățăturii scripturistice, apostolice și patristice, ne-a învățat o teologie a încrederii, a speranței în dreptatea și pacea care vor birui și se vor instaura în lume.

În încheiere, I. P. S. Mitropolit Nestor a spus : „Ne unim cu toții glasul inimii, rugînd pe bunul Dumnezeu să Vă dăruiască plenitudinea bucuriei, încununarea cu mulțumirea și liniștea lăuntrică, pentru că îndelung, luminos, neistovit și rodnic V-ați străduit pentru slava Sfintei noastre Biserici, pentru binele poporului, cinstind pilduitoare numele de creștin și deopotrivă numele de român !”.

În continuarea festivității din catedrala patriarhală, a luat cuvîntul Prea Fericitul Patriarh Iustin care a mulțumit mai întîi lui Dumnezeu pentru darul mulțimii de zile pe care i l-a trimis cu dărnicie ; a mulțumit membrilor Sfîntului Sinod și tuturor celor de față pentru participarea la acest moment festiv ; apoi în numele întregii ierarhii, al preoțimii și al tuturor dreptcredincioșilor creștini a adresat cuvinte de mulțumire și recunoștință față de înalta conducere de stat în frunte cu Nicolae Ceaușescu Președintele Republicii Socialiste România pentru larga înțelegere și sprijinul pe care le acordă Bisericii noastre.

P. F. Patriarh Iustin a vorbit apoi despre păstrarea statornică a dreptei credințe de către Biserica noastră, despre rîvna poporului român pentru păstrarea unității naționale,

despre dorința poporului în cursul vremurilor ca ierarhii care îi conduc destinele bisericești să fie din partea locului, ca și despre dorința Bisericii noastre dintotdeauna de a fi liberă, de a se conduce singură, de a fi neatârnată de o altă Biserică, de a fi deci autocefală, despre statornicirea, în decursul vremurilor a unor legături trănice între stat și Biserică.

În încheierea cuvântului său, Prea Fericitul Patriarh Iustin a vorbit despre pace și marea ei necesitate în zilele noastre, spunind: „De pace este nevoie totdeauna și pretutindeni pentru desfășurarea vieții omului pe pământ în condiții normale. Dar, dacă se ține seamă de ceea ce ar putea face din întreaga lume un nou război, în condițiile dezvoltării tehnico-militare și acum spațiale, cînd pămîntul însuși s-ar putea transforma într-o planetă sau o stea ca oricare alta, luminoasă și frumoasă de la distanță, dar rece ca gheața ori fierbinte ca focul, lipsită însă de viață, atunci nimic nu poate fi considerat mai frumos, mai bun sau înțelept ca glasul celui care propovăduiește pacea. Cea mai mare parte din omenire este pe deplin conștientă de acest adevăr. Ea ține minte că în ultimele zeci de ani a trecut de mai multe ori pe marginea prăpastiei. De aceea, astăzi, în fruntea oamenilor care sînt prețuiți pentru înfăptuirile lor excepționale ea pune pe oamenii păcii, pe făcătorii de pace”.

Festivitatea din catedrala patriarhală s-a încheiat cu polihroniul îndătinat în cadrul căruia toți cei de față au cîntat „Mulți ani trăiască” pentru Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române sărbătorit de ierarhii, clerul și credincioșii ortodocși români din toată țara.

La ieșirea din catedrala patriarhală, o mare mulțime de preoți și credincioși au înmînat Prea Fericitului Sale frumoase buchete de flori, semnul dragostei și alesei prețuiri pe care i-a poartă.

La palatul patriarhal, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române a fost felicitat cordial de Președintele Departamentului Cultelor.

Prea Fericitul Patriarh Iustin a oferit un dejun în cinstea tuturor celor care l-au sărbătorit și omagiat cu prilejul aniversării frumoasei vîrste de 75 ani. La masa festivă au luat parte membrii Sfîntului Sinod, vicarii administrativi, directori, consilierii Administrației Patriarhale și ai Arhiepiscopiei Bucureștilor, profesori universitari de teologie onorari și activi și alte persoane oficiale din cadrul Administrației Patriarhale și Arhiepiscopiei Bucureștilor.

În timpul mesei festive, Î. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului a citit un deosebit de frumos portret alcătuit cu un excepțional talent literar în cinstea aniversării a 75 ani a Prea Fericitului Patriarh Iustin al Bisericii Ortodoxe Române.

Ziua de 5 martie va rămîne înscrisă pentru totdeauna în fila de cronică a Bisericii noastre strămoșești, ca un popas aniversar închinat Prea Fericitului Patriarh Iustin, vrednic conducător, eminent teolog și strălucit cărturar, omul ales de Dumnezeu și de credincioșii ortodocși români, care își dedică viața celui mai înalt ideal de slujire a Bisericii și a neamului, în cea mai glorioasă epocă din istoria poporului nostru. (Pr. Ion Bă-nățeanu).

COMUNITATEA ORTODOXĂ ROMÂNĂ „SF. GRIGORIE TEOLOGUL” DIN OLANDA

Una dintre tinerele comunități ortodoxe române din diaspora este cea din Olanda. A luat ființă la începutul anului 1981, dar este rezultatul unei dorințe mult mai vechi a credincioșilor români stabiliți pe acele meleaguri. Răspunzînd acestei dorințe firești, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a aprobat trimiterea unui preot care să organizeze o parohie în Olanda, rămîinînd la dispoziția credincioșilor români de acolo.

Astfel, la 7 decembrie 1980, în catedrala patriarhală din București, a fost hirotonit într-un preot pentru comunitatea ortodoxă română din Olanda teologul Ioan Dură, licen-

fiat al Institutului teologic universitar din București, doctor în teologie al Universității din Atena.

Pentru început, părintele Dură a săvârșit serviciile religioase în biserica „Oude Katholieke Kerk St. Marie” din Utrecht, iar din toamna anului 1981 sediul comunității ortodoxe române din Olanda s-a stabilit la Haga.

Comunitatea ortodoxă română din Olanda dispune de un statut de funcționare, iar din punct de vedere canonic se află sub jurisdicția Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală și Occidentală, cu sediul la Paris. Întâistătorul ei, Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Adrian, a vizitat-o în mai multe rânduri, oficiind sfânta liturghie și adresând credincioșilor cuvinte de zidire sufletească.

Începând chiar din al doilea an de existență, comunitatea editează revista „Mărturie ortodoxă” din care au apărut deja șapte numere, însumând 1019 pagini de spiritualitate ortodoxă, istorie și cultură românească, noutăți din activitatea comunității. Printre cei care au onorat paginile revistei se numără ierarhi ai Bisericii noastre, profesori de teologie, preoți și scriitori.

Pentru tematica și conținutul subiectelor tratate în paginile publicației „Mărturie ortodoxă”, redactorul ei se bucură de cuvinte elogioase în diferite organe de presă. (*Fl. Roșca*).

DELEGAȚII AI CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE LA CONDUCĂTORII BISERICILOR DIN OCCIDENT

O delegație a Conferinței Creștine pentru Pace condusă de episcopul dr. Károly Toth, președintele C. C. P., din care au făcut parte printre alții, I. P. S. Mitropolit Filaret de Kiev și Galiția și dr. Lubomir Mirejovsky, au vizitat Franța, Elveția, Olanda și Marea Britanie, spre a proceda la un schimb de opinii în legătură cu cea de a VI-a Adunare generală a C.C.P., care va avea loc la Praga între 2—9 iulie 1985.

În Olanda, discutându-se asupra problemei păcii, a dezarmării și a colaborării, s-a subliniat necesitatea împreună-lucrării dintre Bisericile din Est și Vest. Comunicatul sublinia: „Noi nu putem crea pacea unul fără celălalt”.

În toate țările discuțiile au avut loc într-o atmosferă de înțelegere și reciprocitate de opinii. Discuțiile au dus la concluzia că există o unanimitate în lupta pentru oprirea unui război nuclear („C.F.K. Information”, nr. 349/22 III 1985, pp. 1—6). (*L. I. Jebelean*).

VIATA GRAV AMENINȚATĂ DE EVOLUȚIA INARMĂRIILOR NUCLEARE

Între 11—13 februarie 1985, la Moscova a avut loc cea de a treia întrunire a reprezentanților religiilor lumii, care și-au propus ca temă de dezbatere: „Noile pericole ce amenință darul sacru al vieții”.

La întrunire au participat aproximativ 60 persoane reprezentând religiile creștină, musulmană, budistă și mozaică. Deopotrivă, la întrunire au fost prezenți și un număr de oameni de știință, experți proveniți din 27 țări ale lumii. Printre participanți s-au numărat și conducători ai Conferinței Creștine pentru Pace: episcopul dr. Károly Toth, președintele C.C.P., dr. Lubomir Mirejovsky, secretar general și Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Paulos Mar Gregorios din India, vicepreședinte al C.C.P.

I. P. S. Mitropolit Paulos a condus lucrările întrunirii, deschizând dezbaterile cu referatul intitulat: „Opriți întinericul de la amiază — salvați viața!”.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Antonie al Ardealului.

Lucrările seminarului s-au desfășurat în ședințe plenare și pe trei grupe de lucru. Referatele susținute și discuțiile ce au avut loc au reliefat urmările nefaste ale unui eventual război nuclear pentru întreaga viață pe planeta noastră: prăbușirea în neființă. Urmările consecutive ale unei explozii nucleare ar fi întunecarea pământului, datorată aburilor, fumului și prafului ce s-ar ridica pe pământ, răcirea treptată a aerului, înghețarea surselor de apă potabilă — distrugerea totală a vieții.

Participanții la întrunire au accentuat problema răspunderii ce revine fiecărui om în lupta pentru pace, printr-o „educație în spiritul păcii și dreptății, a deschiderii către toate națiunile, a încrederii și a respectului reciproc, a cooperării și prieteniei — elemente ce duc spre pace și înțelegere”.

În intervenția sa I. P. S. Mitropolit Antonie a susținut din nou necesitatea introducerii unei noi ordini morale internaționale, spunând: „Aceasta trebuie să fie chemarea noastră. Să arătăm că războiul e imoral, că morala e apărarea vieții, că morala e interzicerea cursei înarmărilor și a războiului, că morala e o nouă ordine economică internațională, care să organizeze viața omenirii pe principii de echitate și egalitate, că morala e respectarea convențiilor și a principiilor de bază ale relațiilor internaționale, a egalității în drepturi a tuturor popoarelor, a independenței și suveranității internaționale, a neamnestecului în treburile interne, a renunțării la forță și la amenințarea cu forța... A spune și a milita pentru toate acestea, este îndatorirea noastră, a religiilor, a credincioșilor noștri, de orice credință, de orice rasă, și de orice neam ar fi”.

La sfârșit a fost redactată o declarație comună destinată presei, precum și scrisori ce au fost trimise conducătorilor Uniunii Sovietice, Statelor Unite ale Americii și primului ministru al Indiei, ca președinte al grupului țărilor nealinate, cerându-le să facă totul pentru dezarmare și pace (C.F.K. Information nr. 347/21 febr. 1985, p. 1—3 și Telegraful român nr. 11—12/31 III 1985, p. 2—3). (L. I. Jebelean).

CONSECINȚELE ȘI PREVENIREA RĂZBOIULUI NUCLEAR

Între 19—23 noiembrie 1984, s-a desfășurat la Bellagio, în nordul Italiei, o conferință organizată de Consiliul Național pentru Știință (cuprinzând academiile naționale de științe și asociațiile științifice) și de Academia Interreligioasă pentru Pace. Conferința a discutat tema: „Războiul nuclear: consecințele și preîntâmpinarea acestuia”. Întrunirea a urmărit oferirea unui prilej oamenilor de știință și liderilor religioși să procedeze la un schimb de păreri asupra temei stabilite, să analizeze concepțiile existente și să propună inițiative de slăbire a tensiunii internaționale pe baza considerentelor științifice și opiniilor religioase. S-a acordat o atenție deosebită consecințelor dezastruoase ale războiului nuclear: s-a prezentat, de asemenea, un raport asupra așa numitei „iarnă nucleare” în care s-au descris consecințele de lungă durată ale războiului nuclear pentru mediul înconjurător. O altă temă a conferinței a tratat extinderea cursei înarmării în spațiul cosmic.

Delegații, atât oamenii de știință cât și cei de religie au fost de părere că producerea unor noi și costisitoare sisteme de înarmare nu ar asigura nici superioritatea și nici apărarea eficientă a părților implicate. Dimpotrivă, aceste noi arme ar constitui un nou factor de destabilizare politică și militară.

Împărtășind pe deplin concluziile experților cu privire la iminenta „iarnă nucleare” în cazul declanșării unui război nuclear și subliniind încrederea neîntemeiată a unor politicieni americani în armele amplasate în spațiu, Conferința s-a pronunțat pentru reducerea considerabilă a arsenalelor nucleare și pentru slăbirea tensiunii internaționale.

La conferință au participat oameni de știință din diferite țări, inclusiv cele cinci puteri nucleare și un grup de lideri teologi. Redăm în continuare câteva fragmente din declarația adoptată la sfârșitul conferinței.

Amenințarea războiului nuclear și speranța de prevenire a acestuia au devenit obiective fundamentale morale și politice ale întregii omeniri. Acestea nu pot fi tratate în principal ca probleme științifice și tehnice.

Producerea mai multor arme nucleare și perfecționarea lor tehnică nu constituie calea spre securitatea globală. Nu există nici o speranță în faptul că o „inovație” tehnică, cum ar fi amplasarea de arme în spațiul cosmic ar asigura o superioritate clară sau o protecție semnificativă.

Arsenalul nuclear mondial este deja suficient pentru a distruge civilizația globală. Taierea substanțiale în respectivul arsenal ar putea avea puternice efecte politice și psihologice care ar fi de dorit.

Avându-se în vedere căutarea unor mijloace eficiente pentru a scăpa de amenințarea dezastrului nuclear, este foarte important să se înceapă cu necesitatea unor schimbări fundamentale în relațiile internaționale, în special în cadrul relațiilor dintre Uniunea Sovietică și Statele Unite.

Confruntarea cu această realitate devine mult mai acută prin continuarea și accelerarea cursei înarmării nucleare. În plus, recente analize științifice arată în mod evident că, în afară de consecințele sale dezastruoase și inimaginabile, un război nuclear ar declanșa și modificări climatice și de mediu în mari zone ale globului care ar duce la un dezastru ecologic.

Lumea întreagă, popoarele și conducătorii lor, trebuie să înțeleagă că viitorul speciei umane și al vegetației este primejdii de amenințarea războiului nuclear și că există chiar posibilitatea să se ajungă la iarna nucleară: frig și întuneric în întreaga lume, datorită răspândirii fumului și prafului. Se impun de urgență măsuri de oprire a cursului evenimentelor spre dezastru.

Consecințele imediate și de durată ale războiului nuclear ar putea fi deosebit de grave, avându-se în vedere provocarea unor distrugerii fără precedent în lume, de proporțiile catastrofei mondiale. Și țările aflate la distanță de țintele nucleare ar putea fi confruntate cu dezastrul. Cea mai mare parte a lumii ar fi amenințată cu distrugerea recoltelor, foamete fără precedent, mortalitate în masă și răspândirea unor epidemii îngrozitoare fără putință de control.

Războiul nuclear constituie o primejdie atât de îngrozitoare, pentru întreaga omenire, încât trebuie să reinnoim și să reimpulsionăm căutarea unor soluții general acceptabile pentru oprirea cursei înarmării. Scopul nostru principal și imediat trebuie să-l constituie reducerea tensiunii internaționale (în special între Uniunea Sovietică și Statele Unite), depunerea unor eforturi susținute în vederea colaborării la soluționarea problemelor și intereselor umane și instaurarea unui mai mare grad de dreptate și pace în întreaga lume.

Cele de pînă aici constituie declarația emisă de un grup ad-hoc de oameni de știință și de religie care s-au întrunit timp de cinci zile la Bellagio, Italia, pentru a delibera asupra problemelor legate de aceste obiective. Ne-am întrunit la invitația Consiliului Internațional pentru Știință și al Academiei Interreligioase pentru Pace se mai spune în declarație. Reprezentăm multe națiuni (inclusiv cele cinci mari puteri nucleare: China, Franța, Marea Britanie, Uniunea Sovietică și Statele Unite), principalele religii ale lumii și o serie de discipline științifice și profesionale. Am descoperit în extraordinara noastră diversitate surse de stimulare și de largire a viziunii noastre despre responsabilitatea care ne revine. Considerăm că aceia care abordează aceste probleme de pe poziții înrădăcinate în disciplinele, opiniile naționale și sistemele respective au mult de transmis unii altora. Trebuie să exploatăm foarte mult aceste domenii.

Știința și religia pot și trebuie să sprijine în continuare acțiunile pentru stabilirea unei lumi drepte și pașnice. Este o activitate grea și necesară la care ne angajăm cu toții cu convingere și speranță (Information Bulletin. Serviciul de relații externe al Patriarhiei Moscovei, 26 decembrie 1984, p. 18).

RISCURILE RĂZBOIULUI STELELOR

Militarizarea spațiului a fost tema simpozionului care a reunit la Vatican, între 21—25 ianuarie 1985, 27 de savanți din întreaga lume. Academia pontificală de științe și președintele său, prof. Chagas, au invitat cercetători italieni, germani, suedezi, spanioli, englezi și indieni. Ea a permis astfel un schimb între oamenii de știință americani, printre care Eugenio Fubini, consilier al Pentagonului pentru strategia nucleară, și pentru sovietici, dintre care academicianul Serghei A. Kulik, care a studiat în special consecințele exploziei nucleare. Patru francezi au participat de asemenea la lucrări.

Dezbaterile s-au desfășurat după un plan strict științific și tehnologic. Ele s-au axat mai ales pe proiectele de scut nuclear, în optica „unui război al stelelor”.

În timpul unei conferințe de presă, prof. Chagas a comentat cu titlul personal, înțimirea, astfel : „O reuniune foarte interesantă, căci pacea nu se obține prin intermediul armelor, ci prin dialogul între culturile tuturor țărilor”. „Nu cred, a spus el, că cele două superputeri pot intenționa să urmărească sporirea acestei curse a înarmărilor, dar cu toate acestea pericolul nuclear nu se îndepărtează. Țările care sosesc din urmă ca : India sau China, au o putere științifică și tehnică mereu crescândă. Și ce vor deveni țările sărace din America Latină, Asia sau Africa ?”.

Savanții nu pot face presiuni asupra guvernelor pentru a preveni folosirea nefastă a intențiilor lor ? În ceea ce privește interesul Sfințului Scaun pentru dezvoltarea științei, prof. Chagas a precizat în octombrie 1981 : „Știința și tehnica pot contribui la visul de a stabili o rețea de legături cu adevărat solidare între popoare și un limbaj comun de pace și de înțelegere” (La Croix, joi 31 ianuarie 1985, p. 19).

FEMEILE PENTRU PACE

Între 27—29 noiembrie 1984, a avut loc la Berlin (R. D. G.) o întrunire a Comisiei internaționale pentru femei a Conferinței Creștine pentru Pace, cu tema : „Femeile în lupta pentru pace și dreptate socială”. La întrunire au participat femei din zece țări europene și din Statele Unite. Principalele subiecte ale întrunirii au fost : evaluarea Conferinței femeilor pentru pace desfășurată la Brno (Cehoslovacia) în martie 1984, activitatea pentru pace în țările Europei Occidentale și responsabilitatea R. S. C. în ce privește cooperarea, necesitatea cooperării între femeile din țările socialiste și țările Europei Occidentale în problemele de pace, pregătirea Conferinței femeilor pentru pace „Brno-2”.

Analizând activitatea desfășurată în legătură cu tema „Pacea este cauza noastră comună”, participanții la întrunire au remarcat importanța acesteia în special în legătură cu apariția unor noi mișcări pentru pace în toate țările lumii în cadrul cărora participarea femeilor este mai activă.

Participantele au vorbit despre activitatea pentru pace din țările lor și au informat despre acțiunile din cadrul C.C.P. S-a hotărât convocarea Conferinței femeilor pentru pace „Brno-2” cu tema : „Viitorul nostru : coexistența pașnică”, asigurându-se, în felul acesta, continuitatea activității în direcția respectivă.

S-a organizat o întâlnire cu femeile din R. D. G., membre ale C. C. P. și ale altor organizații religioase. O participantă din Anglia a relatat despre greva minerilor din Marea Britanie, o delegată din U.R.S.S. a prezentat un raport despre Biserica Ortodoxă Rusă și activitatea sa pentru pace, în timp ce o delegată din S.U.A. a vorbit despre activitatea pentru pace desfășurată de femeile din S.U.A. și America Latină.

Participantele la întrunire au trimis scrisori de solidaritate soțiilor minerilor aflați în grevă în Anglia și femeilor din Nicaragua. S-a redactat un proiect de scrisoare către

participantele la Conferința mondială a femeilor care se vor organiza de către O. N. U. la Nairobi, Kenya, în iulie 1985 (Information bulletin. Serviciul de relații externe al Patriarhiei Moscovei, 11 ianuarie 1985, p. 22).

MESAJ ÎN FAVOAREA PĂCII

La Berlin și Bonn a fost publicat concomitent un text-document despre cuvântul de pace al Bisericilor Evanghelice din R. D. Germania și R. F. Germania. Pornind de la adevărurile lumii contemporane, mesajul cheamă cetățenii celor două state germane să facă tot ceea ce depinde de ei ca niciodată de pe pământ german să nu mai pornească un război. Semnat de către episcopul dr. Johannes Hempel, președintele Conferinței Bisericilor Evanghelice din R. D. Germania și episcopul Eduard Lohse, președintele Consiliului EKD din R. F. Germania, documentul, în numele conducerii Bisericilor Evanghelice din cele două state germane evocă milioanele de victime ale celei de a doua conflagrații mondiale, groaza lagărelor de concentrare și de exterminare, toate datorate regimului nazist. „De 40 de ani trăim în pace. Am putut reconstrui orașele și satele noastre și să ne creăm noi baze ale vieții. Astăzi însă nu putem închide ochii în fața faptului că pacea este amenințată. Cerem încetarea cursei înarmărilor. Împreună sintem convinși că sistemul intimidării nucleare nu poate fi o cale durabilă spre asigurarea păcii și el trebuie neapărat curmat. Ne pronunțăm pentru pace în Europa” („România liberă” nr. 12582/16 aprilie 1985, p. 6).

PE DRUMUL ÎNTELEGERII ÎN ORIENTUL MIJLOCIU

Pentru prima oară, între 12—13 februarie 1985, reprezentanții Bisericilor din Orientul Mijlociu s-au întrunit la Nicosia (Cipru). Au participat patriarhi și fruntași ai Bisericilor Ortodoxe, Vechi Orientale și Romano-Catolice din acea regiune.

Întrunirea a avut drept scop studierea mijloacelor de intensificare a relațiilor frățesti și a posibilităților de exprimare a unei mărturii creștine comune.

Cardinalul Jean Willebrands, președintele secretariatului Cetății Vaticanului pentru unitate creștină a fost de asemenea invitat. El a prezentat un mesaj special din partea Sanctității Sale Papa Ioan Paul II, în care se spune printre altele: „O astfel de adunare, unică până astăzi în istoria Bisericilor voastre, exprimă unitatea certă ce exista deja între creștinii din Orientul Mijlociu, care vrea să devină o mărturie a dragostei în serviciul tuturor oamenilor. Ea este de asemenea un semn al lucrării Duhului Sfânt printre ai săi, făcând să primească o nouă conștiință a urgenței de a se ajunge la unitatea deplină... Înțelegerea va constitui o nouă etapă în dezvoltarea colaborării și a legăturii tot mai necesare dintre creștini... Întăriți în dragostea care i-a unit din ce în ce mai mult, credincioșii Bisericilor din Orientul Mijlociu vor ști să-și afirme — în suferințele și conflictele ce afectează regiunile lor — rolul de a întrece opozițiile create de război sau de lipsa de încredere reciprocă...” (L'Osservatore romano, Nr. 11/12 martie 1985, p. 1). (L. I. Jebelean).

DIALOG ORTODOX—ROMANO-CATOLIC

Subcomisia întâia a Comisiei mixte pentru dialogul teologic dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică s-a întrunit la Opole, între 16—22 decembrie 1984, la invitația episcopului romano-catolic local, președintele Comisiei episcopatului polonez pentru ecumenism și membru al comisiei mixte. A fost dezbătută problema Tainei Hirotoniei în raport cu succesiunea apostolică. Rezultatele lucrărilor acestei subcomisii ca și cele ale altor două reuniuni care au dezbătut separat această problemă sînt de importanță primordială pentru Comitetul de coordonare al Comisiei mixte de dialog ce se va reuni tot la Opole.

În timpul șederii în Polonia participanții la întrunire au vizitat mai multe monumente istorice. Reprezentanții ortodocși au efectuat o vizită Prea Fericitului Mitropolit Vasile (Doroszkiewicz) al Bisericii Ortodoxe din Polonia, precum și Prea Sfințitului Episcop Jeremia Anchiimiuk de Wrocław. De asemenea a fost vizitată mănăstirea ortodoxă de la Czestochowa („Bulletin d'information”, Varșovia, nr. 2/1985, p. 7—8). (L. I. Jebelean).

CONTRIBUȚIE ORTODOXĂ ÎN ACTUALUL PROCES DE
RECEPTARE A DOCUMENTULUI DE LA LIMA

Într-un articol publicat în „Unité des chrétiens” (nr. 57, ianuarie 1985) și intitulat „La ce fel de metanoia este chemată Biserica Ortodoxă de către textul de la Lima?”, Nicolas Lossky profesor la Institutul St. Serge din Paris afirmă că ortodoxiei trebuie să fie primii care să arate drumul de întoarcere la izvoarele Tradiției evanghelice transmise de și prin Biserică. O astfel de reîntoarcere face parte din însăși esența Ortodoxiei. Fiecare botezat este chemat la o colaborare liberă cu Sfîntul Duh. Și această colaborare nu se referă numai la viața duhovnicească a creștinilor, ci la întreaga Biserică. Toți membrii Bisericii sînt chemați să-și supună propria lor voință voinței lui Dumnezeu. În aceasta constă spiritul conciliar al căruia Biserica Ortodoxă îi rămîne ferm credincioasă (rev. Episkepsis, nr. 329 din 1 februarie 1985, p. 6).

DOCUMENTUL „BEM” ÎN PREOCUPĂRILE TEOLOGILOR POLONEZI

Documentul „BEM” (Botez, Euharistie și Ministeriu sau Slujire), adoptat în 1982 de Consiliul Ecumenic al Bisericilor, a constituit și obiectul seminarului ținut în 17 ianuarie 1985 la Lublin, sub auspiciile Institutului ecumenic din cadrul Universității romano-catolice din orașul respectiv. Referatele alcătuite sub genericul „Uniți în Botez dar despărțiți în Euharistie?”, au fost prezentate de prof. dr. Henrjk Paprocki de la Seminarul Ortodox din Varșovia și preotul Wacław Hryniewicz, director adjunct al Institutului ecumenic. Au urmat trei expuneri tratînd „Recunoașterea mutuală a serviciilor ecleziale” („Bulletin d'information”, Varșovia, nr. 2/1985, p. 14). (L. I. Jebelean).

INVOCAREA PĂCII

Cultul Bisericii Ortodoxe este un cult al păcii pentru că una din ideile esențiale care îl străbate este aceea a păcii. În mod deosebit această idee apare reliefată în cadrul sf. liturghii care îl are în centrul ei pe „Domnul păcii” (I Corinteni 14, 33 ; II Corinteni 13, 11 ; Evrei 7, 2).

Slujitorii altarului sînt în același timp slujitori ai binelui omenirii ca „sare a pămîntului” și „lumină a lumii”. Slujirea sacerdotală și diaconia pastorală au ca unul din scopurile principale realizarea păcii.

Preotul reactualizează mereu jertfa pașnică, nesîngeroasă și euharistia pe sfintele altare. El o slujește în numele Marelui Arhiepiscop a cărui corespondent profetic și arhetip a fost Melchisedec, rege al Salemului, adică rege al păcii (Evrei 7, 2).

Slujind liturghia Cuvîntului lui Dumnezeu și a Euharistiei, preotul slujește în același timp liturghia păcii.

Pentru a păși la slujirea acestei liturghii preotul trebuie să aibă o pregătire specială în prealabil. Astfel, printre altele, încă din preziua slujirii el trebuie să aibă o desăvîrșită pace și liniște sufletească interioară, ca rezultat al păcii cu Dumnezeu, cu sine și cu semenii. Slujitorul liturgic nu poate duce o viață dezorganizată și presărată de contradicții deoarece în acest caz nu poate transmite celorlalți mesajul autentic al păcii. De asemenea nu poate să fie certat cu nimenea deoarece așa îi poruncește mesajul evanghelic referitor la aducerea jertfei.

Disciplina Bisericii îl obligă deci pe preot la realizarea acestei stări de pace ca o premiză a slujirii liturgice. Și pentru că Dumnezeu nostru „nu este al neorînduiei, ci al păcii” (I Corinteni 14, 33) dezideratul păcii trebuie să-și găsească corespondentul de rigoare în conștiința credincioșilor.

Înainte de începerea sfintei liturghii preotul rostește cîteva rugăciuni pregătitoare. Astfel este invocat Duhul Sfînt prin rugăciunea „împărate ceresc...” pentru sălășluirea Lui în noi spre curățire sufletească, pace și sfîntire, apoi este exprimată doxologia îngerilor care au cîntat la venirea Domnului pe pămînt : „Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace între oameni bunăvoie”. Prin puterea harică dată de Dumnezeu, preotul îl aduce pe Iisus pe sfîntul altar ; El se naște și se jertfește în chip tainic, ducînd pace între credincioși și împăcîndu-i cu Dumnezeu.

Dîndu-se binecuvîntarea în numele Sfintei Treimi a cărei împărăție nu poate să fie decît a unității, a păcii, a iubirii, a armoniei, este rostită în dialog cu credincioșii ectenia mare. Deoarece primele îndemnuri ale ecteniei mari încep cu expresiile „în pace...”, „pentru pace...” se mai numește „ectenia păcii”. Preotul apare astfel ca un slujitor (diacon) al păcii, ca cel care invocă de la Dumnezeu pace în suflete, pace între oameni, pace cu Dumnezeu (Episcop Vasile al Oradiei, *Cuvîntări liturgice*, Oradea, 1973, p. 134). În cadrul dialogului liturgic se răspunde : „Doamne miluiește”, ceea ce înseamnă că noi așteptăm și cerem pacea de la Dumnezeu așa cum el însuși ne-a promis : „Pace vă las vouă, pacea Mea o dau vouă” (Ioan 14, 27).

Astfel rostindu-se : „Cu (în) pace Domnului să ne rugăm” se arată că numai în stare de liniște, de pace sufletească noi putem urca rugăciunea noastră la Dumnezeu, pentru noi înșine și pentru semenii noștri.

„Pentru pacea de sus și pentru mintuirea sufletelor noastre, Domnului să ne rugăm” — înseamnă că numai prin pacea care ne-o oferă Dumnezeu în milostivirea Sa, noi vom putea să ne mintuim sufletele. Străduindu-ne cu puterile noastre limitate ca să avem pace sufletească, Dumnezeu va trimite pacea Sa ca un răspuns înșutit și complet.

„Pentru pacea a toată lumea...” — avînd pace în tine și cu tine, vei influența pe aproapele, vei crea o atmosferă de pace. Există însă și un sens invers: realizarea păcii în lume, în societate creează o atmosferă optimă pentru pacea sufletească. De aceea trebuie să ne rugăm pentru „pacea a toată lumea”, dar să fim și efectiv de partea tuturor celor ce iubesc pacea în mod dezinteresat.

Sfînta liturghie se continuă apoi prin alte cîteva ectenii care încep cu „Iară și iară cu pace Domnului să ne rugăm”. Ele dovedesc necesitatea de a fi mereu în stare de pace sufletească, arată importanța în sine pe care o are pacea pentru toți oamenii.

La antifonul trei se cîntă „Fericirile”. Una din ele se referă la pace: „Ferițiți sunt făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema” (Matei 5, 9). Prin aceste cuvinte însuși Fiul lui Dumnezeu ferește pe toți aceia care lucrează pacea în lume. Prin realizarea păcii se primește un dar de la Dumnezeu și acesta este darul „fericirii”. Cînd Mintuitorul rostește cuvîntul „pace”, prin aceasta se înțelege o pace autentică, adevărată (Luca 12, 14). Acolo unde se face o pace exterioară iar înlăuntrul ființei nu s-a schimbat nimic, rămînînd tot ura și resentimentul, acolo nu e lucrarea lui Dumnezeu iar pacea realizată este efemeră. Împăcarea pe care o dorește Dumnezeu pornește din adîncul ființei, din conștiință, din convingere. Aceasta va fi totdeauna durabilă, sigură și aducătoare de sfințenie.

Pacea dă impuls vieții, creează atmosfera de dezvoltare a vieții. Sf. Apostol Petru în întîia sa epistolă sobornicească spune: „Cel ce voințește să iubească viața și să vada zile bune, să-și oprească limba de la rău și buzele sale să nu grăiască vicleșug; să se ferească de rău și să facă bine, să caute pacea și s-o urmeze: (I Petru 3, 10—11). Apostolul credinței reliefează importanța cuvîntului care poate exprima binele, adevărul și frumosul sau poate ascunde intenții violente. Iamă cel ce face binele deține forța păcii. Apărarea păcii nu cuonăște bariere între oameni. Ne străduim pentru pacea tuturor, între națiuni, între confesiuni, între religii, etc. Dar această strădanie cere și ea multă dăruire, chiar sacrificii.

La ctenia cererilor, înaintea credeului, preotul și credincioșii prezenți se roagă ca ziua să fie „...sfîntă, în pace...” iar ingerul păzitor să fie „inger de pace”, după care îndreptîndu-se către credincioși, slujitorul altarului spune: „Pace vouă!”. Este pacea pe care a dat-o Mintuitorul Iisus Hristos cînd s-a arătat ucenicilor după înviere. El a dat prin slujitorii, urmașii și iekonomii Săi, o pace dumnezeiască tuturor acelor care o așteaptă cu credință lucrătoare și smerenie.

Urmează momentele culminante ale liturghiei: după rostirea credeului preotul spune: „Să stăm bine, să stăm cu frică, să luăm aminte sfînta jertfa cu pace a o aduce”. Deci se cuvine să-L primim pe Domnul pe sfîntul altar „cu pace”. „Pacea lăuntrică este cea dintîi dorință a rugăciunii și a drumului de întîmpinare a lui Hristos care vine la noi. Pacea este începutul și sfîrșitul drumului nostru de întîlnire cu Dumnezeu” (Episcop Vasile, o.c., p. 175).

În această atmosferă la momentul cunoscut din sf. liturghie coboară și Iisus pe sfîntul altar, prefăcînd materia pîinii și vinului în trupul și sîngele Său... Iată o jertfă ce nu exprimă violență sau ură ci iubire, armonie, pace, împăcare cu Dumnezeu și cu semenii prin caracterul ei nesîngeros: „Și printr-însul toate cu Sine să le împace, fie cele de pe pămînt, fie cele din ceruri, făcînd pace prin El, prin sîngele crucii Sale” (Coloseni 1, 20).

În cadrul ultimei ectenii cînd se spune: „Unirea credinței și împărtășirea Sfîntului Duh cerînd...” se exprimă din nou ideea de pace, de împăcare.

La rugăciunea amvonului se spune: „Cu pace să ieșim”, ceea ce exprimă împărtășirea noastră cu pacea ce ne-a lăsat-o Iisus la sf. liturghie. Ieșind din biserică să simțim în sufletul nostru pacea pe care a lăsat-o Domnul odinioară ucenicilor la Cina cea de Taină și după învierea Sa din morți. Să iradiem în jurul nostru pacea și bucuria Evangheliei atît de necesară omului. Să inspirăm și să răspîndim mereu ideea de pace cu pute-

rea harului lui Dumnezeu dobândit la slujba euharistică. Să producem relații de pace între familiile și credincioșii parohiei, între toți semenii cu care intrăm în contact.

Tot la rugăciunea amvonului rostim: „Pace lumii Tale dăruiește, bisericilor Tale, preoților, conducătorilor țării și la tot poporul”. Această rugăciune exprimă foarte mult. Se cere de la Dumnezeu pacea în toată lumea, între toate națiunile pământului; apoi pacea Bisericilor în ideea unității de credință, ca și pacea sufletească a păstorilor Bisericii pentru a conduce bine credincioșii pe calea mântuirii. Se imploră pacea pentru conducătorii țării, ca sub ocîrmuirea lor viață pașnică să petrecem. Ne rugăm pentru pacea întregului popor spre a fi ferit de orice neajunsuri.

Să mergem deci la sf. liturghie cu pace în suflet pentru a ne putea bucura din plin de darurile ei. Să ne lăsăm pătrunși de duhul mesajului evanghelic și euharistic care ne transfigurează ființa spre asemănarea cu Dumnezeuul „păcii și al orînduiei”.

Să citim Sfînta Scriptură în duh de pace, unitate și iubire de adevăr.

Să ne rugăm noi înșine particular și cu preotul pentru pacea lumii, a Bisericilor, a noastră personală.

Să răspîndim în jurul nostru pacea autentică, convingătoare și binefăcătoare care durează și nu înșală.

„Fericiți făcătorii de pace că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema!”. Deci, „lîngă celelalte căi care duc la fericire, Mîntuitorul ne-a arătat că pacea, este calea care face pe creștini fii ai lui Dumnezeu și cetățeni ai împărăției cerurilor” (Episcop Vasile, *o.c.*, p. 157).

Preot Marian Ștefănescu

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

SFİNTELE PAȘTI ÎN EPARHIE

Ultima săptămână a Postului Mare — „săptămîna Patimilor” — a fost marcată în întreaga eparhie și în acest an prin accentuarea pregătirii și reculegerii sufletești, în înțîmpinarea celei mai mari sărbători a Bisericii creștine. Serviciile divine și asistența religioasă particulară acordată credincioșilor în acele zile au purtat semnul intensificării trăirii creștine în ultima perioadă premergătoare Paștilor.

Catedrala mitropolitană din Timișoara a găzduit și în acest an un ciclu de opt meditații rostite în cadrul serviciilor divine de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, începînd cu Duminica Floriilor și culminînd cu cea a Învierii Domnului. Mulțimea credincioșilor prezenți a urmărit cu mare atenție și interes întregul ciclu dezvoltînd tema generală „Personalitatea divino-umană a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos”. Cuvîntarea despre „Misterul Învierii”, din Duminica Paștilor, a încheiat seria acestor meditații.

După sfînta liturghie arhierescă din prima zi de Paști, la reședința mitropolitană a avut loc tradiționala recepție, cu participarea preoților, a unor credincioși și a reprezentanților celorlalte culte religioase din raza municipiului Timișoara. În numele celor prezenți au cuvîntat P. On. Părinte Gruia Ignea de la parohia Timișoara IV și pastorul evanghelic Sandor Fejer, care au adresat înțîistătorului eparhiei calde urări de sfintele sărbători. Mulțumind, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a transmis tuturor aceleași bune doriri de sănătate și fericire, pentru preamărirea lui Dumnezeu și pace pe pămînt.

Seara, în cadrul vecerniei, corul mixt al catedralei mitropolitane, sub bagheta dirijorului Aurel Ciobanu, a oferit credincioșilor un buchet de șase imnuri religioase aferente praznicului. Prezentarea programului, în cadrul cuvîntului de învățătură rostit cu prilejul respectiv, a fost făcută de preotul Vasile Petru de la parohia Timișoara I.

În toate lăcașurile din cuprinsul eparhiei, praznicul Învierii Domnului s-a desfășurat în aceeași atmosferă de aleasă înălțare duhovnicească, prin cîntarea în comun și împărtășirea credincioșilor cu Sfintele Taine.

VIZITĂ CANONICĂ

În duminica din 21 aprilie 1985 — „Duminica Tomii” — Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, însoțit de P. On. Părinte Consilier Aurel Miculescu și P. On. Arhidiacon Ioan Botău, a fost oaspetele parohiei din municipiul Lugoj, la sosire fiind înțîmpinat cu deosebită afecțiune de numeroși credincioși și de clerul local în frunte cu P. On. Părinte Ioan Țigriș, protopopul locului.

Înconjurat de un sobor de opt preoți și doi diaconi I. P. S. Mitropolit Nicolae a oficiat sfînta liturghie arhierescă, într-o atmosferă de adîncă evlavie și reculegere sufletească. La momentul potrivit, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a hirotosit întru iconomi pe preoții Traian Mihailovici de la parohia Ciuchici, protopopiatul Oravița, și respectiv pe Silviu Rămneanțu, preot pensionar din Timișoara.

În cuvîntul de învățătură rostit, Î. P. S. Mitropolit Nicolae a subliniat realitatea învierii Domnului, semnificația mărturisirii credinței creștine și foloasele ei în viața credincioșilor.

După încheierea serviciului divin, în cadrul recepției oferită de conducerea parohiei, au rostit cuvîntări omagiale preotul Vasile V. Muntean, din partea comunității bisericesti locale precum și pastorul reformat Ștefan Higyed, din partea reprezentanților celorlalte culte religioase existente în municipiu. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a răspuns, exprimîndu-și bucuria de a fi din nou împreună cu credincioșii și clerul unui municipiu la a cărui dezvoltare permanentă contribuie deopotrivă cu toții.

HIROTONIE

În cadrul sfintei liturghii arhieresti oficiată în Duminica Floriilor (7 aprilie 1985) în catedrala mitropolitană din Timișoara, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a hirotonit întru diacon pe profesorul Valer Bel de la Seminarul teologic din Caransebeș, pe seama paraclisului acestuia.

DISTINCȚII ACORDATE UNOR PREOȚI MERITUOȘI

Pe temeiul articolelor 140 și 142 din Statutul de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Române, la propunerea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, Sinodul mitropolitan în ședința sa din 26 martie 1985 a hotărît să acorde distincțiile de sachelar, iconom și iconom stavrofor unui număr de 26 preoți merituoși din cuprinsul eparhiei, după cum urmează :

Distincția de sachelar :

1. Pavel Marcu — profesor la Seminarul teologic din Caransebeș ;
2. Nicolae Morar — profesor la Seminarul teologic din Caransebeș ;
3. Vasile Itineanțu — spiritual la Seminarul teologic din Caransebeș ;
4. Gheorghe Goșa — preot la parohia Cuptoare — Secu, protopopiatul Reșița ;

Distincția de iconom :

1. Ilie Sârbu — consilier economic la Centrul eparhial ;
2. Constantin Enache — contabil șef la Centrul eparhial ;
3. Nicolae Belean — profesor la Seminarul teologic din Caransebeș ;
4. Romulus Novacovici — preot la parohia Oravița II, protopopiatul Oravița ;
5. Tiberiu Dan — preot la parohia Ghliad, protopopiatul Deta ;
6. Gavril Cernăuțeanu — preot la catedrala mitropolitană din Timișoara ;
7. Ioan Găvădină — preot la parohia Mercina, protopopiatul Oravița ;
8. Ioan Lăpuște — preot la parohia Reșița I, protopopiatul Reșița ;
9. Spiridon Ștefan — preot la parohia Ocna de Fier, protopopiatul Reșița ;
10. Iulian Cosma — preot la parohia Românești, protopopiatul Făget.

Distincția de iconom stavrofor :

1. Petru Dorobanțu — consilier cultural la Centrul eparhial ;
2. Vasile Sechereș — inspector bisericesc la Centrul eparhial ;

3. *Trăilă Gherga* — directorul Seminarului teologic din Caransebeș ;
4. *Sorin Cosma* — profesor la Seminarul teologic din Caransebeș ;
5. *Ioan Țigriș* — protopop la Lugoj ;
6. *dr. Vasile Petrica* — protopop la Reșița ;
7. *Doru Milostean* — protopop la Făget ;
8. *Ioan Cocirlă* — preot la parohia Caransebeș, protopopiatul Caransebeș ;
9. *Iulian Lăzărescu* — preot la parohia Firdea, protopopiatul Făget.
10. *Coriolan Bota* — preot la parohia Berzovia, protopopiatul Reșița ;
11. *Cornel Lugoian* — preot pensionar din Jebel, protopopiatul Deta ;
12. *Traian Vraciu* — preot pensionar din Berini, protopopiatul Timișoara.

Solemnitatea înminării distincțiilor și oficierea hirotesiilor în treptele respective a avut loc în ziua de 2 aprilie 1985 la paraclisul reședinței mitropolitane din Timișoara.

În cuvîntul rostit cu acel prilej, înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a evocat importanța distincțiilor acordate ca recunoaștere a muncii depuse în ogorul Domnului și deopotrivă ca stimul pentru o activitate cât mai fructuoasă în viitor.

Preotul Trăilă Gherga, directorul Seminarului teologic din Caransebeș, a mulțumit, apoi, conducerii bisericești, în numele tuturor, pentru distincțiile acordate.

CONFERINȚE PREOTEȘTI

În a doua jumătate a lunii martie 1985, la sediile celor șapte protopopiate din cuprinsul eparhiei s-a desfășurat prima conferință preotească din acest an. Subiectul ei, stabilit de Sfințul Sinod și intitulat „Orientări și perspective în dezvoltarea economică și socială a patriei noastre, în lumina directivelor actuale ale forurilor superioare de conducere a țării”, a fost pregătit în timp util și sub îndrumarea atentă a delegaților Centrului eparhial care le-au prezidat. Pretutindeni, conferințele au fost precedate de oficierea liturghiei darurilor mai înainte sfințite, în cadrul căreia toți preoții s-au împărtășit. La timpul potrivit, unul dintre preoții slujitori a rostit cuvîntul de învățătură stabilit pentru duminica următoare.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a participat la lucrările conferințelor desfășurate la protopopiaterile din Reșița, Oravița, Făget și Deta.

În cuvîntul de deschidere, conducătorii protopopiaterilor au evocat importanța temei, în contextul participării întregului cler al Bisericii Ortodoxe Române la munca entuziastă a poporului pentru continua înălțare a țării spre noi culmi ale civilizației și progresului. Exemplificînd, notăm că la conferința de la Deta, P. On. Părinte Florin George a spus printre altele : „Întînsul patriei noastre ne apare astăzi ca o grădină înfloritoare ce oglindește geniul creator al celor ce muncesc și înțelepciunea Conducătorului iubit al țării, Președintele Nicolae Ceaușescu. Dezvoltarea României contemporane și perspectivele de viitor ale dezvoltării ei pun în lumină datoriile ce revin fiecărui cetățean, fiecărui patriot, ca prin muncă, prin adoptarea unor soluții constructive, să contribuie la dezvoltarea economiei naționale, fiecare la locul său de muncă”.

Referatele, întocmite din timp, au fost prezentate de preoții : Jivoin Forga — Timișoara I la Timișoara, Ioan Căprariu — Honoric la Lugoj, Aurel Bendariu — Dognecea la Reșița, Ștefan Poliță — Măru la Caransebeș, Iosif Cioclodea — Lăpușnicul Mare la Oravița, Nicolae Peicuți — Bucovăț la Făget și Ionel Rujan — Opațița la Deta.

Pe marginea referatelor au luat cuvîntul un mare număr de preoți care au subliniat mărețele realizări ale patriei noastre, cu deosebire în ultimele două decenii, precum și perspectivele luminoase ale dezvoltării României socialiste contemporane. În limitele spațiului, spre ilustrare reținem intervențiile a șapte preoți prezentate la conferințelor protopopiaterilor respective. Astfel, preotul Doru Cristoi — Cebza, a spus printre altele : „De la pîrînții mei știu că vîrsta unui arbore se află după inelele înscrise pe trunchiul său și făcînd analogie cu ultimele douăzeci de inele de pe trunchiul patriei, putem spune că este cea mai luminoasă din istoria noastră”. În cuvîntul său, preotul Bujor Păcurar — Bătești a accentuat că : „În acești ani, comuna mea a cunoscut transformări radicale : construirea unui cămin cultural, terminarea școlii, asfaltarea drumului,

restaurarea bisericii și înfrumusețarea ei cu pictură nouă. Prin urmare, să nu fim pasivi, ci prin cuvîntul și fapta noastră să fim și noi de folos societății". La conferința de la Reșița, preotul Lazăr Voin s-a referit la îndatoririle preoților locali, spunînd: „Dacă oamenii acestor locuri au realizat aceste miracole ale tehnicii și dacă lor li se datorează aspectul actual atît de frumos al orașului nostru reședință de județ, atunci și pentru noi preoții din împrejurimi problema fundamentală a conștiinței rămîne cea enunțată încă de Sf. Apostol Pavel: „Slujba ta făți-o deplin!". Același accent rezultă și din intervenția preotului Traian Mihailovici — Ciuchici: „Noi ca preoți lucrăm în mijlocul țărănimii muncitoare și sintem chemați să aducem o contribuție la ridicarea spirituală a poporului. În marile campanii agricole trebuie să punem și noi mina, acolo unde este nevoie, pentru ca oamenii să vadă faptele noastre". Preotul Mihai Suru — Voislova a omagiat munca entuziasată a întregului nostru popor, spunînd printre altele: „Numai printr-o muncă susținută se poate ajunge la progres și civilizație, iar activitatea Bisericii Ortodoxe Române s-a dovedit mereu un sprijin în dezvoltarea economică și socială a patriei noastre. Rolul preoților este de a contribui la stimularea frumoaselor tradiții de muncă ale poporului nostru". „Miracolul românesc nu a venit de la sine — arătase preotul Ioan Carebia — Buziaș — ci prin munca unită a tuturor oamenilor muncii sub înțeleapta conducere a celui mai iubit fiu al țării, Președintele Nicolae Ceaușescu. Contribuția Bisericii noastre este necesară pentru a fi mereu la înălțimea epocii pe care o trăim". Din alocuțiunea preotului Ioan Brinzei — Lovrin, notăm: „Ritmurile progresului cunoscut de întreaga țară în deceniile „Epocii Ceaușescu" impresionează întreaga lume. Preoțimea trebuie să fie mereu în fruntea credincioșilor, servindu-le ca model, căci slujind națiunii, slujim pe Dumnezeu".

Cuvîntul înfiștătorului eparhiei, rostit în încheierea lucrărilor conferinței, s-a constituit deopotrivă în concluzie și într-un stăruitor îndemn adresat preoților de a sprijini cu timp și fără timp întreaga operă de continuă înălțare a patriei noastre scumpe, prin munca entuziasată a poporului condus cu înțelepciune și dăruire de marele nostru om de stat, Președintele Nicolae Ceaușescu. „Dacă și noi ne interesăm de dezvoltarea economică a țării — a spus I. P. S. Mitropolit Nicolae la Conferința de la Deta — nu facem decît să continuăm o veche și binecuvîntată tradiție. Evident, am fost și rămînem alături de credincioșii noștri angajați în această vastă lucrare. Să stăm lingă popor, pentru ca fiind alături de popor putem fi siguri că nu greșim. Fiii Bisericii Ortodoxe Române să fie în rîndurile celor care își împlinesc datoria deplin".

INTRUNIRI CU PREOȚII ȘI CÎNTĂREȚII BISERICEȘTI

În cursul lunii martie 1985, în cadrul protopopiatelor din cuprinsul eparhiei s-au organizat întruniri cu preoții și cîntăreții bisericești. Ele s-au bucurat de prezența protopopului respectiv și a delegatului Centrului eparhial.

Scopul întrunirilor a fost însușirea cît mai temeinică a cîntării bisericești omofone, cu dezbaterile posibilităților practice pentru instruirea credincioșilor, un rol de seamă revenind în această direcție cîntăreților bisericești. Sub îndrumarea unor specialiști de pe lingă Centrul eparhial s-au efectuat și exerciții practice de cîntare omofonă.

Prin modul de organizare și desfășurare, prin interesul celor prezenți, întrunirile respective contribuie la stimularea cîntării bisericești omofone la toate parohiile din cuprinsul eparhiei.

CONFERINȚA PE TEMĂ MISIONARĂ

În cea de a doua jumătate a lunii aprilie 1985, la sediile celor șapte protopopiate din cuprinsul eparhiei s-au desfășurat lucrările conferinței administrative avînd ca temă: „Căi, metode și mijloace pastorale pentru întărirea și păstrarea dreptei credințe în rîndul credincioșilor". Prezidate de ierarh și delegații chiriarhali, conferințele s-au bucurat de participarea mării majorități a preoților și cîntăreților bisericești. Dezbaterea temei,

prin prezentarea referatelor întocmite și prin luările de cuvânt, a constituit un bun prilej de împărtășire reciprocă a experienței pastorale, în căutarea și aplicarea celor mai potrivite metode de îndrumare a credincioșilor în cunoașterea și trăirea dreptei credințe.

La conferințele la care a fost prezent, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a adresat preoților și cîntăreților bisericești — îndemnul de a nu precupeți nici un efort pentru întărirea și păstrarea dreptei credințe în rîndul eparhioților.

CONSFATUIRE DE LUCRU

Încheierea primului trimestru a activității bisericești din acest an — 1985 — a prilejuit și analiza activității misionare din eparhie, în cadrul unei consfătuiri de lucru cu misionarii protopopești. Sub președinția Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, consfătuirea a avut loc la Centrul eparhial în ziua de 1 aprilie 1985.

În cadrul consfătuirii a fost analizată munca pastoral-misionară desfășurată de preoți la parohii, pe baza constatărilor făcute de misionarii protopopești, indicîndu-se metodele pastorale de urmat pentru desfășurarea unei spornice activități în viitor. Totodată a fost prelucrată hotărîrea Sfințului Sinod luată în ședința sa din 17—18 decembrie 1984, privitoare la activitatea pastoral-misionară și de păstrare a credincioșilor în duhul unității și credinței Bisericii noastre strămoșești.

Schimbul de opinii și experiențe împărtășit de misionarii protopopești, precum și îndrumările date de Chiriarii constituie garanția unei fructuoase activități viitoare în planul pastoral-misionar de îndrumare a preoților și credincioșilor din cuprinsul eparhiei.

LA DUMINICA ORTODOXIEI

În seara zilei de 3 martie 1985 — Duminica Ortodoxiei — catedrala mitropolitană din Timișoara a găzduit un concert de bucăți religioase, selectate pentru pregătirea spirituală a credincioșilor în timpul Postului Mare și deopotrivă pentru omagierea acestui praznic al întregii Bisericii Ortodoxe.

Mulțimea credincioșilor prezenți au putut asculta, în cadrul vecerniei, un buchet de melodii compuse sau armonizate de renumiți muzicieni în interpretarea corului mixt al catedralei sub bagheta dirijorului Aurel Ciobanu. Prezentarea bucăților, în cadrul cuvîntului de învățătură rostit în acea seară, a revenit preotului Vasile Petru de la parohia Timișoara I — Cetate.

CONCERT RELIGIOS

La fel ca în fiecare an, agenda Seminarului teologic din Caransebeș, pentru perioada Postului Paștilor, a inclus pregătirea unui program de piese muzicale duhovnicești, în întîmpinarea celei mai mari sărbători a Bisericii creștine. Concertul de imnuri religioase, pregătit sub îndrumarea preotului prof. Nicolae Belean, a avut loc în sala festivă a școlii în duminica din 31 martie, prezentarea programului revenind preotului prof. Sorin Cosma. Expunerea a fost însoțită și de imagini după diapozitive reprezentînd momente din lucrarea mîntuitoare a Domnului nostru Iisus Hristos.

Programul a fost urmărit cu mult interes de întregul personal al școlii, de vicarii administrativi ai Centrelor eparhiale din Timișoara și Arad ca delegați chiriarhali — P. On. Părinte Ilie Maier și respectiv P. C. Părinte Flor Teodorescu — precum și de ceilalți clerici din localitate și numeroși enoriași.

La sfîrșitul concertului, P. C. Părinte Flor Teodorescu, vicar administrativ la Centrul eparhial din Arad, a transmis tuturor arhieresti binecuvîntări din partea Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae și a Prea Sfințitului Episcop Timotei al Aradului, felicitînd pe cei ce și-au adus contribuția la reușita programului.

VIZITĂ

Aflat în România, împreună cu soția sa, pastorul baptist Ieremia Hodoroabă din Paris a vizitat Timișoara la 10 aprilie a.c. După ce au asistat la liturghia celor mai înalte sfințite în catedrala mitropolitană, oaspeții au fost primiți de înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae cu care au avut o întrevvedere desfășurată sub semnul afirmării legăturilor între frații de aceeași credință creștină și de aceeași origine română.

DRUM DE ACCES SPRE MĂNĂSTIREA TIMIȘENI

Până de curind, mănăstirea Timișeni din cuprinsul Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului, nu a beneficiat de un drum corespunzător care să permită accesul vizitatorilor în orice anotimp.

Recent, prin grija Centrului eparhial, a început construirea drumului de acces care va lega mănăstirea de șoseaua principală spre Timișoara.

Lucrarea urmează să se încheie în toamna anului 1985 și este suportată din bugetul Centrului eparhial.

DECES

În ziua de 9 aprilie 1985 a încetat din viață, la domiciliul său din Jamul Mare, preotul pensionar *Ioan Oprean*, în vîrstă de 80 ani.

S-a născut la 20 septembrie 1905 în com. Ticvaniul Mare, jud. Caraș-Severin, din părinți agricultori. A urmat cursurile învățămîntului elementar în comuna natală, iar pe cele medii la gimnaziul din Oravița și respectiv la liceul „Coriolan Brediceanu” din Lugoj. În continuare s-a înscris la Academia teologică din Blaj pe care a absolvit-o în anul 1927. Trei ani mai tîrziu a fost hirotonit preot pe seama parohiei Ticvaniul-Mic, protopopiatul Oravița. Ulterior, a mai păstorit succesiv și parohiile Ticvaniul Mare, Mercina, Vărădia, Gherman și Jamul Mare de unde s-a pensionat în toamna anului 1974.

În întreaga sa activitate desfășurată în ogorul Domnului timp de 44 ani s-a dovedit un vrednic slujitor al celor sfinte, făcîndu-se apreciat și stimat de credincioși.

Slujba prohodului a fost oficiată în ziua de 11 aprilie 1985, printr-un sobor de șase preoți în frunte cu P. On. Părinte Florin George, protopopul Detei, care a rostit și necrologul. Osemintele regretatului preot au fost apoi înhumate în cimitirul parohiei Jamul Mare, în prezența membrilor familiei și a unui mare număr de credincioși care în dangătul clopotelor l-au condus spre locul odihnei veșnice.

EPISCOPIA ARADULUI, IENOPOLEI ȘI HĂLMAGIULUI

SĂRBĂTORIREA SFINTELOR PAȘTI

După rânduiala Bisericii noastre, în toată vremea Postului Mare, clerul și credincioșii eparhiei s-au pregătit cu multă grijă prin post, rugăciune și reculegere sufletească, să întâmpine praznicul Învierii Domnului Iisus Hristos.

La catedrala din Arad, Prea Sfințitul Episcop Timotei a oficiat sfânta liturghie în Duminica Floriilor, iar în săptămîna Patimilor slujba deniilor, adresînd de fiecare dată cuvinte de învățătură și îndemn duhovnicesc, potrivit semnificației fiecărei zile.

După sfînta liturghie din prima zi de Paști, la reședința episcopală a avut loc tradiționala recepție la care au fost prezenți preoți și credincioși din municipiu. În numele celor de față, P. C. Părinte Gheorghe Căvășdan de la parohia Arad-Centru a adresat înțîistătătorului eparhiei respectuoarse urări de sfintele sărbători. Cu aceleași doriri de bine și sănătate a răspuns și Prea Sfinția Sa, după care s-a întreținut cu cei prezenți într-o atmosferă de sărbătoare.

A doua zi de Paști, 15 aprilie, înțîistătătorul eparhiei înconjurat de un sobor de preoți și diaconi a săvîrșit sfînta liturghie tot în catedrala episcopală, rostind un cuvînt de învățătură.

Praznicul Învierii Domnului Hristos s-a desfășurat în toate sfintele locașuri ale eparhiei în aceeași atmosferă de aleasă bucurie și trăire duhovnicească.

SLUJIRI ARHIEREȘTI

Simbătă 30 martie 1985, Prea Sfințitul Episcop Timotei a săvîrșit sfînta liturghie în catedrala din Arad, cu prilejul căreia a hirotonit întru diacon pe tînărul doctorand în teologie, Neancu-Daniil Stoienescu.

În duminica din 21 aprilie, înțîistătătorul eparhiei s-a deplasat la parohia Deva I, fiind întîmpinat cu alese sentimente de bucurie de soborul preoților și diaconilor. Cuvîntul de bun venit a fost rostit de P. C. Părinte Alexandru Hotăran, protopopul Devei.

După îndeplinirea ceremoniei îmbrăcării, Prea Sfințitul Episcop Timotei a slujit sfînta liturghie în biserica „Sf. Nicolae”, aflată în plină lucrare de împodobire cu o frumoasă pictură în frescă, executată de D. Mociulșchi. Din soborul slujitor au făcut parte patru preoți și doi diaconi.

La sfîrșitul slujbei, Prea Sfinția Sa a explicat pericopa evanghelică a zilei, dînd îndrumări părintești credincioșilor și preoților în vederea întăririi unității de credință a sfîntei noastre Biserici.

P. C. Părinte Alexandru Hotăran a mulțumit înțîistătătorului eparhiei pentru înălțătoarea bucurie duhovnicească revărsată în inimile tuturor prin oficierea sfîntei liturghii și pentru cuvîntul cald și pătrunzător adresat obștei credincioșilor parohiei.

LUCRĂRILE PRIMEI CONFERINȚE PREOTEȘTI DIN MARTIE 1985

Între 19—28 martie 1985, la oficiile protopopești din cuprinsul Episcopiei Aradului, Ienopolei și Hălmagiului, s-au desfășurat lucrările primei conferințe preotești trimestriale,

avînd ca temă: „Orientări și perspective în dezvoltare economică și socială a patriei noastre în lumina directivelor actuale ale forurilor superioare de conducere a țării”.

Conferințele au fost prezidate de Prea Sfințitul Episcop Timotei (la protopopiatul Lipova, Deva și Orăștie) și de delegații chiriarihali: P. C. Părinte Flor Teodorescu, vicar administrativ (la protopopiatele Arad, Petroșani și Brad) și P. C. Părinte Iacob Bup-te, consilier administrativ economic (la protopopiatul Ineu).

După oficierea îndătinatului Te-Deum, în sălile de ședințe părinții protopopi au deschis lucrările conferințelor, relevînd importanța subiectului stabilit de Sfințul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Luînd conducerea conferințelor, Prea Sfințitul Episcop Timotei și delegații chiriarihali au evidențiat în cuvîntul lor actualitatea temei, un cadru potrivit pentru o amplă retrospectivă asupra grandioaselor înfăptuiri ale poporului român, cu precădere din ultimele două decenii care au fost denumite cu îndreptățire „epoca Ceaușescu”.

Referatele au fost susținute de preoții: Tiberiu Gheța (la Arad), Ioan Bosco (la Ineu), Ioan Sorin Ciurlea (la Lipova), Petru Tiu (la Brad), Miron Stîncioane la Deva, Roman Medrea (la Orăștie) și Alexandru Budai (la Petroșani).

În afara referințelor au fost aduse contribuții remarcabile la dezvoltarea și adîncirea subiectului conferinței prin numeroși preoți care au luat cuvîntul.

S-a făcut mai întîi o amplă retrospectivă asupra dezvoltării economice și sociale a țării în ultimii douăzeci de ani, precum și asupra realizărilor epocale din celelalte sectoare de activitate: știință, învățămînt, cultură, artă, etc. Un accent deosebit a fost pus pe perioada celui de al optălea cincinal (1986—1990) evidențiindu-se orientările și directivele în dezvoltarea economică și socială a României, care urmărește ridicarea ei pe o nouă treaptă de civilizație și progres. Preoții Ioan Roman și Mihai Ineoaș de la parohia Pecica, protopopiatul Arad, au arătat că în 1984 comuna lor a obținut rezultate deosebite la producția de grâu și porumb, fapt pentru care însuși Președintele Nicolae Ceaușescu a înminat conducătorilor celor două cooperative agricole de producție din localitate titlul de „Erou al Muncii Socialiste”. În lumina acestor realizări importante, s-au preconizat alte valoroase producții de cereale.

S-a amintit, de asemenea, că pentru cincinalul următor s-a prevăzut înfăptuirea unui vast program de investiții, urmînd a fi date în folosință peste 1500 noi capacități de producție, între care la loc de cinste se înscrie canalul Poarta Albă-Midia-Năvodari și cea mai mare parte din canalul București-Dunăre.

Au fost dezbătute și orientările de perspectivă ale dezvoltării economico-sociale a României în perioada 1991—2000, în lumina hotărîrilor adoptate de forurile superioare de conducere ale țării noastre.

Toate aceste succese remarcabile ale poporului român, alături de obiectivele fundamentale de perspectivă pînă în anul 2000, justifică prezența tot mai activă a României socialiste în viața internațională, fiind binecunoscută și apreciată în toate țările lumii. La temelia politicii interne și externe a României, întemeiată pe o înaltă și consecventă principialitate, stă spiritul de răspundere față de propriul popor și în același timp, față de interesele întregii lumi, față de cauza păcii și progresului. De aici, rezonanța mondială a politicii noastre internaționale, receptivitatea de care s-au bucurat și se bucură inițiativele și propunerile Președintelui Nicolae Ceaușescu.

Cu simțăminte de cald patriotism, majoritatea preoților care au luat cuvîntul, și-au manifestat dorința într-un singur eufet de a-și aduce aportul cu loialitate și credincioșie la binele și prosperitatea patriei. Astfel, preoții Gheorghe David-Tărmure protopopiatul Ineu), Mihai Indreica — Dealul Mare (protopopiatul Brad), Virgil Bolea — Petros (protopopiatul Petroșani) au arătat că în calitate de slujitori ai altarului și cetățeni ai patriei au datoriat de a sprijini prin cuvînt și faptă realizarea mărețelor idealuri spre a-și onora cu cinste îndatoririle lor cetățenești, numiții au evidențiat faptul că au contractat cu statul animale și produse agro-alimentare, fiind pildă pentru enoriași.

În încheierea lucrărilor conferințelor, au luat cuvîntul Prea Sfințitul Episcop Timotei și delegații chiriarihali care au sintetizat cele discutate, făcînd îndemnuri stăruitoare ca toți preoții eparhiei să fie la înălțimea înaintașilor noștri, slujind cu devotament și

dăruire idealurile și aspirațiile poporului român. Prea Sfințitul Episcop Timotei, la sfârșitul conferinței de la protopopiatul Lipova s-a adresat preoților cu îndemnul: „Să ne vedem fiecare de rostul nostru, răspunzând acțiunilor patriotice, făcând contractări la fondul centralizat al statului, sprijinind campania agricolă de primăvară. Vă îndemn la ceea ce aveți conștiința că trebuie făcut. Cu toată forța să mergem și să slujim patria și poporul nostru”.

DECESE

În ziua de 15 martie 1985 a încetat din viață preotul pensionar *Simion Ștefănie*.

S-a născut în 25 februarie 1908 în satul Sereca, comuna Beriu, jud. Hunedoara, din părinți agricultori. A urmat școala primară în Orăștie, iar apoi liceul „Aurel Vlaicu” din aceeași localitate. În continuare s-a înscris la Academia teologică din Sibiu pe care a absolvit-o în anul 1934. În același an s-a căsătorit și a fost hirotonit preot pe seama parohiei Sereca — satul său natal. După ce Sereca a fost afiliată parohiei Beriu, a devenit paroh al acesteia pe care a păstorit-o cu vrednicie până în anul 1974 când s-a pensionat.

Înmormintarea a avut loc în ziua de duminică 17 martie, o zi frumoasă și de primăvară în care o mulțime de credincioși din satele limitrofe au venit să-și ia rămas bun și să conducă pe ultimul drum pe preotul Simion Ștefănie. Prohodul a fost oficiat în biserică din Sereca de către un sobor de 12 preoți. Personalitatea și activitatea decedatului a fost evidențiată în cuvântările rostite de P. C. Părinte Mircea Olariu, protopopul Orăștiei precum și de preoții Ioan Bunea, Mihai Todoca, Ioan Săbău și Valer Cosma, parohul locului.

Purtat de preoți, sicriul cu trupul neînsuflețit al părintelui Simion Ștefănie a fost așezat, spre cele veșnice, în mormintul săpat în fața bisericii în care a slujit timp de 40 de ani.

În ziua de 30 martie 1985, după o grea suferință, a trecut la cele veșnice preotul iconom stavrofor *Valeriu Bara*, în vîrstă de 70 ani.

S-a născut la data de 18 mai 1915 în comuna Lunca, jud. Bihor, din părinți țărani. Școala primară a făcut-o în comuna natală, iar liceul la Beiuș și Oradea, unde și-a luat bacalaureatul. După terminarea liceului s-a înscris la Academia teologică din Oradea, iar în 1940 a fost hirotonit preot pe seama parohiei Roșiori — colonie jud. Bihor.

Odiosul Dictat de la Viena și evenimentele din anul 1940 l-a forțat să se refugieze în comuna Grăniceri, jud. Arad, unde a fost numit preot. Între anii 1942—1943 și-a prelungit studiile la Facultatea de teologie din București unde a obținut și titlul de licențiat.

După război, în anul 1946 a fost numit preot în comuna Siclău, de unde s-a transferat apoi în parohia Gurba pe care a păstorit-o pînă în anul 1982 când s-a pensionat.

A avut o rodnică activitate pastorală atît în parohia Siclău cît și în parohia Gurba unde a restaurat biserica pe care a înzestrat-o cu un iconostas nou și o pictură în tehnica frescă.

Slujba înmormintării a fost oficiată de un sobor de preoți și diaconi în frunte cu P. C. Părinte Miron Iercan inspector bisericesc. Personalitatea și activitatea lui merituosă a fost evocată de P. C. Părinte Gheorghe Căvășdan de la parohia Arad-Centru.

Pr. dr. Ioan. Mircea, *Dicționar al Noului Testament*, tipărit cu binecuvântarea P. F. Patriarh Iustin, București, 1984, 527 pp.

Dicționarul biblic este cea mai proaspătă lucrare a preotului dr. Ioan Mircea din București. De la P. C. Sa avem substanțiale comentarii biblice intitulate: *Epistolele înțelesului Sfintului Apostol Petru*, București, 1973, *Epistola a doua a Sfintului Apostol Petru*, București, 1975, în afara numeroaselor studii, dintre care: *Cele zece porunci în lumina Noului Testament*, *Impărăția lui Hristos de mii de ani* (studiu exegetic asupra textului din Apocalipsa, 20, 1—15), *Poruncile Bisericii, Hristos — pacea noastră*, și altele.

Părintele Ioan Mircea pune acum la îndemână clerului și a credincioșilor un dicționar biblic, cu ajutorul căruia să se poată urmări învățătura Sfintei Scripturi, răspindită de-a lungul cărților biblice. Cartea conține „Cuvânt introductiv” și apoi dicționarul alfabetic propriu-zis.

În partea introductivă, autorul arată scopul lucrării, care este acela de a face înțelese principalele probleme biblice și unele amănunte de mare importanță pentru credincioși.

Dicționarul cuprinde temele distribuite pe probleme, expresiile greu de înțeles, cuvintele pasibile de mai multe interpretări. Sunt inserate și cuvinte care nu se află în traducerea românească a Noului Testament, dar a căror implicare în textul său este de ne tăgăduit, spre exemplu cuvântul „Bunavestire”, care cuprinde preludivul intrării personale în lume a lui Dumnezeu — Cuvântul. Evenimentul este marcat după importanța lui în paginile Noului Testament, chiar dacă denumirea dată în timp de cultul Bisericii noastre nu se află în aceste pagini.

Dicționarul este o înșirare de probleme, în ordinea alfabetică, de la Aaron la Ziua Domnului. Temele sunt date după un sistem, în ordine, cu titluri anume, prin care se pot urmări ușor.

Este o lucrare sistematică, în care problemele actuale sunt amplu subliniate și tratate. Spre exemplificare, la cuvântul „pace” —

cu care începe capitolul rezervat literei „P” — se redă noțiunea păcii, înțelesul ei, precum toate locurile din Noul Testament unde apare cuvântul respectiv.

La personalitățile biblice — Avraam, Baalam, Moise, David, Solomon, Isaia, Ieremia, Mariam Pavel, etc. — sunt oferite prețioase amănunte pentru reconstituirea biografiei lor, iar locurile memorabile din Noul Testament — Betleem, Ierusalim, Atena, Roma etc. — sunt descrise amplu, încît cititorul se informează deplin. Termenii tehnici sunt înzestrați și cu denumirea grecească.

Dicționarul este folositor și celui care nu știe să se orienteze în Biblie, sau celui care nu are la îndemână Cartea Sfintă, în ambele situații fiind pregătitor pentru lectura Noului Testament. În dicționar nu s-au strîns numai teme care se referă la mintuirea sufletului, ci s-au adunat și probleme care lămuresc și dezlegă atitudini asupra vieții obștești, cum sînt munca, patria, etc.

La alcătuirea dicționarului, autorul a întrebuințat o vastă bibliografie, mai veche și mai nouă, precum „*Dictionnaire de la Bible*” (Vigouroux), 1912, *Dictionnaire de Theologie* (de Vacant), 1924, *Vocabulaire de Theologie biblique* (de L. Dufour), 1971, *Theologisches Worterbuch de Kittel*, Dicționarul aghiografic (de G. Timuș), 1898, etc. Părintele Ioan Mircea a parcurs o bogată literatură de specialitate, consultînd regretați teologi ca: H. Andrusos, I. Beldie, S. Bulgakoff, N. Cabasila, Cl. Fillion, V. Gheorghiu, P. Lagrange, Gr. T. Marcu, N. Nicolaescu, Gala Galaction, H. Roventja, ș.a.

Indicele alfabetic ajută la identificarea cu ușurință a oricărei teme. Datele sînt în concordanță cu cronologia biblică stabilită mai nou și constituie o uniformitate în scrierea numirilor biblice.

Dicționarul conține hărți în legătură cu Vechiul Testament, cu Ierusalimul, Marea Galileii, Palestina Vechiului Testament, Palestina Noului Testament și călătoriile Sfintului Apostol Pavel. A apărut în condiții grafice excelente, un lucru bun care de mult trebuia.

De la părintele dr. Ioan Mircea — care ne-a dat atâtea studii de-o reală valoare — nici nu ne putem aștepta decît tot la un lucru bun și de folos obștesc.

Preot prof. dr. Nicolae Neaga

Varlaam, *Opere, Răspunsul împotriva catihismului calvinesc*, ediție critică, studiu filologic și lingvistic de Mirela Teodorescu, editura Minerva, București, 1984, 230 pp. și numeroase reproduceri.

Icoana timpului n-îl înfățișează pe mitropolitul Varlaam în strălucirea sa arhierescă, ținînd în mînă o carte spre arătare. O ipostază care cere o îndoită închinare: față de păstorul aflat în vremuri grele pentru păstoriți și față de cartea pe care a cititorit-o cu atîta osîrdie. Timpul nu putea să ne lase o mai potrivită înfățișare a acestui reputat mitropolit.

Reeditarea unei scrieri a lui Varlaam trezește în gîndul omului de cultură și un anume simțămînt de pioasă aducere aminte. „Răspunsul împotriva catihismului calvinesc” este un act de cultură absolut necesar, întrucît avem în față *prima* lucrare polemică din cultura română.

Exceptînd unele inadvertențe, ce țin de domeniul slavisticii, îngrijitoarea ediției, Mirela Teodorescu, a înțeles să facă „lucruri bune prea cu socotință” — cum ar spune mitropolitul însuși. Dar esența actului cultural rămîne repunerea textului în sine la tipar.

Cît de mare va fi fost efectul scrierii lui Varlaam în secolul XVII, este greu de stabilit cu precizie, dar în planul vieții teologice era atunci de o uluitoare actualitate, ca un tratat sintetic de teologie al Bisericii Ortodoxe. Dacă la Coresi găsim scris: „Eu pre limba voastră grăiescu vouă”, Varlaam se adresează credincioșilor în limba română, conștient de faptul că eficiența cărții stă în înțelegerea ei. Titlul „Răspunsul împotriva catihismului calvinesc” presupune o decantare și o pregătire după parcurgerea unui text străin credinței ortodoxe. Chiar dacă titlul conține o evidentă notă polemică, de negare, totuși se va putea observa că negația include în fapt o afirmație.

Pentru a înțelege mai bine ce a însemnat și înseamnă lucrarea lui Varlaam în spiritualitatea ortodoxă a veacului XVII, trebuie pornit de la formula de adresă a mitropolitului „cătrecreștinii din Ardeal și cătrecreștinii, toți carii sînt pravoslavnici... iu-

biți creștini și cu noi de un neam rumâni, pretutinderea, tuturor ce se află în părțile Ardealului și într-alte țări pretutinderea, ce sînteți cu noi într-o credință”. Este înaintea de toate glasul păstorului deplin conștient de răspunderea pe care o are în fața lui Dumnezeu și a istoriei, față de frații din Transilvania. Conștiința acestei datorii era a tuturor ierarhilor din Moldova și Țara Românească, dacă privim componența soborului de la Iași din 1645 (sau 1644), (pentru amănunte a se vedea preot prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, București, 1981, pp. 22—24). Lucrarea lui Varlaam reprezintă o clarificare necesară și o oficializare în lumea ortodoxă a unor aspecte ale gîndirii teologice românești, împletite cu o stare istorică „hic et nunc” la acea dată: „Răspunsul lui Varlaam are o deosebită însemnătate pentru că ne arată că Bisericile ortodoxe din Țara Românească și Moldova erau conștiente de rolul care le revenea în acțiunea de apărare a unității de neam și de credință a românilor de pe ambele versante ale Carpaților” (pr. prof. dr. M. Păcurariu, *o.c.*, vol. I, p. 24).

După expunerea motivelor ce l-au determinat să scrie „Răspunsul...” Varlaam începe o sistematică analiză a „Catihismului calvinesc”, dar în același timp, prin răspunsurile date, el oferă și prezentarea credinței ortodoxe. Surprinzător de concis, Varlaam începe exprimîndu-și o nedumerire (și azi la fel de actuală) față de cei care, în loc de a tălmăci, nu fac decît să răstălmacească Sfintele Scripturi. Varlaam vede erezia nu atît în actul ei, cît în faptul că îl îndepărtează pe om de Dumnezeu: „Socotim aicea și ne mirăm cum cu cheia înțelesului svintei scripturi incuie împărăția ceriului dinaintea oamenilor” (p. 196). Actualitatea observației ne scutește de orice comentariu. Pornind de la această constatare de ordin general, Varlaam analizează, pe rînd, învățăturile eterodoxe ale „Catehismului calvinesc”, dintre care merită să zăbovim asupra implicațiilor unei expresii — se pare voit rău-înțeleaite — și anume „fiii miniei”. Varlaam sesizează fatalismul credinței combătute care nu-i oferă omului nici o posibilitate de îndreptare în fața lui Dumnezeu, lăsîndu-l pentru vecie în starea de „fii al miniei”, deci robii păcatului. Acestei concepții Varlaam îi opune botezul: „Iară cu darul sînt spășiți pentru credință și pentru svîntul botez s-au zidit” (p. 197). Să nu se creadă, însă, că Varlaam optează pentru o soluție teoretică simplificatoare. Botezul în sine nu înseamnă încă

ispășirea păcatelor, căci credința „fără lucruri” este moartă. Era de așteptat, prin chiar titlul polemic, ca Varlaam să aibă o concepție activă și nu pasivă, precum lucrarea combătută.

Activismul lui Varlaam trebuie explicat și prin condițiile istorice de atunci. „Catehismul calvinesc” în sine este posibil să n-l fi deranjat chiar atât de mult pe Varlaam, ci faptul că menirea sa era aceea de a-i îndepărta pe românii transilvăneni de credința ortodoxă, în favoarea celei calvine. Chiar dacă Varlaam era mitropolit al Moldovei și Sucevei, el își intitulase una din lucrări *Carte românească de învățătură*, în predoslovie ei adresându-se „la toată semenția românească”. Deci, mai presus de țelul combaterii ereziei se află cel al menținerii unității naționale. Analiza întreprinsă de Varlaam merge pînă la interpretarea sintagmelor din „Catehismul calvinesc”, mitropolitul moldovean intuind cu rară sensibilitate adîncimile limbii române într-o splendidă manieră proprie: „Iară aicea leapadă „întru”, nu dizece „întru una”, ce numai ce dizece „o beserică” (p. 209).

Varlaam remarcă puterea cuvîntului „întru” și tocmai de aceea cartea sa devine ca însăși o putere, analog realității după care Hristos este capul Bisericii, iar cei ce se închină în Biserică, se închină de fapt „întru” Domnul. El subliniază trei cuvinte ce conferă putere Bisericii Ortodoxe strămoșești: cuvîntul „întru”, precum și atributele „sfîntă și „apostolică” dintre care mitropolitul insistă mai mult asupra celui de al doilea, specific Bisericii românești. Această insistență trebuie să fi fost expresia conștiinței faptului că Biserica românească strămoșească este „apostolică” în adevăratul sens al cuvîntului, Varlaam gîndindu-se poate chiar la tradiția Sfințului Apostol Andrei. Posibilitatea este cu atât mai verosimilă, cu cît unul dintre urmașii întru păstorie a lui Varlaam, blindul Dosoftei, îl amintește pe apostol în scrierea sa „Viața și petrecerea svinților”.

Ultimele aspecte, de ordin practic, privesc conduita preotului, adică a aceluia ce are datoria de a împărtăși învățătura cea dreaptă a Mintuitorului.

Privită în totalitate, lucrarea lui Varlaam oferă o afirmație sintetică născută dintr-o negație. Lucrarea este fructul contribuției românești la gestația spirituală ortodoxă a veacului XVII, gestație care a însemnat și afirmarea prin negație, într-o bună tradiție ce pornește de la Sf. Grigorie de Nazianz. În perimetrul ortodoxiei românești, a însemnat și întărirea conștiinței unității naționale prin

credința strămoșească. În acest sens, mitropolitul Varlaam impresionează atît ca ierarh, cît și ca om al slovei, arătîndu-ne cartea și obligînd la prețuirea autorului, așa după cum „cînd ne închinăm icoanei și o cinstim, nu cinstim șerurile sau lemnul, ce obrazul celui a cîi scris pe icoană cinstim”.

Preot Dan Negrei

Gerard din Cenad, *Armonia lumii sau tîlmăcire a Cîntării celor trei coconi către Isingrim dascălul*. Studiu introductiv, selecție, traducere și comentarii de Radu Constantinescu, cuvînt înainte de Răzvan Theodorescu, București, 1984, 232 pp.+24 ilustrații.

Recent, editura Meridiane a publicat volumul 383 din prestigioasa „Bibliotecă de artă”, care cuprinde cea dintîi traducere în limba română a operei lui Gerard, episcopul Cenadului, efectuată după manuscrisul aflat în biblioteca orașului München. Autorul ediției „unul dintre istoricii români cei mai pregătiți pentru un asemenea demers, foarte învățatul Radu Constantinescu, cunoscut de mult timp prin cercetările amănunțite și multilaterale în domeniul culturii vechi” — cum îl prezintă îndreptățit în Cuvîntul înainte reputatul istoric Răzvan Theodorescu — ni l-a restituit pe Gerard prin tîlmăcirea selectivă, într-o haină literară plină de frumusețe. O ediție de rară exigență științifică și erudiție — calități atestate de mulțimea notelor și comentariilor.

Venețian, născut în anul 985, cu o vastă cultură însușită în renumitele școli ale Apusului, Gerard a trăit marile agitații ale timpului. Silit de împrejurări, pleacă din Italia. În 1038 este episcop la Cenad; se sfîrșește ca martir și a trecut în rîndul sfinților, canonizat fiind în 1068. *Deliberatio supra himnum trium peurorum* — singura sa operă ce s-a păstrat și care apare acum sub titlul expresiv *Armonia lumii* — este, cum precizează editorul, o dezbatere și un comentariu privind imnul de preamărire a dumnezeirii de către cei trei tineri aruncați în cuptorul de foc pentru credința lor. Corpus în Cartea procerului Daniil, prin conținutul său, imnul a oferit episcopului Gerard temeuri pentru apărarea Bisericii creștine împotriva ereziilor și sectelor (p. 109—110), convingător, cu citate scripturistice și cu o uimitoare simplitate.

Bun cunoscător al filosofiei și culturii al lucrărilor teologice, el stăruie asupra valorilor religioase, morale și sociale propovăduite de

credința creștină, considerându-le singurele capabile să redreseze lumea aceluia veac ce-și pierduse echilibrul. În atitudine contra asupritorilor și nelegiuirii și nu lipsesc discuțiile interesante despre aspectele esențiale ale universului. Atenția cititorului e reținută de reflectarea în text a unor stări din Banatul de la răscrucea a două milenii, cu populație românească autohtonă demult creștină, cu preoți și rânduiri bisericești sub ascultarea Bizanțului.

Destinația școlară a lucrării, evidentă prin forma redactării, confirmă că „Gerard inițiasă un adevărat învățământ superior la Cenad, prelegerile sale inaugurând un curs de filosofie scolastică la noi, în 1046 cel mai târziu, așadar cu 30 de ani mai înainte ca Irnerio să deschidă prima lecție universitară din Europa medievală, la Bologna” (p. 160).

Studiul introductiv (pp. 10—67), reconstituie viața episcopului în complexitatea evenimentelor din Italia și Apusul acelor vremi, pe baza unor prelucrări ale biografiei sale după cea lăsată de unul dintre discipoli, biografia rescrisă de patru ori între 1046—1421 potrivit intereselor propagandei catolice, a feudalității, politicii regalității maghiare și spiritului timpului (p. 12—13), aportul prețios constituindu-l informațiile culese din numeroasele cercetări personale.

Biografia s-a păstrat, astfel, în „Legenda minor” (secolul XII) și în „Legenda major”, care se numără printre cele mai prețioase izvoare despre istoria Banatului din prima jumătate a secolului XI. Autorul studiului îmbogățește cu noi contribuții și într-un cadru larg această perioadă, în care voievodatele românești, bine organizate și prospere, luptă eroic pentru apărarea libertății și a pământului străbun, împotriva regalității maghiare (pp. 30—49). Textul latin și traducerea, însoțite de valoroase note la fiecare dintre cele 21 capitole ale „Legendei major”, Radu Constantinescu l-a publicat în *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, I Timișoara, 1980, pp. 22—66 — coautor al acestei lucrări. De asemenea — limitându-se la Banat — a făcut cunoscut centrul monastic cistercian de la Igriș, din vecinătatea Cenadului, unde spre finea secolului XII, se citeau, tot în latinește, opere din antichitate și contemporane. (O interesantă referire la mănăstirea de la Igriș, în broșura preotului bănățean V. Grozescu, *Istoria românilor de la Mureșul de jos*, p. 41, apărută în 1987, azi o raritate, fapt ce determină menționarea ei).

„Deliberatio” (pp. 70—154), este urmată de capitolul traducătorului intitulat „Comentarii” (pp. 155—173), însoțit de 58 pagini de note, majoritatea studii sintetice referitoare la diferitele ei aspecte, ce folosesc exigent și erudit vasta literatură aferentă.

Remarcabil — dacă nu e prea puțin spus — „Cuvîntul înainte” semnat de Răzvan Theodorescu, constată: „Într-un fel, Banatul... este, el singur, o mică lume dătătoare de măsură pentru ceea ce au însemnat în istorie, în istoria culturii mai cu seamă, întîlnirile, dar și înfruntările de civilizații deosebite, de tipuri umane diferite, pe care din adîncul preistoriei și din cele ale folclorului le-au ilustrat la tot pasul ținuturile dintre Mureș și Dunăre”. Și încheie: „Este tulburătoare, întotdeauna, strădania istoricului de a reface, din puțin, un univers de gânduri de mult stinse, de a restitui, din fragmente, efigia unui personaj dintre cele, fără număr, ce au alcătuit însăși viața trecutului. Iar atunci cînd strădania aceasta țințește la recuperarea pentru chiar istoria culturii naționale a unei opere de europeană notorietate — și acesta este cazul *Armoniei lumii*” — ea merită cu atît mai mult grațitudinea noastră” (p. 9).

Menționăm că Răzvan Theodorescu în studiul de referință *Bizanț, Balcani, Occident la începutul culturii medievale românești*, București, 1974, așează Banatul veacurilor X—XIV într-o lumină nouă, cu amplă apartenență la Occident.

Prot. Ion B. Mureșianu

Fr. Dumitru Bălaga — prof. Toma Hrisant, *Mănăstirea Tismana*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1983, 174 pp.

Despre Tismana s-a spus că este „cea mai măreață dintre mănăstirile de peste Ol” (Grigore Alexandrescu), sau „un măreț cuib al Basarabilor” (George Coșbuc), „o lume de basme (Alexandru Vlahuță) și că „Tismana nu mai are seamăn” (Paul de Alep).

Mănăstirea Tismana reprezintă într-adevăr urme de pași voievodali și vredniciei românești, o fascinantă mănăstire-cetate. Aceste impresii ni le întărește și autorii recentei monografii — tipărită prin stăruința, purtarea de grijă și binecuvîntarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nestor al Olteniei. O carte scrisă cu elan, fără a prejudicia acrită necesară unei lucrări de acest gen, o călăuză frumoasă și exactă, către o vatră străbună, încărcată de istorie.

Monografia debutează cu indicarea căilor, presărate cu frumuseți naturale și popasuri istorice, care duc la o veche vatră geto-dacică, azi Tismana. Două porți mari de stejar, armate cu benzi de fier, amintesc de cetatea de altădată. O biserică dăltuită în piatră și mormintul Sfintului Nicodim rezumă existența uneia din cele mai vechi, mai importante și mai frumoase așezări monahale din țara noastră, continuând, poate, un altar dacic. Cercetările arheologice și studii de specialitate vor lămurii deplin și această ipoteză. Cert este, conchid autorii, că toponimul Tismana (Tizmana) este o moștenire de la traco-daci. Argumente: mulțimea toponimelor și hidronimelor existente în țara noastră. După tradiția monahală, consemnată de Paul de Alep, toponimul derivă de la o specie de conifer numită „tisă” (*taxus baccata*), din care Nicodim ar fi construit întâia biserică. Tismana, din radicalul traco-dac „dis” sau „tis” și sufixul indoeuropean „men” (a), ar însemna cetate, loc fortificat cu ziduri. Tismana este atestată documentar, în decursul timpului, ca oraș, scaun de judecată, reședință a banilor de Jiu, cetate și mare târg.

Într-un hrisov de la Dan I Voievod se face prima mențiune despre mănăstirea Tismana. Hrisovul întărește „dania” lui Radu I (c. 1377—c. 1383). Documente ulterioare vorbesc despre anumite scuturi de dări, acordate locuitorilor din Tismana, cu condiția să facă paza așezării monahale de aici. Viața locuitorilor din Tismana a fost legată de cea a mănăstirii și a cetății.

Biserica mare, ctitorie a Sfintului Nicodim din zilele lui Vlaicu Vodă, a fost sfințită în anul 1378, dar săpăturile arheologice au scos la iveală urmele unei biserici mai vechi și fundațiile unor chilii, anterioare celor ridicate de Sf. Nicodim. De altfel și în alte localități s-au descoperit fundații eclesiastice mai vechi decât secolul XIV. Tradiția locală spune că Sf. Nicodim a făcut întâi o biserică dintr-un „tis” mare, pe rădăcina căruia a așezat altarul.

Primii biografi ai Sfintului Nicodim, începând cu Paul de Alep, i-au dat aureolă de legendă. Autorii monografiei consemnează tradiția, dându-i interpretarea care i se cuvine, reținând doar adevărul întemeiat pe documentele și studiile istorice. Astfel, referindu-se la studiile academicianului sârb Djordjije Sp. Radojice, autorii rețin că Nicodim și cneazul Lazăr, „ruda sa”, erau de obârșie din Prilepac, cetate aproape de Novo Brdo. Nicodim făcea parte din vechii locuitori ai teritoriului daco-roman sud dunărean. În 1326 el a plecat

pe Muntele Atos, pentru a-și desăvîrși cultura, unde a fost hirotonit diacon și preot, devenind dascăl și ritor iscusit, stareț al mănăstirii Hilandarului și „protos” al Sfintului Munte. Ruda sa Lazăr, ajuns „țar al sîrbilor” (1371—1389), l-a trimis la Constantinopol, în fruntea unei delegații pentru a cere ridicarea anatemii ce fusese aruncată asupra statului și a Bisericii lor. Izbutind să obțină ridicarea anatemii, țarul Lazăr i-a propus conducerea Bisericii sîrbești, dar Nicodim a trecut în stînga Dunării. În acea perioadă, regele Ludovic al Ungariei pornise o campanie de catolicizare, iar pentru apărarea împotriva acestor tentative, Vladislav l-a chemat pe înțeleptul călugăr isihast. Așa ajunge Nicodim „valahul” în Țara Românească, unde, cu sprijinul voievozului înființează mănăstirile Vodița și Tismana și alte schituri și mănăstiri ca Prislopul și Gura Motrului. În sudul Dunării, el ridicase mănăstirile Vratna și Manastirica. Constructori au fost chiar călugării în frunte cu Nicodim. Mănăstirea Tismana a fost terminată abia sub domnia lui Mircea cel Bătrîn.

Autorii monografiei prezintă și interesante date cu privire la activitatea culturală a Sfintului Nicodim, la misiunile sale diplomatice, precum și la mîhnirile și durerile sale, culminînd cu un exil între anii 1399—1405. În timpul exilului în „țara ungurească”, Nicodim a scris „Tetraevanghelul”, cel mai vechi manuscris miniat din Țara Românească. Mircea cel Bătrîn îl recheamă în țară pe Nicodim, pe care poporul îl socotea deja sfînt. După ce petrece în rugăciuni noaptea de Crăciun (1406), se urcă în peștera sa care se mai vede și azi — trecînd la cele veșnice. Pe locul mormîntului, pe care singur și-l pregătise, se află astăzi o piatră cu o pisanie din anul 1843, în care se pot citi viața și faptele sfintului, precum și „istoricul” moaștelor sale, din care, la Tismana, se mai păstrează un deget de la mîină. A fost poliglot, miniaturist, caligraf, meșter zidar și dogar, un mare apărător al Ortodoxiei și al neamului său.

Autorii tratează în continuare rolul mănăstirii Tismana ca arhimandrie, mare lavră, reședință bănească și mitropolitană, organizarea vieții monahale, după modelul de la Muntele Atos.

Un capitol vorbește despre ctitori și donatori de-a lungul veacurilor — voievozi, dregători, monahi și credincioși —, despre degradări și restaurări. În capitolul despre pictură se subliniază descoperirea frescelor din secolul XVI. Biserica mare a fost pictată de mai multe ori. În anii 1563—1564, s-a aplicat

o tencuială peste cea primară monocromă și s-a pictat întreaga biserică. În secolul XVIII, fresca împreună cu tencuiala a fost distrusă în altar și în naos, rămânând numai prima tencuială, peste care s-a aplicat alta nouă și s-a executat fresca din 1733 și 1766. În pronaos, însă, nu a fost distrusă vechea frescă din 1563, ci pe aceasta s-a aplicat pictura nouă. În anii 1955—1962 s-a recuperat pictura din secolul XVIII prin decuparea și încastarea ei pe pereții muzeului și ai culoarelor celorlalte clădiri ale incintei, rămânând la lumină, în pronaos, decorul original din secolul XVI. S-a realizat astfel o lucrare de valoare remarcabilă, cu o tehnică de excepție.

Alte lucrări de restaurare privesc arhitectura. În secolul XIX, Gheorghe Dimitrie Bibescu (1842—1848) a dorit să-și facă la Tismana reședință de vară. Lucrările de restaurare și amenajare au fost încredințate unor arhitecți străini, care „au ciuntit trupul bisericii, eliminând camerele și gangul ce sprijinea de o parte și de alta pronaosul și o parte din naos...” „Prin demolarea pridvorului și a camerelor de nord și de sud s-a distrus partea originală românească, creația meșterului Nicodim Valahul” (p. 80). În ultimii ani, sub direcția supraveghere în îndrumare a I. P. S. Mitropolit Nestor, Tismana a revenit la înfățișarea originală, refăcându-se vechiul pridvor. Elementele decorative, străine arhitecturii românești, ansamblului mănăstiresc și zonei în care se află monumentul, au fost îndepărtate, pentru a restabili specificul și armonia arhitecturală tradițională.

Un impresionant capitol este consacrat „Domnului” Tudor Vladimirescu la Tismana. „Drumurile spre slobozenie ale „norodului românesc” au trecut pe la Tismana și în momentele de glorioasă înaintare și în cele de restrîns, adunarea cea orînduită pentru binele și folosul a toată țara, condusă de Tudor Vladimirescu găsindu-și aci loc de chibzuire și întărire, de sprijin și răspundere a ideilor sale”. De la Tismana a lansat, de fapt, Domnul Tudor cunoscuta „Proclamație de la Padeș”. După ce armatele otomane au intrat în țară, Tudor a pus preț îndoit pe rostul cel-l hărăzise Tismanei și celorlalte mănăstiri oltene.

Aici, la Tismana, au făcut popas spiritual cărturari, istorici, scriitori, artiști, al căror nume a rămas în istoria culturii noastre, ca Paul de Alep, Anton Pann, Gr. Alexandrescu, Al. Pelimon, Al. Vlahuță, George Coșbuc, Ion Simionescu, Nicolae Iorga, etc.

Un moment memorabil l-a pecetluit vizita Președintelui Nicolae Ceaușescu, în anul 1966.

În cartea de aur a mănăstirii, ilustrul nostru conducător a scris: „Vizitînd Mănăstirea Tismana, această podoabă a arhitecturii românești din secolul XIV, am avut prilejul să prețuim încă o dată geniul creator al poporului nostru, dragostea sa de frumos. Apreciem grija cu care s-a păstrat acest străvechi monument de artă, spre a purta peste veacuri gloria Basarabilor” (p. 161).

În cuprinsul monografiei mai găsim istoricul spitalului mănăstiresc, al celor două schituri „Cioclovinele” și istoricul școlii de la Tismana, primul centru de cărturărare slavonă, după tipicul atonit. Această școală a dat corifei și discipoli, din rîndurile cărora s-au recrutat mitropoliți, episcopi, dieci, personalități de primă mărime în viața bisericească și culturală a țării.

Un rezumat în limbile engleză și franceză încheie monografia alcătuită cu precizie și talent literar.

Preot dr. Marcu Bănescu

N. Stoicescu — N. Hurdubetiu, *Continuitatea daco-romanilor în istoriografia română și străină*, București, 1984, 231 pp.

Cartea are două părți. În partea I-a, autorii au făcut istoricul problemei, iar în partea II-a au prezentat dovezile continuității obiectiv și științific.

Continuitatea nu este numai o problemă științifică, ci și una politică, născută în secolul VXIII, cînd românii din Transilvania erau socotiți „tolerați”, sub motivul că ar fi venit aci în secolul XIII. Istoria este martoră că românii, urmașii populației daco-romane, sînt „incontestabil cei mai vechi și mai numeroși locuitori ai Transilvaniei” — după cum preciza însuși împăratul habsburgic Iosif II. Autohtonii și continuitatea daco-romanilor și apoi a românilor este susținută de numeroși scriitori străini din secolele XV—XVII și din prima jumătate a secolului XVIII, inclusiv de cronicarii maghiari Anonymus și Simion de Keza, de Gaspar Heltai și de istoricul Andras Huszti. N-au lipsit nici adversarii, începînd din secolul XVI și pînă în zilele noastre.

S-a afirmat că dacii ar fi fost distruși ca popor în războaiele cu romanii, dar ei nu au fost distruși, ci numai învinși. Eventualitatea exterminării lor totale este infirmată de un argument logic și altul filologic: românii nu au exterminat popoarele cucerite în cîni o provincie, deoarece aveau nevoie de populația băștinașă, iar păstrarea în limba română a 160—170 cuvinte geto-dacice le

atestă continuitatea. La toate acestea se mai adaugă și faptul că dacii liberi au împor-pătat mereu elementul romanizat.

Adversarii continuității neagă romanizarea în timpul celor 165 ani de stăpânire romană. Dar civilizația romană a pătruns în Dacia cu două veacuri înainte de cucerire și a pregătit condițiile pentru romanizarea propriu-zisă. Procesul efectiv al romanizării a început pe timpul lui Traian și a continuat după retragerea aureliană, în secolele următoare. După ce autorii prezintă factorii și împrejurările care au contribuit la romanizare, au ajuns la concluzia că în cele șase veacuri de stăpânire romană (pe ambele maluri ale Dunării), Dacia a fost romanizată efectiv, creîndu-se o populație daco-romană care a constituit nucleul singurului popor romanic în estul romanității.

Impotrivă continuității, s-a emis ipoteza că Dacia Felix" ar fi ajuns „terra deserta”, în urma retragerii aureliene. Dar istorici români și străini au stabilit că a fost retrasă numai armata, administrația și o parte din aristocrația locală iar marea masă a populației a rămas pe loc, în cetățile naturale ale munților și pădurilor.

Strămutarea în sudul Dunării a dus la susținerea originii exclusiv sud-dunărene a limbii și a poporului român, fără a se preciza spațiul unde s-a născut. În procesul adevărat de o etnogeneză se disting două faze: pînă în secolul VI — faza romanității — plămădirea poporului român s-a făcut pe aria largă balcano-carpatică, iar între secolele VI—X, ea se restrînge la teritoriul fostei Dacii. Poporul român era atunci deja constituit și cu limbă proprie.

Ipotheza formării sud-dunărene a poporului român este sprijinită pe mai multe argumente nefondate dezbătute de autori și pe care le vom prezenta în cele ce urmează.

1. Fondul lexical din limbile română și albaneză. Istoricii au dovedit că asemănarea dintre aceste limbi nu se datorează unei conviețuiri româno-albaneze, ci unui fond etnic comun traco-daco-moesic. În realitate cele două limbi s-au dezvoltat separat.

2. Asemănarea dialectelor daco-român și macedo-român. Într-adevăr ambele dialecte au o origine comună, dar s-au format și dezvoltat separat după anul 800. Macedonenii au coborît prin secolele VIII—X din părțile dunărene în locurile pe care le ocupă astăzi, ceea ce explică asemănarea dintre dialecte.

3. Limba română ar fi suferit influența slavă în sudul Dunării dar slavii și români au dovedit că aceasta s-a exercitat în nordul

Dunării unde slavii au găsit o numeroasă populație daco-romană cu care au conviețuit și care i-a asimilat. Simbioza slavo-română din Transilvania, care a existat înainte de venirea ungarilor, este un puternic argument exact în favoarea continuității.

4. Limba română s-ar fi format în sudul Dunării, deoarece nu cuprinde nici o urmă din timpul migrațiilor germanice, dar asemenea urme nu există datorită lipsei de afinități între limba germană și cea română și a duratei scurte de sedere a valurilor germanice pe teritoriul Daciei.

5. Românii ar fi îmbrățișat credința ortodoxă în sudul Dunării, de unde au împrumutat și limba slavonă, folosită în Biserica pînă în secolul XVII. Dimpotrivă, pe baza unor dovezi incontestabile, autorii arată că poporul român s-a creștinat la nordul Dunării și în Dobrogea, acolo unde s-a format, acesta în timpul procesului de etnogeneză. Creștinismul românesc este de caracter latin, înbrăcat în haină orientală. Românii sînt, în această parte a Europei, cei mai vechi creștini. Limba slavonă nu s-a împrumutat din sudul Dunării, ci a constituit limba sacră în Răsărit alături de limba greacă, după cum latina era în Apusul Europei. Influența slavonă nu dovedește că creștinismul daco-romanilor era împrumutat de la slavi.

6. Se mai susținea că poporul român nu s-a putut forma la nordul Dunării, deoarece izvoarele bizantine nu-l amintesc înainte de secolul XIII, respectiv înainte de venirea ungarilor în Transilvania (secolul IX). Dimpotrivă, după prezentarea și datarea izvoarelor bizantine, care atestă prezența din vechime a românilor în nordul Dunării, precum și a documentelor din Transilvania pînă la începutul secolului XIII și mai tîrziu, autorii stabilesc că înainte de secolul IX, daco-romanii au fost cuprinși de autorii bizantini sub numele popoarelor stăpînitore și numai din secolul IX izvoarele scrise amintesc pe români sub acest nume, deoarece atunci erau constituiți ca popor în nordul și sudul Dunării. De altfel, apariția tirzie în documente se constată și la alte popoare vechi, fără ca cineva să le nege autohtonă din această cauză. Nici celelalte popoare din Transilvania nu sînt menționate înainte de secolul XIII. Existența românilor, din vechime, în aceste regiuni „era ceva firesc, ce nu trebuie relevat”.

7. Românii ar fi fost un popor de păstori nomazi. Afirmatia este gratuită. Românii au fost întotdeauna o populație agricolă sedentară practicînd păstoriul agricol local și al-

te îndeletniciri permanente, străine unui popor nomad. Organizarea socială moștenită din timpul dacilor și a romanilor lipsește cu desăvîrșire în sudul Dunării.

8. Un alt pseudoargument vînturat odinioară este că vechea toponomie dacică sau daco-romană ar fi dispărut odată cu exterminarea totală a populației, iar în evul mediu românii au aplicat riurilor mari nume împrumutate de la slavi și unguri. Dar dispariția toponimiei, îndeosebi a orașelor, nu se datorește exterminării populației, ci se explică prin încetarea vieții urbane, datorită epocii migratorilor și prin crearea unor așezări noi. Similar nici în sudul Dunării nu există, unde pseudo-istoricii susțin că s-ar fi format poporul român, localități care să continue fonologic vechile numiri daco-romane. Numele de riuri, departe de a fi împrumutate, sînt legate de populația daco-romană rămasă în Dacia. Toponimele slave sînt doar traducerea în limba slavă a mai vechilor denumiri românești, preluate de slavi de la populația autohtonă găsită aci. Cît privește toponimia maghiară din Transilvania, s-a dovedit că numele vechi de riuri și localități române sau slavo-române au fost traduse de cancelaria maghiară așa încît nu pot fi considerate ca o dovadă a anteriorității lor în aceste părți.

9. Adversarii continuității susțin că poporul român, odată format în sudul Dunării, a emigrat în nordul fluviului. Autorii cărții arată, însă, că ei n-au căzut de acord asupra datei trecerii (sfîrșitul secolului V, începutul secolului IX, între anii 1131—1195, secolul XII sau secolele XII—XV; cei mai mulți admit secolul XIII) și nici asupra cauzelor care i-ar fi determinat pe români la această trecere.

Cartea se încheie cu expunerea argumentelor de logică istorică în favoarea continuității. Cum a fost posibil ca românii să se întoarcă după un mileniu exact pe locul strămoșilor? Coincidența perfectă a frunțărilor etnice ale statului român cu cele ale Daciei nu se pot explica fără continuitatea elementului daco-roman.

Bogățiile Daciei constituie o cheazășie a continuității în Dacia traiană. În epoca marilor migrații era nevoie de un popor de continuitate, de care migratorii aveau nevoie.

Dacă se susține că nu există documente care să ateste existența românilor pînă în secolul XIII, este sigur că ele nu există nici pentru maghiari și secui atestați simultan cu românii și cu sașii. Românii și-au putut forma state medievale numai în nordul Dună-

rii, unde erau stăpîni pe soarta lor, care sînt rezultatul de necontestat al continuității poporului român.

Răspunzînd tuturor exigențelor științifice, cartea a fost scrisă cu scopul „de a informa cit mai complet pe cititori, îndeosebi pe cei străini și de bună credință, care nu cunosc suficient de bine istoria poporului nostru”, cu argumente clare și indiscutabile.

Prot. Ieremia B. Ghita

Izvoarele răscoalei lui Horea (sub redacția Acad. prof. Ștefan Pascu) Seria A. DIPLOMATARIA, vol. I. *Premisele răscoalei 1773—1784* (de Alexandru Neamtu și Costin Feneșan). Editura Academiei R.S.R., București, 1982, LXXIV+547 pp.

Un imens material referitor la revoluția condusă de Horea Cloșca și Crișan s-a produs de-a lungul deceniilor celor două veacuri: documente de proveniență diferită, cronici, memorii, rapoarte oficiale, procese-verbale, eseuri și sinteze istorice, opere literare și artistice. La această bogată literatură istorică a contribuit, desigur, în cea mai mare măsură, importanța răscoalei din Munții Apuseni împotriva nedreptei orînduirii sociale, ecoul pe care ea l-a avut în întreg spațiul românesc și în Europa contemporană evenimentului.

Deși în răstimpul celor două secole s-au realizat studii și sinteze remarcabile, întemeiate pe documente autentice (ca lucrarea lui Nicolae Densușianu, cu prilejul centenarului revoluției) sau, după o altă sută de ani, monografia semnată de D. Prodan (1978), totuși se mai găsesc mărturii istorice inedite, aspecte controversate sau nedeplin lămurite, unghiuri noi de vedere. Se impunea o investigație exhaustivă și adunarea întregului material documentar, pentru a ilustra revoluția, cum serie acad. prof. Ștefan Pascu în „Introducere generală în toate articulațiile sale, majore și particulare”, pentru a-i cunoaște „în mod real caracterul și importanța, urmările imediate și mai depărtate, însemnătatea în istoria poporului român și a Europei”. Sarcina și-a asumat-o colectivul de cercetători de la Institutul de istorie și arheologie din Cluj-Napoca, unii specialiști dintre membrii corpului didactic al Catedrei de istorie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, arhiviști de la Direcția Generală a Arhivelor Statului, sub redacția acad. prof. Ștefan Pascu.

Lucrarea de proporții impresionante, sub genericul *Izvoarele răscoalei lui Horea*, este

structurată pe două mari serii. Prima serie — A. *Diplomataria*, va cuprinde sursele diplomatice, adică documentele propriu-zise, păstrate în arhivele din țară și străinătate. Seria va însuma aproximativ nouă volume, cuprinzând documente premergătoare războaielor, documente din fondurile Tezaurariatului și ale Oficiului minier superior, documente din fondurile comitatelor transilvănene, documente din arhiva Gubernului Transilvaniei, documente din arhiva de război austriacă și documente din arhiva comisiei Jankovich.

Cea de a doua serie — *Seria B. Izvoare narrative privind războaiele lui Horea* va cuprinde patru—cinci volume de izvoare narrative contemporane revoluției dar și ulterioare ei, relatări culese din presă și broșuri, folclorul despre război și iconografia războaielor.

Izvoarele documentare se vor publica numai în original — în cazul limbilor latină și germană. Documentele în limba maghiară vor fi traduse și în limba română.

Un corpus de asemenea mărime, elaborat sub semnul obiectivității științifice, interesează nu numai istoriografia și literatura română, ci și istoriografia și literatura europeană. Revoluția însăși, deși se desfășoară într-un timp anumit, într-un anume spațiu geografic, prin valențele ei generale, depășește caracterul unui fenomen local și se înscrie în contextul istoric al unei perioade bîntuită de cumplite seisme sociale, prevestind destrămarea iobăgiei. Înainte și după războaiile moților din Munții Apuseni, se produc și în alte țări ale Europei numeroase tulburări, războaie, revoluții, marcînd procesul de constituire a maselor populare, obstacolată lor luptă pentru libertate socială și dreptate națională, pentru apărarea demnității umane.

Primul volum din acest corpus, seria A. *Diplomataria — Premisele războaielor, 1773—1784* —, este rodul cercetărilor Alexandru Neamtu și Constantin Feneșan. Reproducerea documentelor din acest volum este precedată de o „Introducere generală”, un „Cuvînt introductiv al volumului” și o prezentare critică a izvoarelor documentare publicate pînă acum în legătură cu revoluția lui Horea, toate semnate de acad. prof. Ștefan Pascu.

Volumul cuprinde 329 documente, emise între anii 1773—1784. El însumează diferite plîngerii ale indigenilor din spațiul cuprins de război, adresate autorităților centrale din Viena sau celor locale din Transilvania (Camera aulică pentru monetării și minerit, Guberniul și Tezaurariatul Transilvaniei și alte autorități miniere, administrative și judiciare); rezoluții emise de acestea, rapoarte, pro-

cese-verbale, anchete, sentințe ale scaunelor domniale de judecată, etc. Toate reflectă starea de cumplită nedreptate și asuprire a supușilor. Plîngerile lor drepte sînt răstălmăcite, considerate ca incitări la război, autorii lor sînt urmăriți și sancționați cu grele amenzi sau pedepse corporale, ajungînd pînă la pedeapsa cu moartea.

Nici cererile adresate direct împăratului Iosif II nu au o soartă mai bună. Chiar dacă obțin rezoluții mai umane, mai blinde — chipurile în optica ideilor luminate — ele nu sînt ascultate, nu sînt respectate. Camera aulică pentru monetării și minerit, de pildă, ordonă Tezaurariatului la 16 august 1782, cercetarea atentă a plîngerilor înaintate de locuitorii din „domeniul de mijloc și de sus” al Zlatnei împotriva taxei urbariale mărite și a celorlalte prestații domeniiale, recomandînd mult tact și prudență spre a se evita producerea unor incidente violente. (Documentul 129). Aceeași cameră aulică ordonă Tezaurariatului Transilvaniei la 31 decembrie 1783 „să oprească executarea sentințelor de condamnare la moarte, pronunțate împotriva locuitorilor de pe domeniile Zlatnei și Hunedoarei, pînă cînd actele proceselor nu vor fi examinate de Viena” (Documentul 260). Sigur, nu dragostea de om sau spiritul de justiție a dictat astfel de măsuri, ci interesul față de profitul curții imperiale, al nobilimii și birocrăției habsburgice, realizat din sudoarea „supușilor” din Munții Apuseni. În timp ce Camera aulică manifesta oarecare îngăduință, slujitorii ei din Zlatna o informau că Horea, împreună cu Cloșca Ion și alți tovarăși, printre care și preotul Dumitru Marc din Certeje „a luat drumul Vienei. Raportul se face pentru a lua măsuri „corespunzătoare împotriva lor” (documentele 230, 231, etc.), adică arestarea lui Horea la întoarcerea de la Viena. Samavolnicia nobilimii și birocrățiilor nu avea limite.

Materialul documentar este dispus cronologic, avînd o tematică proprie care conturează o anumită stare socio-politică. Fiecare document e-te un firicel între miile de fire care alcătuiesc textura policromă a unei perioade istorice prevestitoare de împliniri justițiare. Fiecare „hîrtiuță”, căutată cu grijă, transcrisă cu mîgălă, reprezintă „sfărîme de adevăr contemporan” după o plastică definiție a marelui nostru istoric Nicolae Iorga.

Documentele sînt reproduse în limba latină (cele mai multe) și germană. Unul în limba română, emis de șpanul din Cîmpeni, este un document de limbă românească de la sfîrșitul veacului VXIII. Rezumatul lor

este redat în limba română și franceză. Oferind cercetătorilor români și străini o rapidă orientare, prin aceste rezumate, volumul nu resimte lipsa traducerilor integrale în limba română. Nespecialiștii, români și străini, pot realiza, din aceste rezumate, o imagine completă asupra stărilor care au generat marea răscălașă. Citind doar rezumatele ve dăm seama, de pildă, despre proporțiile „tumultului” de la Cîmpeni, din 24 mai 1782 — un fulger care anunța marea dezlănțuire — despre impresionanta solidaritate a minerilor cu țărani, despre modul cum s-au efectuat cercetările de către nobilii din Abrud, despre atitudinea preoților care înlocuiau plingerile celor spoliați, despre brutalitatea oficialităților și a slugilor lor, despre schingiuirile și condamnările la moarte, despre tenacitatea moșilor și spaima crescândă a nobilimii, etc.

Indici de locuri, persoane, lucruri și instituții încheie prețiosul volum. La unele documente s-au dat și note explicative. Poate și alte documente din volum ar fi necesitat asemenea note.

Semnălam, din nou, prezența tinărului istoric bănățean Costin Feneșan în mănunchiul de cercetători pentru alcătuirea acestei lucrări, primul volum din monumentalul corpus de documente *Izvoarele răscoalei lui Horea*.

Este un început, dar nu ne îndoiim că harnicul colectiv de istorie va duce la bun sfârșit această monumentală operă de real folos pentru toți deopotrivă.

Prot. dr. Marcu Bănescu

Boris Fuchsmann, *Ikonen—Russland 16—19 Jahrhundert. Katalog I—II*. Düsseldorf, 1980—1981, 152 pp.

Galeria „Boris Fuchsmann” din Düsseldorf este specializată în vânzarea vechilor icoane rusești. După cum afirmă autorul în prefața catalogului, iconografia rusească are o tradiție de aproape o mie de ani. Școlile medievale rusești de pictură a icoanelor erau la Kalinin, Tver, Kiev, Novgorod, Iaroslavl, Pskov, Moscova, Palek, Susdal și Vladimir, dar din nefericire foarte puține dintre icoanele prezentate au putut fi atribuite unei școli anume, deși aproape toate sînt adevărate opere de artă. Icoanele lui Theophanes, Rubleov sau Dionisii se ridică la aceeași valoare ca cele mai bune picturi renaștentiste din apusul Europei.

Volumul I cuprinde și capitole destinate cunoașterii iconografiei rusești medievale,

ca : „Dezvoltarea picturii icoanelor în Rusia” și „Icoanele prăznice”. În anexă se oferă cititorului și un mic dicționar cu termeni iconografici, spre a înțelege mai ușor icoanele prezentate. Dintre cele 141 icoane ale galeriei, 98 sînt prezentate în fotocopie, însoțite de un amplu text explicativ. Icoana „Maica Domnului cu Pruncul” este numeric dominantă în toate școlile iconografiei rusești medievale.

Volumul II continuă prezentarea vechilor icoane din secolele XV—XIX, împreună cu obiectele de argintărie rusească de la sfîrșitul veacului trecut. Două interesante studii, integrate în volum, rețin atenția : „Pictura rusească de icoane și școala din Palek” și „Icoanele și falsificarea icoanelor”. Catalogul mai este dotat cu un index și o biografie selectivă.

În fotocopii sînt prezentate 64 icoane pe lemn, cinci icoane metalice cu email, 15 piese de argintărie și un ou de paste pictat.

Ambele volume ale „Catalogului” sînt o reușită în acest domeniu, fiind primite cu mare interes în mijlocul iubitorilor de artă veche bisericească.

Preot G. H.

Remember, 40 de ani de la masacrarea evreilor din Ardealul de Nord sub ocupația horthistă, editată de Federația comunităților evreiești din R. S. R., București 1985, 55 pp. + 9 anexe.

Lucrarea sintetizează principalele informații referitoare la tristele evenimente din Ardealul de Nord al lunilor martie-iunie 1944, care au dus la deportarea a aproximativ 151 180 evrei din locurile lor de băștină în lagărele morții hitleriste, dintre care 130 000 au fost asasinați, reprezentînd peste 80% din populația mozaică existentă în acest colț de țară.

Se subliniază, pe bună dreptate, că represiunile aplicate evreilor din Ardealul de Nord nu au survenit în mod întîmplător. Regimul horthyst, instaurat în Ungaria după înăbușirea revoluției proletare din 1919, a avut un caracter protofascist. În politica externă, el a tins spre revizuirea tratatului de pace de la Trianon (1920) și restabilirea supremației claselor stăpînitoare maghiare în arcul carpatic. Treptat, acțiunile sale de politică externă au fost remorcate la cele Italiei fasciste și apoi ale Germaniei hitleriste. Pe plan intern toate guvernele interbelice — în cadrul unei politici contrarevoluționare —

au susținut și o campanie antisemită care a culminat cu aplicarea legilor antievreiești votate de parlament.

Profitând de „bunăvoința” puterilor Axei, în anul 1940, prin odiosul „Dictat” de la Viena, regimul horthyst a devenit stăpînul Ardealului de Nord. Inaugurarea administrației horthyste a fost dublată de acte represive, foarte adesea sîngeroase, împotriva populației românești majoritare (spre exemplu în localitățile Trăznea, Marga, Bicazul-Ardeleanesc, etc.). În același timp, au căzut și primele victime evreiești, iar măsurile ulterioare ale noilor guvernanți au dus la expulzarea unor categorii de evrei cărora nu li se recunoscuse cetățenia, fiind predați serviciilor hitleriste de exterminare dirijate de Eichmann.

S-a trecut cu deosebită vehemență și la aplicarea legilor rasiale în vigoare pe atunci în Ungaria. În 1941, s-a introdus serviciul muncii obligatorii, iar în 1942, unitățile respective de evrei sînt destinate frontului antisovietic, avînd un efectiv de circa 15 000 oameni (9% din populația evreiască).

Lucrarea evidențiază faptul că ocuparea hitleristă a Ungariei, în 19 martie 1944, a fost urmată de înscăunarea unui guvern total aservit Germaniei hitleriste, care s-a declarat de acord cu aplicarea imediată a „soluției finale”. Conducerea acțiunii a fost încredințată lui Eichmann. Cu asistență zeloașă a autorităților horthyste acțiunea s-a derulat într-un ritm precipitat. La 29 martie 1944 s-a instituit obligativitatea pentru evrei de a purta steaua galbenă, iar trei săptămîni mai tîrziu autoritățile horthyste au trecut la concentrarea populației izraelite în gheto-uri. Este interesant de remarcat că aceeași măsură s-a aplicat cu prioritate în Ardealul de Nord. Dintr-o hartă atașată textului, cititorul află că au fost înființate 14 gheto-uri urbane (Oradea, Satu-Mare, Sighetu-Marmăției, Dej, etc.) și zece centre de concentrare pentru evreii proveniți din mediul rural (la Carci, Valea lui Mihai, Năsăud, etc.). Operația a inclus și spolierea în întregime a populației evreiești, cu asistența jandarmeriei horthyste. Oamenii au fost înghesuși în spații de locuit cu totul necorespunzătoare, ignorîndu-se cele mai elementare reguli de igienă. Spre ilustrare, menționăm că la Cluj, evreilor li s-a acordat pentru pregătirea plecării doar zece minute, la Bistrița, ghetoul a fost așezat în cîmp deschis iar la Cluj, Tîrgu-Mureș, Reghin și Șimleul-Silvaniei, gheto-urile au fost create în incinta unor cărămidării.

Jandarmeria întreținea în gheto-uri o cruntă teroare, urmărind în primul rînd identificarea bunurilor „ascunse”, anchetele terminîndu-se adeseori prin sucombarea victimei. Suferințele din gheto-uri au fost, însă, doar tranzitorii. Potrivit înțelegerii dintre secretarii de stat Endre și Baky și respectiv Eichmann, la 11 mai 1944 a început deportarea evreilor, mai întîi din gheto-urile situate în regiunea subcarpatică. Primii înghesuși în vagoane de marfă au fost cei din Sighetu-Marmăției. Evacuarea populației evreiești din Ardealul de Nord a continuat într-un ritm furibund, încheindu-se în jurul datei de 9 iunie 1944.

Soarta deportaților în lagărele hitleriste este astăzi bine cunoscută.

Studiul subliniază că situația internațională tot mai nefavorabilă puterilor Axei la jumătatea anului 1944 a determinat guvernul maghiar ca la 18 iulie să sisteze deportările. De fapt măsura luată nu-i mai viza pe evreii din Ardealul de Nord, a căror deportare se încheiasă.

Represiunile horthyste au continuat, totuși. După istoricul act de la 23 august 1944, forțele horthyste au pătruns vremelnic în anumite zone ale Ardealului de Sud și au comis asasinat în rîndurile populației evreiești la Sărmaș, Luduș și Arad.

Lucrarea arată în concluzie că hitleristii, cu asistența activă a autorităților horthyste, au urmărit suprimarea întregii populații evreiești din Ardealul de Nord cu toate realizările ei în mai toate domeniile de activitate.

Deosebit de documentat este capitolul „Teroarea, crima și jaful — metodele politice folosite față de populația românească”. Autorul subliniază regimul respectiv aplicat populației majoritare românești de autoritățile horthyste, în perioada 1940—1944. Sînt citate cifre deosebit de sugestive în legătură cu crimele comise (Leordina, Moisei, etc.). De asemenea, se menționează că la data de 23 august 1944, peste o jumătate de milion de români, originari din Ardealul de Nord se găseau refugiați sau expulzați în România. Deosebit de dureroasă a fost și ofensiva moșierească dezlănțuită pentru recuperarea unor părți din domeniile expropriate prin reforma agrară înfăptuită în România după primul război mondial, precum și tranzațiile silite de bunuri, puse la cale împotriva posesorilor români, cu asistența autorităților horthyste.

După lectura capitolelor expunînd atîtea fapte triste cititorul ia cunoștință și cu numeroase acte de umanitarism ce au îngăduit

unora să supraviețuiască. Se menționează și atitudinea curajoasă a episcopului romano-catolic Marton Aron care a înfierat crearea ghetourilor și a cerut enoriașilor săi să nu părăsească pe evrei, iar colonelul Reviczky, comandantul centrului de mobilizare al detașamentelor de muncă din nordul Ardealului, prin mii de ordine de chemare emise în grabă a salvat multe vieți de la deportare.

Dar ajutorul cel mai substanțial a fost acordat evreilor de populația românească. Lucrarea citează cazuri în care numeroși evrei evadați din ghetouri au fost sprijiniți să supraviețuiască, precum surorile Zipser din Sighetu-Marmăției ascunse la frații Ionescu într-un adăpost subteran în pădure. Preotul român din Moisei a ascuns două familii. Fiind însă, denunțați, au fost executați cu toții.

Un ajutor deosebit de eficace a fost acordat evreilor care au trecut granița în România și care au putut aștepta înfăptuirea actului istoric de la 23 August 1944. Mai mult, ministrul României la Berna a informat conducerea Crucii Roșii din Geneva, care și-a pus la contribuție întreaga influență în favoarea evreilor.

Lucrarea „Remember” nu este numai un material istoric de sinteză, ci și un „memento”. În aceeași ordine de idei, au fost evocate manifestările din iunie 1984, ce au avut loc în țara noastră în amintirea tristelor evenimente din urmă cu patru decenii.

Lucrarea cuprinde și o bibliografie selectivă, fiind editată în condiții grafice excelente.

Preot Eugen Greuceanu

Calendarul „Credința” — 1985, editat de Arhiepiscopia Ortodoxă Română din America și Canada, Detroit, 1985, 184 pp.

Calendarul „Credința” pe 1985, editat de Arhiepiscopia misionară ortodoxă română din America și Canada în cel de al 19-lea an al arhiepiscopiei înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Victorin este cel de al 33-lea din această serie.

El este expresia activității bisericești, teologice, misionare și ecumenice desfășurate de organismul bisericesc al românilor ortodocși de peste ocean.

„Calendarul” se deschide cu portretul și părintescul cuvânt al Prea Fericitului Patriarh Iustin intitulat: „Popas aniversar în Biserica strămoșească”, cuvânt prilejuit de aniversarea a 100 de ani de autocefalie (1885—1985) și 60 de ani de patriarhat (1925—1985).

Prea Fericirea Sa arată că aceste două evenimente „însușesc profunde și permanente aspirații ale poporului nostru pentru unitate de neam și de credință, pentru neatințare și independență nu numai ca popor și ca stat, ci și din punct de vedere bisericesc”. P. F. Patriarh Iustin își exprimă nădejdea că anul înălțătoarelor aniversări va constitui un moment prielnic pentru întoarcerea românilor ortodocși din diaspora „la casa părintească a sufletelor lor binecredincioase, la Biserica Mamă care îi așteaptă cu timp și fără timp cu brațele larg deschise. Numai prin această regăsire în frăție și unitate — a continuat P. F. Sa — noi toți românii putem trăi duhovnicește întreolaltă, sprijinindu-ne unii pe alții în același duh ortodox și românesc...” (p. 5).

Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Victorin semnează articolul: „Biserica noastră” în care răspunde la întrebarea: care este în realitate Biserica românilor stabiliți pe „continentul nou”.

Referindu-se la cele două momente aniversare ale Bisericii Ortodoxe Române, precum și la sărbătorirea semicentenarului Arhiepiscopiei misionare ortodoxe române din America, I. P. S. Victorin și-a exprimat bucuria de a fi în continuare legătură canonică și spirituală cu „începutul acestei de Dumnezeu păzite eparhii”, cu Biserica Mamă — „Biserica noastră Ortodoxă Română” (p. 8).

Partea calendaristică, completată de rubricile „Rânduiri bisericești” și „Sărbătorile naționale și date memorabile româno-americane”, este urmată de obișnuita prezentare a înființărilor Bisericii Ortodoxe și a tuturor ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române, ca și de înșiruirea „Consiliului Episcopilor ortodocși canonici din America” și de șematismul Arhiepiscopiei misionare ortodoxe române de pe continent.

După partea oficială a „Calendarului”, urmează trei capitole intitulate: „Cuvinte de folos”, „La fereastra neamului” și „File de cronică”.

Rubrica „Cuvinte de folos” cuprinde un număr de șapte articole de extensiune medie, dintre care cinci în limba română (semnate de pr. dr. Vasile Vasilachi, *O zi din viața părintească a Mintuitorului*; prot. vicar Ioan Bugariu, *Sfântul Prooroc Ilie*; pr. Ioan Ioniță, *Giulgiul lui Iisus*, pr. dr. Dumitru Bodale, *Chemarea la Cină* și pr. Gheorghe Bizgan, *Orthodoxia, comoară nestemată* și două în limba engleză (semnate de prot. Jerome Newville, *A Christian Ending*

of our Life" și pr. Nicolae Apostola, *The Role of the Laity in the Church*).

Capitolul al doilea, „La fereastra neamului”, cuprinde trei articole scrise de pr. prof. V. Ignătescu, *Toți românii împreună*; arhim. Iustinian Dalea, *Ca toți să fie una* și prof. R. V. Burks, *Some Remarks on Romania's National Independence Day*, precum și un grupaj de versuri.

Capitolul „File de cronică” cuprinde: cronică Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din America, vizitele pastorale efectuate de I. P. S. Victorin în parohiile Arhiepiscopiei, Congresul anual bisericesc din 29 iunie — 1 iulie 1984 ținut la catedrala „Bunavestire” din Rocky River, Ohio, ședințele consiliului eparhial, relații cu Patriarhia română, relații interbisericești și ecumenice.

În continuarea „Calendarului”, sub titlul „Din Țara Sfântă”, I. P. S. Arhiepiscop Victorin ne prezintă câteva date biografice des-

pre Ieroschimonahul Ioan Iacob (+5 august 1960) al cărui trup s-a păstrat intact așa cum a fost în viață.

Calendarul „Credința” cuprinde în partea finală lista donatorilor și sprijinitorilor almanahului, precum și un grupaj de reproduceri fotografice de la diferite festivități bisericești.

Întregul material este redactat într-o formă clară și accesibilă tuturor credincioșilor cărora le este destinat și editat în condiții tehnice excelente. Calendarul aduce aportul la menținerea în sufletele credincioșilor Arhiepiscopiei misioanre ortodoxe române de peste ocean, a sentimentului apartenenței lor la Biserica-Mamă și la neamul românesc al strămoșilor și părinților lor, răsplătind toate ostenele și jertfele celor ce s-au străduit pentru apariția lui.

L. I. Jelelean

POȘTA REDACȚIEI

„CRIMPEIE DIN VIAȚĂ”

Preotul pensionar Ioan Mărchitan din Hunedoara ne-a trimis o interesantă scrisoare sub titlul de mai sus — de fapt file din cronica activității sale desfășurată în ogorul Domnului timp de aproape cinci decenii.

Dotat cu incontestabil talent de povestitor și de un optimism tonic, părintele Ioan Mărchitan surprinde un mănunchi de aspecte din viața parohiilor pe care le-a păstorit succesiv și a credincioșilor de pe meleagurile hunedorene, crimpeie din trecutul lor zbu-ciumat, dar și momente ale istoriei contemporane punctate de munca entuziastă a celor ce ăstenească pentru continuarea înălțării țării în luminoasa epocă a României socialiste din zilele noastre. Considerându-le utile și pentru cititorii revistei, reproducem în continuare o bună parte din aceste „crimpeie”, nu înainte de a mulțumi corespondentului nostru pentru amabilitatea de a ni le pune la dispoziție.

„Mi-am început munca în ogorul Domnului într-o parohie din răsăritul țării. Eram la început... Mă gindeam că voi face așa încît, prin puterile mele și ale credincioșilor de acolo, să vindecăm rănile din viața bisericească, pe care le cunoșteam atît de bine încă din satul natal. M-am străduit să cimentez legătura dintre Biserică și credincioși, șubredă în anii începutului meu preoțesc. N-am reușit pe deplin în munca mea, deși o făceam cu zel, pentru că începuse războiul pustiitor. Împrejurările mi-au purtat pașii vieții în Transilvania, sfînt pămînt românesc, pentru a cărei libertate socială și națională au luptat marii înaintași ai neamului.

„Ajuns pe celălalt versant al Carpaților, am săvîrșit prima sfîntă liturghie într-o duminică din primăvara anului 1946, în catedrala orașului Deva și m-am bucurat că, printre alții, a asistat și dr. Petru Groza, prim-ministrul de atunci al țării. Apoi, am urcat munții și am ajuns la Săcărîmb — noua mea parohie. Localitate de munte așezată într-un cadru natural deosebit de pitoresc, Săcărîmbul părea, la prima impresie, o oază de liniște și pace pe pămîntul lui Dumnezeu. Credincioșii de aici se ocupau din timpuri imemorabile cu mineritul, tomurile de istorie amintind despre ei și în anii marilor frămîntări de la 1784 și 1848, cînd, alături de Horea, Cloșca și Crișan și mai apoi de Avram Iancu, și-au exprimat dorința neștrămutată de a trăi în libertate. Glasurile lor se uniseră atunci cu cele ale fraților din Arad, Alba Iulia, Turda sau Sibiu... Cînd Horea a adresat cunoscutul „ultimatum” nobilimii refugiate în cetatea Devei, în 11 noiembrie 1784, la formularea condițiilor și-au adus aportul, spunîndu-și păsurile lor și ale credincioșilor lor, și preoții din Criscior, Abrud, Roșia și Săcărîmb.

„Aici la Săcărîmb, credincioșii Bisericii noastre i-au primit în mijlocul lor pe vrednicii luptători pentru libertate din Valea Jiului, printre care William Suder. Tot atunci, în 1948, am contribuit alături de credincioși la reîntregirea Bisericii noastre strămoșești.

„Împreună cu credincioșii mei, am ostenit, după puteri, la înălțarea vieții lor de zi cu zi spre ceea ce de veacuri năzuiau : o eră nouă. Era începutul celei pe care o trăim noi astăzi.

„Am coborât apoi, tot pentru a-mi împlini misiunea preoțească, dar pentru un timp mai scurt, în parohia Nojag și aici am fost mindru că am mers pe urmele vrednicului preot Popa Anghel, cunoscut în hronicul neamului nostru, care tot în timpul revoluției lui Horea a fost crunt bătut și molestat de nobilime; apoi la Birsău unde am mers pe urmele lui Popa Ioan, un alt mare luptător pentru dreptatea moșilor și minierilor din Munții Apuseni.

„Anii au trecut... Am trecut Mureșul și mi-am continuat misiunea în parohia Zlaști, aparținătoare municipiului Hunedoara. Am muncit aici un sfert de veac cu folos pentru credincioșii bisericii noastre din deal — devenită peste ani un adevărat monument. Mare parte dintre credincioșii bisericii din Zlaști, oameni vrednici la locurile lor de muncă, a pus umărul și împreună am realizat multiple înfăptuiri și în domeniul vieții bisericești. De la restaurarea bisericii și pînă la pictura ei interioară, am făcut din lăcașul Zlaștilor un locaș de rugăciune și meditație pentru credincioșii veniți aici de la mari depărtări.

„Am întîlnit în aceleași locuri oameni vrednici care și-au închinat viața muncii pentru înfrumusețarea locurilor hunedorene: poeți, scriitori și artiști. Printre ei, Nicolae M. Isac, Victor Isac, Eugen Evu, Neculai Chirică — cu toții membri ai Uniunii Scriitorilor care au descris realizările materiale și spirituale ale locuitorilor Hunedoarei, mineria lor și deopotrivă a întregii țări.

„Și la Zlaști — aveam să aflu — călcăm pe urme binecuvîntate: în fruntea unei delegații de zlașteni, preotul Leontin Ungur participase la Marea Adunare de la 1 decembrie 1918 de la Alba Iulia, ducînd cu el mandatul credincioșilor săi spre a vota Marea Unire.

„Gîndurile îmi sînt întrerupte de dangătul clopotelor catedralei din Hunedoara, spre care, smerit, îmi îndrept pașii acum cînd sînt la apusul vieții și asist la sfînta liturghie. Îmi vin în minte crîmpeie din lupta Bisericii noastre, dusă în cursul veacurilor de ierarhi, preoți și credincioși, luptă neostenită ce a contribuit și la înfăptuirile contemporane ale poporului nostru și mă bucur că clerul nostru de astăzi este puternic legat de credința românească, întru slujirea Bisericii lui Hristos și a patriei noastre scumpe”.

S O M M A I R E

Année XXXV-e, no. 3—4

mars—avril 1985

Rédaction: Le brillant dirigeant de nos destinées	— — — — —	133
HOMMAGE AU CHEF DE L'EGLISE ORTHODOXE ROUMAINE		
Archiprêtre Dr. MARCU BĂNESCU: Horizon humain.	— — — — —	137

ETUDES

Prêtre Prof. NICOLAE NEAGA: L'Ancien Testament dans les préoccupations de Sa Béatitudo Patriarche Iustin.	— — — — —	150
Prêtre PETRU HORHOIANU: La pensée théologique du Prêtre Prof. Dumitru Stăniloae.	— — — — —	155
Prêtre Assist. Dr. NICOLAE V. DURĂ: La date de la célébration de Pâques à la lumière des décisions de la seconde Conférence panorthodoxe pré-synodale.	— — — — —	166
Prêtre MELENTE NICA: Moise Nicoară (1784—1861).	— — — — —	173
Prêtre GHEORGHE NAGHI: L'archiprêtre Meletie Drăghici (1814—1891).	— — — — —	182

LA CHAIRE DES PRÊTRES

Archiprêtre ION BUNEA: La grandeur de la Sainte Vierge Marie.	— — — — —	199
Moine S. NICOLAE: L'abondance de la vie.	— — — — —	201
Hiérom. OLIVIAN BINDIU: La pénitence véritable.	— — — — —	205
Prêtre Prof. SORIN COSMA: Catéchèse au sujet du jugement de Jésus.	— — — — —	207

PROBLÈMES PASTORAUX ET LITURGIQUES

Prof. TEODOR M. POPESCU: Le prêtre et l'amour réciproque.	— — — — —	212
Prêtre Prof. NICOLAE MORAR: Aspects inhabituels dans la célébration liturgique.	— — — — —	219

VESTIGES DU PASSÉ

Archiprêtre ION B. MUREȘIANU: Une cloche de 1668 à inscription roumaine au Musée du Banat.	— — — — —	222
Prêtre ANDREI MEDIEȘANU: Aspects de l'histoire du royaume de Hațeg à la fin du XVII ^e siècle.	— — — — —	225
Prêtre VASILE V. MUNTEAN: La collection muséale ecclésiastique de Lugoj.	— — — — —	229

ETAPES DANS LE DÉVELOPPEMENT DE LA PATRIE

Les élections du 17 mars — ouverture vers de nouvelles réalisations dans la vie de notre peuple. Deux nouvelles capacités industrielles. Première technique. Autres secteurs et abattages pour le charbon. Haute performance. Wagon de passagers. Minicalculateurs à usage individuel. Une nouvelle machine à souder. Produit de haute qualité. Outillages pour l'agriculture. Autres réalisations dans la zootechnie. Technologie supérieure dans les constructions d'habitations. Trolleybus dans le département Hunedoara. La ville des magnolias. Arbres rares. Le nouveau musée de Reșița.	— — — — —	240
---	-----------	-----

CRONIQUE ECCLÉSIASTIQUE

Anniversaire du jour de naissance de Sa Béatitudo le Patriarche Iustin. La communauté orthodoxe roumaine „St. Grégoire de Théologien” de Hollande. Délégués de la C.C.P. aux chefs des Eglises d'Occident. La vie gravement menacée

par l'évolution des armements nucléaires. Les conséquences et la prévention de la guerre nucléaire. Les risques de la guerre „des étoiles“. Les femmes pour la paix: Message en faveur de la paix. Sur la voie de l'entente au Moyen-Orient. Dialogue Orthodoxe-Catholique-romain. Contribution orthodoxe dans l'actuel processus de réception du Document de Lima. Le document „B.E.M.“ dans les préoccupations des théologiens polonais. — — — — — 244

NOTES ET COMMENTAIRES

Prêtre MARIAN ȘTEFĂNESCU: L'invocation de la paix. — — — — — 252

LA VIE ECCLÉSIASTIQUE DANS LA METROPOLE DU BANAT

L'Archevêché de Timișoara et Caransebeș

Les Saintes Pâques dans l'éparchie. Visitation canonique. Ordination, Distinctions accordées à des prêtres méritants. Conférences du clergé. Réunions avec les prêtres et les chœurs ecclésiastiques. Conférence à thème missionnaire. Consultation de travail. Au Dimanche de l'Orthodoxie. Concert religieux. Visite. Voie d'accès au monastère Timișeni. Décès. — — — — — 255

L'Evêché d'Arad, Ienopole et Hălmașiu

Célébration des Saintes Pâques. Liturgies épiscopales. Travaux de la première conférence du clergé de mars 1985. Décès. — — — — — 261

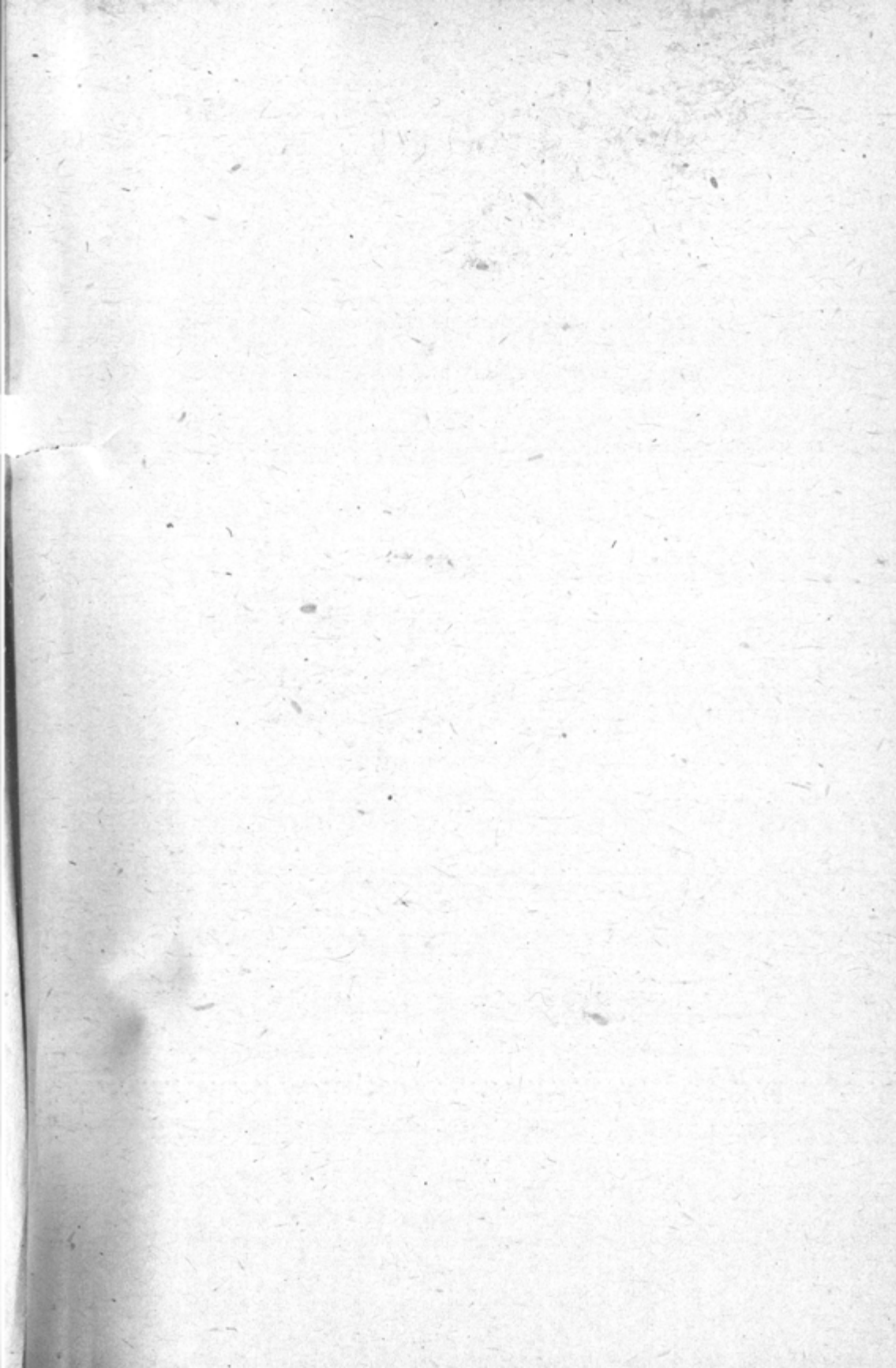
PRÉSENTATIONS BIBLIOGRAPHIQUES

Pr. Dr. Ioan Mircea, *Dictionnaire du Nouveau Testament*, Bucarest, 1984 (N. Neaga); Varlaam, *Oeuvres. Réponse contre le catéchisme calvin*, Bucarest, 1984. (D. Negrei); Gerard de Cenad, *Harmonie du monde au explication du Chant des trois enfants à Isingrim le chante*, Bucarest, 1984 (I. B. Mureșianu); Pr. Dumitru Bălașa, — prof. Toma Hrisant, *Le monastère Tismana*, Craiova, 1983 (M. Bănescu); N. Stoicescu — N. Hurdubețiu, *La continuité des Daco-Romains dans l'historiographie roumaine et étrangère*, Bucarest, 1984 (I. B. Ghita); *Les sources de la révolte de Horea*, vol. I, Bucarest, 1982 (M. Bănescu); Boris Fuschmann, *Ikonen — Russland 16—19 Jahrhundert. Katalog I—II*, Düsseldorf, 1980—1981 (G. H.) *Remember, 40 ans après le massacre des Juifs dans la Transylvanie de Nard sous occupation horthyste*, Bucarest, 1985 (R. Creuceanu); *Le calendrier „Credința“ — 1985*, Detroit, 1985 (L. I. Jebelean). — — — — — 264

COURRIER DE LA RÉDACTION

„Fragments de vie“. — — — — — 277

„Cititorii din străinătate se pot abona prin „ROMPRESFILATELIA“ — sectorul export-import prese P. O. Box 12—201 telex 10376 prslir. București, Calea Griviței nr. 64—66.

construcțiile de locuințe. Troleibuze în județul Hunedoara. Orașul magnoliilor. Arbori rari. Noul muzeu din Reșița. — — — — 240

CRONICA BISERICEASCĂ

Aniversarea zilei de naștere a P. F. Patriarh Iustin. Comunitatea ortodoxă română „Sf. Grigorie Teologul” din Olanda. Delegați ai C.C.P. la conducătorii Bisericii din Occident. Viața grav amenințată de evoluția inarmărilor nucleare. Consecințele și prevenirea războiului stelelor. Femeile pentru pace. Mesaj în favoarea păcii. Pe drumul înțelegerii în Orientul Mijlociu. Dialog ortodox-romano-catolic. Contribuțiile ortodoxă în actualul proces de receptare a Documentului de la Lima. Documentul „BEM” în preocupările teologilor polonezi. — — — — — 244

NOTE ȘI COMENTARII

Pr. MARIAN ȘTEFĂNESCU : Invocarea păcii. — — — — 252

VIAȚA BISERICEASCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului

Sfintele Paști în eparhie. Vizită canonică. Hirotonire. Distincții acordate unor preoți merituosi. Conferințe preoțești. Întruniri cu preoții și cîntăreții bisericești. Conferință pe temă misionară. Consfătuire de lucru. La Duminica Ortodoxiei. Concert religios. Vizită. Drum de acces spre mănăstirea Timișeni. Deces. — — 255

Episcopia Aradului, Ienopolei și Hălmeagului

Sărbătorirea Sfintelor Paști. Slujiri arhieresti. Lucrările primei conferințe preoțești din martie 1985. Decese. — — — — 261

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

Pr. dr. Ioan Mircea, *Dicționar al Noului Testament*, București, 1984 (N. Neaga); Varlaam, *Opere. Răspunsul împotriva catihismului calvinesc*, București, 1984 (D. Negrei); Gerard din Cenanad, *Armonia lumii sau tălmăcire a Cîntării celor trei coconi către Isingrim dascălul*, București, 1984 (I. B. Mureșianu) Pr. Dumitru Bălașa — prof. Toma Hrisant, *Mănăstirea Tismana*, Craiova, 1983 (M. Bănescu); N. Stoicescu — N. Hurdubețiu, *Continuitatea daco-romanilor în istoriografia română și străină*, București, 1984 (I. B. Ghita); *Izvoarele răscoalei lui Horea*, vol. I, București, 1982 (M. Bănescu); Boris Fuchsmann, *Ikonen — Russland 16—19 Jahrhundert. Katalog I—II*, Düsseldorf, 1980—1981 (G. H.); *Remember. 40 de ani de la masacrarea evreilor din Ardealul de Nord sub ocupația horthystă*, București, 1985 (E. Greuceanu); *Calendarul „Credința”* — 1985 Detroit, 1985 (L. I. Jebelean). — 264

POȘTA REDACȚIEI

„Crimpeie din viață”. — — — — — 277

52419